د الفت نثري کليات

(دوهـم ټوك)

د

عبدالرحيم بختاني

Ketabton.com

په زيار

۱۴۲۲ هـ ق

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

شمېر	سرليک	مخ
۱.	ښاغلو ورونو(ميرويس الفت)	۱
۲.	يو څو خبري (عبدالرحيم بختاني)	۵
۳.	غوره نشرونه	۱۰
۴.	وينيں زلميان	۱۳
۵.	ستاينه	۱۵
۶.	د مرغلرو اميل د ښاغلي الفت په نظر کښي	۱۷
۷.	پښتانه د علامه اقبال په نظر کښي	۲۰
۸.	د اورلمبي	۲۱
۹.	پښتو نشرونه	۲۲
۱۰.	منتخب شعرونه	۲۴
۱۱.	د زړه بخري	۲۶
۱۲.	کليمه داره رويږ	۲۷
۱۳.	د پښتو ادبياتو تاريخ (دويم ټوک)	۲۸
۱۴.	د افغانستان د خينو ژبو او لهجو قاموس	۳۰
۱۵.	پلوشې	۳۲
۱۶.	پښتانه شعراء (دريم ټوک)	۳۵
۱۷.	پښتانه شعراء (دريم ټوک)	۳۷
۱۸.	راز	۳۸
۱۹.	نوميالي غازي (چکنور ملا صاحب رحمة الله عليه)	۳۹
۲۰.	سيد غلام حيدر (رحمة الله عليه)	۴۲
۲۱.	اژدهاي خودي	۴۴
۲۲.	شريعت يا رهبر سعادت	۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۳. د افکارو تعمیم او تکامل ۴۹
۲۴. وینې زلمی څوك دی؟ ۵۷
۲۵. پښتانه وګوری؟ ۶۰
۲۶. د حقایقو اظهار ۶۲
۲۷. ازادیء ګفتار ۶۵
۲۸. پاك کور ۶۷
۲۹. زما دعا ۷۰
۳۰. د پښتو او پښتونولۍ دنیا ۷۲
۳۱. خپله ژبه ۷۵
۳۲. هسې خوشحاله یم ۸۰
۳۳. د ژبې خدمت ۸۲
۳۴. د خوشحال خان د اشعارو اجتماعي او اخلاقي خوا ۸۵
۳۵. د اولسي جرګې په عمومي غونډه کښې یوه بیانیه ۱۰۱
۳۶. د شورا اوومه او دولسمه دوره ۱۰۵
۳۷. د ښاغلي میوندوال په عقایدو او اصلاحې ۱۱۰
۳۸. شخصي ۱۱۵
۳۹. سخاوت نه دی قرباني ده ۱۱۹
۴۰. کیست؟ ۱۲۱
۴۱. شوری ۱۲۲
۴۲. د اشنای په یاد ۱۲۷
۴۳. جریده نګاري ۱۳۰
۴۴. د خط مشي په رڼا کښې ۱۳۳
۴۵. ګریز ماهرانه ۱۳۷
۴۶. د پښتو انکشاف او تقویه ۱۳۹
۴۷. میدانید چه میخواهد؟ ۱۴۳
۴۸. د اساسي قانون مطالعه او مقایسه ۱۴۴
۴۹. هنر کجدار و مریز ۱۷۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۰. رشوت څنګه ورکيږي؟ ۱۷۷
۵۱. پرسش و پاسخ ۱۷۹
۵۲. کابينه ۱۸۰
۵۳. شنډه ديموکراسي ۱۸۱
۵۴. قانوني اصل ۱۸۲
۵۵. الحق للقريب ۱۸۵
۵۶. تصور او واقعيت ۱۸۷
۵۷. ښاغلي ډاکتر عبدالظاهر د اولسي جرګې د ۱۹۲
۵۸. پرسش و پاسخ ۲۰۶
۵۹. د اوسني حکومت ښه او بد ۲۰۸
۶۰. د اولسي جرګې د ځلوېښتو وکيلانو مطالبه ۲۱۳
۶۱. تجريد ۲۲۵
۶۲. د فکرونو مخه کومې خوا ته د ګرزيدو... .... ۲۲۹
۶۳. تبعيض او امتياز يعني څه؟ ۲۴۰
۶۴. بې قانوني ښه ده که قانون شکني؟ ۲۴۸
۶۵. د قانون د حاکميت وعده ۲۵۱
۶۶. د پښتونستان په باب نوې نظر په کار دی ۲۵۴
۶۷. د سياست سراب ۲۵۸
۶۸. ګونګه روژه ۲۶۳
۶۹. متېتي ۲۶۷
۷۰. ديني تبليغ ۲۶۹
۷۱. حقوقي مساوات ۲۷۱
۷۲. د سياست بوالعجبي ۲۷۶
۷۳. استيضاح او توضيح ۲۸۱
۷۴. حکومت او اولسي جرګه ۲۸۹
۷۵. څنګه اعتماد او څنګه خط مشي؟ ۲۹۵
۷۶. د ژبو فيصله ۳۱۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلو ورونو!

پښتو ټولنه، په افغانستان کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو دڅېړلو اکاډمي ده. د هغې د وظیفې د همدې نوعیت له مخه، د بهرنیو هیوادونو د علمي موسسو او محافلو له خوا هم، د (افغان اکادمي) په نامه پېژندل شوې ده. وروسته بیا د همدې ټولنې (اکادمي) په چوکاټ کښې د ټولنیزو پوهنو د څېړلو څانګه هم جوړه شوه او دیونسکو په فیصله، مرسته او ملاتړ د پښتو څېړنو بین المللي مرکز هم تاسیس شو. په پای کښې، له پښتو ټولنې او له نورو ورته موسسو څخه، د افغانستان د علومو اکادمۍ د ژبو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبیـاتو پـه مرکـز کـښې، پښتـو ټولنـه د پښتـو ژبې او ادبیـاتو د انسیتیتوت په نامـه هم یـادېږي.

استـاد ګل پـاچـا "الفـت" د هـېواد ویـاړلی ادیـب، منلـی شـاعر، ښاغلـی دانشـمند او غښتلـی ملـي ټولنـیز سیاسـي شـخصیت دی، چـه پـه سـیمه او نـړۍ کـښې د پـوره شـهرت او وجـاهت خـاوند دی. هغـه د خپـل رسـمي مـاموریت پـه پیـل کـښې لـس کالـه د پښتـو ټولنـې علمـي غـړی و او (۱۳۳۵-۱۳۴۲هـ ش کـښې) اوه کالـنه د هغـې ټولنـې مشـر (رئیـس) و. د هغـه دریاست پـه دغـه مـوده کـښې د هغـه پـه هلـو ځلـو د پښتـو ټولنـې د مسـلکي غـړو د علمـي مدارجـو لایـه تصویـب او عملـي شـوه، دې ټولنـې پـه کمـي او کیفـي تـوګه پراختیـا وموندلـه او د یـوې علمـي ژبنۍ او ادبي اکـادمۍ پـه بڼه یې حیثیت نـور هـم لوړ او شـهرت یې لا پسـې زیات شـو.

د استـاد الفـت علمـي، تحقیقـي او ادبـي آثـار زیـاتره د پښتـو ټولنـې لـه خوا چـاپ او خپـاره شـوي دي او پـه دې صورت لـه (اکـادمۍ) سـره د (الفـت) نـوم او بـالعکس نـږدې ارتبـاط لـري او د همداسـې روابطـو پـه اسـاس، اوس (الفـت اکـادمي) د اسـتاد الفـت د آثـارو د راټولولـو او خپرولـو، د اسـتاد د کـارونو او کارنـامو د معرفـي کولـو او خپرولـو لپـاره هلې ځلې کـوي او د افغـاني ادب پـه کـرښه کـښې د هغـه ویـاړلي استاد پـه پل، پل اخلـي.

الفـت اکـاډمي ویـاړي چـه لـه ۱۹۹۲کـال نـه راپـه دې خـوا، پـه وچـو ډډو، تشـو لاسـونو او سـپېره ډاګ کـښې، بیـا هـم توفیـق موندلـی دی چه د استاد الفت دغه آثار چـاپ او ټولنې تـه وړانـدې کـړي:

۱ـ د الفـت مرغلـرې. شـعري کلیـات، دښاغلـي شـهرت ننګیـال پـه زیـار، یـو زر ټوکـه.

۲ـ د الفـت نـثري کلیـات، د ښاغلـي محمـد اسـماعیل یـون پـه زیـار، یـو زر ټوکـه.

۳ـ د ټولنـې پـه جـوړښت کـښې د اسـلام نقـش، د اسـتاد وروسـتی تحقیقي اثر، یـو زر ټوکـه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ـ زمـا اسـتاد الفـت، د محــترم سـرمحقق عبـدالله بختــاني خدمتـگار ليكنـه، يـو زر ټوكـه.

۵ـ أدبـي سـوغات، د سـرمحقق بختـاني خدمتـگار پـه زيـار، يـو زرټوكـه.

ـ ډېر خوشـحاله يـو چـه وتوانـېدو د اسـتاد الفـت د هديـري گيـرچاپېره ديوالونـه پـه پاخـه ډول لـه سره جـوړ او ترميـم او د نومـوړي مزار جـوړ كـړو. چـه د سږ كـال د حمـل پـه ۲۷ نېټه د قـرآن كريـم د ختـم نـه وروسـته، د ننگرهـار د اطلاعـاتو او كولتـور درياسـت پـه مرسـته او برخـې اخيسـتلو افتتـاح او بيـا د اسـتاد پـه كـور كـښې ادبـي غونـډې او مشـاعرې تـر مـازيگره پـورې دوام ومونـد او پـه همـدې مناسـبت د ښاغلي اسـتاذ عيسـى پـه ابتكـار د هغـه او د جـلال آبـاد د ښار د نـورو خطاطـانو هنري نندارتـون پـه هماغـه كـور كـښې پرانيسـتلى و.

ـ اوس پـه ډېره خوشـحالۍ درنـو لوسـتونكو تـه زيرى وركـوو، چـه د استاد الفت د نـثرونو د كليـاتو د بشـپړتيا پـه لاره كـښې دغـه دى يـو بـل گام پورتـه شـو او د الفـت نـثري كليـات، دوهـم ټوك هـم ترتيـب او چاپ شـو.

ښاغلـى عبدالرحيـم "بختـانى" د اسـتاد سـرمحقق عبـدالله بختاني خدمتگار كشـر زوى، پـه دې بريالى شـو چـه لـه ممكنـو منـابعو څخـه، د دې كليـاتو مضـامين پـه ډېر زيـار او دقـت راټول كـړي او يـوه خوږه مقدمـه پـرې وليكـي.

بـې شـكه چـه اسـتاد الفـت د ادبـي منظومـو او منثـورو آثـارو يـو مبتكـر ليكـوال دى، مـگر لكـه څنـگه چـه گورو د كليـاتو پـه دې دوهـم ټوك كـښې د استاد داسـې آثـار هـم زيـات شـوي دي، چـه لـه ادبـي خوند او رنـگ سـره سياسـي، حقوقـي او قـانوني اړخ يـې ډېر قـوي دى او د اسـتا. پـه پـوره قـانونپوهنۍ او فقـاهت پـوره دلالـت كـوي. د كتـاب ښاغلي ټولوونكي، چـه پخپلـه د تـاريخ او ټولنـيزو پوهنـو ماسـټر دى، د تـاريخ او ټولنپوهنـې لـه نظره، د اسـتاد دغـسې ليكنـو تـه لـوړ ارزښت وركړى دى او د دې پوهنـې د څېړندويـانو لپـاره يـې د څېړنـې ښه منبـع

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼلې ده. موږ ښاغلي عبدالرحيم بختاني ته کوروداني وايو، د هغه زيار او زحمت ستايو او د علم او فرهنګ په لاره کښي ورته زيات توفيق غواړو.

دا دی الفت اکادمي په ډير ویاړ د استاد الفت د زيږېدو د دوه نوييمې کاليزې په درناوي او د هغه د وفات د څلويښتم تلين د نمانځنې په موقع (د الفت نثري کليات- دوهم ټوک) چاپ او ټولنې ته يې وړاندې کوي.

اللهم زد فزد

په درناوي

ميرويس "الفت"

الفت اکادمي، د کب د مياشتې لسمه، ۱۳۸۰ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو څو خبرې

استاد ګل پاچا "الفت" د شعر او ادب په اسمان کښې یو ځلاند ستوری دی. د هغه په ژوندانه کښې، د هغه ډېرې دینی، ادبي، اجتماعي، انتقادي، علمي او څېړنیزې مقالې او کتابونه چاپ شوي دي. د هغه تر مړینې وروسته دهغه یو شمېر ناچاپ آثار هم چاپ شوو او ځینې چاپ شوي کتابونه یې بیا او بیا چاپ شول. په افغاني ټولنه، په تېره بیا په ادبي محافلو کښې دا ضرورت محسوسېده، چه باید د هغه د نثرونو او نظمونو کلیات هم چاپ شي. (د الفت مرغلرې) د هغه د منظومو شعرونو کلیات دی چه د ښاغلي شهرت ننګیال په زیار راټول او مکرر چاپ شوی دی. دویم چاپ یې (۱۳۷۵ هـ ش) پورې اړه لري. د استاد الفت د نثرونو د کلیاتو د راټولولو لپاره د افغانستان د علومو اکادمۍ د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز له خوا د هغه مرکز غړی ښاغلی عبدالحسیب حکیمي موظف شوی و، هغه ډېر زیار وایست او د یو غټ کتاب په حجم یې د استاد منثور آثار راټول کړل او د نورو د ټولولو په کار بوخت و، مګر د وروستیو تحولاتو په دوران کښې اوس نه پوهېږم چه د حکیمي صاحب خواري اوبه او که د زماني بادونو وړې ده؟ حکیمي صاحب پخپله هم حق ته رسېدلی دی، خدای دې یې وبخښي.

وروسته بیا ځوان محقق ښاغلي محمد اسماعیل یون، دې ارزښتمن کار ته ملا وتړله او د (الفت نثري کلیات) د هغه په زیار راټول او د نوموړي له سریزې سره په مکرر ډول چاپ شوو. بیا هم د لوستونکو تلوسه ورته ډېره ده او له بلې خوا په دغه کلیاتو کښې، د استاد الفت ټول نثرونه نه، بلکه هغه چه د دې وخت په ناوړه بې سر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسامانو شرایطو کښې د ښاغلي یون لاس ته راغلي وو، راټول شوي دي.

زه ډېر خوشحاله یم چه زما ګران او مهربان پلار، سرمحقق عبدالله بختاني خدمتګار دا وظیفه ماته وسپارله، لاربنودنه یې راته وکړه او یو لړ ماخذونه یې راته وسپارل. د ژوندانه له درنو پیټو او ناآوزګاتیاوو سره هم زه د الله پاك نه شکر ګذار یم، چه په تېرو دوو کلونو کښې په دې بریالی شوم، چه د استاد الفت یو لړ نوري نثري لیکنې له هغو منابعو نه چه زما لاس ته رسېدلي دي راټولې کړم.

دا کتاب د هغو لیکنو مجموعه ده چه د هېواد په جرایدو، مجلو او ادبي مجموعو کښې چاپ شوي دي. په دې کتاب کښې د استاد الفت یو لړ ادبي، اجتماعي، حقوقي او سیاسي لیکنې راغلي دي. په ډېرو لیکنو کښې د وخت د اساسي قانون په باره کښې توضیحات او په حکومتي او دولتي موسسو باندې سالم انتقادونه دي. کله څوك د افغانستان معاصر تاریخ لیکي، کولی شي له دغسې لیکنو څخه د یو معتبر ماخذ په توګه استفاده وکړي. همدارنګه د پښتو ژبې د انکشاف په برخه کښې هم څو لیکنې شته. د استاد الفت هغه نظریې، تقریظونه او سریزې چه نوموړي د نورو لیکوالو او شاعرانو په کتابونو باندې لیکلې دي هم په دې مجموعه کښې راغلي دي.

ډېره مهمه موضوع چه د استاد الفت په دې لیکنو کښې د توجه وړ ده دا ده چه د وخت د حکومت د ځینو کارمندانو بې بند وباري، انارشي او رشوت خوري پکښې رسوا شوې ده چه په دې باره کښې په ډېرو ادبي الفاظو او کلماتو باندې او کله په طنزي پیرایو کښې لیکنې شوي، د وخت ظالمان، رشوت خواره او خاینان افشا شوي او دغریبانو او مظلومانو د ژوند دبنه کېدو د پاره ډېر څه او ډېر ښه لیکلي شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید وویل شي چه دغه یوازې انتقادي لیکنې نه دي، بلکه اصلاحي بڼه هم لري، په ځینو مواردو کښې ډېر شدید انتقادونه شوي دي او په ځینو مواردو کښې په نرمه ژبه اصلاحي لاربښودنې شوي دي او د ځینو ښو کارونو په برخه کښې تائیدي او تشویقي لیکنې هم شته.

د الفت صاحب نثر هم د هغه نظم غوندې ډېر تاثیر ناك دی او کله چه سړی د کوم مطلب په لوستو شروع وکړي، نو ترآخره پورې یې لولي او د یوې لیکنې په لوستو د بلې د لوستو شوق ورته پیدا کېږي او په ځینو ځایونو کښې یې همدغه نثر د نظم نه ډېر خوندور او اغېزناك دی.

په دې لیکنو کښې د وخت د اعلان شوې دموکراسۍ او د هغه په اساس د تدوین شوي اساسي قانون نیمګړتیاوې تحلیل شوي او ښودل شوي او په دې کښې د هغه اساسي قانون او دیموکراسۍ د نه تطبیق په باره کښې صریح شکایتونه او انتقادونه لوستي شوو، چه له هغه څخه هم د لیکوال سمه دقیقه خبرنه او ژور نظر څرګندېږي او هم د وخت سیاسي-اجتماعي وضع د سړي سترګو ته درېږي او دا هم ښکاره کېږي چه په هغو نمایشونو کښې دومره خو وو چه یو لیکوال، د دموکراسۍ له اعلان څخه دومره استفاده کولای شوای چه په ډېر ښکاره او بربنډ صورت په ډېر وضاحت او صراحت سره دومره آزاد وغږېږي او په همدغه اندازه د قلم د آزادۍ د حقیقت معیار تاریخ ته وسپاري.

لکه چه ګورو د کلیاتو په دې ټوك کښې هم مونږ لا په دې بریالي شوي نه یو چه د استاد الفت د نثرونو ټولې لیکنې راټولې کړو. کېدی شي د دریم ټوك د پاره هم هلې ځلې وشي او د نورو مدارکو په موندلو د کلیاتو د بشپړتیا په لور نور ګامونه هم اوچت شي.

د کتاب د ترتیب په باره کښې باید ووایم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د استاد الفت د هرې لیکنې په پای کښې د هغې ماخذ ښودل شوی دی.

ـ د کتاب په سر کښې، د نورو لیکوالو او شاعرانو پر کتابونو، ادبي او څېړنیزو اثرونو د استاد الفت هغه نظریې او تقریظونو ته ځای ورکړ شوی دی چې د نومړو کتابونو په سریزو کښې او یا په ځینو جرایدو کښې چاپ شوي دي. په دې لړ کښې مونږ ته دا هم ښه ښکاره شوه چه د ټولو سریزو په سر کښې د استاد د (غوره نثرونه) سرلیك راواخلو په داسې حال کښې چه مونږ د نورو پر کتابونو د استاد لیکنې را اخیستې دي او د ده پرخپلو کتابونو د هغه له سریزو څخه تېر شوي یو د دې سرلیك اخیستلو لپاره دوه دلیلونه لرو:

الف:ـ د غوره نثرونو سرلیك پخپله هم یو غوره ادبي نثر دی، چه په هغه کښې د لیکوال د لیکوالۍ، هلې ځلې او کړاوونه هم منعکس شوي دي او د یو واقعي مسلکي لیکوال سرشت او سرنوشت پکښې ځلېدلی دی.

ب:ـ استاد الفت د ذکر شوي کتاب د مضامینو په باره کښې لیکلي دي چه "زه یې خپل غوره نثرونه بولم" یعنې په هغه کتاب کښې هغه نثرونه راغلي دي چه استاد پخپله غوره کړي دي، او زمونږ په نظر کښې د استاد ټول یا اکثره نثرونه غوره نثرونه دي او د غوره نثرونو د کتاب د سرلیك مضمون ورسره توافق او تناسب لري.

ـ مونږ به ډېر خوښ و اوسو چه په دې کښې ځینې داسې نثرونه هم شامل وي چه که هغه وخت د استاد ګوتو له ورغلي وای، هغه به یې هم غوره ګڼلي وای او په غوره نثرونو کښې شامل کړي وای، چه هغه لیکلي دي :"زما په مقالو کښې ځینې نورې مقالې هم شته چه دلته یې چاپول مناسب و، مګر اوس لاس ته رانغلې او دا انتخاب نیمګړی غوندې شو" مونږ وایو چه خدای دې وکړي چه دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیمګړتیــا اوس یــو څه پــوره شــوي واوســي او پــه راتلونکــي کــښې لا تکمیــل شــي.

ـ دې سرليك پســې نـور تقريظونـه او نظريـات چـه زيـاتره د اســتاد الفـت د پښتــو ټولنــې د رياســت د دورې دې د هغــو د چـاپ د نـېټې پـه ترتيــب راغلــي او بيــا پــه مختلفــو موضوعــاتو كــښې د اســتاد نــوري ليكنې دې چه بيا هغـه هـم د چـاپ د نـېټو پـه ترتيـب اوډل شـوي دي. پـه دې بـاره كښې مونږ پـه دې نظر يـو چـه كـه ديـو ادبـي ليكـوال يـا شـاعر منظوم او منثور آثار د هغـو د نـېټو لـه مخـه ترتيـب شـي نـو دې سره هـم د نومـوړي ليكـوال د ژوندانـه دبـهير او ورسـره د هغــه د فكـر او ليكنــي د تحـول او تكـامل دپړلـه پسـې بـهير څه نـا څه ځرګندونـه كـېږي او د ادب يـو مـوَرخ او د ټولنـې يـو مـوَرخ او ټولنپـوه تـه د دغـو آثـارو څخــه د تـاريخ او ټولنپوهنـې پـه رڼا كـښې د اسـتفادې كـار اسـانېږي او عـام لوستونكو تـه هـم دغسـې يـو فكـر وركولـي شـي.

ـ مـاد اسـتاد الفـت د آثـارو پـه رانقلولـو كـښې د هغـه فـاضل اديـب او دانشـمند اسـتاد د خپـل ليـك دود رعـايت كـړى دى.

ـ د اسـتاد الفت ځينې ليكنې د هغـه پـه مسـتعارو نومونـو چـاپ شـوي دي. د هغـو پـه ښودنـه كـښې زمـا محـترم پـلار سـرمحقق خدمتـګار مرستـه كـړې ده.

پـه هـر صـورت زه سمدسـتي ويـاړم او خوشـحاله يـم چـه ګرانـو درنـو لوسـتونكو او د اسـتاد د آثـارو مينـه والـو تـه د هغـه د كليـاتو دا دوهمـه مجموعـه وړانـدې كـوم. د دې آثـارو د راټولولـو پـه چـارو كـښې زه د خپـل محـترم دانشـمند پـلار د مرسـتو او لارښودنـو او د هغـه د چـاپ لامـلـه (د الفـت اكـادمي) څخـه مننـه كـوم او دې سـره محـترم او درانـه لوسـتونكي د كتـاب مطـالعې تـه رابولـم.

په مينه او احترام
عبدالرحيم "بختانى"
كابل ـ خبرخانه مينه
د ۱۳۸۰ د سنبلې ۳۱ مه نېټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوره نژونه

څه د پاڅه شل کاله کیږي چه زه د څه لیکلو او فکر کولو په رنځ اخته یم. همدغه شغل زه له خپلو او پردیو نه بیل کړم او په ګوښه ځای کښې ئې له خلقو نه لرې کښېنولم. دېرې شپې یې رابانديې په ویښه تېرې کړې او دېرې ورځې ئې له دوستانو او ملګرو نه بېل وساتلم.

په دغه موده کښې ما له خپلو بچیو او د کاله خلقو سره ډېر لږ وخندل او هر چاته بې مینې غوندې ښکاره شوم. کله له سبا نه تر ماښامه ځای په ځای کښېناستم چه د څه لیکلو په فکر کښې راته لمونځونه هم قضا شوه، مګر هیڅ مې ونشو لیکلې. کله به نیمه شپه لکه سودایي له خوبه راپاڅېدم او د اسمان ستورو ته به مې حېران حېران کتل. یو وخت به مې څو کرښې ولیکلې بیا به مې هغه څېرې کړې، بل وخت به مې خپل څیرې کاغذونه راغونډ کړه او یوه کلمه به مې له بابې سره نښلوله.

دېر ځله راته خپل فکر او خیال دېر ښه ښکاره شوی او کله کله مې خپلو لیکنو ته په دېر حقارت کتلي دي او له ځانه مې زړه تور شوی دی.

دېرې ورځې د کور او کلي له خلقو نه پټ شوی یم او چېرته لرې د غره په لمن کې په کومه هدیره کښې ناست یم یا مې د سیند په غاړه یوازې ورځ تېره کړې او یوازیتوب مې دېر لوی نعمت ګڼلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغسې مختلفو احوالو کښې مې کله شعر او کله نثر ليکلی چه زما روحي او فکري اغېزې پکښې څرګندې دي.

د دې کتاب پاڼې زما د ډېرې مودې د خاطراتو يوه برخه ده چه زما په نظر کښې ادبي قيمت لري او زه يې خپل غوره نثرونه ګڼم.

زما په مقالو کښې ځينې نورې مقالې هم شته چه دلته يې چاپول مناسب و مګر اوس لاس ته رانغلې او دا انتخاب نيمګړی غوندې شو.

دا پاڼې چه تاسې لولئ په ليکلو کښې ئې ډېر زيار ايستل شوی چه لوستونکو ته پوره نه معلومېږي.

لکه چه يو کور څو ځله جوړ او وران شي، دا مضامين هم څو ځله يو راز او بل راز شوي دي چه د ترکيب او تاليف په لحاظ ئې مختلف صورتونه پيدا کړي او کېدی شي چه ځينې به يې له اوسني حاله ښه هم و.

د ليکلو فن ډېرې جګرخونی لري او ډېر ځله داسې کيږي چه يو ليکوال يوه شپه په ويښه سبا کړي او يوه جمله پيدا کړي يا يوه ليکه هم ونشي ليکلی.

د يوه خيال يا فکر پيدا کول او بيا ئې په ښه ډول بيانول هغه ګران کار دی چه نورو ته ئې ګرانوالی او دروندوالی نه معلومېږي. په همدغه سبب يوه شاعر يا ليکوال ته نه ښائی چه د خپلو آثارو قيمت له چانه وغواړي يا ورته څه قيمت وټاکي.

زه هم پدغه ټکي پوه شوی يم او له هيچا نه پرې هېڅ نه غواړم.

ډېره ښه ده چه زه اوس د پخوا په شان نه يم او خپلو افکارو ته په هغه قيمت نه يم قايل لکه چه پخوا وم.

يو وخت ما په ځان ډېره ښه عقيده درلوده او خپل فکر مې ډېر مبارك ګاڼه. هغه وخت به چه ما هر څه وليکل هغه به راته په يقين سره ډېر ښه ښکارېده او ډېره ښکلا به مې پکښې ليدله، مګر اوس هغه د يقين سرمايه په شك بدله شوه او پخپل فکر او نظر راته بدګماني پيدا شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه بــه اوس ډېر خــوښ یــم کــه دا پــانې لکــه د تمبــاکو پــانې د چــا د فکـر صحـت تـه زیـان ونـه رسـوي او څه زهـر پکـښې ګډ نـه وي، هـر څه چـه وي او هـر څنګه چـه وي، مـګر لـه مـا سـره بـده اراده تـه ده موجـوده او پـه بد نیت دغه کار نه کوم.

دا فکرونـه ښه وي او کـه بـد، مـګر د بیـان او اظهـار طـرز ئـې بـد نـه دی او د ښه نـثر ښېګڼې پکـښې شـته. کـه نـور څه نـه وي نـو د عبـارت په لحاظ دا کتـاب د یـوه ادبي متـن پـه حیـث یـوه سـاده انشـاء بللی شـو چه له نورو لیکوالو او پښتـو لوسـتونکو سره کومـك کـوي.

پـه دغـه وخـت کـښې دغـسې کتـابونو تـه ضـرورت موجـود دی او دغـه ضـرورت مـاتـه هغـه وخـت پـوره څرګنـد شـو چـه زه د حقوقـو پـه پوهنـځي او د ادبیـاتو پـه پوهنـځي کــښې د پښتـو اسـتاذ شـوم او دا دوه کاله د پښتـو درس را پـه غـاړه شو.

پـدې انشـاء کـښې کـه زه یـو څه ښکلېتـوب وینـم هغـه سـادګي او آسـاني ده چـه پـه لفظ او معنـی کـښې ئـې ډېر لحـاظ سـاتل شـوی دی او دا اسـاني پـه ډېرو مشـکلاتو لاس تـه راغلـه.

پـدې انشـاء کـښې کـه د فکـر او معنـی څه ښایسـت شـته هغـه پـه سـادګی کـښې پـټ دی او څه ایـغ نـیغ حسـن پکـښې څوك نشـي لیـدی.

کـه دا نـثر رواج وموسـي او ځینـې نـوي لیکـوال دغـه سـبك غـوره کـاندي مـا بـه د خپـل زیـار او زحمـت ډېر ښه اجـر مونـدلـی وي او خـوښ بـه یم چـه د پښتـو نثر تـه مـې یـو څه خدمـت وکـړی شـو.[1]

---

[1] د "غوره نثرونه" د کتاب سرلیك، پښتو ټولنه، ۱۳۳۶ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويښ زلميان

په دې نامه يو كتاب راورسيد چه ويښو زلميانو يې په ليكلو كښې برخه اخيستې ده او پښتو ټولنې له خوا د ښاغلي فاضل او با درده پښتون عبدالروف خان بېنوا په زيار او كوښښ د كابل د مجلې د دوه شمارو په عوض چاپ او نشر شو.

په دې كتاب كښې موږ د مملكت مهم رجال، مهمې مفكورې، عالي شعور او لوړ احساس د وطنخواهۍ او مليت دوستۍ سرشار قوت، اجتماعي انتباه او بيداري وينو او پوهيږو چه زمونږ په هېواد كښې يو څه زلميان او ځوانان پيدا شوي چه د مملكت حقيقي سعادت غواړي او په ټينګه په اجتماعي خير او بهبود پسې ګرځي. د دوی غايه او مرام خودپسندي او خود نمايي، تظاهر او نمايش نه دی، له خودخواهۍ او ټيټو نفسي اغراضو نه پورته دي او د ملي عشق په حرارت د دې وطن د پاره خدمت كول غواړي.

هو! د دوی عزم و همت د ځان او شخصي ګټې د پاره نه، بلكه د لوړو اجتماعي مطالبو او مباركو مقصدونو د پاره صرفېږي. د دوی له نشراتو او ويناګانو څخه سړی د زړه په ګواهۍ او تصديق پوهيدی شي چه دوې خپل خدای، خپل پادشاه او خپل وطن په خدمت او محبت كښې ډېر صداقت لري او غواړي چه د دين او دنيا د اجتماعي خير او سعادت د پاره كار وكړي او د حقيقي اسلام او صحيح مدنيت په رڼا كې د دنيا او اخرت نيكي وغواړي. لكه چه يو مسلمان ته د دې دعا تلقين شوی دی (الهم ربنا اتنا فی الدنيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسنة و فـي الاخرة حسـنة وقنـا عـذاب النـار) عمـلاً هـم دواړه جهانـه پـه نظر کښي ونيول شـي.

هو! دوی لکه لـه مذهبه نـا اشـنا ځوانـان يـوازې دنيـا نـه غـواړي او د آخرت سـودا هـم ورسره شـته، مـګر دنيـا هـم نـه هـېروي او رهبـانيت نـه نـه ګڼي. د دوی آرزو مونـږ تـه ځان داسـي رانښوولـې دی، چـي دوی يـوه داسـي رڼا لټوي، چـه د جـهل و نـاپوهـئ، د بـدو رسـومو او مزخرفـو خيـالاتو د نـاوړو عقـايدو تورتـم ورك کـړي او حـق و حقيقـت، صحيـح افکار او صحيح اعمـال، صحيـح اشـخاص او رجـال وپـېژنـدل شـي.

هغـه کسـان چـه آخرت د پـاره هـېڅ نـه کـوي، لـه اخلاقـو او انسـاني فضـايلو محـروم دي. بـې د دنيـا لـه عيـش او عشـرته بلـه آرزو او بلـه غايـه نـه لـري. يـا هغـه اشـخاص چـه د خدای اطـاعت او عبـادت د دنيـا د پـاره دام ګڼي بې لـه ريـا او تزويـر څخـه نـور څه نـه لـري او پـه هغـو چارو چـه اخرت ګټل کيـږي دوی دنيـا پـري ګټي.

مونږه بـايد دغـه دواړه طـايفي د صحيـح پوهـې او حقيقـي بصـيرت پـه رڼا کـښي وپـېژنـو او د مملکـت صحيـح خدمتـګاران او د ديـن رښتيـاني غمخواره لـه نـورو نـه بيـل کـړو.

د ويـښو زلميـانو همدغـه کـار دی او د دنيـا او آخـرت ګټه هـم پـه همدغو کـارو کـښي مضمـره ده.

دغـه کتـاب چـه زمونـږ لاس تـه راغلـې دی، دغـه شـان رهنمـايي پکښي شـته او د بيـا لوسـتلو دی چـه مونـږ بـه پـه وروسـته ګڼو کـښي څه مضـامين د اختصـار او اقتبـاس پـه ډول تـري واخلـو.[۱]

---

[۱] اتحاد مشرقي، جريده، جلال آباد، د ۱۳۲۷ د حمل نهمه. د ۱۹۴۸ د مارچ ۲۹ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستاينه

ګمان مه کوئ چه زه د کوم شخص صفت کوم چه هغه به له يو ښه خوی سره سل بد خويونه هم لري.

د چا د ښه باغ، ښکلي قصر ستاينه هم له مانه پوره نه ده.

په دې ګرانه او حقه روژه کښې که هر څومره وږی او تږی شم، د چا د دسترخان راز راز نعمتونه او طعامونه، شربتونه او مېوې نه ستايم او نه دغه تېت شيان د ستايلو وړ بولم.

که څه هم جلال آباد ته روان يم او د زړې کرايې لارئ انتظار لرم، بيا هم د چا د بيوك او شورليټ ستاينه د ځان د پاره عار ګڼم.

هو! زما نظر په دغه وخت کښې له دې ټولو شيانو نه اوچت دی او يو عالي حقيقت او حقه وينا ستايم چه هغه له يوه خواږه، خوندور او پرکيف شعر څخه عبارت دی او له دې مادي دنيا نه هغه خوا. په معنوي جهان کښې له دغو ټولو شيانو نه لوړ قيمت لري.

دا شعر د پښتنو او مخصوصاً د افغانستان، په افغانستان کښې بيا د ننګرهار د ډېر مشهور شاعر او فاضل اديب ښاغلي قيام الدين خادم اثر دی چه د کابل، مجلې په ۲۱۹مه ګڼه کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبیاتو لـه کلیشـي لانـدي چـاپ شـوی او (وا وا مسـلماني) يـې عنـوان دی.

دي شـعر پـه مـا بـاندي ډېر زيـات اثـر وکـړ. د ريـا او تزويـر عـالم او هغـه کسـان چـه اسـلام غونـدي يـو لـوړ او مقدس شـی د خپلـو شـخصي او نفسـي اغراضـو د پـاره وسـيله کـوي، د دغـه شـعر پـه لوسـتلو ماتـه نـور هـم تـور او بـد پـه نظـر راغلـه. زمـا پـه زړه کـښي چـه لـه دوی سـره کـوم، دخـدای د پـاره، بغـض پـروت دی، دا شـعر يـې زمـا پـه نظـر کـښي ډېر محبـوب او مقبـول وګرځاوه.

زمـا دا مفکـوره نـوره هـم قـوي شـوه، چـه بـايد مونـږ حضـرت مجـدد الفت ثاني عليـه الرحمه او هغـه کسـان چـه پـه دروغـو مونـږ تـه، لکـه دغـه لـوړ جنـاب خان ښيـي، بـيل کـړو او د صـبح صـادق او صـبح کـاذب فرق او تميز وکـړو.

دا شـعر عـلاوه پـه حقيقـي او انتقـادي قيمـت شـعري او ادبـي سرمايه هـم ډېره زياتـه لـري او ملاحـت و مصلحـت دواړه پکـښي جمـع شوي دي.

کـوم کـسـان. چـه دا شـعر وجدانـا خپـل وصـف الحـال بولـي او پـه زړه کـښي پوهيـږي چـه خدايـږو تـه يـې پيژندلـي يـو، هغـه شـايد دا شـعر بـد وګڼي، مـګر د حـق او حقيقـت طرفـداران او د حقيقـي اسـلام مينـان بـه يې ډېر خوښ کـړي[1]

---

[1] اتحاد مشرقي. دېرشـم کال. ۲۵ مه ګڼه
د ۱۳۲۷ د سنبلې ۱۴ مه
د ۱۳۶۷ د ذي قعدې دوهمه

د مرغلرو امیل

د ښاغلي الفت په نظر کښې

د الفت له نامه سره لرد او یره، پښتونخوا ښه اشنا ده او بیرون دنیایي هم پېژني. ده په خپله نویسندګۍ او شاعرۍ دنیا خبره کړې ده چه له خصوصیاتو څخه یې یو جذابیت او حق ګویي ده. د ښاغلي الفت په قلم د ډیرو دولتمندانو اصحاب جاه بیځایه صفت هم موږ نه دی لیدلی، نو د یو شاعر خولا څه کوي.!

نو دغه نامتو او نقاد لیکوال چه د مرغلرو امیل په کتاب څه لیکلي دي باید په غور وکتل شي. (زیري)

د مرغلرو امیل

د مرغلرو هغه امیلونه چه اوس زمونږ په بازارونو کښې خرڅیږي که د ښکلو او خوبانو په غاړه نه وي نو د ښاغلي مولانا خادم د مرغلرو له امیل سره چه د ده د اشعارو مجموعه ده، هیڅ نسبت نلري. هغه مرغلرې چه د جواهرو په تول خرڅیږي او یا د پادشاهانو په خزانو یا کورونو کښې وي د شعر په مقابل کښې ارزان غوندې ښې معلومیږي. مونږ ډیرې قصې اورېدلي او په کتابونو کښې مو لیدلي دي چه ډیرو پادشاهانو په یوه بیت یا دوه بیتونو شاعرانو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځتې ځتې سره او سپین زر بخښلي او ډیر ځله ئې د دوی خولې له جواهرو نه ډکې کړي دي. دا دی د شعر قیمت چه ډیره موده پخوا ئې په دې ملکونو کښې درلود او غیر له سلاطینو نه بل چا د دغه ګران او قیمتي ځیز قیمت نه شو پوره کولی، ځکه وایم چه د شعر مرغلرې ارزانه نه دي او د معنی د خاوندانو په نظر کښې ډیر قیمت لري. د دې عصر شاعر په دغه خبره پوهیدلی دی، ځکه د خزانو له خاوندانو نه څه نه غواړي او مدحیه قصائد نه جوړوي، که څه غواړي هغه یوازې د قام او ملت له خوا قدرداني ده او بس.

هو! ښاغلی خادم د قام خادم او د قام شاعر دی، د ده حق په ټوله پښتونخوا او درستو پښتنو باندې دی. ده هر وخت د دغه ملت په درد او غم ژړلي دي او ملي آرزوګانې یې په شعر کښې له ورا ځلیږي. پښتانه باید د خادم د اشعارو مجموعه چه "د مرغلرو امیل" یې نوم دی. ډیر قیمتي ځیز وګڼي او په ډیر قدر ورته وګوري. دا اشعار د یوه ډیر حساس او متجسس دماغ د شلو کالو محصول دی چه له ډیرو جګرخونیو سره لاس ته راغلی دی او د یوه دردمند زړه د الهاماتو عرفاني هدیه ده. په دې مجموعه کښې داسې اشعار شته چه د انسان فکر او خیال ډیر هسك ځای ته خیژوي او هغه څه ورښیي چه هر فکر نه ور رسیږي.

د دنیا مالونه، خمکې، پټي، باغونه، قصرونه، له ډیرو خلقو سره شته چه یو یې له بل نه اخستلی او پیرودلی شي، مګر څه چه د ښاغلي خادم په برخه رسیدلی دی خاص د ده مال دی او له ده سره به وي یعني پس له مرګه یې هم ترینه ځوك نه شي اخیستلی او خادم ته د پښتنو په تاریخ کښې ښه حق ورکوي. د ده شاعري د فکر او معنی شاعري ده. که دلته د علم او ادب زیاته قدرداني موجوده وای، او د خیال او فکر پرواز ته هوا او فضا ښه مساعده وای، دا سړی به دغسې نه و پاتې او د ده استعداد به ډیر بروز کړی وی.

د خادم په اشعارو کښې د پښتونولۍ جذبات، د پښتون مینه، فلسفي افکار، شاعرانه خیالات په ښه قوت لیدل کیږي، او

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعبیرات یې ډېر خوندور او خواږه دي د یوه مطلب تصویر په ډېر ښه شان ایستلی شي او د خیال د تسلسل په ساتلو یې لاس برې دی، په غزلو کښې یې ډېر نازك ادبي تشبیهات او خوږې استعارې وینو. ده په خپل کلام کښې طمطراق او فوق العاده مستي یا ډېر جوش و خروش نه دی غوره کړی، مګر متانت او ادبي قوت یې پکښې ډېر ښه ساتلی دی، شعرونه یې ډېر روان دي، مګر پخپله ورو، ورو ځي او خپلو آرزوګانو ته نه دی رسیدلی. د بداعت له جنبې نه یې د فصاحت برخه قوي ده او د علامه اقبال له شعر و شاعري نه یې ډېره ښه استفاده کړې ده. د مرغلرو په امیل کښې د عروج رمز، د توري بریښ، د شاعر مسلك، دا ځکه چې پښتون یم، بې تهذأبه تعمیر، واوا مسلماني، سپین غر، قومي ژوند، له سپوږمۍ سره خبرې، اب حیات، د چمن سیل، علامه اقبال، د ترکو پلار، د ازادۍ عصر، د جرار جواب، اه و فریاد زورور نظمونه دي.

زه ښاغلي مولانا خادم ته، چه د پښتنو مشهور او مفکر شاعر دی او هر وخت مو د ده له اشعارو ډېر خوند او کیف اخیستی دی، د دغه برجسته او ډېر قیمتي اثر تبریك وایم. هغه افتخار چه د شعر او ادب دنیا کښې د ده په برخه رسیدلی دی دومره ګنجایش لري چه مونږ هم پکښې برخه واخلو او فخر پرې وکړو![1]

---

[1] زیری جریده، دوهمه دوره، دریم کال، ۷ مه ګڼه. د ۱۳۳۳ هـ ش د سنبلې ۲۰ مه نېټه.

پښتانه

د علامه اقبال په نظر کښې

خودي، خودشناسي او خودبيني که د فرد د پاره ښه نه وي د جماعت د پاره خو ګټور معلوميږي او ملتونه په همدغسې احساساتو ژوندي دي. ځيني صفات شته چه د يوه شخص د پاره عيب وي، مګر د يوه ملت د پاره حسن وي لکه ملي غرور چه د اجتماعي جنبې په پيدا کولو د ستاينې وړ بلل کيږي. علامه اقبال د يوه ملت د پاره ځان منته او ځان کتنه ډيره ښه ګڼله او د خودۍ درسونه يې ورکول.

مرحوم اقبال د پښتنو په ښه او فطرت کښې څه ليدل او دغه قوم ته يې ډيره لويه هيله درلوده. ځکه يې دوی له نورو نه ډير ستايلي دي او دوی ته يې ځيني زياتې هيلې ښکاره کړيدي. دده د شرق د نهضت او د اسلام د اعتلاء په باب د اميد سترګې د پښتنو خوا ته نيولې وې او افغاني ملت ته يې په ډيرې اعتنا کتل. د همدې لامله د پښتنو مشاهير د ده په اشعارو کښې ډير ياد شوي دي او د دغه قوم ملي شهامت او شجاعت ته په درانه نظر کتل شوي دي. ښاغلي بختاني ډير ښه کار کړی دی چه دغه يادونې يې د ده له اثارو راغونډې کړيدي او د يوه کتاب په صورت د پښتو ټولنې له خوا د ښاغلو پښتنو حضور ته وړاندې کيږي چه دوی هم د دغه حکيم او فيلسوف شاعر په نظر ځانته وګوري او خپل حيثيت او مقام بيا بيا د هغه په نظر کښې ووينې. پښتو ټولنه د دغه کتاب چاپول د ملي احساس په روزلو او پاللو کښې ډير موثر ګڼي او هيله لري چه ښاغلي پښتانه به يې په غور او دقت ولولي. د ښاغلي بختاني په کتاب د پښتو ټولنې له خوا يوه برخه له دې عنوان لاندې زياته شوه (اقبال د افغاني شاعرانو په نظر کښې) او دغه زياتوالی مفيد معلوميږي.[1]

---

[1] د ډاکتر شوي کتاب سريزه، پښتو ټولنه. ۱۳۳۵ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اور لمبې

د انګلیس او افغان هغه جنګ چه په (۱۸۴۲ع) کښې پېښ شو، د انګلیسانو په شکست خاتمه ومونده، نتیجه یې څرګنده ده او باخبره خلک خبر دي چه ډېر پرنګیان، ښځې ووژل شوه او ښځې د پښتنو په لاس بندیان شوه. کپتان جانسن یو تن له دغو بندیانو څخه دی چه په خیبر کښې نیول شوی او بناغلي خیبري یې تاسو ته قصه کوي

په دې قصه کښې علاوه د پښتنو په توره او ننګ و غیرت د دوی اخلاقي رویه او انساني سلوك هم یو داسې فضیلت دی چه دښمن هم پرې اعتراف کړی او نه دغې ستاینې ته یې ځان نه دی ژغورلی.

پښتو ټولنه د دغسې آثارو نشرول، د پښتو او پښتنولۍ په لحاظ مفید ګڼي او ارزو لري چه د بناغلو لوستونکو خوښې څه نه څه حاصله کړي، ځکه چه هر څوك د خپل شهامت او شجاعت قصې په مینه اوري او د خپل تاریخ دغه برخه په ډېر شوق لولي.[1]

[1] د ذکر شوي کتاب سریزه، کابل، پښتو ټولنه، د ۱۳۳۵ د قوس میاشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثرونه

لکه چه له نامه څخه معلومیږي، دا کتاب د پښتو نثرونو مجموعه ده.

د دې نثرونو ټولوونکي او خوښوونکي ښاغلي ژواك دی چه د مضامینو تنوع او د نثر ښېګڼې یې په نظر کښې نیولي دي، مګر نظر یې محدود نه دی او له خیبر نه هغه خوا پښتو نثرونه یې هم لټولي او راغونډ کړي دي.

په دې کتاب کښې د سبك او اسلوب په لحاظ هم تنوع شته او په لفظي او معنوي لحاظ څو ډوله نثرونه پکښې موندلی شوو.

زه دا نه وایم چه د ده انتخاب به له اوله تر اخره د هر چا خوښ شي، ځکه چه ذوقونه او فکرونه راز راز دي او د یوه انتخاب له بل نه ارومرو څه قدر توپیر لري، مګر دا ویلی شم چه هر څوك پکښې د خوښولو وړ، یو څه پیدا کولی شي او دغه راز منثور اثار د پښتو لوستونکو او زده کوونکو د پاره په کار دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ دلته د نثرونو او پښتو مقالاتو ځینې کتابونه چاپ کړي دي چه د یوه لیکونکي غوره او ښه مضامین پکښې درج دي، مګر دا کتاب د ډیرو لیکوالو د نثر نمونې تاسې ته ښیي او راز راز افکار، چه د یوه ذهن او دماغ محصول نه دي، پکښې موندلی شئ.

له مونږ سره دا فکر شته چه په دغه اوس وخت کښې له نظم نه نثر ته زیاته توجه په کار ده او د پښتو ادب دغه برخه زیاته پالنه غواړي. که اوس د پښتو د پخو لیکوالو نثرونه د نمونو په ډول چاپ شي، د نوو لیکوالو د پاره به یو ښه لارښود نه وي او د ژبې اصلي طرز او رنګ به څه نه څه وساتل شي.

مونږ غواړو چه د ځینو استاذانو د نثر نمونې چه د ژبې د اصلي سبك او اسلوب په لحاظ ادبي قیمت ولري د پښتو متونو په ډول چاپ او خپاره کړو، چه نوي لیکوال په شعوري او غیر شعوري ډول ترینه استفاده وکړي او دغه راز آثار سربیره د لیکلو په طرز او طریقه، د مضمون او معنا په لحاظ هم په أذهانو کښې ښه څه پیدا کړي او فکرونه وروزي.

د همدغه مطلب د پاره فعلا دا کتاب ښاغلو لوستونکو ته وړاندي کوو او هیله لرو چه مفید او ګټور به ثابت شي. انشاء الله تعالی.[1]

[1] د ذکر شوي کتاب سریزه، کابل، پښتو ټولنه، د ۱۳۳۵ د کب میاشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

منتخب شعرونه

دا اشعار د بیتونو د شمېرپه لحاظ کم دي، مګر د کیف په لحاظ ډېر زیات قیمت لري او د پښتو د اوسني ادب ډېره غوره برخه ورته ویلی شوو.

د یوه شاعر لویوالی، په ډېرو یا لږو اشعارو پورې نه دی تړلی. شعر که څه هم د مادي شیانو په څېر تول او تله لري، چه د تورو زیاتوالی او لږوالی پرې سنجول کیږي، مګر بیا هم د پوهې او ادب خاوندان شعر ته د کم په لحاظ نه ګوري، کیف ته یې ګوري.

یعني ښه شاعر، لوړ شاعر، ستر شاعر هغه چاته وایي چه اشعار یې د معنی او ادبي ښېګنو له خوا لوړ وي او د فن او هنر په لحاظ هسک مقام ولري.

خیام د شعر په نړۍ کښې یو څو رباعۍ لري چه په ډېرو لږو کوچنیو پاڼو کښې یې ځای موندلی، مګر د ده شعر او شاعري د ذوق او هنر د خاوندانو په نظر کښې ډېرلوی قدر او قیمت لري.

د ښاغلي ادیب سید شمس الدین مجروح له لوړې قریحې او شعر روزونکي استعداد څخه ځیني داسې اشعار پیدا شوي دي چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د اشعارو پېرل او پلورل رواج وای او د شعر په ورکړه راکړه د يوه شعر د بل کېدلی. ما به خپل څو شعرونه د ده په يوه شعر ورکړي وو او ډېر به خوښ وم چې د ده ښکلي اشعار زما وای.

مګر زه اوس هم، د دې لامله چې خان ده ته ډېر نږدې ګڼم، د ده په اشعارو وياړم او خپل يې ګڼم. همدغه وجه ده چې له يوې خوا ته مې د اشعارو خوند او ښکلا په ستاينه مجبوروي او له بلې خوا راته دغه ستاينه لکه د خان ستاينه ښکاري او مخه مې نيسي. که دغسې نه وای ما به په دغو اشعارو، په ډېرو پاڼو کښې، ډېره لويه مقدمه ليکلې وه او له نيا ته به نسي غتيه وه.

په هر حال دا اشعار پخپله خپل ځان ښيي او زما ستاينو ته څه ضرورت نه لري. زه همدومره وايم، چې پښتو ټولنه، د دې اثر په چاپولو او خپرولو، د ذوق او سليقې خاوندانو ته د پښتو د لوړ ادب يوه ښه او غوره نمونه وړاندې کوي.

کاشکې دښاغلي مجروح صاحب، نور اشعار هم لاس ته راغلي وای او غوږي لاغوږ وای![1]

---

[1] د ذکر شوي کتاب سرليک. کابل. پښتو ټولنه، د ۱۳۳۷ حمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زړه بخرې

د ښاغلــي پرهــېز "د زړه بــخرې" چــه د ده د اشــعارو مجموعــه ده، مــا ټول ونشــو کتلی، مــگر ډېر ښه ښه شعرونه مــې پکــښې ولوســتل چــه په رښتیا ئې شــعري کیــف درلــود او شــعري محاســن پکــښې وو.

د پرهــیز پــه شــعر کــښې سـربیره پــه سلاســت اوروانــی هغــه شــی هــم موجــود دی، چــه شــعر ورتــه ډیــر ضــرورت لــري، چــه هغــه احســاســات او عواطــف دي. ځنــگه چــه ښاغلــی پرهــیز یــو ســپېڅلی او پــاك زړی پښتــون دی چــه د حــق او حقیقــت پــه مقــابل کــښې نــورو شــیانو تــه څه ډیره اعتنا نــه لري او هر کله جرئــت او صراحت نــه کــار اخلــي، شعر ئــې هــم د همدغــې جذبــې لــه تــاثیر لاندې هغــه جذابیــت پیــدا کــړی دی چــه پــه زړونــو ډیــر اثــر لــري.

د وطــن مینــه، د ملیــت احســـاس، انســـاني عواطــف او د یــوه دردمنــد زړه اغــېزې پــدې اشــعارو کــښې ډیــر ښه ځای لــري او د زړونـــو خــاوندان ورتــه پــه ډیــر ښــه نظــر گوري، زه دا کتــاب د چــاپولــو وړ گڼم او ډیر ښه ادبي اثر ئې بولــم.[1]

[1] د ډکتر شوی کتاب په سر کې نظریه، د ۱۳۷۶ هـ ش چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلیمه داره روپۍ

دا یوه خوږه ډرامه ده چه ښاغلي عبدالرحمان پژواك د پښتو ټولنې افتخاري غړي، تقریبا شل کاله پخوا لیکلې ده. په دې ډرامه کښې پښتني احساسات، د وطن مینه، افغاني شجاعت، دیني جذبه ډیر ښه تمثیل شوي دي چه د افغان ملت د نرو او ښځو میړانه او نارینتوب تري په ښه ډول څرګندیږي.

په کلیمه داره روپۍ کښې مادي او معنوي دواړه قیمتونه موجود دي او د دین او دنیا د وصال ډیره ښه نخښه ده. په پښتو ادب کښې کلیمه داره روپۍ د ښکلو پیغلو له اوربل سره ډیر ارتباط لري او په همدغه وجه د جمال پلوشه او د عشق خاطره هم پکښې پټه ده. په همدغه سبب دا نوم له دې قیصې سره ډیر ښه تړون لري او لیکونکی د خپلې کیسې اساسي تکی ګڼلی دی...[1]

[1] د ذکر شوي کتاب سریزه. پښتو ټولنه. ۱۳۳۷ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادبياتو تاريخ

دوهـم ټوك

دا د پښتـو د ادبيـاتو د تـاريخ دوهـم ټوك دی چـه پـه ۱۳۲۴ هـ ش کـال کـښې پيـاورې مولـف عبدالحـی "حبيبـي" پـه لومـړي ټوك پسـې ليکلـی او پـه ۱۳۲۹ هـ ش کـښې د کـابل مجلـې پـه ګنو کـښې پرلـه پسـې خپـور شـوی دی.

د پښتـو ټولنـې د ادبيـاتو د څانـګې ښاغلـی مديـر محمـد حسـن ساپی لـه کابل مجلو نـه راغونـډ کـړ او اوس د کتـاب پـه صـورت ښاغلـو لوستونکو تـه د استفادې د پـاره وړانـدې کيـږي.

د دې کتـاب لومـړی ټوك پـه ۱۳۲۰ کـښې د ادبيـاتو د پوهنـځي لـه خوا د درسـي کتاب پـه حيث چـاپ او پـه درس کـښې شـامل شـو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښائي چه د دې ټوك په خپرېدو هغه درسي سلسله پراختيا ومومي او د ادب محصلينو ته هم ډير ګټور ثابت شي.

دا ټوك د اسلام له لومړيو وختونو تر ۱۰۰۰ هـ پورې د پښتو ادب رنګ او ډول ښيي او د مستندو تاريخي واقعاتو په رڼا کښې ليکل شوی دی.

د تاريخي څيړنو او پلټنو په لحاظ دا کتاب ډير مهم دی او په ډيرو مهمو ټکو رڼا اچوي. د ادبي تحليل برخه ئې هم د اعتنا وړ ده چه مولف پکښې د ښه حق خاوند او حقدار ګڼلی شو، مګر تاريخي څيړنې ئې پر ادبي څيړنو درنې او مهمې دي.

په اوسني وخت کښې چه د ماخذونو او مدارکو نيمګړتيا ته ګورو او دغه حال په نظر کښې نيسو، بايد ووايو چه د مولف څيړونکي طبيعت او د ډيرې مودې تاريخي مطالعاتو ده ته د دغو اثارو په ليکلو له نورو نه د وړاندې والي او قدامت حق ورکړی او د پښتو په علمي او ادبي پالنه کښې ئې د ډيرې ښې برخې خاوند کړی دی.[1]

---

[1] پر ذکر شوي کتاب سريزه. پښتو ټولنه، ۱۳۳۸ هـ ش.

د افغانستان د ځينو ژبو اولهجو قاموس

پښتو ټولنې د خپل تاسيس له وخته تراوسه ډير کتابونه چاپ کړيدي چه د ضرورت او اهميت په لحاظ ځينې ښه او ځينې ډېرښه دي.

دا کتاب له هماغه کتابونو څخه دی، چه د پښتو ټولنې له مرام سره ټينګ او نږدې تعلق لري او د کيفيت په لحاظ ورته ډيرښه ويلی شوو

په دې کتاب کښې د افغانستان د اريائي ژبو (پښتو، فارسي، شغني، سنګليچي، واخي، اشکاشمي، منجي) ډير لغتونه راغونډ شويدي چه لوستونکی د دې هواد له څو ژبو سره اشنا کوي او سربيره په دې له هغو کسانو سره هم ښه مرسته کوي چه د ژبو نيلې او ريښې پلټي او په ژبنيو څېړنو بوخت دي

موثر د دې کتاب مرحوم او فاضل مولف شاه عبدالله بدخشي او د هغه ملګرو ته په ډیر ښه او درانه نظر ګورو چه دغه ښه او مهم اثر ئې موږ ته پریښی دی. د دې کتاب په بشپړتیا او تکمیل کښې د پښتو ټولنې د لغاتو دڅانګې او ځینو نورو غړو څه موده زیار ویوست چه د پښتو ژبې لغات ئې ورسره زیات کړه او د دغې اضافې په وجه د کتاب قیمت او اهمیت نور هم زیات شو.

څنګه چه مرحوم مولف د کتاب په مقدمه کښې لیکلي دي د پامیري ژبو په لغاتو او کلماتو کښې ځینې داسې توري شته، چه په فارسي کښې نشته او په پښتو کښې شته لکه (ټ، څ، ځ، ډ، ړ، ږ، ښ، ڼ) په همدغه وجه دغه پښتو توري د دې قاموس په لیکلو کښې په کار شوي دي او د دغو تورو وجود دابښيي چه پښتو ژبه او دغه ژبې په اصل کښې ډېرې نژدې دي او غړونه ئې یو بل ته ورته دي، ډیر ښه وشوه چه د پښتو ټولنې له خوا په دغه قاموس کښې پښتو لغات هم زیات کړی شوه او د ژبو د مقایسې او پرتلې د پاره زمینه ښه مساعده شوه.[1]

[1] د ډاکټر شوي کتاب ... ټولنه ... پښتو ټولنه. ۱۳۳۹ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلوشې

اوس پـه افغانسـتان او پښتونسـتان کـښې د پښتـو ژبـې ځینـې ډیـر ښه شـاعران پیـدا شـویدي چـه د ډیـر لـوی او سـتر حق خـاوندان دي. کـه اوس د پښتـو ادب ځینـې برخـې د دنیـا پـه نـورو ژوندیـو ژبـو ترجمـه شي بـاور لـرو چـه ځینـې پښتانـه شـاعران بـه جـهاني شـهرت پیـدا کـړي او پردي به هم ورته په درانـه نظـر وګوري.

په دغسـې شـاعرانو کـښې یـو تـن عبدالغنـي خـان غني د بـاچا خـان مشـر زوی دی چـه پښتـو ټولنـه ئـې د دیـوان چـاپـول پـه پښتـو ادب کـښې ډیـره ښه اضافـه بولـي او د شـعر علاقـه منـدانـو تـه ئـې ډیـر ښه ادبـي سـوغات ګڼي.

د فخر افغـان خـان عبدالغفـار خـان پـه لـوی کـور کـښې چـه هـم غنـي شـته او هـم ولـي شـته د دغسـې شـاعر پیـدا کیدل څه عجیبـه خـبره نـده.

کلـه کلـه د غني قصـه هـم واوره
دا هم ده وروره د لویې ونې څانګه

زه د پښتـو پـه اوسـنیو شـاعرانو کـښې څو تنـه د ګوتـو پـه شـمار پیژنـم چـه هـر یـو د خپـل ادبـي سـبك او د خپلـو افکـارو او خیـالاتو پـه لحـاظ ممتـاز صفتونـه لـري او پـه بیلـو بیلـو لحـاظونـو یـو لـه بـل نـه او بـل لـه بـل نـه ښه دی، یعنـې یـو د غـزل اسـتاد دی. بـل د ملـي او وطنـي احسـاس پـه راویښولـو کـښې د لویـې برخـې خـاوند دی، د چـا اجتمـاعي افکـار او خیـالات ډیـر عـالي دي او د چـا رندانـه سـندرې ډیـرې ښکلـې او پـه زړه پـورې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غني خان پـه اشعارو کـښې چـه څه شـی زمـا ډیر خوښیږي هغـه د فکـر او خیـال ازادي او د تقلیـد لـه تلقیناتو څخـه سرکشـي ده.

د ده رندانـه مقـام تـه هـر څوك نشـي رسـيدای او هغـه څه چـه دی ئـې د خپـل ښاغلي ليونتوب لـه برکتـه ويلـی شـي د نـورو خولـه پـرې سـوزي.

غنـي د شـعر او شـاعرۍ پـه دنيـا کـښې پـه رښتيـا غنـي دی او ډيـر څه ئـې پـه برخـه رسـيدلي دي. د ده پـه اشـعارو کـښې، عشـق او محبـت، پښتـو او پښتونولـي، رنـدي او خيـامي فلسـفه، ټوکـې او مسـخرې هـر څه شـته او لـه کارغـانو او مارغـانو سـره ئـې هـم پـه شـاعرانه ژبـه ډيـرې د خوند خبـرې کړيـدي.

د ده پـه مسـتانه لیونتـوب کـښې شـاعرانه هوښیـاري او بیـداري پـټه ده او پـه ملنـډو کـښې ئـې ډيـر د مقصـد ټکـی نغښتـي دي څکـه ورتـه لیونـی فلسـفي هـم وايـي.

ده لـه مـچ او ميـږي، لـه چـرګ او مـلاچـرګك،لـه اوښ او لـه نـورو لويـو وړو څنـاورو سـره ډيـر څه ويلـي او پـه دغسـې پـيرايو کـښې سياسـي او انتقـادي مطـالب بيـان کړيـدي.

څه کـه خلق لیونی غني ته وايي
ډير ښه پيژني خپل يار او د نور يار

دغـه د مينـې لیونـی، د مينـې پـه حقيقـت ډيـر ښه پوهيدلـی او همدغـه پوهـه د شـاعرۍ ډيـره لويـه پـانګه ده. دی د مينـې او محبـت پـه بـاب خپلـه عقيـده داسـې څرګنـدوي:

محبـت د خـدای صفـت د زړه طـاقت دی
هـر طـاقت د ده غـلام د غلامـانو
مينـه حقيقـت حسـن سـايه د حقيقـت ده
حسـن لـه زوال شـته مينـه نلـري زوال

غنـي د ډيـرو نـوو خيـالاتو خـاوند دی او زاړه خيالونـه هـم پـه نـوې جامه او نـوي رنـګ کـښې ښيـي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښيي زوړ خيال نوې جامه کښې د غني دی دا صفت
خيـال مـې د سبـا دی پيدا شـوی پـروني يمـه

دغه بې پروا او بې قيده شاعر کـه څه هم ډېر نـاويلي "مه ګويـات" ويلـی دی او خپـل زړه ئـې ښه يـخ کـړی، مـګر بيـا هـم خپـل ځان مقيـد ګڼي او د زړه ځينـې خبرې پـه زړه کـښې سـاتي.

عنې وايي کـه د زړه خبرې وکـړم
پښتانه به مې په سر لرګي کړي مات

دغـه د سـر ډار کـه د ده پـه سـر کـښې نـه وای، ښائـي چـه دغـه ازاد خيالـه شـاعر د فکري ازادۍ حق نـور هـم ډېـر ښه پـه ځا ی کـړی وای او د جرئت او جسـارت ډېـري لـوړې څوکـې تـه ختلـی وای. د ده د اشـعارو نمونه چـه لومـړی ځل مـا وليـده او پـه لوسـتو ئـې نـه مړيـدم هغـه د ده دا بيتونـه دي:

چـه خـازې شـنې مـې پـه قـبر وي ولاړې
کـه غـلام مـې يـم راځئ تـو کـړئ پـرې لاړې
کـه پخپلـو وينـو نـه يـم لمبيدلـی
پـه مـا مـه پليتـوئ د جومـات غـاړې
چـه قطرې قطرې مې فـوځ د انګريـز نکـړي
مـورې مـا پسـې پـه کـوم مـخ بـه تـه ژاړې
يـا بـه دا بـې ننـګه ملـك بـاغ عـدن کـړم
يـا بـه کـړم د پښتنـو کـوځې ويجـاړې

دا بيتونه څه د پاڅه شـل کالـه پخـوا د پښتـون مجلې پـه لومـړي مـخ چاپيدل او پـه هر ځا بـه ئې ډېره اغيزه کولـه.[۱]

[۱] د غني پلوشې، د کتاب مرغلرې پښتو ټولنه ۱۳۳۹ هـ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه شعراء

دریم ټوك

د پښتو ژبې ډېر شاعران او پوهان د تیرې زمانې په تورتم کښې ورك دي چه اوس ئې چاته پته نشته او د اشعارو او اثارو نمونې یې نه مومو. د غسې کسانو پلټل او د ورکو اثارو پیداکول د پښتو ټولنې وظیفه ده دا کار پښتو ټولنې ډېر پخوا شروع کړی او څو کاله پخوا ئې په دغه نامه دوه کتابونه لومړی او دوهم ټوك چاپ کړه چه د پښتو ژبې ډېر ښه ښه مشهور او غیر مشهور نوم ورکي شاعران پکښې معرفي شوه.

د دغې سلسلې دریم ټوك دغه دی اوس د یوه مهم اثر په صورت خپرېږي چه د پښتو ټولنې د ادبیاتو په څانګه کښې له ډیرې مودې نه دغه لټون شروع و او په دې وروستیو وختو کښې د طبع دپاره اماده کړی شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېدې ټوک کښې (۱۳۱) تنه پښتانه شاعران ښودل شویدي چه په ادبي لحاظ ډېر قیمت لري اویو ښه خدمت ورته ویلی شوو. د دې ټوک په تکمیل کښې ښاغلی عبدالشکور "رشاد" د پښتو ټولنې مرستیال د ادبیاتو له څانګې سره ډېره ښه مرسته کړېده او (۱۸) تنه شاعران ئې نوي معرفي کړيدي چه ځینې پکښې د دیوان خاوندان دي او په ادبي لحاظ لوړ مقام لري. د دې ټوک په لیدلو کتلو کښې ښاغلي خادم صاحب هم برخه اخستې ده او د یادولو حق لري.

ښاغلي حسن "ساپي" د ادبیاتو څانګې کفیل د کتاب په تدوین، مقابله او د ځینو شاعرانو په پیداکولو او لیکلو کښې ډېر زیار کښلی دی.

د دغسې کتابونو په چاپولو او خپرولو کښې دا فایده هم په نظر کښې ده چه ښاغلي لوستونکي به ئې په غور او دقت وګوري او کوم شاعران چه په دغو تذکرو کښې نه وي راغلي او دوی ته معلوم نه وي نو د هغوی په باب به کافي معلومات د کلام له نمونو سره پښتو ټولنې ته د یوې ادبي مرستې په حیث راواستوي او له خپلې ملي ژبې سره به مرسته وکړي.

پښتو ټولنه د دغه زیار او خدمت په مقابل کښې د دغسې کسانو معنا او مادتا قدر کوي او په ښه نظر ورته ګوري.[1]

[1] د ذکر شوي کتاب د لومړي چاپ سریزه، پښتو ټولنه، ۱۳۴۲ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتـــانه شعراء

دریـم ټوك

پـه ۱۳۳۷ کـښې د پښتانـه شـعراء دریـم ټوك د پښتـو ټولنې لـه خـوا چاپ شـو، مـګر پخـوا تر دې چـه دغـه کتـاب لـه دولتـي مطبعـې څخـه راووزي او خپـور شـي پـه مطبعـه کـښې اور ولګیـد او دا کتـاب هـم لـه ځینو نـورو کتـابو او مجلـو سـره وسـوزیده.

یوازې درې څلور جلـده ترینـه پـه لاس راغلـل او بـس.

کلـه چـه د دې کتـاب د بیـا چـاپولـو اراده پیـدا شـوه کتـاب د دوهـم نظـر د پـاره ښاغلـي او فـاضل لیکـوال عبدالشـکور "رشـاد" تـه وسـپارل شـو چـه ځینې نیمګړتیاوې او اشـتباه ګانـې یـې رفـع کـاندې.

دغـه محـترم ملـګري دا کـار پـه ښه شـان وکـړ او وروسـته تـر دې چـه پـه کتـاب ئـې د تزئیـد، تنقیـص، اصـلاح او تعدیـل پـه لحـاظ یـو ښه بدلـون راووسـت کتـاب بیـا چـاپ شـو چـه لـه پخـوا نـه د کـم او کیـف پـه لحـاظ ډیـر ښه شـو او د رشـاد صـاحب د زیـار او کـار یادونـه پکـښې د حق مننـه ده.

پـه دې کتـاب کـښې سـربیره پـر دې چـه د ځینـو شـاعرانو پـه پیژندګلـوی کـښې ډیـره ښه اضافـه راغلـې ده او د اشـعارو نـادرې نمونـې ئـې راغونـډې شـویدي ځینـې مـهم اشـتباهات رفـع شـویدي.

پـه دې طبـع کـښې د صفحـو نومـره هـم د لومـړي او دوهـم جلـد پـه تعقیـب پـه مسلسـل ډول راغلـې ده او د شـاعران هـم د تـیرو جلدونـو د شمېر پـه اعتبار مسلسـله نومـره لـري چـه پـه دغـه دریـم ټوك د ۳۳۹ تنـو شـاعرانو پـه پیژندګلوی ختمیـږي.[۱]

---

[۱] د ذکر شوي کتاب د دوهم چاپ سریزه، پښتو ټولنه ۱۳۴۲ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راز

"راز" چه د بناغلي بختاني د اشعارو دوهمه برخه ده زما خوښه شوه او ځينې اشعار ئې د ډيرې ستاينې وړ دي. د بختاني په شعر کښې ساده ګي، رواني او له ژوندانه سره ښه ارتباط شته ځکه ئې ښه ګڼم او په ښه نظر ورته ګورم.

زه په شعر کښې جرئت او جسارت هم خوښوم او د اجتماع سترګو ته خلي ورول ستايم. په دغو اشعارو کښې دغه صفت موجود دی او د وطن مينه، د مليت احساس، په خوار غريب باندي زړه سوی پکښې ډيره اغيزه لري. د دې اشعارو يو ښه اړخ دا دی چه اسلامي او پښتني رنګ پرې غالب دی او اصلاحي جنبه ئې زوروره ده. که بختاني د چا په عقيده له ګلونو سره ښکلي دسته د نمود او د نظر د خوشحالي د پاره نه وي جوړه کړې. نو د دردمنو زړونو د علاج د پاره خو ئې ګل قند جوړ کړيدی

د اشعارو معنوي ښايست په ظاهري ساده نوب کښې پټ دی ځکه ئې ډير ظاهر بين خلق حقيقت ته نه ملتفت کيږي.

د بختاني اشعار ساده دي. مګر د ساده ګانو له فکر او فهم نه لوړ دي. بختاني پخپله هم خپلو اشعارو غونـدي دی چه ظاهري لباس او وضع ئې نظر راښکونکي نه معلوميږي. مګر چا چه د ده په باب سمه مطالعه کړيده د ده اخلاقي او ادبي شخصيت ته په ښه نظر ګوري او قدر ئې کوي[1]

[1] برګ ... ... تقريظ، پښتو ټولنه ۳۴۲ ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومیالي غازي

چکنور ملا صاحب رحمة الله علیه

هغه شخصیتونه چه په خپل وخت کښې د خپلو ذاتي صفاتو او خصایلو په وجه په خلکو کښې نیك شهرت او ښه اعتبار پیدا کوي، د هیرولو نه دي.

مونږ باید د دغسې رجالو په حالاتو ځان خبر کړو او ځانته دا معلومه کړو چه په دې وطن کښې چا د دې وطن د پاره څه کړي دي؟ ملایان خو اوس هم شته او د چکنور د ملا صاحب په وخت کښې هم وو چه ځینو به له ده نه کتابونه هم زیات لوستي وو.

د ده په شیخانو او مریدانو کښې به هم ځینې زاهد او عابد کسان وو چه حتی له ده نه به نې هم زیات نفلونه کول مګر شاوخوا خلك په ده راټولیدل او د ده وعظ و تبلیغ. د ده خبرې او نصیحتونه له نورو نه زیات موثر وو.

زه دا منم چه د روحانیت تاثیر ورځ په ورځ په خلکو باندې کمیږي او هغه اثر چه د هډې اخندزاده صاحب په خپل وخت کښې درلود اوس نې کوم پیر او فقیر نه لري.

اوسنی تعلیم او د دې عصر ذهنیت له پخوا نه ډیر فرق کړی دی. مګر له دې خبرې سره دا هم منم چه د هډې صاحب په وخت کښې هم ځینې نوی لوی ملایان وو چه علمي مطالعه به نې له ده نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیاته وه بلکه زهد و عبادت به ئې هم له ده نه زیات و، مګر د ده پیرو ي ئې کوله او د ده په طریقه کښې داخل وو.

د دغه معنوي نفوذ او رسوخ علت او سبب تشخیصول ډیره مهمه خبره ده، چه باید د تحقیق خاوندان او سوانح نګاران ئې درک کړي او خلکو ته ئې وښیي.

پخوا وختونه پریږدئ، دغه زمونږ زماني ته نژدې وختونو کښې دلته ډیر علمي او روحاني شخصیتونه پیدا شوي او خاورې شوي دي چه د خلکو په افکارو او عقایدو ئې تسلط درلود او ډیر خلك ئې په ځان پسې روان کړي وو.

که څوك دا فکر کوي چه دغو کسانو محض په ظاهري وضع یعنې جاي نماز او تسبو او په نفلونو درېدو خلك په ځان راټول کړي وو دا فکر ډیر سطحي او سرسري فکر دی ځکه چه ډیر خلك ډېره موده په محض ظاهري نمایش نه غولېږي.

که چا دا تصور کړی وي چه یوازې د خولې فصاحت او بلاغت او په وعظ و تبلیغ کښې مهارت ډیر موثر دی دا قضاوت هم کاملا صحیح نه دی.

همدغه اوس به زه تاسو ته یو بې عمله ملا او مولانا دروښیم چه په خوله به ډیرې ښې خبرې او په منبر به ډیرې ښې مسئلې کولی شي مګر د هغه بل شار وار او بې الایشه ملا د خبرو تاثیر به د ده په خبرو کښې نه وي.

همدارنګه خلك یوازې په تش زهد او عبادت دومره ډیر نه غونډیږي لکه چه د چا په اخلاقي او عالي صفاتو راغونډیږي.

چکنور ملا صاحب په باب زه څه خاص معلومات نه لرم چه د ده د شهرت او اعتبار، د روحاني نفوذ او رسوخ هغه اصلي ټکي تشخیص کړم مګر دا راته معلومه ده چه دغه د خیر او برکت خاوند په ازادو سرحدونو کښې، په ننګرهار او کابل کښې ډیر ارادتمندان لرل او ډیر وران ویجاړ کارونه په ده سمېدل، ډیرې بدئ او دښمنئ ده اوارولې شوې، ډیر خلك ئې د غزا لپاره له ځان سره روانولی شول

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ډيرو خلکو لـوني او خوينـدي ني بـې ولـوره پـه ډيـر لـږ مـهر خپلـو ميړونـو تـه ودولـي شـوې، ځکـه چـه هيڅوك ني مخې تـه نـه دريـدل او هر چا ورتـه د عقيـدې لـه مخې ارادت درلـود.

هغـه کـار چـه ده د ازاد سـرحد پـه مومنـدو او شـينوارو کولـی شـو اوس ئې يو رياست قبـايل پـه ډيرو پيسـو نشـي کولـی، هغـه غـزا چـه ده پـه تـش لاس د خلکـو د جذبـاتو پـه راوپښولـو کولـه، يـوه عصـري فرقـه ئي پـه توپونو او ماشينـدارو نـه شـي کولـی.

هغـه لويـې دښمنـئ، جـګړې او دعـوې بـه چـه ده پـه يـو څو خـبرو فيصله کولې، يوه ستره قضايي تولنـه ئې هغسې نـه شـي حل کولـی.

دا دومـره کارونـه چـه يـو سړي پـه يـوه سـر کـوي، هغـه سـړی بې څه نـه وي او د دغسـې سـړيو پيـدا کـول څه اسـانـه کـار نـه دی. مونـږ بـايد دخپلـو عرفـاني او روحـاني رجـالو څيړنـه او پلټنـه يـوازې ددې لپـاره ونـه کـړو چـه دوی بـه د شـپې څو رکعتـه نفـل کـول او څومـره اوراد او وظـايف ئـې لـرل، بلکـه د دوی هغـه اجتمـاعي خدمتونـه چـه د خلکـو دتربيـت او پوهولـو پـه لاره کـښې ئـې کـړي دي څرګنـد کـړو او د دوی د فـوق العـادګئ سـر اوراز ولـټوو او دا څانګـه معلومـه کـړو چـه زمونـږ د خلکـو روحيـات څنـګه دي؟ څنګه خلـك پـه دوی بـاندې تسـلط او نفـوذ پيدا کولی شـي او د تبليـغ لـه لارې څنګه خلـك څه راز خدمـت کولـی شـي؟ زه د ښاغلي سيال صـاحب دغـه پلټنـه او د چکنـور پـه مـلا صـاحب بـاندې څه ليکـل د قـدر وړ کـار ګڼم او نمانځنـه ئـې کـوم. سـيالان بـايد همدغسـې وکـړي، سـيالي پـه همدغسـې کـارونو کـښې ښه ده.[1]

د جدي ۲۹مه.۱۳۴۵

---

[1] پر ذکر شوي کتاب تقريظ .د کتاب د ۱۳۷۷ هـ ش دوهم چاپ څخه، ۵/۱ مخونه.

سید غلام حیدر (رحمة الله)

چا چه مرحوم غلام حیدر بو خلی لیدلی دا به بیشکه ومني چه د خلقت لورینه پر ده باندې ډیره زیاته وه او بل کور سړی و.

د ده وجود داسې نمود درلود چه هر چا به ئې په لیدو (فتبارك الله احسن الخالقین) ویلې.

هغه وجاهت چه په ډیرو ګنو خلکو کښې د هر چا نظر خانته جلبوي د ده ممتازه برخه وه.

زه نادیده سړی نه یم مګر دا په رښتیا وایم چه تراوسه مې د ده ساری نه دی لیدلی.

دی د معیشت په لحاظ ازاد مشربه، قلندر صفته سړی و چه هر څه به لاس ته ورتله په لاس کښې به ئې نه ټینګیده او د سبا ورځې غم به ورسره نه و.

قرار درکف ازادګان نګیرد مال ـ په ده باندې ډیر ښه صدق کاوه.

د دې پخلي به اکثر د کور نه د باندې و او د میلې بڼه به نې درلوده. مګر کله کله به سره سناوه او هیڅ به نه و

کور نې د لغمان په چارباغ کښې د سیند په هسکه غاړه و. چه بمونه او دیوالونه نې د ختو وو مګر چته محقر نه معلومیده او د سر معتبر خلك به هم ور روان و

زینة المکان بالمکین. د همدغه ځای وصف الحال و ځکه چه د دې کور اکثر غړي د حسن و جمال استازي وو. دی په اماني دوره کښې د کابل له منورینو سره اشنا او په دولتي چارو کښې شامل و.

کله چې اعلیحضرت امان الله خان د عمومي اغتشاش په وجه له مینځه لاړ او پخوانی ننګرهار د لغمان او کونړ په شمول د کورنیو جګړو صحنه شوه، سیدغلام حیدر د اولس ځینې مشران په یوه عهد او پیمان متفق کړه چه د یوې مقاولې په امضاء کولو په ۱۳۰۸ هـ ش کښې چه د تجدد او تنور اکثر منسوبین د خان په پټولو او د خپل پله په ورکولو مجبور و. دغه کار خارق العاده کار و.

که څوك کله د افغنستان سیاسي تاریخ لیکي او د مشروطیت او جمهوریت مستقیمې او غیر مستقیمې مبارزې یادوې باور لرم، چه سید غلام حیدر به هیڅکله هیر نکړي او دغه د کالو سیاسي بندي او له محبس نه مدفن ته تلونکی ملي مجاهد به د لوی حق خاوند وګڼي[1]

د سنبلې ۱۸ _ ۱۳۵۲

[1] د استاد الفت د خپل لیك فوټوکاپي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اژدهای خودی

د تورو تیارو په ځمځو او غارونو کښې لاس تپول او تپرېدل، په مجهولاتو پسې هڅه کول. هیڅ نه لیدل او له نا اشنا غیر مریي محیط او ماحول سره تماس او تعلق پیدا کول. هغه کار دی چه معرفت غوښتونکي ئې په ظلمت باندې د غلبې د پاره کوي (یخرجونهم من الظلمات الی النور).

نوې عرفاني کشفیات او له تورتم نه رڼا ته څه راویستل، داسې شغل دی چه د معنا طالبان ورپسې شپې سبا کوي او د ظواهرو له سطحې نه ورپسې د اسرارو او خفایاو تل ته ښکته کېږي چه هلته بینا او رندې سترګې یو حکم لري. بلکه لیدونکې سترګې د تورتم احساس لا ډېر کوي.

هغه څه چه له دغسې تماس څخه، په انساني شعور کښې منعکس کېږي، د دې خلکو الفاظ او کلمات یې نه شي افاده کولی او د تعبیر له حدودو څخه لیرې وي، ځکه ئې ترجماني په اشارو او کنایو، په استعارو او رمز وایما کېږي. یعنې شاعرانه ژبه او فلسفي فکر غواړي چه د ابهام تفسیر په ایهام ورته ویلی شوو. مجاز او حقیقت په همدغسې ځایونو کښې خپل ځان یو په بل کښې ورکوي او شعر و فلسفه خپل کور یو کوي. د شعور له رڼا نه د تحت الشعور تورتم نه ننوتل ډېر مشکل سفر دی او د "سراعظم" کشف د هر چا کار نه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښاغلي سید بهاءالدین دغه ابتکاري غامض اثر "اژدهای خودی" د شعور او تحت الشعور په قلمرو کښې ډېره ښه سفرنامه ده. زه نه شم ویلی چه زه به څنګه او څومره پرې پوه شوی یم. مګر دا په یقین ویلی شم چه په خوند یې پوهیدلی یم.

په دې اثر کښې نفسیاتي ښامار له افسانوي ښامار او سیاسي ښامار سره تلمیحي ارتباط لري چه ضمني مطالب یې له اصلي مطلب څخه لږ ارزښت نه لري

که څوك غواړي په خان او جهان کښې د اژدها د مرګ په راز او رمز پوه شي او د سیه پوش قهرمان په ضد د سبزپوش رب النوع پرستش ته مخه کړي دا اثر دې په غور او دقت مطالعه کړي.

ښایي چه په دغه وسیله، لکه د نیمې شپې لاروی "رهګذر نیمه شب" د لاشعورۍ د مغارې تل ته پریوزي او بیا له خان سره د عشق ډېر مهم پیغام خپل کور و کلي ته راوړي او خلك ورته لیونی ووایي. داسې لیونی چه د سراعظم د ښکارولو جرءت او شهامت ورسره وي او په ډاګه ووایي:

ستاسو قهرمان بادار اژدها دی چه په ټول جهان نه مړیږي او په دریابونو نې تنده نه ماتیږي. که غواړئ دغه ښامار مړ کړئ نو اول په خپل خان کښې د ښامار وژلو هڅه وکړئ او هغه اشوب طلبه ازادګان چه د تحت الشعور په مغارو کښې، په زنځیرونو تړلي پراته دي خوشې کړئ.

په عقل نه شي لوی کارونه په جذباتو کیږي
بدنظامونه د جنون او عشق طوفان ماتوي
د افلاطون په حکمت نه کیږي د حق پالنه
لښکر د ظلم و معصیت ابن عمران ماتوي.[۱]

---

[۱] پر ذکر شوي کتاب تقریظ د هغه په سر کښې. انجمن تاریخ و ادب افغانستان اکادمی. کابل. ۱۳۵۲ هـ ش. ۱۸-۱۹ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت یا رهبر سعادت

بنی ادم علاوه ازینکه مثل سایر حیوانات. بواسطهٔ حواس. بعضی چیزها را مرغوب و برخی را منفور دانسته. خوب و بد را امتیاز میدهد. بذریعه یک رهبر دیگر که شریعت نامیده شده این معرفت را خوبتر حاصل کرده. در مقام امتیاز به اریکهٔ برتری نشسته. زیرا سایر حیوانات تنها اضرار و منافع ظاهر و نمایان را درک نموده اتش را سوزان و اب را دافع تشنگی شناخته از یکی خود داری و بادیگری لب بلب شده صفحهٔ دل را ابیاری مینماید. و چیزیکه دست حواس از دامن معرفت ان کوتا هست ماهیت انرا هیچ یک از طوایف حیوانات بجز نوع شریف انسان کشف نکرده. بل مضر را مفید دانسته. مانند مگس و مورچه بذایقهٔ شیر و شربت شیرین خود را در گرداب تهلکه می اندازند. و یا مثل طیور حبوبات را در زمین سرسبز معاینه نموده از دام و قفس غافل و از کار دیکه لب ابدار خود را جهت گردن وی باز کرده جاهل. و از فضای عالی و هوای مامون نزول نموده تسلیم دست صیاد اجل و نشانهٔ گلولهٔ اتشین هلاک می شوند. اگر چه این چنین شکارگاه و میدان تهلکه هر روز از دست مشاطهٔ حرص و هوس بسهر هلاک حضرت انسان چون باغ و بستان تزئین یافته. تاسیس میشود. انسان هم به فحوای "عسی ان تحبو اشیا و هو شرلکم" نزدیک میباشد که به حس ظاهر و جمال کاذب بازی خورده. در اثر شهوات فسده و میل مفرطه بحقوق و نوامیس دیگران تعرض و تقرب نموده خود را مورد قصاص و محل انتقام گرداند. اما درس قناعت و اوضاع استغنا را از جملهٔ ایهٔ مبارکه "ولا تمدن عینیک"

(c) ketabton.com: The Digital Library

درفته خواهشات و مشتهیات خود را که منجربه ضرر مادی و معنوی بسد برادر همنوع اوست جلوگیری نموده. بدون اجازه شریعت غرا گاهی میل و اراده اش را پیروی نمیکنند. بل هر وقت مصلحت عمومی و منافع اجتماعی را در نظر داشته سعادت و رفاه خویش را مربوط و متعلق بر فاهیت عامه میداند. پس همین شریعت است که ارتباط بشری و انتظام نوع انسانی را محافظه و نگرانی کرده روح اتفاق و اتحاد را در نفوس عداوت شعاران دمیده. عداوت را به اخوت. نفاق را به وفاق. شقاوت را به سعادت مبدل میسازد. و در مقابل شمشیر خود خواهی و خودپسندی. روابط دوستی و پیوستگی را قطع میکنند. سپرداری مینماید.

شریعت است که از یک طرف انسانرا به سعی و عمل مکلف گردانیده. به مودای "و ان لیس للانسان الا ماسعی" تنبلان و بیکاران را از جمیع فضایل معنوی و منافع مادی و لوازم حیاتی محروم نشانداده و از دیگر طرف قرار فرموده: "ان احسنتم احسنتم لانفسکم و ان اساتم فلها" فعل و عمل را به خوب و بد تقسیم نموده از بدی ممانعت و بخوبی اقدامش را بسرعت خواهانست.

پس ارباب بصیرت و اصحاب عقل سلیم. اشد احتیاج خودرا بدین قانون متین اسمانی دیده. طوعا و رغبتا این کافل سعادت بشری و منتظم جمعیت انسانی و رهبر راه ترقی را بحکمرانی و حاکمیت خود قبول نمودند و حسب امر او در امور معاشی و معادی کوشیده قوای خود را کاملا در مواقعیکه شرعا محمود و مستحسن بوده صرف مینمایند. فرس شهوات را در میدان مشروعات و مباحات تا حدی که برای جولان او مقرر شده سرداده بعد از ان که مزرع حقوق دیگر ها پامال میشود لگام اراده اش را گردانیده مراجعت مینمایند. پس استعمال این قوه را که از

(c) ketabton.com: The Digital Library

افـراط و تفریـط خــارج و بحـد اعتـدال تقـرر گیرد عفـت و یکــی از محــامد شرعی گفتـه میشود.

هکـذا قـوهٔ غضبـی را در جلـب حقـوق و دفـع اضـرار خـــرج کــرده و در مواضعیکـه متعــدی محســوب میشــوند، اب ســرد حلـم و تحمــل را نوشــیده نــایرهٔ غضـب را منطفــی و خــاموش میســازند. تــا صفــت مستحســن شـجاعت را برناصیـه خـود مرتسم گردانند.

قـوهٔ فکـری را نـیز نـه عـاطل گزاشته کــه جــاهل بمــانند و نــه در چیزی صرف کـرده کـه علـم ان بـذات اقـدس الهـی مختـص اسـت. تـــا موجـب ضــلال و گمراهــی گردد، بـل در جســتجوی اسـباب برتـــری خویـش و بـهبود جامعـه از وی کـار گرفتـه و در علومیکـه بــاعث منــافع دینــی و دنیــوی بــوده از وی اسـتفاده مینمـایند. تــا فضیلــت علــم و حکمـت را در سـوانح عمـری خـود درج نمـایند.

شـریعت در هـر امـر کمـال تحقیــق را نشـانداده. از افـراط و تفریــط ممـانعت و طـرف اعتـدال را ارشـاد و هدایـت فرمـوده پـس ایــن شــریعت حقه که در ترقی و ترفیـع نـوع انسـانی از مثـل و نظیر عـالی تـر و شـمار جمیـع محاسـن او یکـایک از وسـع قلـم نـاتوان و فکـر خـام مـن بلنـد تــر است. کســیکه قــدری بنظــر غــور و تحقیـق ســوی او نگریســته ســر اطاعـت و انقیـاد را بـه اسـتان عـالی او نـهاده و خواهـد گفـت:

که بی حکم شرع اب خوردن خطا است
و گر خون بــــه فتوی بریزی رواست[1]

---

[1] الفلاح. جمعیت العلمائی افغانستان. وزارت عدلیه. کابل. شمارهٔ هفتم. سال هفتم. دوم رجب ۱۳۵۵. ۲۷ سنبله ۱۳۱۵. ص ۵۵-۵۹. با امتنان از جناب قاری مولوی محمد یاسین از قلعهٔ میران قاسم یکه
این مقاله با انکه از نخستین نگارشات جوانی است که تازه در ادارهٔ جریدهٔ انیس شامل خدمت فرهنگی گردیده نمایانگر تتبع. منطق. استدلال و دقت نظر و پختگی فکر نویسندهٔ ان میباشد (مدون)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افکارو تعمیم او تکامل

لومړی فکر:

پروسږ کال د عقرب پنځلسمه شپه وه چه په روداتو کښې مېلمانه وو، او ساز غږېده. یو ساعت وروسته دېناغلي پاچا گل نیازي دا غزل شروع شو:

عالم مې مجنون بولي څوك مې خوا ته نه پرېږدي

د دې خواږه غزل دې بیت:

صیاد په بې رحمۍ کړه رانه دواړه وزر غوڅ

ظالم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پرېږدي

په ما زښت ډیر اثر وکړ. ځکه چه زه د اتحاد مشرقي د عقرب د پنځمې په ۳۱ مه گڼه کښې د "دیني تبلیغ" په شعر کښې دې بیتونو:

مال کښې د میراث د خویندو برخې چا لیدلي دي؟

میل د خور و لور ته په واده کښې چا کتلي دي؟

مونږ ته چا د کونډو په باب کله څه ویلي دي؟

دا رنگ مسئلې مونږ ډېرې لږې اوریدلي دي

ډیر چه په وعظونو کښې یادیږي سخاوت دی

یا په ډیر اخلاص د کوم صاحب مخ کښې خدمت دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښځو بد احوال او مظلومیت ته ملتفت کړی وم، زه پوه شوم چې د نیازي دا مصرع

ظالم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پرېږدي

د یوې مېرمنې د زخمي زړه ترجماني کوي چه د وهلو په وخت کښې عاجزه ژړلی هم نه شي.

د نیازي دغه غزل د ننګرهار په حجرو کښې ډېره موده په کراتو مراتو لوستل شوی و. مګر څوك ورته نه ملتفت کېدل او په دغه شپه یې د اخبار یو لیکونکی له حده زیات خپل تاثیر لاندې راوست او د اتحاد مشرقي د ۱۳۲۵ په ۳۵ مه ګڼه کښې نشر شو. دا شماره چه راوو تلله په ډېرو کسانو یې اثر وکړ او څو ورځې وروسته د مېرمن غوټۍ په نامه یو بل خوږ غزل اداري ته د نشر د پاره راورسید چه هغه دا دی

بادونه د خزان غوټۍ خندا ته نه پرېږدي
ظالم صیاد بلبله د ګل خوا ته نه پرېږدي
اختیار مې د خان نشته دی د جبر په مذهب یم
دادا مې خپلې خوښې او رضا ته نه پرېږدي
هېڅ نه شمه ویلی چه په کوم کور کښې به سوزم
زما د زړه لالیه! څوك مې تا ته نه پرېږدي
پر چا وکړم عرضونه چې ته وکړمه ژړا زه
دا بد رسم و رواج مې حق وینا ته نه پرېږدي
وهل که تکول وي چاته هېڅ نه شم ویلی
"ظالم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پرېږدي"
د جهل په تیاره کښې به اوسېږمه تر کله؟
ما څوك د علم و فن پوهې رڼا ته نه پرېږدي
له مونه تربیت د پوه اولاد غوښتل خطا دی
تعلیم ته مې چه څوك د مکتب خوا ته نه پرېږدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا شعر چه د اتحاد مشرقي په ۳۹ مه گڼه کښې نشر شو، ډېر اشخاص یې متحسس کړه او ډېر ښه استقبال یې وشو. د کابل په ادبي مجله کښې هم د اقتباس په ډول بیا نشر شو او په تعقیب کښې یې د میرمن لیلی په نامه یو ډیر موثر مکتوب له یوه شعره سره راورسید چه د اتحادمشرقي په ۴۵ مه گڼه کښې نشر شو او له میرمن غوتۍ سره یې پوره همآهنگي ښکاره کړې وه. څو ورځې وروسته بیا ددغه شعر اقتفا د میرمن بي بي جانې له خوا وشوه (چه د دغې میرمنې ډیر شعرونه د کابل په مجله کښې د میرمن حمیدې په نامه. چه بي بي جان یې لقب دی، نشر شوه) د میرمن بي بي جانې له درد و سوزه ډک شعر، هم د اتحادمشرقي په ۵۰ مه گڼه کښې نشر شو او هم د کابل په مجله کښې څه موده وروسته بیا چاپ شو.

په دغه موده کښې چه دغه د میرمنو شکوې او گلې نشربدلې، د "پښتون" په مجله کښې هم د میرمن الف جانې یو پوخ او قوي معنی دار شعر ولیدل شو چه د ښځو په احوال یې د احساس او شعور خاوندان ژړول او د نارینه و سلوك یې له دوی سره ډیر ظالمانه او بیرحمانه ښوده. په دې شعر کښې د ښځو ډیرې بدبختۍ تصویر شوې وې او ډیر زیت شکایتونه پکښې وو. دا شعر پروسږ کال د اتحادمشرقي په ۴۱ مه گڼه کښې پس له څه اختصاره نشر شو او سږ کال د کابل په مجله کښې ټول نشر شو.

په دې کال ۱۳۲۶ کښې د "اصلاح" په مهمه روزنامه کښې د ښاغلي حساس او دردمند پښتون غلام حسن خان صافي له قلمه. د ښځو په باب کښې یوه داسې موثره مقاله نشر شوه چه ډېر لیکونکي یې جلب کړه او څو تنو پوهانو دغه موضوع په مختلفو جرایدو کښې تعقیب کړه چه باید ښاغلی صافي ته د ده د مقالې په دغومره اثر تبریك وویلی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل په ادبي مجله کښې هم سږکال په ډېره اعتناد ښځو موضوع د اقتراح په ډول نشر شوه او د پښتو له مهمو لیکونکو څخه خواهش وشو چه په دې باب کښې څه ولیکي. نو د کابل مجلې دغې اقتراح چه ډیر اهمیت یې درلود او پښتانه لیکوال طبعاً له پښتو ټولنې او د کابل مجلې سره مخصوصه علاقه لري د وطن په لیرې او نژدې ځایو، لکه کابل، قندهار او مشرقي کښې لیکوال راجلب کړه او ګټورې مقالې پکښې ولیکل شوې.

دا موهندع چه څو تنو په اتفاق تعقیب کړه او د مملکت لیکونکو پکښې تبلیغي کوښښ وکړ په محیط کښې یې هم تاثیرات ولیدل شوه او په محافلو کښې یې ذکرونه وشوو.

د ښځو د نکاح په باب کښې چه باید له شرعي اصولو سره په موافق ډول وي او له بدو رواجونو نه پکښې کار وانه خستل شي، د جلال آباد د مرافعې قاضي مولوی محمد شریف خان، چه یو منور او حقاني عالم دی، هم وخت په وخت ښه ښه تبلیغونه، په مختلفو ځایونو کښې کړي دي او خپله غاړه یې خلاصه کړې ده. یوه ورځ د لغمان په چهارباغ کښې، دوی په دې باب کښې، ډېر ښه امر معروف وکړ او حاضرین یې دې خوا ته ملتفت کړه. په دغه ورځ ده ته چا د یو ملك د لور د واده قصه کړې وه چه د شریني خورئ په مجلس کښې یې علاوه په نقلونو دوه درې زره روپۍ هم په خلقو ویشلې وې او یو نوی بد رواج یې هم زیات کړ. دا حکایت یې د منبر په سر بیان کړ او په دیني او شرعي لحاظ یې هغه سړی ډیر ګرم او ملامت وباله. د هغه نوم که څه هم وانه خستل شو، مګر خلقو ته یې قصه معلومه وه او ورته ملتفت شوه. ځکه هغه له خجالته سرنه شو جګولی او په خپل عمل پښیمان معلومیده.

دغه مجادله چه د ازدواج له بدو رسومو سره د څو تنو پوهانو له خوا وشوه، د لغمان په عمرزیو کښې دوه درې تنو خپلې لورګانې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي ډول بېي د رواجونـو لـه مراعاتـه ورکـړي او عملـي اثـر يـې پـه ځينو ځانو کښې ولېـدل شو.

سږکال هـم پـه اتحاد مشـرقي کښـې د جبري نکـاح ګانـو، د ولـور او خوړې پـه نسبت متعددې مقالې نشـر شوې او تراوسه پسـې نشـريږي چـه پـه دې قسـمت کـښې زمونـږ د محـترم او ښاغلـي ملـګري قيـام الديـن خـان خـادم مرسـته او د ښاغلـي محمد طـاهر خـان، ګلشـاه خان، ميراجـان خان او نـورو مقـالې د يـادولو او تشـکر حـق لـري.

دوهم فکر:

پروسږ کـال چـه د جـلال آبـاد پـه بـاغ شـاهي کـښې مطبوعـاتي کنفرانـس د (اجتمـاعي حـس) لـه عنـوان لانـدې، د جـدي پـه مياشـت کـښې ايـراد شـو او مجلس خاتمـه ومونـده، ورروسـته تـر هغـه، څو تنـو پوهـانو چـه د اجتمـاعي درد او وطنـي احسـاس خـاوندان وو. د اجتمـاعي شعور او احساس پـه بـاب کـښې بحث کـاوه چـه دا حـس بـه څنګه پـه خلقو کـښې پيـدا شـي او دا د چـا کـار دی؟ پـه دغـه وخـت کـښې چـه پـه اجتمـاعي حيـات بحـث کيـده او خپلـي بدبختـۍ مـو شميرلې، يوه بـه ويلـې زمونـږ د بدبختيـو اساسـي او اصلـي علـت نـاپوهي او بـې علمـي ده، بـل بـه ويـل پـه مونـږ کـښې د ملـي او وطنـي درد خـاوندان نشـته. چا بـه ويـل مونږ لـه انفراديـت او شـخصي اغراضـو نه، نـه يـو راوتلـي او اجتمـاعي شـعور او احسـاس مـو نـه دی پيـدا کـړی. پـه آخـره کـښې وويـل شـوه چـه مونـږ پـه اکـثرو مجالسـو کـښې ډيـر خلق وينـو چـه دغـه راز اعتراضونـه کـوي او خپـل تـاثر ښکـاره کـوي، مـګر د عمـل خـاوندان بيخـي نشـته او هيـڅوک دا نـه وايـي چـه زه د خپـل مملکـت او ملـت پـه مقـابل کـښې څه مسئوليت لـرم او څه بـايد وکـړم؟ زمونږ مامورين هـر يـو وايـي چـه وظيفـه شـناس او صحيـح اشـخاص لـږ دي. پـه مـامورينو کـښې دا حـس نـه دی پيـدا شـوی چـه د وطـن او مملکـت د پـاره صحيـح کـار وکـړي او لـه خپلـو نفسـي يـا شـخصي اغراضو نـه تير شي. مـګر هيـڅوک دا نـه وايـي چـه زه خـو هـم يـو مـامور

(c) ketabton.com: The Digital Library

یم، باید اول خپل ځان اصلاح کړم او څه چه وایم هغسې وکړم او کوښښ وکړم چه مسلکي ملګري پیدا کړم او له صحیحو اشخاصو سره ملګری شم. څوك چه د مملکت د پاره صحیح خدمت کوي هغه سره مینه ولرم او ښه یې ووایم. که څوك خیانت کوي او ښه نه چلیږي په هغه انتقاد وکړم او له ادبي جرئت نه کار واخلم.

دا خبري په هغه وخت کښې، د دې لامله چه اجتماعي درد ورسره و، ښې لګېدې او وویل شوه چه دغسې اشخاص به نو څوك وي؟ او دا امید باید له څنګه اشخاصو وشي؟ ما وویل: دا د ویښو زلمو کار دی او هغه څوك دا راز کارونه کولی شي چه له نوې دنیا نه باخبره وي او په دې پوهیږي چه دنیا کومې خوا ته روانه ده.؟ او صحیح پیشرفت یا اجتماعي ارتقا په څه ډول کیږي؟ یعنې هغه کسان چه نوي او تازه افکار لري، د نوي عصر او جدید حیات له مقتضیاتو خبر وي او علاوه په دې د قوم او ملت درد او غم د غفلت له خوبه راویښ کړی وی، هغه کولی شي چه د قوم او ملت، د وطن او مملکت په خدمت کښې صادق او فداکار وي او یوازې د خپل شخصي مفاد د پاره کار ونه کړي، بلکه ملي او اجتماعي منظور ولري او د جامعې ګټه په نظر کښې ونیسي.

دا خبرې تمامې شوې او څو ورځې پس د اتحاد مشرقي د ۱۳۲۵ د دلو په ۴۶ مه ګڼه کښې د ویښ زلمیانو له عنوان لاندې، د مشاعرې په سلسله کښې، د ښاغلي محمد طاهر خان صافي یو شعر نشر شو، چه لومړی بیت یې دا دی.

د جامعې د خیر د پاره ویښ زلمیان غواړو مونږ
چه د پتنګ په څیر ځان سوزي عاشقان غواړو مونږ

وروسته تر دې په بله ګڼه (۴۷) کښې بیا له همدغه عنوان لاندې یو شعر نشر شو چه دوه بیته یې دا دي:

ویښ هغه چه د قام غم یې ناقرار کړي
نه چه خوب نه یې د چرګ نارې بیدار کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وطــن او ملــت درد يــې چــه راويــس کــا
داسې ويښ زلميان بـه ملـك ګل و ګلـزار کـړي

دا شعرونه نشـر شـوه او څو ورځې پـس تـه، پـه (۵۰ مـه) ګڼه کـښې د ښاغلي خـادم لـه قلمـه، يـوه لنډه معنـاداره او حذابـه مقالـه نشـر شـوه چـه (ويـښ زلميـان) يـې عنـوان و او د حساسـو او باشـعوره زلميـانو وظيفه يـې څه نـه څه ښودلـې وه.

دا عـادت دی چـه افکـار او خيـالات هـم سـير او انتقـال، نشـو او ارتقا، تحـول او تکـامل لـري. د علـم او ادب پـه دنيـا کـښې شـايد داسـې فکر يـا داسـې خيـال پيدا نـه شي چـه پـه ډيرو دمـاغونو کـښې ګرځېدلـی نـه وي او سـل رنـګه تغـير و تحـول يـې نـه وي ليدلـی او دغـه شـان د حساسـو او ويـښو زلمـو فکـر پـه اتحـاد مشـرقي کـښې، کلـه پـه شـعر او کلـه پـه نـثر کـښې د يـو او بـل لـه خـوا څرګنـد شـو او دا خـبره ميـدان تـه راووتلـه چـه بـايد بـا درده او حسـاس زلميـان خپلـو وظـايفو تـه ملتفـت شي او کـوم انتظـار چـه دوی تـه کيـږي پـه دوی دا لازمـوي چـه د مملکـت پـه خدمت کـښې پوره برخـه واخلـي.

سـږکال پـه دې نـژدې وختـو کـې، د (اصـلاح) پـر نومـوړې روزنامـه کـښې د ښاغلي غـلام حسـن خـان صـافي لـه قلمـه د (جوانـان مـا) لـه عنوان لاندې يوه مقالـه نشـر شـوه چـه ډيـر ليکونکـی يـې د دې موضـوع اهميـت تـه ملتفـت کـړه او ډيـرې مقـالې يـې پـه ځان پسـې نشـر کـړې او عـلاوه د اصـلاح پـه روزنامـه د (انيـس) پـه خـوږه روزنامـه او د (کـابل) پـه مجله کـښې د ځوانـانو پـه نسـبت ډيـر څه وليکـل شـوه او متعـددو مـهمو نويسـندګانو دا موضـوع لـه حـده زياتـه وڅيړلـه او ښاغلـی خـادم او ښاغلـی رښتيـا پکـښې ډيـر څه ليکلـي دي. لـه دې دومـره ليکلـو او عمومـي التفـات څخـه دا رامعلومـه شـوه چـه پـه دومـره اقوالـو او وينـاګانويسـې اورومـرو عمـل هـم وي او پـه دغـه انـدازه تلقيـن هېڅکلـه بـې اثـره نـه وي. سـړی بـايد خوشـبين وي چـه زمونـږ حسـاس او ويـښ زلميـان بـه کـه خدای کـول، خپـل وظـايف پـه ډيـر ښه شـان سـرته ورسـوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا مملکت به پاک خدای زمونږ د ګران او محبوب زلمسي اعلیحضرت په قیادت او رهنمایی او امامت د حساسو او با دردو زلمیانو په کوششونو او فعالیت د عروج او ترقئ لوړ معیار ته ورسوي، ځکه چه دغه راز عمومي فکرونه او هغه آرزوګانسي چه دغومره عمومیت پیدا کړي، هیڅکله بې نتیجې نه وي او اروموو اثر او عمل پرې مرتبیږي او سعدلاسه یې یو قابل امید او قابل اعتنا اثر د معارف د لوړ وزارت دغه د نزدې ورځو مهم اقدام دی چه د زلمیانو د ملي تربیې د کنفرانسو افتتاح ده او همدغه افتتاح یوه ښه نتیجه بللی شوو.

څنګه چه د اوبو له څاڅکو نه، لوی لوی سیندونه پیدا کیږي، دغسي د افکارو او نظریاتو له اتفاق، تزئید او تعمیم څخه هم مهم کارونه پیدا کیږي او کیدای شي چه له یوه زړې نه غتې ونې او سمسور باغونه جوړ شي.[1]

[1] اتحادمشرقي جریده. ۲۹ م کال، ۳۶مه ګڼه. د ۱۳۲۶ د قوس اتمه. د ۱۹۴۷ د دسمبر اوله او وریښې ګڼه. ۳۷ مه ګڼه. د قوس ۱۵ مه د دسمبر اتم.

ويښ زلمی څوک دی؟

خوبونه يو راز نه دي او بيداري هم څانته اقسام لري.

له يوه خوبه سړی د چرګك په نارو، د ملا په آذان يا د لمر په ختو راويښيږي. مګر ځينې خوبونه اسرافيلي شپېلۍ غواړي. د ېر خلمه زلزله وشي، زمکه وخوځيږي، کوټې ونړيږي. مګر ځينې کسان هماغسې ويده پاته شي او خبر هم نه وي چه دنيا څو بغرۍ ده.

په دنيا کښې عجيب و غريب خوبونه شته او ډير رنګونه لري. ځينې کسان په خوب کښې خبرې کوي او څه وايي، ځينې نور لا داسې هم وي چه په خوب کښې له ځايه پاڅيږي او د يوه بل شان شعور په مرسته ځي. اوبه څکي، بيرته راځي، په خپل ځای پريوزي، مګر ويده وي. نو مطلق کار کول يا محض خبرې کول د شعور علامه نه ده.

دغه خلق چه د ورځې په بازارو کښې ګرځي او يا په ادارو او کورونو کښې کارونه کوي، ټول ويښ نه دي دوی له پرستنو او بسترو راپاڅيدلي وي. مګر ويښ شوي به نه وي.

د غفلت له خوبه پاڅيدل بل شان وي د شعور او احساس ويښوالی دغه نه دی او د فکر بيداري بل راز ده انسان يو قسم خوب لري چه د طفوليت له وخته د رشد او بلوغ. يعنې زلميتوب تر وخته وي او ډير زلميان لا په دغه وخت کښې هم نه ويښيږي. يو بل خوب دی چه هغه بې علم او پوهې نه ليرې کيږي او ډير کسان لا په خوب کښې ملايان شوي وي او ډيره موده وروسته ويوهيږي چه مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويده وو. په حسنو كتابو كښې شته چه عالم ټول ويده دی او پس له مرګه ويښيږي

مونږ بايد ويښ بوازې هغه چاته ونه وايو چه چوری يې په لاس كښې ده او له خانه مچان شړي. ځكه چه دا كار ويده هم كوي او په خپله پوزه مچان نه پريږدي.

ويده يوازې هماغه څوك نه دی چه د خپل بچي ژړا نه اوري او نه يې قلاروي، بلكه هغه اشخاص هم ويده بويه چه د مظلومانو او بيوزلو ژړا او فريادونه نه شي اوريدلی او نه متاثر كيږي. كوم خلق چه سترګې غړوي، مګر غير له ځانه او بې له خپل مفاده نور څه نه شي ليدلی، غوږونه لري خو بې له خپل شخصي او نفسي اغراضو نورې خبرې نه اوري، په ګوګل كښې يې زړه وي. مګر په زړه كښې يې عالي شعور او عالي احساس نه وي، نو كه دوی ته مړه نه شوو ويلی او څوك يې فاتحه نه اخلي، په خوب كښې يې خو هيڅ شك او شبهه نشته.

موږ ويښ هغه ته وايو چه د قام غم او د وطن درد له خوبه پاڅولی وي. د قام غم او د وطن درد ځكه وايو چه د غاښ يا غوږ درد مو مطلب نه دی او دردشكم هم مراد نه دی.

وبښ هغه چه د قام غم يې ناقرار كړي
نه چه خوب نه يې د چرګ نارې بېدار كړي

***

دغسې چه د ويښ له ټكي نه مونږ يوه خاصه معنا اخلو. زلمی هم هر ځوان ته نه وايو. دلته خوشبختانه د پښتو ژبې لغوي استعداد هم د ځوان او زلمي فرق كړی دی چه (زلمی) د ذوی العقولو. يعني انسانانو د پاره استعماليږي او (ځوان) او (جوان) نورو حيوانانو ته هم ويل كيږي لكه. ځوان اس. ځوان غويی

مونږ علاوه په دغه خصوصيت. د (زلمی) په كلمه كښې اصطلاحا په نورو خصوصياتو هم قايل يو او هر انسان ته هغه څوك چه په بريتو اس وهي زلمی نه بولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چـه واړه يې غـــولـوي په هغه دغه
که په بريتو لاس وهي هم صغيران دي

زلمـی دا نـه دی چـه د بلـوغ سـن تـه رسـيدلی وي او شـيطان يـې وغولـوي. بلکـه زلمـی هغـه دی چـه پـه نفـس و شـيطان، دواړو بـاندې غـالب وي او د هلکتـوب لـه خويونـو او خواهشـاتو تـېر شـوی وي.

مونـږ لـه زلمـو نـه د نـوي نـهضت، نـوي تـهذيب او تمـدن اسـتقبال غـواړو او انتظـار لـرو چـه دوی د جديـد عصـر فضـايل، علـم او مدنيـت دلتـه راولي او په ترويـج کـښې يـې کـوښښ وکـړي نـه دا چـه تـش پـه نـوي فيشـن، نـوي مـود پسـې وګرځي او يـوازې څه عصـري اداب يـا کلمـات يـې زده کـړي وي، يـا د جديـد عصـر نـه غلـط تعليم واخلـي او د حريـت او ازادۍ ګومان پـه بـې قيـدۍ او بـې مبـالاتۍ وکـړي.

مونـږ د زلميـانو پـه مغـزو کـښې نـوي افکـار، تـازه نظريـات، د نـوو علومـو رڼا، د نـوي عصـر معـاني او د جديـد قـرن عشـق لـټوو. د جديـد قـرن عشـق، يعنـې د وطـن مينـه او ملـي محبـت، مـګر تـش پـه خولـه نـه، بلکـه هغـه مينـه او محبـت چـه پـه کـار او عمـل کـښې ظـاهرېږي. دا عشـق هم لـه يـو زلمـي نـه فرهـاد جوړولـی شـي او د دنيـې پـر متمدنـو اقوامـو کـښې يـې ډېـر غرونـه سـوري کـړي دي او د ايثـار و قربـانۍ فـوق العـاده عقيـدوي قـوت يـې زلميـانو تـه ورکـړی دی.

زلمی بايد صحيح عقيده، صحيح فکر. صحيح عمل او مقدسه غايه ولري.

هو! هغـه ځوان چـه پـه يـوه لـوړه او صحيـح مبـدا عقيـده نـه لـري، کومـه عـالي غايـه او لـوړه ارزو ورسـره نـه وي، د فکـر او عمـل صـاحب نـه وي، هغـه کـه پـه غـاښو هـر څومـره ځوان وي او لـه هـرې کورنـۍ څخـه وي، مونـږ ورتـه ويښ زلمی لاڅه چه زلمـی هم نـه وايـو.

زلمـی هغـه دی چـه غـير لـه مـېز و چوکـۍ، عيـش و عشـرت، زمکـو او پيسـو، اشـخاصو او رتبـو څخـه نـور څه هـم پېژنـي او معنـوي افتخـاراتو، حـق او حقيقـت، وطـن او ملـت، خـير او سـعادت سـره عشـق او مينـه لـري.[1]

---

[1] ويښ زلميان، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۶ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه وګورئ؟

دغه خړ پړ پښتانه چه په زړو او شلیدلو کالیو کښې ګورئ، که تاسې د دوی ژوند د سر په سترګه ووینئ که ستاسې زړونه له تورو کاڼو نه کلك نه وي ورته به وژاړئ او ډیر به خوابدي شئ. دوی اوس په غرونو او تورو ځمڅو کښې اوسي او په داسې ځایو کښې ژوند کوي چه هلته د لیوانو او پړانګانو کورونه هم وي.

دوی له دغو هسکو غرونو څخه نه راښکته کیږي، ځکه چه له مونږ او تاسې نه ډیر ویریږي او د غرو له لیوانو او پړانګانو دومره ډار نلري.

تاسې باور وکړئ، چه زه رښتیا وایم. هغومره چه دوی په رڼا ورځ او په ښارونو کښې له مونږ او تاسې څخه ډاریږي، په توره تیاره شپه کښې د غرونو په تالو او خوړونو کښې له پیریانو او ښیشکو او له زمریانو نه په ویره کښې نه دي.

مونږ ولې دغسې توریالی او زړه ور پښتانه دومره بې زړه کړه؟ ولې مو له ځانه وترټول؟ ولې دوی ځانته نه رانږدې کوو او د دوی د ښې ورځې او ښه والي د پاره زیار نه کاږو.

تاسو ته به ښکاره وي چه دوی په ډیره بده ورځ اخته دي، دوی زمونږ ورونه دي، دوی زمونږ مټ او مرونډ دي. مونږ باید دوی دغسې پرې نږدو او په دوی زړه وسیزو. دوی په داسې تورو کوټو کښې له خرو او غویو سره شپې تیروي چه هلته سل رازه خزندې ځای لري او د ځارویو غوجل وي. د دوی کوټې کړکۍ او ورونه نه لري او د لوګي له لاسه پکښې پړه هم شپه نشي تیرولی. دوی په

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغسو کوټو کښې له کوچنیتوب نه تر زړښته اوسي او مړینه او ژوند ئې په همدغو کورو کښې وي. د دوی رنځوران بې د غرو له بوټو نور څه نه مومي. مړی ئې په خپلو زړو او خیرنو کالو کښې ښخیږي، ژوندی ئې د اوزو څرمنې اغوندي، ماشومان ئې په سپیرو خاورو کښې رغړي. ښځې ئې درانه پیټې د غرو له ځنګو ځوکو رابنکته کوي، د سړو په اوږو ئې هم درانه پنډونه پراته وي.

دوی ستړي ستومانه وږي او بربنډ دي. دوی په پوزکو او د وږغنو په تغرو پریوزي. د اوښانو خلان په ځان اچوي او خپل مړونډ ئې سر ویړدي دي، د دوی په کورونو کښې دزرنو ډیوې بلېږي او رڼا ئې له تورو لوګو نه ډکه وي.

دوی جواري ترخه کوي او بیا ئې خوري، دا د دې د پاره چه لږ وخوړل شي، د دوی نګولی هغه شنه سابه وي چه څاروو ته ئې ورکوي، دوی نری وریجې په اخترونو کښې هم نه مومي او د نریئ په خوږو او خوندونو کښې هیڅ برخه نلري. دوی له دغسې ژوند سره د دې هېواد په ساتلو کښې خپلې وینې توېوي او ځانونه وژني او مونږ لکه د کاله میرمنې له کورو نشو وتلای او د هیواد په ښه نه راځو.

راځئ چه د پښتنو بده ورځ وژاړو او نور هم له ځانه سره وژړوو. که دا ژړا رښتیا وي او له زړه څخه وي مونږ به یو له بله نږدې کړي او ټول پښتانه به سره یو شي. د هلمند زوږ به د اباسیند غوږ ته ورسیږي څه چه د ایلم غره لیدلي دي، هغه به سپین غره او د کوږك او سلیمان غره ته یخپلو وږمو کښې را واستوي. په پښتنو کښې به بیا لږ او بر نه وي او تور او سپین ګوندونه به لکه د یوې سترګې کسي هرڅه په یو راز ګوري. اوبه په ډانګ نه سره بیلیږي.[1]

---

[1] د پښتو مناڼره. په کابل راډیو کښې د پښتو ټولنې له خپرونو څخه. کابل ۱۳۲۸ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حقایقو اظهار

په هر هېواد کښې، په هر ولس کښې، په هر عصر کښې بعضې اشخاص په کار دي، چه د حقایقو اظهار خپل فرض وبولسي او خپل مال، خپل سر، خپل مقام ونه ساتي، حقایق وساتي. ولسونه دغسې رجالو ته له حده زیات محتاج دي او د ظلم، د جبر، د ناروا ملا همدغه کسان ماتوي. که دغسې خلق په یوه محیط کښې نه وي، هلته داسې تیاره او تورتم وي چه د حق او باطلو فرق نه شي کېدلای. خدمت او خیانت، روا او ناروا د خلقو په نظر کښې یو شان جلوه کوي.

هغه اشخاص باید له سرو او سپینو سره وتلل شي، چه د زور و قوت یا د مال و دولت په خاوندانو پسې نه وي روان او په حقیقت پسې درومي. ولسونه د همدغسې خلقو په بدرگه منزل مقصود ته رسیدلای شي او ظلم و استبداد همدغه اشخاص محو کوي. که دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وي، عدالت نشته، انصاف نشته، حقیقت نشته او انسانیت هم بیل راز شي دي.

هر یو باید په دې پوه شي چه حق ویل لوی عبادت دی او حق نه پالل لویه ګناه ده. دا ګناه په دنیا کښې هم انسانان په سل رنګه عذابونو ګرفتاره کوي او په ژوندوني بنیادمان په دوزخونو کښې اچوي.

که حق او حقیقت ظاهر نه شي او لکه مستوره میرمن ستر او حجاب کښې وي، حق ژوندی نه شي پاته کیدلی او حقیقت مري. دا مرګ د ملت او ولس مرګ دی او د عدالت جنازه هم سمه ورسره ووزي.

هغه کسان تاسي وپیژنئ چه د حقایقو اظهار ته په نفرت او عناد ګوري او حق ویونکي خلقو ته بد معرفي کوي. دوی وایي چه دغه اشخاص چه د حق او حقیقت سندري وایي، د خپل شهرت او د خپل غرض د پاره کار کوي او د بدنیت خاوندان دي. د حق پالونکو په حق کښې دا هم وایي چه دوی په خپلو خبرو د خلقو فکرونه او ذهنونه مشوش کوي او خپل مقاصد لاس ته راولي.

له یوه او بل نه دا هم اورو چه د حقایقو په اظهار کښې د وخت او زمان او د محیط اقتضاءات په نظر کښې نیول واجب او لازم بولي او دا هم وایي، هغه حقایق چه ویل یې زیان او ضرر رسوي او نتایج یې بد دي، باید ونه ویل شي. دوی ته اول دا وایو، راشئ تاسي بیغرضه او بې مطلبه، په یوه پاك نیت، د شهرت د پاره نه، بلکه د حقیقت د پاره حق ووایاست او د جرءت نه کار واخلئ. بیا یې په دې خبره پوهوو چه د حق او حقیقت شان له دې نه پورته دی چه موقع شناسي وپیژني او د اشخاصو د اقتضاءاتو مشروط قیود ومنسي.

حقیقي امور باید اعتباري امورو غوندې ونه بولو او په دې باور ونرو چه د حقایقو د پاره حدود معلوم ول او نه قید و شرط لاندې یې راوستل له حقایقو سره مجادله او مبارزه ده. حق او حقیقت هر کله

(c) ketabton.com: The Digital Library

'و هر چيرته. د هر چا له خولې د اوريدلو او منلو شي دي. د حقايقو پيروي، په هر کار کښې، په هر حال کښې، د هر چا د پاره په کار ده.

تر هغه وخته پورې چه يو قوم او ولس په حقيقي لاره روان نه شي او حقيقي اساسونه قبول نه کاندي، تروره شپه به يې صباح نه شي او پيشرفت به يې په نصيب نه شي. يو مملکت هله سعادت، قوت او شهامت پيدا کولای شي چه حقايقو ته نژدې شي، په حقايقو پوه شي. په حقيقي اساساتو استناد او اتکا ولري.

حقيقت يو داسې شی نه دی چه سحر يو رنګ او مازيګر بل رنګ وي. د شپې يو شنتنه او سبا بل شانته شي، په يو مجلس کښې مناسب او په بل کښې نامناسب وي، چه يو يې ووايي حقيقت وي او چه بل يې ووايي باطل شي.

هو! حقايق د فيشني خلقو جامو غوندې نه وي چه سحر يو شان، غرمه بل شان، مازيګر بل شان او بيګا ته بل شان وي يا د مجالسو او محافلو په راز راز والي بل راز شي.

يوه سمه او مستقيمه لاره په ژمي او په دوبي، په شپه او په سبا کښې د پلي او د سپاره د پاره سيخه ده او هر يو هماغه يوې نقطې ته رسوي.

که چيرې دا ومنو. چه د حقايقو تبليغ، کله مفيد او کله مضر دي، يو وخت يې پيروي فايده لري، بل وخت ضرر، نو د اخلاقو او انساني فضايلو لوی اساس ورانوو او حق او باطل مخلوط کوو. خدای دې نه کا.'

ولس، جريده، لومړی کال، دوهمه ګڼه. د ۱۳۳۰ د سرطان ۴مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادیء گفتار

عنوان بالارا نوشتم ولی پیش از انکه به تمهید و مقدمه بپردازم، یا سر راست به مقصد شروع کنم، دوست محترمی وارد گردید و رشتهء افکار و تصوراتــرا برهم زد. اوسوال نمود: چه مینوشتی؟ گفتم: اراده داشتم، بر عنوان ازادیء گفتار چیزی بنویسم و به نشر و اشاعه بفرستم. گفت: ازادیء گفتار بحد افراط رسید و من از ان رنجش خاطر دارم. خواستم چیزی بگویم، اما فرصت نداد و بگفته های خویش ادامه داده رفت او بسا اوقات از من میپرسد، اما موقع جواب گفتن نمیدهد. خوبست سخنهای او دلتنگی و خلق تنگی پیش نمیکند و در بیانات او غرابتی موجود است.

من همه حرفهای اورا مثل یک تند نویس قید نکرده ام، ولی جملات برجسته او این است:

در کشور عزیز ما، ازادیء گفتار اوج گرفته و هر که هر چه بخواهد، بدون اندیشه و تفکر گفته میتواند. ازادیء بیان در هیچ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یک از ممالک مترقی بدین پایه نیست و هیچ مملکت دیموکرات در ازادی و لاقیدی باماهمسری وبرابری کرده نمیتواند.

از فرموده های اوست. بروید و ببینید! در انجا دیموکراسی برخود میبالد، کسی جرءت انرا ندارد که در حضوربزرگان به تملق و چاپلوسی اغاز نماید و خلاف حقیقت بگوید، ولی درینجا این جسارت موجود است و توان چاپلوسی را متملقین ما نباخته اند و زیان هم از ان ندیده اند.

بد گفتن و دشنام دادن، در هر جا اخلاقا ممنوعست. اما بعضی از امرین محترم چه ناگفتنی هااست که نمیگویند؟ دروغ گفتن را هم اشخاص دیموکرات اجازه نمیدهند، مگر پر گویان ما زیاد میگویند و خجالتی هم مانع نیست. به مسلمان کافر گفتن شرعا ناجایز است، ولی در اینجا بارها گفته اند و خواهند گفت.

هر گاه ما نباشیم کیست که جاهل را ارسطو یا افلاطون، تنبل را فعال، نالایق را لایق گفته بتواند؟ تنها ما هستیم که از فرط و غلیان مبالغه و اغراق، سیاه را سفید جلوه میدهیم و بروز روشن به ماه و پروین اشاره میکنیم. در اینجا اشخاصی شرف وجود دارند که بدون فکر و سنجش هر چه را بر زبان اورده و رانده میتوانند و اندیشه ندارند که به سخافت عقل شان پی خواهند برد و طشت بدنامیء شان از بام خواهد افتاد.

دوست محترم برای اثبات ازادیء گفتار شواهد بسیار اورد و فرمود: اگر تنها درحق گویی و بیان حقایق قصوری داشته باشیم و انرا گفته نتوانیم، بدیموکراسیئ ما خللی وارد کرده نمیتواند و این همه ازادی های بیان نباید طرف انکار قرار گیرد.[1]

---

[1] ولس، جریده. سال اول. نمره دوم، ۴ سرطان ۱۳۳۰

این نوشته بنام (ظ) نشر گردید که مخفف (ظ یف) یک نام مستعار استاد الفت است

(c) ketabton.com: The Digital Library

پــاک کور

هغه ډیر پاك او پاکیزه کوردی.

د سود مرداره ګټه هیڅکله هلته نه ده ننوتلې.

حرام مال او د رشوت پیسې پکښې نشته.

میړو او پسونو هلته بچې نه دي کړي.

خرو او غویو هغه کور نه دی مردار کړی او د چرګانو په ګنګیو نه دی ناولی شوی.

هغه په خپل کور کښې پیسې نه ساتي، د لیوه یا ګیدړ وېرد ورسره نشته، غوا او خوسی نه لري چه تبك ئې ونیسي یا ټکو ورته راشي.

چرګان نشته چه ترغکۍ ئې یوسي.

په هغه کور غدی نه لویږي.

چیرته چه د دنیا خیري او لړپه نه وي مردار خواره نه ورځي.

خــن او ملك هلته نه میلمه کیږي او تکلیفي میلمانه پسته نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته مزدور دبادار په مخکښې نه دي ولاړ او خدمتګره د میرمني په لاس اوبه نه اچوي.

ته به وايې دي جومات يادوي، مګر زه د خداى کور له ستايلو بې نيازه ګڼم.

زما په نظر کښې يو بل کور دى، هغه کور چه پاک خداى هم ورته په مينه او محبت ګوري.

له هغه کور سره که هر څوک احسان او نيکي وکړي د خداى رضا او خوشحالي حاصلولى شي.

دا کور د خان کور نه دى، د ارباب کور نه دى، د حاکم کور نه دى، د خوار او غريب کور نه دى چه هيڅ نلري او د خپل کار او زيار پاکي او حلالي ګټي ته منتظر دى.

هغه چه لاري او سرکونه جوړوي او په شا باندي درانه پندونه وړي.

هغه چه په لو اولور خپل اولاد ته نفقه او جامه پيدا کوي.

هغه چه له غره نه غنمي راوړي او تيږي چلوي.

هغه چه هر چاته خوار او حقير معلوميږي مګر خداى ورته په رحم او مهرباني ګوري.

هغه چه پخپله په جونګړو او کنډرو کښې اوسي مګر نورو ته قصرونه او ماڼۍ جوړوي.

د خانانو کلاګانې، د سرکار چوني، د حاکمانو کوټي، د بزرګانو زيارتونه، د خداى جوماتونه، دسيټانو بنګلي دوى سرته رسولي دي.

هغه چه ناسته او ملاسته ئې په پاکو خاورو باندي ده او لکه ګلونه يا لعلونه په خاورو او ايرو کښې اوسي.

هغه چه کټونو، توشکونو، بالښتونو، ټغرونو او قالينو د مادر وطن له اصلي غيري نه، نه دي لري کړي او د وطن له خاوروسره نږدي تماس او مستقيم تعلق لري.

همدغه خلق دي چه د عيش او عشرت خاوندانو ته ئې دا جهان گل و گلزار کړ، مګر هغوی د دوی د پاره په دنيا کښې دوزخونه جوړ کړل.

د دوی له لاسه ډېرو خلقو ډېر ډېر کارونه واخستل مګر دوی ته ئې ډېر لږ څه ورکړه.

صبر او قناعت د دوی په کور کښې خدای کېښوده او حرص ئې بډايانو ته ورکړ.

د دوی جامې ډېرې زړې او ډېرې شکيدلي دي مګر خپلنه پرده ئې ساتلې ده هغه نور چه هره ورځ نوې جامې اغوندي نږدې دي چه بې پردې شي.

دوی وږي دي مګر چاته طمع او اميد نلري، نور ماړه دي او له دوی استفاده کوي.

د دوی کورونو ته غله نه راځي، لېوان نه راځي، ګيدړان نه راځي مګر ماسلان راځي او د حاکمانو اميد ورته کيږي.

دوی يوازې د کار لاسونه لري او بس، کار داران دغه لاسونه کلك كلك وتړي او څه ترينه غواړي.

په دغه حال کښې د دوی له لاسه هېڅ نه کيږي او هېڅ نه شي کولی مګر اه و فرياد کولی شي. دا فريادونه که هيڅوك وانه وري پاك خدای ئې اوري او په رحم او مهربانۍ ورته ګوري.[1]

---

[1] زيری جريده، دوهمه دوره، دريم کال، ۸ مه ګڼه، د ۱۳۳۳ د سنبلې ۲۷ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما دعا

د ټول جهان واکداره! ته هر څه لرې او هرڅه کولی شې د هر چا امید تاته کېږي او هر څوك هر څه له تا غواړي، ستا خزانې او کارخانې ډکې دي. ستا باغونو کښې د شودو، شرابو او عسلو ویالې بهیږي.

ستا بخششونه او انعامونه بې پایانه دي. ستا د رحمت نور په ځمکو او اسمانو کښې نه ځائیږي.

فقیران او مسکینان درنه د ډوډۍ سوال کوي.

ماړه او بډایان درنه د اشتها او هضمولو قوت غواړي.

څوك درنه په زاریو او دعاګانو اولادونه غواړي. ځینې وایي چه مال او دولت راکړه

یو وایي جنت مې په کاردی، بل وایي له دوزخه امان او پناه غواړم.

څوك د حورو شوقمند دی او د چا غلمانو ته زړه نښته.

مرتبې اولوړې درجې له تا سره دي. کامیابي او موفقیت ستاپه توفیق حاصلیږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین او دنیا ستا په لاس کښې ده، راحت او زحمت، عزت او ذلت ستا له خوا انسان ته رسي.

بهار او خزان ته راولې. مرګ او ژوند ستا په اختیار کښې دی.

هر څه ته کوې او هر څه له تا غوښتل کیږي.

د دې جهان او د هغه جهان اجرونه، خیرونه، خوندونه او خوشحالي خلقو ته ته ورکوې.

زه پوهیږم چه تاسره هر څه شته.

مګر هر څه نه غواړم.

زما دعا او د زاهدانو دعا.

زما ارزو او د پادشاهانو ارزو یو راز نه ده.

زما سوال او د بډایانو او مسکینانو سوال ډیر فرق لري.

نه غواړم چه عزت مې ډیر او رتبه مې لوړه شي.

موټرونه او اسونه مې نه دي په کار.

قصرونه او عمارتونه نورو ته ورکړه.

پټي او باغونه هغه چاته وبخښه چه په خاورو نه مړیږي.

په بانکونو کښې د سوداګرو پیسې زیاتې کړه.

د بزرګۍ اعتبار مه راکوه ځکه چه ستا په اطاعت او عبادت له خلقو نه اجر او عزت غوښتل راته ښه نه ښکاره کیږي.

زه له دې ټولو نه تیر یم او نور څه نه غواړم.

زه هغه څه غواړم چه ستا رضا وربانديې حاصلیږي.

او ستا له رضا نه خلاف څه نه غواړم.

زه وایم په جهان کښې پوهه او علم ډیر کړه. حق او عدالت ته قوت ورکړه. په زړونو کښې رحم او د خیر مینه واچوه، ظالمانو ته هدایت ورکړه چه ظلم بس کړي، په دماغونو کښې د حق نور او د حقیقت رڼا پیدا کړه.[1]

---

[1] زیری جریده، دوهمه دوره، دریم کال، د ۱۳۴۳ د دلوی ۱۷ مه نیټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو او پښتونولۍ دنیا

که د سر په سترګو وګورو نو قندهار هم له ننګرهاره ډیر لرې دی. که د زړه سترګې وغړوو نو پېښور او قندهار هم نژدې معلومیږي.

رحمان بابا او احمد شاه بابا دلته هم د پښتنو بابا دی او هلته هم، ځکه وایم چه قندهار او پېښور لرې نه دي، نژدې دي او عزیزولۍ ډیر نژدې کړي دي. د پښتو او پښتونولۍ دنیا بیله ده او د سیاست دنیا بیله ده

په سیاسي لحاظ نن د نازیانو او دوربابا شینواري د لواړګي او خیبر له شینوارو نه دومره لرې دی چه لندن او کراچی هم دومره لرې نه دي، مګر په پښتني لحاظ دغه شینواری او هغه شینواری یو تبر او یو کهول دی چه وینه، رګونه او هډونه یې سره شریك دي او ډیره ټینګه عزیزولي لري.

په حقیقي لحاظ هم د دوی هم فاصله ډیره لږه ده او یو بل ته ډیر ژر رسیږي. همدغه شان د ننګرهار مومند، د غره مومند او د پېښور مومند هیڅ فرق نلري او لکه سکني ورونه ډیر نژدې دي.

زه سیاسي سړی نه یم. زما خبرې په سیاست اړه نلري، زما جهان بیل دی، ما یو ملي سړی وګڼئ، زه یوازې پښتو او پښتنواله پیژنم او په همدغه اساس خبرې کوم. زه د هرات او میمنې پښتون د اباسین او اټك پښتون ته ډیر نژدې ګنم او پنجاب راته د میانوالي له پښتنو نه ډیر لرې معلومیږي، د دې خبرې سند همدغه دی چه د رحمان بابا په ژبه د پنجاب خلق نه پوهیږي او هغوی ورته بابا نه وائي مګر پښتانه چه هر چیرته وي د ده په باباتوب فخر کوي او د ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

له اشعارو نه ډیر خوند اخلي د پښتنو په کلي کور کښې د خوشحال خان د شعر سکه تر قیامته چلیږي، مګر په سند او پنجاب کښې ئي څوك د کتاب پاڼه نه اړوي. پښتون که د دنیا په یو سر او بل سر کښې وي دغه راز لرې توب د دوی اصلي او حقیقي قرابت ته څه زیان نه رسوي. ځکه چه دوی پاك خدای د ازل په ورځ نژدې کړیدي او فطرت د دوی رابطه ټینګه ساتي.

ورور له وروره او پلار له ځویه په دغسې لریوالي نه لرې کیږي او د قرابت په مخکښې غرونه، سیندونه او سیاسي حدود مانع کیدی نشي.

ځنګه چه هیڅ قوت او طاقت عزیزان له عزیزانو نه شي پردی کولی دغه رازپردي له پردو سره عزیزان کول هم د فطرت له تقاضا نه وتلي خبره ده. پردی که هرڅومره نژدې شي او د سړي کاله ته راشي بیا هم لرې دي او د خپلو ځای نشي نیولی.

د ډیورنډ خط د شینوارو او مومندو په سینه تیر شو او پښتانه ئي د پښتنو له کوره ایسار کړه، مګر وروري او عزیزګلوي قطع نشوه.

د خیبر هغه خوا پښتانه له پنجاب سره یوځای د برطانوي هند له حکومت لاندې راغله. مګر پښتانه او پنجابیان یو نشوه

ملي او قومي تعلقات پیدا کول د فطرت کار دی او د فطرت اړول د انسان کار نه دی. پردی حکومت او د نورو سیاست دغه شان اقدامات کوي. مګر له خدای سره د چا زور برابر نه دی او د فطرت قانون څوك نشي اړولی. وګورئ! د هوا کوترې او چنچڼې یوځای نه الوزي، د غرونو په حیواناتو کښې هم د جنس او نوع تمیز شته یعنې یو جنس له بل سره ګډ نه ګرزي.

دهقانان غنم او اوربشې یوځای نه کري. د دنیا قومونه او ملتونه د ترك او ایران د عرب او افغان په نامه او نورو نومونو بیل بیل حکومتونه لري

دین او مذهب ته رجوع وکړئ، چه د محرم او نامحرم ترمنځ څومره فرق دی؟ د اسلام په قانون کښې هم د ورور میراث ورور ته رسیږي او پردی ترینه محروم دی وروسته له دغو ټولو خبرو پردې خبره باندې غور وکړئ. چه پښتانه له پښتنو نه شکول او له پردو سره ئې ګډول څنګه کار دی؟.

ایا دا سې قوت په دنیا کښې شته چه ملي احساس او ملي شعور محوه کړي یا د خپل پردي تمیز له قومونو او ملتونو نه واخلي یعنې پردي خپل کړي او خپل پردي کاندي. یو حکومت دا کولی شي چه ژمریان د وسپنې په پنجره کښې ایسار کړي، انسانان په جیلونو کښې واچوي او د هوا مرغان په قفسونو کښې وساتي، مګر فطرت نشي بدلولی او د فطرت په تقاضا هر څه خپل اصل ته رجوع کوي.

زه د پېښور د راډیو یو غیر طبیعي اواز ته نه ګورم ځکه چه ما د هغه ځای د شاعرانو د زړه اوازونه د ډیرو کلونو راهیسې اوریدلي او په رمز و اشاره باندې پوه یم. زه پوهیږم چه د یو حساس او ربښتیاني پښتون زړه څه غواړي او ملي ارزو څه تقاضا لري، ما ته دا هم معلومه ده چه ضرورت او مجبوریت په ځینو کسانو باندې څه کوي او څه وائي؟ زه د پښتنو یووالی او نږدیوالی یو حقیقت ګڼم چه فطرت او قومي عادت ئې شاته ولاړ دی او مرسته ئې کوي. په دغه حقیقت باندې زه ټینګه عقیده او پوره باور لرم.

زه د چا خبرو ته نه ګورم د تکامل سیر ته ګورم او د فطرت غږ ته غوږ ږدمه. که انساني تمدن له کور او کورنۍ نه شروع وي او مملکت ترینه جوړ شوی وي، که د اجتماع له یوه زړي نه ونې او باغونه پیدا شوي وي د پښتنو له قبایلو نه هم ارومرو د پښتونستان په نامه یو دولت جوړیدونکی دی او دلوی خدای په مرسته جوړیږي. که زه او ته ئې نشو جوړولی قدرت ئې جوړوي او ملي جاذبه ئې د جوړولو اراده لري. انشاء الله تعالی.[1]

[1] زیری جریده. دوهمه دوره. دریم کال. ۳۹ مه ګڼه. د ۱۳۳۴ د ثور ۱۰ مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله ژبه

> دا مقاله د حق په رڼا کښې په قوي ادبيت او د احتماعي حرارت له تاثير لاندې ليکلی شويده.
>
> "خادم"

د انګلستان مشهور ليکونکی کارلايل وايي: "که مونږ مجبور شوو چه يا هندوستان نورو ته پريږدو او شکسپير زمونږ وي يا شکسپير د بل چا شي او هندوستان زمونږ وي، مونږ شکسپير له هندوستان څخه غوره او مهم ګڼو."

دا خبره يو انګليس په هغه وخت کوي چه هند او پاکستان دواړه يو مملکت و. سړی چه اوس يوازې هند په نظر کښې ونيسي او له نورو ملکونو سره ئې مقايسه کوي نو دغه مملکت په هر لحاظ يو لوی مملکت دی او ډير لوی قيمت لري.

کارلايل چه دا خبره کوله د هندوستان ثروت او وسعت ورته ډير ښه معلوم و اوپه دې پوهيده چه په هندوستان کښې لکه ټاګور او اقبال ښه ښه شاعران هم شته او د هندوستان پخواني شاعران هم په شعر او ادب کښې کم شهرت نلري.

سره له دغې خبرې او سره له دې چه انګليس يو خونسرد ملت دی او د شعر و ادب په مقابل کښې فرانسويانو غوندې نه دی بيا هم دغه ثروت پسند خلق هندوستان له شکسپير نه ښکته ګڼي او خپل هغه سړی چه خپلې ژبې ته ئې ادبي او عرفاني خدمت کړيدی له يوه ډير لوی مملکت سره نه برابروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر کله چه د ژبې یو ادیب او لیکونکی د یوه انګلیس په نظر کښې دغومره ارزښت لري ته وو ایه چه انګلیسي ژبه به د کارلایل په نظر څومره اهمیت لري.؟

فرانسویان چه خپلې ژبې او خپل شعر و ادب ته زیات متوجه دي د هغوی په نزد به ئې قدر او قیمت څومره زیات وي؟

هغوی پریږدئ او ایران ته راشئ چه فردوسي، سعدي او حافظ هلته څه قیمت لري او په څه نظر ورته ګوري؟ همدارنګه عربو ته وګورئ چه خپله ژبه څنګه ګڼي او نورو ته ولې "عجم" وايي؟.

که هر ځای ته لاړ شئ او هر چاته لاړ شئ د هر چا په نظر کښې خپله ژبه او خپل شعر و ادب ډیر ستر قیمت لري. که یو انګلیس خپل شکسپیر په ټول هندوستان نه ورکوي ایران هم هیڅکله خپل سعدي او خپل فردوسي په شکسپیر نه بدلوي.

هر ملت خپل شاعران او لیکونکي ځکه ښه ګڼي چه د دوی په خپلې ژبې پوري ارتباط او تعلق لري. ژبه د هر ملت د پاره لکه لمر د نور او فیض منبع ده. که د چا په ژبه کښې علم او معرفت ځای ونیسي او هنر پکښې پیدا شي نو د هغوی په ذهن او دماغ، په اخلاقو او افکارو. په عواطفو او احساساتو باندې عمیق اثر کوي او اثر ئې حقیقي او دایمي وي. د هر ملت د انسانیت او مدنیت معیار ژبه ده. که په ژبه کښې هر څومره معنی پرته وه. په ملت کښې هم هغومره معنی شته. که ژبه وحشي وه او علم او ادب پکښې نه وو هلته د وحشت او جهالت سرمایه ډیره زیاته ده

ژبه له زړه او دماغ. له روح او احساس سره تعلق لري او د ژبې ترقي د ټولو ترقیاتو اساس دی. که په ژبه کښې وسعت موجود و. د هغه ملت نظر هم وسیع وي.

د منطق پوهانو د انسان تعریف په نطق او بیان باندې په غلطه نه دئ کړی، هغوی د ژبې په اهمیت او قیمت باندې ډیر ښه پوه شوي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هر ملت پوهان او عالمان مري او علم لکه د دنیا مال وارثانو ته نه پاتې کېږي، که یوه ژبه علمي او ادبي ژبه وي او پوهه د ژبې په زړه کښې ځای ونیسي نو ژبه نه مري او علم و معنی هم له مرګه نجات مومي. ژبه زمونږ په شان فاني نه ده او د ابدیت له پرتوه ئې استفاده کړیده. که په ژبه کښې د عرفان رڼا موجوده وه، نو هغه ژبه د خلقو د پاره د خضر مثال لري او بل رهبر ته حاجت نشته.

ملت په حقیقت کښې ژبه ده بل شی نه دی، هغه پښتانه چه دوه سوه یا درې سوه کاله پخوا ژوندي وو اوس یو هم نه دی پاتـه، که مونږ ملت د یوې محدودې خاورې افرادو ته ووایو، چه له یوه نظام لاندې ژوند کوي او خیر و شر ئې شریك وي، نو هغه ټول افراد په یوه قرن یا دوه قرنو کښې له منځه ځي او نور ئې په ځای درېږي. هغه نظام هم بدلیږي او هغه حدود هم په هغه حال نه پاتې کېږي. په دغه صورت کښې باید سړی ووائي چه ملت قرن په قرن بدلیږي او د ملت عمر له یوه قرن څخه زیات نه دی، مګر مونږ وینو او ګورو چه هر ملت خپل تاریخ زرګونو کالو ته رسوي.

نظام او حکومت بدلیږي. نسلونه نوي کېږي، سیاسي حدود تغیر کوي، مملکتونه یو له بل سره ګډیږي یا تجزیه کیږي. مګر ملتونه باقي وي ځکه چه ملت د یوې معنی نوم دی چه په زرګونو کالو کښې ډیر لږ تغیر قبلوي او د دوام او بقـ[illegible] ورمه پرې ډیره زیاته لګیدلې ده.

هو! ژبه ملت دی او د ژبې خدمت د ملت ا[illegible]ـسي خدمت دی چه فیض او برکت ئې ټول ملت ته رسیږي او قرنونه ئې نشي محوه کولی.

دغه قصرونه او مـ[illegible]نۍ، دا فبریکې او کارخانې، دغه لارې او سړکونه، دغه بندونه او نهرونه چه نن جوړیږي بې ارزښته نه دي او د وطن په خدمت کښې حسابیږي. مګر د ژبې احیا، او ترقي ډیر ستر او مهم خدمت دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مولفین او مترجمین چه په یوه ژبه کښې علم او معنی پړدي او ادب ژوندی کوي، د شکسپیر پیروان دی او ډیر لوی کار سرته رسوي.

پښتانه پوهان باید دې خبرې ته ښه ملتفت شي چه پښتو په اوسني وخت کښې هیڅ نلري او د خپلو پوهانو فکري او قلمي مرستې ته ډیر زیات احتیاج لري. د پښتنو معنوي مرګ او ژوند په پښتو پورې ارتباط لري او د پښتو ژوند د پښتنو ژوند دی.

نور خلق په دې فکر کښې دي چه افراد د علم او سواد خاوندان کړي او په سلو کښې یو تن هم بیسواده نه وي، مګر مونږ لاژبه د پوره سواد خاونده کړې نه ده او ډیر ابتدائي حال کښې ده. که یو پښتون د پښتنو له مستقبل سره څه لږه ډیره علاقه لري او د ژبې اهمیت پیژني، که څوك غواړي چه له پښتو او پښتون سره بې مینې نه وي او د خپل اجتماعي شعور ثبوت ورکړي. د پښتو له خدمت نه باید ځان محروم پرې نږدي او د خپلې پوهې په اندازه پښتو ته علمي او ادبي خدمت وکړي.

که یو پښتون سره له یو څه پوهې یوازې د خپل عیش او راحت د پاره کار کوي او د ژبې د پاره هیڅ نه کوي سبا به ښه نه معلومیږي او نن به ئې هم په څیره باندې بل شان ګرد پروت وي.

پښتو ژبه د ټولو پښتنو مشترك ناموس دی او د پښتنو علمي او ادبي حیات ور پورې تړلی دی. که دپوهې او سواد خاوندان پښتنو ته دخیر رسولو فکر لري، پښتو ژبه دې نه هیروي او د پښتو علمي او ادبي خدمت دې په ځان فرض وګڼي.

هغه پښتانه چه نن څه قدر علم او پوهه لري که په هر کار کښې وي او په هر ځای کښې وي مونږ نه وایو چه خپله ګټه، خپل مقام او منصب دې پریږدي او خاص د پښتو خدمت ته دې ځان وقف کړي، ځکه چه دغه راز تکلیف یو نیم سړی په ځان باندې ایښودلی شي نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـه بـل چـا بـاندي، مـگر د پښتـو د پـاره د علـم او ادب اعانـه غوښتـل او پـه کـال کـښې کـوم اثـر لیکـل کـوم ډیـر لـوی تکلیـف نـه دی.

مونـږ وینـو او گـورو چـه ځینـي پښتـانـه چـه پښتـو ئـې مورنـۍ ژبـه ده لـه لـوړو مدارسـو نـه راوتلـي دي یـا د مطـالعې لـه لارې د علمـي معلومـاتو خـاوندان دي او پـه یـوه خـارجي ژبـه هـم پوهیـږي، مـگر د دوی د علـم او پوهې هیـڅ اثـر پـه پښتـو کـښې څـوك نـه ویني او پښتـو تـه د خپـل فضیلت لـه گنجـه څخـه څه نـه ورکـوي، ځکـه چـه دوی تـه نـور رسـمي وظـایف ور پـه غـاړه دي او پـه مـهمو (؟) کـارونو مشـغول دي.

مونـږ جرئـت نشـو کولـی چـه داسـې خلقـو تـه ووایـو چـه تاسـې خپلـې چـارې پریـږدئ او شـپه ورځ د پښتـو خدمـت وکـړئ مـگر کـه دا امیـد وکـړو چـه کلـه کلـه دې د پښتـو پـه لمـن کـښې څه اچـوي او د خپلـې پوهې زکـات دې پښتـو تـه ورکـوي ډیـر جسـارت بـه نـه وي.

لـه خپـل حکومـت نـه هـم ارزو لـرو چـه د پښتـو د پیشـرفت او ترقـۍ وسـایل پـه زیاتـه اعتنـا ولـټوي او دا ژبـه علمـي او ادبـي ژبـه وگرزوي ځکـه چـه خپـل حکومتونـه خپلـه ژبـه روزي او پـردي حکومتونـه ئـې محـوه کـوي یعنـې د خپـل او پـردي حکومـت اصلـي او اساسـي فـرق همدغـه دی.[1]

---

[1] د زیري جریده، دوهمه دوره، دریم کال، ۴ مه گڼه. د ۱۳۳۴ د ثور ۱۷ مه نیټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هسې خوشحاله يم

يوه ملګري راته وويل: " زه چې نا وينم هسې خوشحاله يم!" ما په خواب كښې وويل: كه دلته سړی هسې خوشحاله نه شي نو د خوشحالۍ د پاره څو عقلي او منطقي دليل نه شي پيدا كيدی.

هغه چه مونږ يې د خوشحالۍ اسباب ګڼو، په حقيقت كښې د غم او تشويش اسباب وي او خلق پرې هسې خوشحاله وي.

هغه ماشومان چه په لارو او كوڅو كښې په ماتو كودړو او خاورو ګټو باندې لوبې كوي، څومره خوشحاله دي.؟ آيا دا خوشحالي بې سببه نه ده؟ كه د دغې خوشحالۍ اسباب همدغه وي چه له دغو ماشومانو سره يې ګورو، آيا هيڅ ورته ويلی نه شوو؟ د عقل په نظر كښې څو دنيا هم هيڅ ده او يو فيلسوف ژوندون او دنيا هرڅه هيڅ ګڼي. كه زه او ته يا يو بل څوك كله په څه شي خوشحاليږي په حقيقت كښې هسې خوشحاله دي او نيك بخت هماغه دی چه هسې خوشحاله وي.

كه سړی سوداګر مزاجه وي او بې د دنيا له ګټې نه، په بل شي نه شي خوشحاليدلی، كه دروازې يې د سرو او سپينو هم وي، په كور يې د غم كاڼي پريوزي او په خوب كښې هم خوشحالي نه ويني.

كه يو سړی هر څومره لوی شي او په لوی كور كښې كښيني هغومره له خوشحالۍ نه ليرې كيږي او له انديښنو سره يې تعلقات زياتيږي.

پخوا زه په بل فكر كښې وم، مګر له يوه وخته راپه دې خوا، په دې عقيده يم چه خوشحالي د ماشومانو مال دی او د بلوغ اصلي علامه له غم سره آشنا كيدل دي. د عقل او هوښيارۍ علامه هم بې غمي نه ده غم دی، پوهان او هوښياران هر چيرته بروس ناست وي او غمونه تلي.

زه چه دلته له هر چا سره غم او اندیښنه زیاته وینم او خوشحالي نه وینم، نو خوشحاله شم چه ښه ده دا خلق د صغارت له مرحلې نه تیر شوي دي. ځکه دنیا وربانديې داسې تنګه ده چه افلاطون یا دیوجانس هم په خپل غم کښې دغومره په تنګ نه و.

چیرته چه د خوشحالۍ قحط وي، که یو سړی هسې بې زیار و زحمته خوشحاله وي باید نیکبخت یې وګڼو او تبریك ورته ووایو

وروسته له دغو څو خبرو، زه خپل آشنا ته وایم، زه هم تا غوندې یم چه آشنا ووینم هسې خوشحاله شم او زماد خوشحالۍ سرمایه هم تش لیدل او کتل دي. دا سرمایه د مالیاتو د قانون لاندې نه راځي او حساب و کتاب ته یې ضرورت نشته، ځکه چه خلق یې هیڅ او هسې ګڼي. زه همدغه خوشحالي چه په هیڅ او هسې بنا وي، په هیڅ شي نه ورکوم، دا متاع زما په نظر کښې ډیرقدر لري. ته ورته هیڅ یا هسې مه وایه. که ته زما په لیدو خوشحاله یې زه هم ستا په لیدو خوشحاله یم، ځکه وایم چه ته هسې نه یې خوشحاله. ښایي ما ډیر زیار ایستلی وي چه ته زما په لیدو خوشحالیږې او د یوه بل په لیدو نه شې خوشحالیدلی. که نور هیڅ نه وي، هغه مینه چه زه یې له تا سره لرم تا خوشحالوي او په تا باندې اثر لري.

دا ټولې خبرې ما هغه وخت ونه کړې، زما جواب یوه جمله وه او بس.

نه پوهیږم ښاغلي بختاني زما په خبرو کښې څه ولیدل چه په دغه باب کښې یې مضمون رانه وغوښت. ماته د فرمایشي مضمون لیکل ډیر ګران وي او یوازې د زړه په فرمایش څه لیکلی شم، مګر ځینې اشنایان په زړه کښې ځای لري، ځکه یې خبره په ډاګ غورزول آسان کار نه وي.[1]

---

[1] زیری، جریده، دوهمه دوره، دریم کال. ۴۱ مه ګڼه. د ۱۳۳۴ د ثور ۲۴ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبې خدمت

د ځان خدمت یا د خان خدمت هر څوك کولی شي، مګر د ژبې علمي او ادبي خدمت د پوهانو او لایقو خلقو کار دی.

کوتك او توپك هر څوك په لاس کښې نیولی شي، مګر قلم په لاس کښې نیول د هر چا کار نه دی.

هغه چه له زړه او دماغ نه کار اخلي او هغه چه د لاس او پښو وظیفه اجرا کوي یو شانته نه دي.

په یوه ژبه کښې علم او معنی پیدا کول د خیال او احساس تصویر ایستل، ذوق او شعور تربیه کول، هغه عالي هنر دی، چه د ادیب او لیکونکي په برخه رسیدلی دی.

دا هغه کار نه دی، چه مزدوران او نوکران ئې کوي یا په مامور پیشه خلقو پوري اختصاص ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې کار د پاره هغه اشخاص په کار دي، چه ډېره عالي غايه او عالي نظر لري يعنې له دنيا نه معنی ته ډېر مايل وي او د علم و ادب پالنه خپله مسلکي وظيفه ګڼي. هغه څوك چه د ژبې علمي او ادبي خدمت سره عشق او علاقه لري هغه بيا د تعطيل او رخصتۍ ورځې نه پيژني او د ورځې نه د شپې ډير کار کوي.

هغه که په محبس کښې هُم وي خپله وظيفه نه هيروي او له خپل کاره لاس نه اخلي د "دشتي" "ايام محبس" د زندان محصول دی، مګر له نورو آثارو نه ئې ډير غوره معلوميږي يا "حسين کوثر" چه د حبس په موده کښې ئې د پښتو ژبپوهنې په باره کښې نوې نظريې ورکړې. پښتو پالنه او د پښتو علمي او ادبي خدمت له پښتنو ليکوالو او پوهانو نه همدغه راز عشق او علاقه غواړي چه په هيڅ حال او په هيڅ ځای کښې ترك نشي او څوك ئې د محض پيسو د پاره ونکړي او نه دچا امر او فرمايش ته منتظر وي.

هو! دغه راز ملي او اجتماعي نهضتونه ملي اومسلکي اشخاص غواړي اود عشق او عقيدې خاوندانو ته ضرورت لري.

زه نه وايم چه په پښتنو کښې داسې خلق بيخي نشته خکه چه يو نيم سړی پيژنم چه د پښتو خدمت محض د معاش او شخصي ګټې د پاره نه کوي او له ژبې سره ئې علاقه رسمي نه ده قلبي او حقيقي ده.

له دينه هم انکار نه کوم چه يو نيم سړی به پښتو پالنه د خپل معيشت وسيله ګڼي مګر ټول ليکوال که هغسې نه دي دغسې هم نه دي. په دوی کښې ځينې داسې اشخاص هم شته چه پښتو سره علاقه لرل يو ملي او اجتماعي هدف ګڼي او په همدغه تله خلق تلي. يعنې حب او عدم حب ئې په همدغه اساس بنا دی. که څوك يو څه علمي او ادبي اقتدار لري او د پښتو په خدمت کښې برخه نلري هغه له پښتو سره بې علاقې ګڼي او خپله علاقه ورسره ټينګه نه ساتي.

د دوی په نزد هماغه سړی ډير نباغلی او منلی دی چه د پښتو پالنې فکر او اراده ورسره شته او پښتو د پاره يو څه خدمت کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه مسلکي شعور که څه هم نن ډیر ضعیف او نحیف غوندي معلومیږي بیا هم د امید وړ دی او هیله لرو چه نسه دې زړي نه به سمسور باغونه پیدا شي.

پوهان او ادیبان دې خبرې ته بنه ملتفت دي چه پسه دغه وخت کښې د ژبې خدمت د اولیت حق لري اوپه نورو اجتماعي خدمتونو مقدم دی ځکه چه مونږ علم او ادب ته ډیر محتاج یو او د پښتنو لیکوالو ضروري او لازمي وظیفه همدغه ده.

مونږ باید یو پاك، صاف او خالص علمي او ادبي نهضت وغواړو او نور هر څه نورو ته پریږدو.

سیاسي نهضت او اداري تحول د سیاستونو او د حکومت کار دی پوهان او ادیبان باید ادبي او عرفاني نهضت وغواړي او بس.[1]

---

[1] زیری جریده، دوهمه دوره، دریم کال، ۴۷ گڼه، د ۱۳۲۴ د سرطان ۳ مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خان

د اشعارو اجتماعي او اخلاقي خوا

شاعران او د اکثریت په لحاظ په عملي دنیا کښې ډیر بې برخې دي او له خلکو سره ئې ناسته ولاړه او د ژوندانه تعلقات ډیر کم دي.

په همدغه وجه ډیر شاعران په عشقي یا تصوفي خیالاتو کښې دومره ډوب تللي چه د ژوند واقعي او عملي اړخونو ته ئې توجه ډیره لږه ده ځکه ئې په اشعارو کښې اجتماعي افکار او نظریات ډیر لږ موندلی شو.

که دتیرو وختو شعر و شاعرۍ ته وګورو دا حقیقت ډیر ښه ښرګندیږي چه پخوا به په شعر کښې یا داسې شاعرانه خیالاتو ځای درلود چه په واقعي دنیا کښې به ئې مصداق نشو پیدا کولی یا به د عشق داسې رمزونه او رازونه پکښې و چه نور خلك به پرې ښه نه پوهیدل او یوازې شاعرانه شعور به ئې درك کولی شو.

هغه وخت شعر د عامو خلکو د پوهولو د پاره نه و د تفنن او کمال ښودنې د پاره و. د عوامو د احساساتو او جذباتو د راپارولو د پاره یوازې رزمي او حماسي شعرونه ویل کیده چه خلك به ئې غزا یا ملي جهاد ته تحریکول.

اخلاقي نصایح که څه هم له ډیر پخوا وختسه په شعر کښې موندلی شو خو هغه به هم غالباً داسې خبرې وې چه نظراً به ډیرې ښکلې معلومیدې مګر له انساني فطرت سره به ئې ډیر اړخ نه لګاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دي آخره زمانه کښې چه شعر او شاعر د زمکې له خلکو سره خپل تعلق له پخوا نه زيات کړ نو له اجتماعي ژوند او مدني خوا سره ئې رابطه ډيره ټينګه شوه

زما په عقيده دغه کار په پښتو شاعرئ کښې خوشحال خان خټك آغاز او تکميل کړ او دغه لوی تحول يوازې ده ته منسوب دی.

خوشحال خان هغه شاعر نه و چه د ژوند له جنجالونو او کړاوونو او د اجتماع له شور و شره ګوښی پاتې وي او له تشو شاعرانه خيالاتو سره مشغول وي.

دی د شاعرانه ذوق او قريحې له لرلو سره د خپل ولس مشر هم و او د پښتون د جوړيدو، يو کيدو او لوړيدو لوی فکرونه ورسره ملګري و.

دی د پښتنو حال او مال ته ښه متوجه و او د ملت مستقبل ئې په نظر کښې و.

ده د يوه معلم او مربي په حيث خلکو ته لارښوونه کوله او خپل اجتماعي افکار ئې په شعر کښې وړاندې کول. د ده د شعر اجتماعي خوا تر ډيره حده د مليت او افغانيت په بنياد اتکاء لري او دشعر ډير ستر امتياز ئې په همدغه برخه کښې موندلی شو چه زه د مضامينو د تقسيم په وجه په دغه مورد کښې د څه ويلو حق نلرم ځکه چه دا برخه د ده د شعر له اجتماعي خوا څخه بيله شوې ده او د مستقل مضمون په حيث يوه محترم شخص ته د څيړنې د پاره سپارل شوې ده. زه دا استثنی په نظر کښې نيسم او ځان مقيد ګڼم چه د ده په اشعارو کښې سوا له دينه نور اجتماعي او اخلاقي مضامين ولټوم.

خوشحال خان د يوه مفکر او صاحب نظر شاعر په حيث د انفرادي او اجتماعي ژوند په مختلفو خواو او په ډيرو اجتماعي مسايلو کښې خپل افکار او نظريات څرګند کړي دي چه په ځينو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې له خپل عصر نه ډیر وړاندې دی او په ډیرو خبرو کښې د خپل محیط او ماحول او د پښتنې ذهن او عقایدو ډیر ښه ترجمان دی.

که څوك دا سوال طرح کړي چه تاسو څنګه سړي ته په شخصیت او رجلیت قایلیږئ یا په بل عبارت د خپل ایدیالي شخص د تشخیص د پاره څه صفتونه او څه راز خویونه لازم او ضروري ګنئ؟

ښائي چه دغه سوال ته هر څوك د خپل فکر او نظر مطابق بیل بیل جواب ووائي او مختلف نظریات راپیدا شي. دی په دغه مورد کښې د پښتنې شعور او احساس په بنا هغه چاته په سړیتوب او حیثیت قایل دی چه مردي او مردانګي ولري او د ننګ او غیرت خاوند وي. دی له دینه چه سړی له نامرد سره مکنې ته ورسیږي دا بهتره ګڼي چه له مرد سره په بیدیا او بیابان کښې ورك شي او پس له مرګه هم د مرد ترنوم لاندې ښخیدل غواړي نه د نامرد له څنګه.

د همدې لامله وایي:

د نامرد سره مکې ته رسیدلی
ښه د مرد سره په بیدې بیدیا ورك
پس له مرګه ښخ د مرد تر قدم ښه دی
ګور مې مشه د نامرد له ګوره سم

اوس به ګورو چه د خوشحال خان په نظر کښې مرد څوك دی او د مردئ صفات د ده په نظر کښې کوم کوم دي؟ دا صفتونه د ده په دغو بیتو کښې وګورئ:

مرد بـه نشي په ګفتار | خو پیدا نه کړي کردار
چه دې وکنځي مرد نه تې | که له تانه وي په ډار
چه څه دی خو انتقام دی | د مردانو کاروبار
چه عزت ورڅخه نه وي | هغه مرد نه دی په کار
هم مهره لري هم زهر | ښه مردان دي لکه مار
چه هم تندر هم باران وي | تر هغو مردانو خار
مرد به غم د خپل هنر کا | نه درز نه د دینار

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرد به غم کا د خپل شرم　　د عزت د اعتبـ
نامرد فخر په نسب کا　　مرد نه مور لري نه پلا

✻ ✻ ✻

مرد هغه چه همت تاك بر کتناك وي
د عالمه سره خوږ په زيست و ژواك وي
مخ ئې مخ قول ئې قول عهد ئې عهد
نه دروغ نه ئې فريب نه تش تپاك وي
لږ ويل ډير ئې کول په خاموشئ کښې
د غنچې غوندې خوله ډکه سينه چاك وي
چه خبره د پستئ د بلندئ شي
په لويي لکه اسمان په پستئ خاك وي
په تمکين کښې لکه سبر په پستئ کښې
په هر لور ځانګې زنګوري لکه تاك وي
لکه ګل شګفته روی تازه په باغ کښې
هميشه د ښو بلبلو پري بلغاك وي

✻ ✻ ✻

په نورو متفرقو شعرونو کښې وايي:

مرد به غيور وي مرد به صبور وي
هم به په عفوه په کرم مشهور وي
نامرد هغه دی په حقيقت کښې
چه دا خو توکه ئې له دله دور وي

✻ ✻ ✻

که د مردانو په دين آئين ئې
نه بند په سره ئې نه بند په سپين ئې
که نه دي تخت شته نه دي افسر شته
قيصر د روم ئې ففغور د چين ئې

✻ ✻ ✻

(c) ketabton.com: The Digital Library

مــردان هغــه دي چــه همــت نــاك وي
پـه هــره چــار كــښې چســت و چــالاك وي
كـه غـم پـرې راشـي پـروا د غـم نـه كـا
خـواړه لـه هـر چـاپـه زيسـت و ژواك وي

***

څو وانخلــي لــه غليمــه انتقــام
مرد نـه خـوب كـا نـه خـوراك كـا نـه آرام
چـه د ننـګ او د نـاموس انـد وه ئـې نـه وي
د هغــه ســرې بــه نــه وي احــترام
چـه د بـل ترلاســه ورغــې د بـل شـو
مـرد بـه خپـل لـري د خپـل فكـر زمـام

***

په جـهان كـښې كـه مـردان دي هـم هغـه دي
چــه و ســختي و تــه ونيســي ځانونــه

***

واړه زړونــه فراغــت دي پــه ښادۍ كــښې
چـه پـه غـم كـښې مردانـه شـي زړه هغــه

***

كـه پـه تـوره ئـې جـواب وركـړې مـردې ده
كـه وجـود دې څوك ازار كـاندي پـه چـوب

***

له دې بيتـو ښخـه معلوميـږي چـه دى هغـه چاتـه پـه درانـه نظـر ګوري چه له ګفتـار سره كردار هـم ولـري او د عمـل جنبـه ئـې ډيـره درنـه وي.

هغه څوك چـه د چا سترګه ترينـه نـه سوزي او خپـل انتقـام پـه لـوړه پيمانـه نشـي اخيسـتلى يـا ئـې د خپـل فكـر زمـام پـه خپـل لاس كـښې نـه وي او پـه پـت او عـزت بـاندې د سـر او مـال ښندلـو تـه نـه وي تيـار د ده پـه نزد د احـترام وړ نـه دى.

دى مـرد لـه مـار سـره تشـبيه كـوي چـه بـايد هـم زهـر ولـري او هـم د مـهر مـوره، هـم لكـه د آسـمان وريـځ د رحمـت بارانونـه ورسـره وي او هـم

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسماني تندر چه د لرګي خواب په توره ورکړي او په سختو حالاتو کښې د صبر ثبات خاوند وي.

د آسمان په څير لويي او بلندي او د زمکې په شان فروتني دواړه ديو لوی شخصيت د پاره ضروره ګڼي.

په عهد و قول ټينګار، له چل ول او ټګۍ بر ګئ نه خان ساتل د مردی شعار بولي. که څوك د مردانو په دېښن او آيين ټينګ وي هغه ته دروم قيصر او د چين ففغور وايي. د خوشحال خان ايديالي شخص بايد د تمکين او وقار خاوند وي. ډير ويل او ډير خندل ده ته د شخصيت سپکاوی معلوميږي او سره له دې چه په اجتماعي ژوند او معاشرت کښې شګفته رويي او خلاصه تندي ستائي بيا هم وايي:

همیشه اوسه خوله پټه لکه ناوي
چه ضرور شي بيا هاله کړه دوه حرفونه
تر هغه به نا معقول په جهان څوك وي؟
چه همېش په خندا سپين لري غاښونه
که خبره که خندا کړې جګې جګې
هره چار تر حساب مه کوه بيرونه
درته وايم چه په کوم توکي به درونـد شې
چه د هر چا سره نکړې خوابونه

خوشحال خان د ښو او بدو معيار د جامعې د خدمت او منفعت په اساس تعينوي، هر شي چه په مدني دنيا کښې د خلکو د پاره نافع او مفيد وي هغه ښه ګڼي او که مضر وي په بده سترګه ورته ګوري.

په شرقي ممالکو کښې سپي او خر له نورو حيواناتو نه په سپك نامه ياديږي او زمري ته په احترام کتل کيږي. د همدې لامله په شعر و ادب کښې د زمري ستاينه وينو او دا شان تشبيه له زمري سره لوی صفت دی مګر خوشحال خان بالعکس وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپي به ښه کړم تر مزري نه
سپي د کور مزري د غره دي
خر که بد دي بيا وري وړي
بد سړي بستر تر خره دي

خوشحال خان د خلکو عمومي قضاوت او عام نظر ته په ډير اهميت قايل دي او د جامعي شعور له هر دليل او حجت نه قوي سند بولي. لکه چه وائي:

هيڅ حجت له هيچا مه کوه خوشحاله
هر چه تا و ته څوك وايي ته هغه

❊ ❊ ❊

د ده له يوه بيت څخه معلوميږي چه دی کميت ته په کم نظر نه ګوري او اکثريت ډير محترم او معظم ګڼي، څکه يو تر سلو او سل تر زرو قربانوي لکه چه وايي:

بندوبست د کاينات دی په خبرو
يو تر سلو صدقه شه سل تر زرو

سره له دي چه د کايناتو بندوبست په خبرو پوري موقوف ګڼي او د ده نبوغ هم په خبرو کښي دی بيا هم تشو خبرو ته په څه ارزښت نه دی قايل او کار و عمل ته په ډيره درنه سترګه ګوري څکه وائي:

په څلرم اسمان به ناست لکه عيسی وم
که اسمان ته الوځه شوای په خبرو

❊ ❊ ❊

په خالي کيسه به نه رسي تر کامه
څه حاصل که بوعلي شي په کيسو

❊ ❊ ❊

و ګفتارو ته ئي مه غروه سترګي
په کرده په عمل ګوره کس ناکس

❊ ❊ ❊

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خان په اجتماعي نظرياتو كښې دا نكته هم ډير جلب نظر كوي چه دى د انسان فطري او طبيعي استعداد ته په ډير اهميت قايل دى او بې له ذاتي استعداده د تعليم او تربيت اغيزې ته دومره نه دى قايل لكه چه په دې لاندې اشعارو كښې وائي:

چه بنياد ئې پيدا شوى په نفاق
د هغه نه طمعه مكړه اتفاق
چه اودلې وي په ذات توره شرۍ
سپينول ئې و هر چا و ته دى شاق
د عسل سره ئې خوره خوږه به نشي
مرغونې چه ترخه ده په مذاق
كه اخلاق ناصري په ياد ووائي
په اخلاق كښې به ښه نشي بداخلاق

❊ ❊ ❊

صالحان له ظالمانو به پيدا شي
له زاهده نه پيدا شي غل سارق
د بدخوي د خوي علاج ملك الموت دى
نه په دې علاج خبر حكيم حاذق
كه كارګه غوندې ئې فهم وي خوشحاله
هيڅ استاد به شين طوطا نكړي ناطق

❊ ❊ ❊

تعليم د زاغ و زغن كه ډير وكړې
ښكار به پرې كله د باز په څير وكړې
د ترخې او سپينې توره كه كړې سازه
غزا به كله په هغه شمشير وكړې
دا دود هش لري دين و دانش لري
نه ئې ړنتياوي نه يې تميزه

❊ ❊ ❊

(c) ketabton.com: The Digital Library

سـردار د عفـوې د کـرم ښـښتـن ښه دی
د جنـګ ترکـاره پـه آشـتي ميـن ښه دی
ډېـر هنرونـه د سـرداریٔ دي
چـه واړه تـير شـي تيـغ مـسبرهن ښه دی

❋ ❋ ❋

سـرداري لـره بويـه دا درې توکـه
يـو همـت دويمـه تـوره بـل اخـلاق

❋ ❋ ❋

سره لـه دې چـه خوشـحال خـان د سـرداری د پـاره لـوړ اخـلاق عـالي صفتونـه او ډېر هنرونـه لازم او ضـروري بولـي بيـا هـم وائـي:

د مـار کـه نـه وي پـه تـن زهـر
سـردار کـه نلـري خنجـر و قـهر
دا دواړه توکـه زمـا پـښه پوهـه
نـه يـاد پـه کلـي وي نـه يـاد پـه ښهـر

خوشـحال خـان کـه د يـوې خـوا دسـرداریٔ پـه کـم و کيـف ښه پـوه شـوی او ټول هنرونـه ئـې ورمعلـوم دي لـه بلـې خـوا د ملګرتيـا او رفـاقت پـه مفهوم او معنـی هـم ډېـر پوهيدلـی دی. کـه څوك د سـرداری پـه فکـر کـښې نـه وي او ځانتـه د لارې مـل او ملـګری لـټوي نـو خـان د ملګرتيـا اصـل و اسـاس مسـاوات او ورورولـي ګڼي او پـه دې عقيـده دی چـه بادار او نوکر هيڅکله ملـګری کيـدی نشـي څکـه وائـي:

چه تر تانه وړاندې وروستو ځي مله نه دی
چـې په لاره درسره سم ځي مله هغه

د سرداریٔ او ملـګریٔ پـه بـاب خـو مـو د ده فکـر او نظـر وليـد کـه غـواړئ چـه د انسـان پـه بـاب د ده نظريـه خانتـه معلومـه کـړئ چـه دی انسـان او انسـاني مقـام تـه پـه څه نظر ګوري او څنـګه ئـې ګڼي، نـو دا بيتونـه ئـې واورئ!

(c) ketabton.com: The Digital Library

جهــــــانونه څه لږ نه دي — تـــــه ئــې نــه وینـې نــــادانه
ګوره څو دي هــسې زمکې — ګوره څو هـــــې آسمـــانـــــه
واړه ځای ستا په زړه کنبې — ای تــر عــرش لویــه انســـانه
آئینه د زړه صیقل کـــــړه — چـــه ئــې ووینـــې ای جانـــه
کــــه دې دا نندارِه وشي — جــــدا نــه ئــې لــه سبحانــه

✽ ✽ ✽

ځای او مســـکن دې د کـــارګه ګلشـــن نشـــي
کمـــذات ســـړی دې د جـــاه ځښتـــن نشـــي
حســـن هغـــه دی چـــه اصـــل ذات لـــري
د ســـپاندې ګل بـــه کلـــه ســـمن نشـــي

✽ ✽ ✽

سره له دې چه دی بې لـه ذاتـي او فطري استعداده تعلیم او تربیت ته په څه اثر نـه دی قـایل بیـا هم بې ادبـه بـې علمـه بـې هـنره او بـې اخلاقو کسانو ته په داسې نظر ګوري:

چــه نــه ادب لــري نــه عقــل رای لـــري
دوپـای لیـده شـي خـوی د چـار پـای لـري
چـــه بـــې ادبـــه وي آدم ئـــې مـــه ګڼه
څه شـــو کـــه شـــکل آدم نمـــای لـــري

✽ ✽ ✽

اصیـــــل تـــوب پـــه نـــور څه نـــه دی
اصیـــــل تـــوب دی پـــه خویونـــــو
پـــه مریونـــو کـــښې اصیـــل شـــته
پـــه اصیلـــو کـــښې مریـــمو نـــــه

✽ ✽ ✽

خوشـحال خـان د سـرداری، زمـامداری او مملکتـداری د پـاره ښینـــې صفتونـــه او خصلتونـــه لازم او ضـــرور بولـــې چه باید د ولس مشر او واکمن ئې ولري او عمل پرې وکړي. لکه چه وائي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا سردار لره خپل عقل ... یا وزیر صاحب تدبیر
که هر څو ئې عقل ډیر وي ... بیا هم بویه ښه وزیر
که دا نه وي نه هغه وي ... په ژوندون ئې بویه ویر
ښه سردار لره دوه کاره ... دایم بویه په ضمیر
یو دې هسې رنګ بخشش کا ... چه پکښې نه وي تبذیر
باز د چرګ، چرګ د دانو دی ... ښه دې پوه شي په دا څیر
بل چه ننګ ته تیاری کا ... په دښمن دې شي خبیر
که په صلح کښې روزګار شي ... څه حاجت د تیغ و تیر
په دنیا د سر ښندل شي ... یا چه حکم وي د پیر
یا چه کار د ناموس پېښ شي ... هود ته هم نشي تقصیر
که نه څوك نیسي ځان تیغ ته ... نه شلغم دی نه پنیر

* * *

سردار ته بویه دا یو څو څیزه ... چه مرتی وي زما عزیزه
په بل ځای کښې وائي:
ماهیت یې مونده نشي ... چه څه څیز دی دابشر
کله اور کله اوبه شي ... کله تسوره کلمه سپر
کله خورب شي له باده ... کلمه بیا په هیڅ ډنګر
لکه دی دی په جهان کښې ... بل به نه وي دیده ور

* * *

د عقل او پوهې په باب هم خان یو خاص نظر لري چه کاغذونو و کتابونو پورې ئې نه منحصروي او ناقصه یا عادي پوهه چه کوم توی خطر ورسره ملګری نه وي بې اهمیته بولي.

دی هغه دانایي ستائي چه په انسان باندې په نفسیاتي لحاظ ښه اغیزه وکړي. هغه میرزائي دانش چه سړی پرې د بل مال شماري او حساب و کتاب ئې برابروي سپك ګڼي او خواره حقیره پوهه ئې نه ده خوښه.

د ده په اشعارو کښې د عقل او پوهې یادونه په دې ډول شوې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عقل د مزکې یا د اسمان دی
چه دومره نه لري هغه حیوان دی
عقل د مزکې د مور له نه دی
چه د اسمان دی د دبستان دی
چه عالمان ئې په تور په سپین ویني
چه درویشان ئې په علییین ویني
د عارفانو علم څه نوردی
تر عرشه فرشه پخپل یقین ویني

* * *

په کاغذو کښې خوانا یې ولولې
چه کښلي نه وي هغه څوك څه لولي
هسې مردان شته په دا دنیا کښې
تختې د وچولې تختې د زړه لولي

* * *

دانا ئې مه گڼه چه صبر نلري
چه صبر نلري حکمت به څه لري
سړی د صبر په کار کښې وازمیه
چه صبر ناك وي هر څه به ښه وي

* * *

د ناقصې پوهې بدل په کار نه دی
د دانا فکر خطر لري خطیر

* * *

د لوئیدو اولوړیدو په باب خوشحال خان د ښه غور و دقت خاوند دی او په محض لوړتیا او پورته ختلو هیڅکله نه غولیږي. په دې باب کښې تاسو د ده هغه شعر واورئ چه د چنار او کدو دبوټي سوال و جواب پکښې په دې ډول درج دی:

چه کدو مسې د چنار په ونه وخوت
و چنار ته ئې اغاز کړ دا مقال

(c) ketabton.com: The Digital Library

چــه تــه ئــي د ځو کــالونو ای چنــاره
راتــه ووایــه خپــل عمــر خپــل احــوال
چنــار ووې د دوه ســوو کــالو زه یــم
په حساب کښې ګوندې کم وي یو نیم کال
کـدو ووې هـای خو تـه پـه مـدت لـوی شـوې
دایـم زه درسـره سـم شـوم دم در حـال
چنـار ووې چـه وخـت سـخت د ځلـی راشـي
زه او تـه بـه سـره زده کـړو هالـه حـال

هغـه شان و شـوکت چـه پـه خپلـه د انسـان پـه وجـود کـښې نـه وي موجـود او محـض د نـورو د اطـاعت او فرمـان بـرداریٔ پـه وجـه چاتـه حاصل وي خوشحال خـان یـې هیڅ بولـي او پـه دې ډول ورنـه ګوري:

چه دې څوك د ورانـدې وروستو ځي دا څه شی
پـه تنـها وجـود چـه شـان دی شـان هغـه

خان د آزادۍ په باب وائي:

آزادي تــر پادشــاهیه لاتــیری کــا
چـه دبـل تـر حکـم لانـدې شـي زنـدان شـي

مـګر یـوازې همدغـه سیاسـي آزادي کـافي نـه ګڼي او تـش پـه همـدې نه دی قـانع چه سړی د چـا لـه حکـم لانـدې نـه وي او لـه شـخصي غلامـۍ نـه خـلاص وي، بلکـه پـه اقتصـادي او اخلاقـي لحـاظ هـم د آزادۍ غوښتونکـی دی او د طمـع بنـده یـا د احتیـاج او مجبوریـت بنـده لـه آزادۍ نـه محـروم ګڼي. ځکـه وائـي:

آزاده بــه لــه چــا طمــع امیــد نــه کــا
چـه بـه طمـع لـه چـا کـا کلـه عتیـق شـه

❊ ❊ ❊

پـه جـهان بـه هیـڅوك نـه وي چـه آزاد وي
ځینـي عشـق، نـدوه بنـده کـړه ځینـي لـوږه

❊ ❊ ❊

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی د چـا نوکـري هـم بنـد ګي ګڼي او لـه ملازمـت نـه ئـې آزاده پیشـه ډیره خوښه ده خکـه وائـي

نوکــر ژونــدی نــه وي کـــار ئـــې د مـــړه وي
خپـــل زړه ئـــې نـــه وي د صـــاحب پـــه زړه وي
چـــه ورتـــه حکـــم د خپـــل صـــاحب وي
کـــه څو ګران وي هـــم ئـــې پـــه وړه وي

خوشـحال خـان د صـبر و تحمـل ډیـر زیـاتْ طـرف دار دی او دغـه توصیـه پـه مکـرر ډول پـه مختلفـو پـیرایو کـښې کـوي. دی وایـي سـړی بـاید خپـل غمونـه او خپلـې پریشـانی چاتـه ښکـاره نکـړي او پـه هـر حـال خان خـوښ او خوشـحاله وښئـي خصوصـاً خپلـو غلیمـانو او بدخواهـانو تـه دا مطلب تاسي د ده پـه دې څلوریزه کښې ډیـر ښه لیدلـی شـې:

غـــم و غلیـــم تـــه لـــه دلـــه دور کـــړه
خـــانده هـــوس کـــړه ښادي ســـرور کـــړه
کـــه مـخ دې زیـــړ وي پـــه دلګیـــرئ کـــښې
تـــه ئـــې پـــه دواړو څپیـــړو ســـور کـــړه

❀ ❀ ❀

دی پـه سـعیه او عمـل ټینـګه عقیـده لـري او هـر څـه چـه پـه دنیـا کښې لـه هر ځایـه لاس تـه راځي لـه آسمانونو نـه وي کـه دریابونونـه هغـه د انسـان د جدوجهد محصـول بولـي لکـه چـه وائـي:

لعـــل لـــه کهســـانه پـــه بدخشـــان کـــښې
لـوء لـوء لـه بحـره پـه لـوی عمـان کـښې
پـــه ځیـــګر خـــون خیـــژي دا دواړه توکـــه
کـــه فکـــر وکـــا ســـړی پـــه ځان کـــښې

❀ ❀ ❀

لکـه پـه کـښې شـته نشـته پـه چـا کـښې
نـه پـه کـانونو نـه پـه دریـا کـښې
دریغـــه خوشـــحاله ختکـــه دریغـــه
چـــه تـــل بـــه نـــه وي پـــه دا دنیـــا کـــښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان د خانی په تقاضا د جود او کرم ډیر طرفدار دی او د پیسو غونډول ډیر بد ګڼي. سره له دې چه د مال او شروت ضرورت او اهمیت ته ډیر ښه ملتفت دی او د دنیا ټولې چارې ورپورې مربوطې ګڼي بیا هم زر ساتل د خان د پاره عیب او عاربولي او په دې فخر کوي چه زړه ئې په مال او دولت پورې نه دی تړلی او سره و سپین ئې په لاس کښې نه ټینګیږي.

په دغه باب کښې د ده فلسفه او طرز تفکر په دې بیت کښې وګورئ:

د دنیا په پریشانی کښې جمعیت دی
د دنیا په جمعیت کښې پریشاني ده

لکه چه خان پخپله د کار او عمل خاوند و نورو ته ئې هم د کار او زیار توصیه کوله او بیکاره ناکاره سړي ئې نه خوښیده. ده نه غوښتل چه څوک د چا د منت او احسان خواړه وریا وخوري یا دچا په پاتې شونو ژوند وکړي او جوته خور ورته وویل شي. په ظلم او ناروا باندې ډوډۍ پیدا کول هم ده ته د زهرو خوړل معلومیده، څکه ئې ویل:

څوک چې ډوډیه د دهقانئ خوري
خواړه د حورو د میهمانئ خوري
چه ئې په ظلم خوري واړه دې زهر شي
که سالنونه د سلطانئ خوري

❊ ❊ ❊

طباخ چه ووزي تریو څولاسه
ورځني وخوري د پاسه پاسه
پاتې خوراك يې خوراك د سپیو دی
په دا خبرشه سخن شناسه

❊ ❊ ❊

که پند زما منې نمك حرام مشه
تر نورو پاتې جوته طعام مشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوته طعام مې خوراك د سپيو دی
غصه په زړه كښې په دا كلام مشه

✻ ✻ ✻

د نباتو حلوا مه خوره چه منت ورسره مل وي
خپل كشكاب د خپل محنت خوره په سر راوړه پشتاره

✻ ✻ ✻

چه په هره كوخه گرځي هرزه كار شي
تر دا هسې گشت ځنځير ښه دی په پښو
د هغو برخه خواري ده تل تر تله
چه زكات خوري د كتاب په مسئلو

✻ ✻ ✻

هر ساعت چه په چا ځي هسې بيكار
تر هغه نه زه لا ښه گنم بيگار
رنځوران كه كاروبار نه كا معذور دي
روغ سړی به ولې نه كا خپل روزگار

✻ ✻ ✻

خان كه څه هم شعرونه زيات ويلي مگر په خبرو كښې يې د لږ ويلو ډيره زياته توصيه كړې ده ځكه زه هم په دغه توصيه عمل كوم او خپله وينا د دغه ستر او لوی شاعر په دې بيت ختموم:

د خوشحال قدر كه اوس په هيچا نيشته
پس له مرگه به ئې ياد كاډير عالم

✻ ✻ ✻

دا دی زمونږ د مړو او ژوندو حال[1]

---

[1] تنكيالی پښتون. پښتو ټولنه. د خوشحال خټك د بين المللي سيمينار د مقالو مجموعه. د ۱۳۴۵ هـ ش كال چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اولسي جرګې په عمومي غونډه کښې یوه بیانیه

د ښاغلي رئیس صاحب په اجازه، الفت د جلال اباد وکیل خپله نظریه داسې څرګندوي:

د پارلمان د غړي په حیث زمونږ د هر یوه مهمه او لومړۍ وظیفه دا ده چه د مملکت د قوانینو او مخصوصا د اساسي قانون تطبیق او تعمیل په ټینګه وغواړو او پخپله یې هم له نورو نه زیاته پیروي وکړو.

هر عمل چه له قانون نه مخالف وي هغه جرم یا قباحت بلل کیږي او د هر جرم مخنیوی که په قانوني طریقه ونه شي هغه هم جرم دی.

له قانون نه مخالفت که هر څوك کوي مسئول دی، فرد وي که جمعیت، شورا وي که حکومت، مونږ هیڅکله نه غواړو چه د قوانینو په تطبیق کښې له اهمال او مسامحې نه کار واخیستل شي، یا د یو غیر قانوني عمل جلوګیری په غیر قانوني عمل وشي.

که فرضا یو سړی د جرم مرتکب شي، هغه باید قانوني جزا ووینې، مګر دغه جزا باید هغه څوك ورکړي چه قانون دغه صلاحیت ورکړی دی. که یو ښکاره قاتل بې له دینه چه یوې محکمې ته وړاندې شي، د چا له خوا ، ې د محکمې له حکمه ووژل شي، هغه هم قاتل ګڼل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يوه قانوني مملکت کښې، بايد هر څه د قانون مطابق، په قانوني طريقه، د هغه چا له خوا اجرا شي چه قانون دغه صلاحيت او حق ورکړی دی.

مونږ د اساسي قانون مطابق، دري قوي لرو (شورا، حکومت، قضائيه قوه). د دې دري قوتونو حقوق او وظايف مشخص او معين دي. لکه چه حکومت او قضائيه قوه، هيڅکله د شورا په وظايفو کښې د مداخلې حق نه لري، دغه راز شورا هم د حکومت يا د قضائيه قوې په وظايفو کښې قانونا مداخله نه شي کولی.

په ديموکراسي نظام کښې، د قواوو تفکيک يو مهم اصل دی. شورا بايد هميشه د دغه اصل پيروي وکړي. که شورا کله د حکومت په وظايفو، يا قضايي چارو کښې مداخله کوي دغه عمل يې غير قانوني بلل کيږي او حکومت هم که کله د اولسي جرګې فيصله په خپلو وظايفو کښې مداخله وګڼي، نو ځان د اولسي جرګې د حکم په تعميل مکلف نه ګڼي چه يو مثال يې د اولسي جرګې هغه فيصله ده چه په دې نږدې ورځو کښې يې د انفرادي سرويسونو په باب وکړه او حکومت ورته هيڅ اهميت ورنکړ، بلکه په رسمي مکتوب ئې د رد ځواب ورکړ.

اوس به راشوو د خلق د جريدې موضوع ته. که دا جريده د خپلو نشراتو په لحاظ، له اساسي قانون يا نورو قوانينو نه مخالفه راوتلې وي او قانوني مسوليت ورته متوجه وي، نو د مطبوعاتو په قانون کښې دا د حکومت کار ګڼل شوی چه د اطلاعاتو او کولتور وزارت يې، د څارنوال په ذريعه، يوې صلاحيت لرونکې محکمې ته وړاندې کړي او د محکمې په حکم قانوني جزا ورکړي. که چيرې مونږ دا ومنو چه حکومت په دغه باب کښې د قانون په تطبيق او تعميل کښې له اهمال او مسامحې نه کار اخيستی، نو بيا دغه راز حکومت د اولسي جرګې د اعتماد وړ نه معلوميږي او يو لوی مسئوليت پخپله حکومت ته متوجه کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـه فرضـا د خلـق جريـده، قانونـا څه مسـئوليت ونـه لـري او حکومت هم پـه همدغـه وجـه تراوسـه پـورې څه اقدام نـه وي کـړی نـو پـه شورا کښې دغـه موضـوع طرح کـول، داسـې معلوميـږي چـه حکومـت د ديموکراسـۍ او د فکـر وبيـان د ازادۍ پـه بـاب وسـيع نظـر او پراخـه حوصلـه لـري، مـگر شـورا يـې مجبـوروي چـه لـه ديموکراسـۍ نـه خـلاف اقدامـات وکـړي او د ازادو جرايـدو مخـه ونيسـي.

ښايـي ځينـې کسـان داسـې هـم ووايـي چـه حکومـت غـواړي شـورا د لاس پـاکي پـه حيث استعمال کـړي او ځانتـه يـوه داسـې بهانـه پيـدا کـړي چـه هغـه د دوی پـه گټه وي. زه د يـوه وکيـل پـه حيـث، دغـه راز انعکاسـات، د شـورا د حيثيـت او شـان د پـاره نامناسـب گڼم او وظيفتـا ځان مکلف گڼم چه دغه ټکـي مجلس تـه عـرض کـړم.

زه د حکومت د شان او حيثيـت سـاتلو د پـاره هـم دا لازمـه گڼم چـه پـه ډيـر شجاعت او شـهامت خپـل وظـايف پخپلـه بې لـه هيـڅ انديښنـې او تشـويش څخـه، پـه زغـرده اجرا کـړي او چاتـه د دغسـې خبرو موقـع ورنـه کـړي.

کـه چيرې حکومـت لـه خپـل قـانوني صلاحيت نـه کـار واخلـي او پـه جنتـل مينانـه صورت لـه قـانون سره سم اجـراات وکـړي شـورا ئـې پـه تمـام قـوت شاته ولاړه ده او مرسـته يـې کـوي. مـگر پـه داسـې ډول نـه، چـه خلق دا گمـان وکـړي چـه شـورا دحکومـت پـه اشـاره د يـوې الـې پـه ډول اسـتعماليږي.

زه پـه ډيـر صراحـت وايـم چـه زه د اساسـي قـانون پـه ټولـو ارزښـونو، کـامل اعتقـاد لـرم او هـر هغـه حرکـت تـه پـه کرکـه گـورم چـه لـه اساسـي قـانون سـره حقيقتـا تصـادم کـوي. حکومـت بـايد پـه دغسـې مـواردو کښې خپلـه وظيفـه پـه ايمـانداري اجـرا کـړي او ديتـه ونـه گـوري چـه د دوی وظيفـې بـل څوك اجـرا کـړي. يعنـې څنـگه چـه پـه ځينـو نـورو مسـايلو کښې حکومت شورا تـه دا حق نـه ورکـوي چـه د حکومـت پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارو کښې مداخله وکړي، په دې موضوع کښې هم باید همدغه رویه تعقیب کړي او له بوسو لاندې اوبه تیرې نه کړي.

زه د خلق د جریدې، یا د هغې د کارکوونکو د حمایت او طرفدارۍ د پاره دا خبره نه کوم او نه له هغوی سره په دغه کار کښې کومه رابطه او علاقه لرم. بلکه د یوه اصل او پرنسیب له لحاظه وایم چه په دغې جریدې باندې د خلاف قانون حکم کول یا یې محکمې ته د وړاندې کولو سفارش د اولسي جرګې کار نه دی. مونږ باید هغه کار ونکړو چه قانوناً په حکومت او قانوني محکمې پورې تعلق لري.

زه یوازې په دغه مورد کښې دا نه وایم چه مونږ باید د حکومت په وظایفو کښې له مداخلې نه ځان وساتو، بلکه هر کله چه په اولسي جرګه کښې کومه داسې موضوع له بحث لاندې راغلې چه د حکومت په وظایفو کښې مداخله معلومیده، ما خپل مخالفت ښرګند کړی او د قواوو تفکیک او استقلال ته مې هر وخت په احترام کتلي دي، زه د خپلې دغې ادعا په صدق مطمئن یم او د چا له هیڅ راز تا ویل او تعبیر څخه اندیښنه نه لرم. زه په ځان دا باور لرم چه د اساسي قانون په مقتضیاتو د اولسي جرګې حیثیت او شان د ساتلو د پاره خپله دغه نظریه وړاندې کوم، نه د کوم شخص یا د کومې جریدې د طرفدارۍ د پاره.

په اخره کښې بیا وایم: دا زمونږ کار نه دی. مونږ باید د حکومت وکیلان نه شوو او د محکمې په وظیفه کښې مداخله ونه کړو.[1]

په احترام

---

[1] افغان ملت. جریده، کابل، سه شنبه. د ۱۳۴۵ د غبرګولي لسمه. د ۱۹۶۶ د مئ ۳۱ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شورا اوومه او دولسمه دوره

دا دوه پارلماني دورې د فکر د ازادۍ او د ديموکراسۍ د ځينو مظاهرو په لحاظ يو له بله شباهت لري چه بايد مشترك او متمايز اړخونه يې لږ څه وڅېړو:

د هغې دورې له شروع کيدوسره هم يو څو ازادې جريدې چه چا به ملي او چا به شخصي بللې راووتلې، لکه: انگار، نداى خلق، وطن، اولس... او په دې دوره کښې هم ځينې جريدې، لکه: پيام امروز، افغان ملت، خلق... يو په بل پسې خپرې شوې. په هغو جريدو کښې هم د ځينو عمر لنډو چه ډير دوام يې ونه کړى شو، مگر د دې جريدو عمر له هغو نه هم لږ و چه ځينې د خلقو د ډير تاوده هرکلي په اثر او ځينې د ډيرې سرې وضع په وجه ډير ژر له منځه لاړې، او يوازې افغان ملت وکولى شو چه تراوسه پورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(خدای دې لـه بـدو سترګو وساتي) خان وساتي. بنايي چه دغـه د عمـر لـړوالی او ډیروالـی، د دې حکومـت او د هغـه حکومـت د تحمـل او حوصلې په اندازه وي. یا دا چه وایې پخوا د خلکـو عمرونـه، لکـه د نـوح (ع) ډیـر زیـات وو او پـس لـه هغـه وار پـه وار د هـر چـا او د هـر څه عمر مـخ پـه کميـدو شـو. کـه څه هـم طبـابت ورځ پـه ورځ ترقـي وکـړه. دا بحـث پـه همـدې ځای پریـږدم، ځکـه چـه پـه دې مقالـه کـښې اصلـي مقصـد د دې وخـت او د هغـه وخـت پـه غیرسـرکاري جرایـدو بـاندې بحـث نـه دی، بلکـه د شـورا پـه دغـه دوره او هغـه دوره او پـه دغـه حکومـت او هغـه حکومـت يـوه لنـډه تبصـره ده.

پـه اوومـه دوره کـښې والاحضـرت سـردار شـاه محمـود خـان غـازي (خدای دې وبخښي) د صـدارت پـه مسـند ناسـت و او پـه دولسـمه دوره کـښې ښاغلـی محـترم محمـد هاشـم خـان میونـدوال د هغـه پـه ځای کښېناسـت. څنـګه چـه میونـدوال صـاحب د نـرم طبیعـت او متواضـع وضـع خـاوند دی، مرحـوم والاحضـرت هـم سـره لـه لـوړ نظـامي او فاتحانـه حیثیتـه، چـه د وطـن د نجـات او استقلال پـه معرکـو کـښې ئـې سـتر خدمتونـه سرته رسـولي وو بیـا هـم متواضـع او مهربانـه شـخصیت و چه لـه خلکو سره ئـې ډیر ښه سـلوك درلـود.

پـه هغـه وخـت کـښې ديموکراسـي يـوازې د دغـه مرحـوم پـه شـخصي سـلوك او اراده اسـتناد درلـود او پـه دې دوره کـښې، لکـه اساسـي قـانون يوه لويـه ملي وثيقـه هـم پـه لاس کښې لـري چـه دا پخپلـه ډيـر لـوی فـرق دی، مګر لـه دغـه ښکـاره تـوپير سـره دا فـرق هـم موجـود دی چـه پـه هغـه وخـت کـښې د ديموکراسـۍ پالنـه او روزنـه حکومـت خپـل ابتکـار او خپلـه کارنامـه ګڼلـه او اوس دغـه حکومـت لـه ديموکراسـۍ سـره دغـه راز علاقـه او رابطـه نـه لـري، بلکـه لـه يـو مشـکل او انجـام شـوي کـار سـره مواجـه کیـدل يـې ګڼي.

د دولسـمې دورې اولسـي جـرګه کـه د اوومـې دورې لـه ملـي شـورا نـه د اخلاقـي جرءت او د فکـر و نظـر د ازادانـه اظـهار پـه لحـاظ زیاتـه نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي کمه خو هیڅکله نه ده. په دې دوره کښې هم ډیر زړه ور بې پروا وکیلان شته چه په حکومت باندې واضح او صریح انتقادونه کولی شي او د چا له هیڅ راز تاثیر لاندې نه راځي، لکه چه په هغه دوره کښې هم ایمانداره او باشخصیته کسان موجود وو چه د حق ویلو جرءت او شهامت یې درلود. دا بېله خبره ده چه دا وخت او هغه وخت ډیر فرق لري. لکه چه په دې دوره کښې ښې لاس او کیڼ لاس خلك شته. په هغه دوره کښې هم دوه متباین جمعیتونه موجود وو او همدغسې مجادله روانه وه. د دې مجادلې او د هغې فرق دا دی چه هغه وخت د استدلال او منطق برخه زیاته وه او اوس د متهو زور او شر و شور ډېر کار کوي.

په دې دوره کښې د سوال او استیضاح غونډو، چه د اساسي قانون په اساس انعقاد مومي، دې دورې ته خاص امتیاز ورکړی او د اوریدونکو ګڼه ګونه یې ډیره زیاته کړې ده. همدارنګه د اعتماد د رایې اخیستلو چه د حکومت د تشکیل د پاره د اساسي قانون له مخې یو اساسي شرط ګڼل شوی دغې دورې ته یې لوی اهمیت وربخښلی دی.

په اوومه دوره کښې ملي شورا حکومت ته څو مهمې مطالبې وړاندې کړې چه د ملت په عمومي اوضاعو او احوالو یې ډیر لوی تاثیر درلود، لکه د غلې د اجباري خریدارۍ منع کول، یا د بیګارونو مخنیوی او داسې نور چه هم ئې د حکومت د پاره قبلول ډیر مشکل کار معلومیده او هم ئې د ملت د پاره تحمل زښت ډیر ګران و. په هغه وخت کښې د غلې خریداري په عمومي ډول په ولایاتو باندې په ډیر نازل قیمت تحملیده چه د حقیقي قیمت او رسمي قیمت تفاوت کله کله په ځینو ځایو کښې په منه کښې شل یا پنځه ویشت افغانۍ وې. راز راز بیګارونه هم د خلکو په اوږو یو مستقیم دروند بار و چه ټول یې له حده زیات سترې کړي وو. هر کله چه ملي شورا د دغسې درنو پېټو د لرې کولو کوښښ کاوه او

له حکومت سره په مجادله اخته وه، نو خلکو ته ئې حیاتي ارزښت درلود، مګر تراوسه پورې دغې دورې په دغسې مهمو ټکو ګوته نه ده ایښې چه عمومي افکار په ډیر قوت ځان ته راجلب کړي.

په دې دوره کښې نسبتا یوه درنه او مهمه خبره چه اولسي جرګې وخوځوله، هغه د دولتي ادارو او موسسو د موټرو کمول دي چه تراوسه یې عملي تاثیر نه دی ځرګند شوی او پخوا له عملي کیدلو نه یې د دولت اراکین او لوی مامورین د ځان مخالف کړل. بله د بودجې مهمه مسئله ده چه هغه لا بیخي په اغاز کښې پاته ده او کال په تیرېدو دی.

کوم مهم کار چه د اولسي جرګې په کوښښ عملا انجام شو، هغه د مواشي د محصول معافیدل دي چه حکومت په داسې ډول دا کار عملي کړ چه له اولسي جرګې نه یې حکومت ته زیات نسبت وشو او ځوك ونه پوهیدل چه دا کار یوازې اولسي جرګې کړی دی.

کوم یوه شي چه د دولسمې دورې د اولسي جرګې وقار او اعتبار له اوومې دورې نه ډیر ښکته کړ هغه دا دی چه که هغه وخت به کومه ازاده جریده حکومت مصادره کوله، نو ملي شورا به پکښې هیڅ برخه نه لرله او تش همدومره اعتراض به پرې واردیده چه پارلمان د جرایدو ازادي نه شي ساتلی او حمایت یې نه کوي مګر په دې دوره کښې چه ځیني جراید له مینځه لاړل، نو حکومت ظاهرا د خیر په غونډۍ ناست و او اولسي جرګې د مشرانو د جرګې په پیروۍ د قضائیه قوې او اجرائیه قوي وظیفه اجرا کړه.

په اوومه دوره کښې، لکه چه ملي شورا د دیموکراسۍ او فکري ازادۍ مرسته کوله نو څه موده یې په ځنګ کښې د محصلینو اتحادیه هم موجوده وه چه ځوك ئې له تاثیره انکار نه شي کولی، مګر په دې دوره کښې تراوسه لا هغسې کومه اتحادیه منځ ته رانغله. په هغه دوره کښې رسمي جراید هم نسبتا په ازادانه توګه نشریدل او د غیر رسمي جریدو مقابلې ته دومره چمتو نه وو. ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغـه وخـت د مطبوعـاتو د مسـتقل رئيـس پـه بـاب پـه يـوه شـعر كـښې ويـل شوي و. (... چونـش جلوبگيــرد ؟)

پـه دې دوره كــښې پـه وكيلانــو پســې د راز راز اسـتفادو خـبرې هـم ډيرې كيـږي او وايـي چه پـه يـو نيـم وزارت كـښې ډيـر رټل كيـږي هـم چـه پـه هغـه دوره كښې دغسـې نـه كيـده.

پـه اخره كښې انصافا وايـم چـه دا حكومـت لـه هغـه حكومـت نـه، پـه سياسي فنونو كـښې ډيـر مـاهر دی.

پوهيـږئ چـه سياسـي فنـون څه تـه وايـي او دسياسـت تعريـف څنـگه شـوی دی؟:

برتراند راسـل د انگلسـتان لـوی فيلسـوف وايـي:

حاكمـه طبقـه پـه سياسـي فنونـو، يعنـي د خلكـو د احمـق كولـو پـه علم كښې ډير مهارت لـري او سياسـت د حاكمـه هئيـت پـه نـزد د خلكـو د احمقولـو علـم دی.[1]

---

[1] افغان ملت، جريده، د ۱۳۴۵ د وږي ۱۵ مه د ۱۹۶۶ د سپتامبر ۶مه، ۲۲ مه گڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښاغلي میوندوال

په عقایدو او اصلاحي پروګرام یو نظر

ځینې نوي ټکي چه په دغه پروګرام کښې ډیر جلب نظر کوي هغه (سوسیالیستي، ارضي اصلاحات، د ملکیت تحدید او له ملوك الطوایفۍ سره مجادله ده). ښایي چه دغه ټکي په اساسي قانون، یا د ښاغلي میوندوال په خط مشي کښې په داسې ډول موجود وي، لکه چه یو ابشار کښې بالقوه بریښنا موجوده ده، مګر څوك یې په سترګو نه ویني.

د دغو ټکو تعمیل او تطبیق یقینا په مملکت کښې ډیر لوی تحول راولي او د حکومت په طرز عمل، روش او سلوك او حتی په هغو دوستانه علایقو کښې چه له افرادو او شخاصو سره یې لري ډیر تغیر او تفاوت ایجابوي.

حکومت خپل دغه کار یو ملي جهاد بولي او وایي:

مونږ تصمیم نیولی چه د اسلامیت، مشروطه شاهۍ، دیموکراسۍ او سوسیالیستۍ په اساس، خپل دغه ملي جهاد اعلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

کــړو او د ملــي ژونــد پــه اقتصــادي، اجتمــاعي، فرهنــګي، مدنــي، اخلاقي او معنوي جـهاتو کـښې اصلاحـات راولـو لـه هر ډول تبعيـض، خـودپرسـتۍ، قبيلـه پرسـتۍ، منطقـه پرسـتۍ، اسـتبداد، ارتجـاع او اسـتفاده جويـۍ سـره مجادلـه وکـړو او اجتمـاعي بـې عدالتـي، بېسـوادي، نـاداري، نـاروغي او ملـوك الطوايفـي لـه منځه يوسـو.

د حکومت دغه تصميم چه وايـي مونـږ يـو وسيع او عميـق تحـول پـه اذهـانو کـښې راولـو چـه د جـبر او فشـار د حـاکميت ځاى د قـانون تسـلط تـه خـالي شـي او هـر ډول نفـوذ او قـدرت، چـه د ازادۍ او مساوات په لاره کښې خنډ پېږي، له منځه يـوړل شـي، پـه ربښتيـا چـه ډيـر لوی جـهاد دی.

هغـه اجتمـاعي، اقتصادي او خـانداني قدرتونـه چـه دلتـه پـه خلکـو بـاندې مسـلط دي، بلکـه يـوازې پـه خلکـو نـه چـه پـه حکومتونـو بـاندې مستقيم او غـير مسـتقيم نفـوذ لـري، مقابلـه ورسـره څه اسـانه کـار نـه دی.

همدارنـګه د ارضـي اصلاحـاتو خبره دومـره درنـه ده چـه ډيـر زړه ور او فداکـار حکومـت، دغـه راز اواز اوچتولـی شـي، مـګر بـې د عـامو خلکـو او د منـورې طبقـې لـه صادقانـه او صميمانـه مرسـتې يـې سـرته نه شي رسـولی.

کـه چيرې حکومـت د دغـه پروګرام پـه عملـي کولـو شـروع وکـړي، ګمان کـوم چـه ترقـي غوښتونکي عنـاصر بـه يـې تر هغـۀ وختـه ډيـر ښه اسـتقبال وکـړي تـرڅو چـه د حکومـت پـه رويـه او اجراءاتـو کـښې تناقضـات نه وي ليـدل شـوي او مايوسـه شـوي نـه وي.

د دغسـې پروګرامونـو موفقيـت او کاميـابۍ د پـاره، يـوازې دپـروګرام ښه والـی او دخلکـو لـه ارزوګانوسـره مطـابقت کـافي نـه دی،بـايد هغـه اشـخاص چـه د دغـه پـروګرام تمثيـل او نمـايندګي کـوي د خلکـو د اعتمـاد وړ وي او عمومـي خوشـبيني ورتـه موجـوده وي.

مثلا د يوه داسـې جمعيـت غـږي کـه ملاکـان او د ملـوك الطوايفـۍ بقايـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي چه مرام او هدف يې سوسياليستي وي، نو خلك پرې ژور باور نه شي كولى. همدارنګه كه د يوه جمعيت په پروګرام كښې دا عقيده موجوده وي چه د افغاني جامعې د پيشرفت لازم شرط دا دى چه خلك مقدسو ديني شعايرو ته سوق شي، نو كه بيا په دغه ډله كښې داسې كسان شامل وي چه په دغه عقيده نه وي نو هر چاته يو تضاد او تناقض په نظر ورځي او انتقاد پرې كوي.

په همدغه لحاظ په حزبي پروګرامونو كښې دا خبره ډيره ضروري ده چه د مرام او پروګرام ټول اساسي ټكي يو سمت او جهت ولري او هغه اشخاص پرې راغونډ شي چه له ټولو نقاطو سره يې عقيدتا موافق وي.

كه فرضا يو حزب داسې يو عام او شامل پروګرام جوړ كړي چه هر څه پكښې وي او د هر چا د ذوق يو څه پكښې پيدا شي نو شاملين به يې داسې كسان وي چه په ځينو احكامو به يې عقيده لري او په ځينو نه دغه راز پروګرام ته د ځينو كسانو په اصطلاح چره ئيز پروګرام ويل كيږي چه يوه يوه پيا چه هرځاى او هرچا ته رسيږي او يو مشخص هدف نه تعقيبوي.

د ښاغلي ميوندوال صاحب اصلاحي پروګرام په درې برخو ويشل شوى دى:

۱ ـ سياسي، اداري او مدني چارې.

۲ ـ اقتصادي او مالي چارې.

۳ ـ اجتماعي او فرهنګي چارې.

په لومړۍ برخه كښې، دا څو جملې د پښتونستان د مسئلې په لحاظ د غور او دقت وړ معلوميږي: " د ټولو ملتونو سره د دوستانه مناسباتو د ساتلو او پراخولو د پاره، په تيره بيا د ګاونډيو او د دې منطقې د هيوادو سره دښه ګاونډيتوب د مناسباتو او همكارۍ ساتلو د پاره بايد زيار وايستل شي. د دنيا د ملتونو په مناسباتو كښې دې د حقوقو د تساوي، د متقابل احترام، د شخړو د حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاره نه قوي نه د کار د نه اخیستلو او په داخلي چارو کښې دمداخلې نه کولو اصل باید رعایت شي.

زمونږ د پښتونستاني ورونو د سرنوشت د حق د تامین د پاره د افغانستان مسالمت امیزه زیارونو ته باید په ټینګه دوام ورکړ شي او زیار دې وایستل شي چه یو داسې د تفاهم او اعتماد او واقع بینۍ فضا پیدا کړه شي چه د دې مسئلې، چه د استعمار له بقایاوو څخه ده، د حل لارو ته د رسیدو زمینه مساعده شي.

په دغو جملو کښې اول دا ویلی شوي چه باید له ګاونډیو ملکونو او له هغو هیوادو سره چه په دغه منطعه کښې واقع دي د همسایه توب او همکارۍ ښه مناسبات قایم شي، چه پاکستان هم په همسایه او په منطقوي ملکونو کښې شامل دی.

د منطقوي همکارۍ کلمات، چه په دغه بیانیه کښې شته، ډیر ځله له ایراني جرایدو څخه هم په یوه غرض اوریدل شوې دي او هغوی ته بیا د تفسیر او تعبیر مجال ورکوي.

دوهم وایي چه د دنیا د ملتونو په مناسباتو کښې دې د شخړو دحل د پاره له قوې نه کار نه اخیستل کیږي، چه طبعاً د پښتونستان مسئله هم پکښې شامله ده.

دریم دا چه وایي د پښتونستان د سرنوشت د حل د تامین د پاره دې مسالمت امیزه زیار ته ادامه ورکړه شي او زیار دې وایستل شي چه اول د تفاهم او اعتماد فضا موجوده شي او بیا د دې مسئلې د حل لارې ته د رسیدو زمینه مساعده شي.

نو هر کله چه د دغې وینا له مخې پاکستان ته دا اعتماد حاصل شي چه په مطلق ډول د هیڅ راز قوې استعمال د پښتونستان په مسئله کښې، د افغانستان منظور او مطلوب نه دی او د اعتماد د فضا پیدا کولو د پاره طولاني وخت په کار دی، چه د پښتونستان مسئله تر هغه وخته طبعاً معطله پاتې ده، نو ځنګه کیدی شي چه هغوی په دغه باب کښې یو څه مجبوریت احساس کړي او زمونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

موقف جدي وګڼي. زما په عقیده په دغه برخه تجدید نظر په کار دی، چه که دا پروګرام اولسي جرګې ته وړاندې کیږي، نو په دې برخه کښې باید یو څه تعدیل راوستل شي چه د قناعت وړ وي.

په دې پروګرام کښې دوه ځله د اداري او عادي مصارفو لږولو او سپما ته اشاره شوې ده او دا ښیي چه حکومت په اداري مصارفو او عادي مصارفو کښې څه کمول غواړي، ځکه ایي:

"مونږ په ټولو برخو کښې د هیواد د اداري نظام بهبود، د مقرراتو په ساده کولو، د چارو په ژر اجرا کولو. دا اداري مصارفو په لږولو او د دولت د دوایرو ترمنځ د همکارۍ په ټینګولو او د انسجام په پیدا کولو کښې بولو. د دولت مصارف باید په عادي مصارفو کښې د سپما د خیال ساتلو سره سره په داسې قطاعو کښې وشي چه نتیجه یې د اقتصادي پرمخ تګ متضمنه وي."

وروسته له ځینو تذکراتو او اظهار نظر څخه وایم:

په دې پروګرام کښې ځینې داسې مهم ټکي شته چه زه قلبا د حکومت موفقیت پکښې غواړم او هیله لرم چه عملي نتایج یې د قناعت وړ وي.

زه به د یوه فرد په حیث خپله فردي مرسته د هغو ټکو په عملي کولو کښې ونه سپموم چه زه ورسره عقیدتا موافق یم.[1]

---

[1] افغان ملت. جریده، کابل. د ۱۳۴۵ د وږي ۲۲ مه. د ۱۹۶۶ د سپتامبر ۱۳ مه. ۲۳ مه ګڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصي

دا کلمه چه له هري کلمې سره يو ځای کړو د هغې رنګ داسې بدکانږي چه بيا ځوك ورته په ښه نظر نه ګوري.

وګورئ! "سړی" څومره لوړ او عالي مفهوم لري چه د اشرف المخلوقات په نامه يادېږي، مګر کله چه "شخصي" کلمه ورسره تعلق پيدا کړي، نو شخصي سړی ترې جوړ شي.

همدارنګه د "کار" کلمه ده، که سړي چاته د کار سړی ووايي نو له دې نه لوی صفت بل نشته، مګر کوم کار ته که شخصي کار ووايو نو وزن يې ډېر ښکته کېږي.

خير او مصلحت يا خدمت څومره ښه کلمات دي، خو چه شخصي تکی ورسره ملګری شي، نو بيا خپل تقدس بايلي او شخصي مصلحت، شخصي خير او شخصي خدمت ډېر ټيټ مقام پيدا کوي.

د يوې جريدې يا ورځپاڼې معنوي قيمت څومره لوړ دی، مګر که دغه شی حقيقتاً شخصي شو، نو بيا خپل ارزښت له لاسه ورکوي.

دغه شان د حکومت کلمه درواخله چه د شخصي کلمې په يوځای کېدو هر چاته بده ښکاري او نن سبا ټول خلك شخصي حکومت ته په سپکه ګوري.

شخصي حکومت يعنې څه؟

د شخصي حکومت په مقابل کښې ملي حکومت يا قانوني حکومت يادېږي. چه د دې دوه ډوله حکومتونو ترمنځ که د ځمکې او آسمان فرق نه وي نو د جنت او دوزخ فرق خو ارومرو شته.

د شخصي او ملي حکومت په تعریف کښې وايي:

شخصي حکومت د يوه شخص يا څو تنو حکومت وي چه د هغوی په خوښه حکومتي کارونه په شخصي اوامرو او احکامو اجرا کيږي.

ملي حکومت هغه دی چه د ملت د نمايندګانو (پارلمان) اعتماد حاصل کړي او پارلماني مسئوليت ته غاړه کښيږدي.

دغه راز تعريفونه که صحيح هم وي. نو کافي خو نه دي او ډيره نيمګړتيا پکښې موجوده ده.

کيدی شي چه يو حکومت ملي پارلمان ولري او دشورا په اعتماد منبع ته راشي، مګر اجراءات يې شخصي وي، يعنې: شخصي حب و بغض، شخصي آشنايي او شخصي انتقام، شخصي روابط او شخصي اغراض د خلکو په سرنوشت او سياسي يا مدني حقوقو کښې ډير دخل ولري.

پارلمانونه چه هر چيرته وي، د حکومتونو له ټولو اجراءاتو، نه خبريږي او د مداخلې حق هم پکښې نه لري. قوانين هم هيڅکله داسې نه جوړيږي چه د حکومت ټول اختيارات له خپلو صريحو احکامو لاندې راولي او ټول کلي او جزءي اجراءات په خپل لاس کښې ونيسي.

په کومو هيوادو کښې چه اصول او قوانين په ډير ابتدايي او نيمګړي حالت کښې دي، هلته خو د کاردارانو او زمامدارانو لاس ډير آزاد دی او هر څه کولی شي. مګر چيرته چه پارلماني او قانوني حکومت ډيره اوږده سابقه لري او د تکامل مراحل يې طی کړي وي، هلته هم که اجرائيه قوه د تعليم او تربيت په لحاظ او د اجتماعي تقوا له حيثه له صالحو اشخاصو نه متشکله نه وي، نو د قانون له خلاګانو او له قانوني تاويل او اهمال څخه ډيرې شخصي استفادې کيدی شي. که نور هيڅ نه وي. هغه قدرت چه د دولتي شاغلو او مقاماتو او د اقتصادي تشکيلاتو له ناحيې د اجر او مزد، د معاش او انعام، د عزت او اعتبار او د اختياراتو د ورکړې له لارې

د حکومت په لاس کښېږ شته. هغه خو ارومرو د حکومتي اشخاصو د خوښې او رضا تابع وي او په شخصي علايقو اتکا لري. د مثال په ډول سړی ويلی شي چه د ماموريت او استخدام قانون، حکومت ته دا حق ورکړی چه يوه مامور ته د کفالت په ډول د يوه لوړ مقام چوکۍ ورکړي او د ټيټې رتبې خاوند نه لوی سړی جوړ کړي. نو که چيرې په قانون کښې د دغه کار د پاره د تعليم په لحاظ د تخصص کومه علمي درجه هم شرط وي کيدی شي چه څو تنه دغه درجه او استحقاق ولري، خو ځينې له ځينو نه د ذاتي استعداد او اخلاقي فضايلو په وجه استحقاق ولري، مګر حکومت ترينه هغه څوك انتخاب کړي چه شخصي منظور پکښې تامينيږي، که څه هم له نورو نه ټيټ او ښکته وي. بلکه کيدی شي او شوي دي چه هغه قانوني شرط هم له پښو لاندې شي او بې استحقاقه يو سړی په شخصي وسايلو او روابطو د مستحقينو ځای ونيسي، دغه راز شواهد سړی په هر وخت او هر ځای کښې ښودلی شي، مګر د دې لامله چه مقاله او مضمون شخصي رنګ پيدا نه کړي او شخصي تعرض ونه ګڼل شي، له يادونې نه يې صرف نظر په کار دی.

بله دا چه په هر وزارت کښې د رتبې په لحاظ مساوي چوکۍ او مقامونه شته چه د کار د نوعيت او اهميت په لحاظ ډير تفاوتونه لري او واکداران کولی شي چه يوه سړي ته په هماغه يوه رتبه د شخصي ارتباط په وجه، ډير ښه کار په ښه ځای کښېږ وسپاري او هغه بل ته په يوه مشکل ځای کښې مشکله وظيفه تعين کړي.

په شخصي حکومت او شخصي نظام کښې چه د ماموريت مهم مقامونه او واره دار منصبونه په شخصي روابطو او علايقو ورکول کيږي، هلته بيا په لياقت او فعاليت باندې اتکا له منځه ځي او هر څوك ځان مجبور ګڼي چه په هره وسيله د چا رضا ځان ته حاصله کړي. په دې صورت کښې استعدادونه عاطل پاته کيږي او دشخصيتونو د جوړيدو، لوييدو او ښکاره کيدو لاره بنديږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حریت او آزادئ، یا د انساني کرامت ساتنه په دغسي تظام کښې له امکانه وتلې خبره ده، ځکه چه په دغسي حال کښې د باداری روحیه حاکمه وي او حکومت د اجبار په حکم خلك خپلې غلامۍ او بندګئ ته رابولي او ماموریت د شخصي نوکرئ رنګ اخلي.

په کوم هیواد کښې چه ماموریتونه د یوه شخص په بدلون ګدوډ شي، ځوك بې له څه جرم او جنایته له لوړو ځوکیو ښکته راولویږي او ځوك بې له کوم ښکاره خدمته آسمان ته وخیږي، که د چا قواره د چا خوښه نه شوه هغه ته لزوماً تقاعد ورکړي او که له پامه یې ښه راغی نو د تقاعد مړی بیرته ژوندی کړي یعنې (یحیي و یمیت. تعز من تشاء و تذل من تشاء) خپل کار او صلاحیت ګني، هلته به ځوك څنګه له شخصي نوکرئ نه ځان خلاص کړي او دقانون په حاکمیت باور وکړي. په دغه راز شخصي نظام کښې صداقت، فعالیت، لیاقت او کار داني له موده لویږي، چاپلوسي، سرټیټول، ذلت قبلول، د چا په دروازه کښې دریدل او د چا دپاره پروپاګندونه کول د ترقۍ او پیشرفت وسیله ګڼل کیږي.

په کوم هیواد کښې چه د حکومت له دستګاه نه، شخصي اغراض، شخصي تمایلات او د خپښۍ او خپلوۍ نفوذ او تسلط طرد شوی دی او یوازې لیاقت، د خدمت سابقه، قانوني حقوق د ماموریت اصل و اساس وي نو بیا به رښتیا خلك دا ویلی شي چه مونږ د شخصي حکومت محکوم نه یو، بلکه د ملي او قانوني حکومت خاوندان یو.[1]

لوی دښمن د شخصیت شخصي نظام دی
پــه نطفه کښې یې لا وژني که د چا وي

---

[1] افغان ملت، جریده، کابل، د ۱۳۴۵ د ... ۲۹مه، ۱۹۶۶ د ستمبر ۲۰مه، ۲۴ مه ګڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سخاوت نه دی قرباني ده

وايي چه په صدر اسلام کښې اسلامي ورورولي ډيره ټينګه وه او مسلمانانو درحم او عاطفې ډير ښه مثالونه قايم کړي دي چه يو مثال ئې د څو تنو اصحابو هغه قصه ده چه د غزا په ميدان کښې د تندې له لاسه د مرګ په انتظار کښې وو او يوه صحابي په ډير مشکل دوی ته لږې اوبه راورسولې چه ټولو ته نه بسيدې. دا اوبه چه په دغسې تنده کښې يوه ته ورانديې شوې هغه د پېرزوينې او لورينې له مخې اشاره وکړه چه هغه بل ته يې ورکړه، هغه هم په همدغسې عاطفه له خپل ځانه هغه بل مستحق وګاڼه او دغه کار تسلسل پيدا کړ، کله چه اوبه وروستي سړي ته ورسېدې دغه څو تنه جل وهلي په حق رسيدلي وو او اوبه همدغسې پاتې وې.

دې پيرزوينې څو تنه يو له بله قرباني کړه، مګر د قربانۍ او لورينې ډير ښه يادګار ئې نورو ته د عملي درس په صورت پريښوده او دوی ته ئې هم ابدي حيات وباخښه.

پوهېږئ! دا قصه څنګه رايادة شوه؟

سږکال په افغانستان کښې اوبه ېيخي لږې وې او د تندې ډير لوی خطر موجود دی چه د کربلا ياد تازه کوي.

له دې تندې سره لوږه هم ملګرې ده. زمونږ څاروي د وچکالۍ په وجه واښه نه مومي او په ځينو ځايو کښې د څکلو اوبه هم نشي پيدا کولی. په همدغه وجه حکومت او شوری د اجبار له مخې دا قانون

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاس کړ چه خپلې رمې د نورو ملکونو قصابانو ته وسپاری، په همدغه حال کښې چه وابنه (علوفه) زمونږ حیاتي مسئله ده او حکومت پخپله خط مشي کښې ډیره مهمه ښودلې ده بیا هم حکومت (د اوریدو له مخې) زمونږ ایراني ورونو ته اجازه ورکړې چه زرهاو غواګانې او غوائې د ځر د پاره د افغانستان ورشو ته راولې او زمونږ له وښو او علوفې څخه جایزه استفاده وکړي.

په دغسې حال کښې له ایراني ورونو سره دغه راز مرسته مونږ ته دصدراسلام د تږو او جل وګطو قصه رایادوي چه له ځانه ئې په بل باندې پیرزوینه ډیره وه.

په داسې وخت کښې چه سړی د مجبوریت په حکم بل ته د ګدائی کچکول نیسي له نورو سره دغسې مرسته ډیره لویه قرباني ده.

په رښتیا چه مونږ د خودخواهۍ له مقام نه تیر شوی او د غیر خواهۍ درجې ته رسیدلي یو.

خپل ځاروي له لاسه ورکول او د یوه ګاونډي هیواد ځاروی وقایه کول سخاوت نه دی ایثار او فداکاري ده چه مونږ ئې کوو. مګر افغاني همت او خاصیت اجازه نه راکوي چه خپل احسان اعلان کړو که څه هم خپل استرحام اعلانوو یعنې خیر غوښتل نه پتوو او خیر رسول پتوو.

خدای دې وکړي چه په دغسې نیک کار څوك انتقاد ونکړي او له ملي مصلحت نه ئې لرې یا مخالف ونه ګڼي[1]

---

[1] افغان. جریده، لومړی کال، لومړۍ ګڼه

١٣٥ د وږي لومړۍ

١٩٧١ د اګست ٢٣ مه

دا لیکنه د (ناظر) په مستعار نوم خپره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیست؟

آنکه: نه سبک است و نه گران، نه بدکار است و نه نیکوکار، نه سرد است نه گرم، نه مترقی است و نه مرتجع.

آنکه: ساقی هست و باده نوش نیست، بینا هست و بدبین نیست، خاین نیست اما خایف هست، صاحب نیست و صاحب سلوک هست.

آنکه: هم لعل بدست آرد و هم دل یار، هم به میخ زند و هم به نعل، هم تیکه دار است و هم بر آوردی، هم ادیب است و هم مؤدب.

آنکه: دزد نیست و با دزد دهن جوال گیرد، ملی نیست وبین المللی است.

آنکه: صاحب نظر است و بنظر دیگران بیند و در مقام آمر فروتنی مامور را نگهدارد.

آنکه: بحق چشم پوشد و بر لاجورد نیز، قاچاق را بد گوید و قاچاق بر را محترم شمارد، از مسئولیت نسهر اسد و از افتخار بترسد.

آنکه: حد خود و حق دیگری را بشناسد و از موقع شناسی بهره کافی و وافی داشته باشد.

جواب:_ معتبر و باب دندان روز.[1]

---

[1] *افغان. جریده. لومړی کال. دوهمه گڼه.*

د ۱۳۵۰ دوړي ۸مه

د ۱۳۷۱ د اگست ۳۰مه

این نشر به نام مستعار (نوآور) نشر شده است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شــوری

اوس مونـږ دواړه مجلسـونه (ولسـي جـرګه او مشـرانو جـرګه) شـوری بولـو پخـوا يـوازې ولسـي جـرګه د ملـي شـورئ په نامـه يـاديده او مشرانو جرګې ته مـو "اعيـان" ويلی. د اعيـانو په مجلس کښې د ملت انتخاب څه برخـه نـه درلـوده او ټول اعضـاء ئـې انتصابي و. د اساسي قـانون نـوم هـم اصـول اساسـي و چـه تطبيقـي جنبـه ئـې ډيـره خـواره وه. هغـه حقونــه او صلاحيتونــه چــه اوس اساســي قــانون، شــوری او مخصوصـاً ولسـي جـرګې تـه ورکـړي دي اصـول اساسـي شـوری او اعيان ته نه و ورکـړي.

هغـه وخت د ملي شوری او د اعيـانو رئيسـان د وزيرانـو پـه مجلـس کښې په ښکـاره شـامل و او د کـابينې د غړيتـوب افتخـار ئـې درلـود.

حکومـت هغـه وخـت د يـوه رسـم پـه حيـث هـم د ملـت د نمـايندګانو اعتماد تـه څه حـاجت نـه درلـود بلکـه وکيلانـو بـه شوری تـه د حکومـت لـه خـوا اعتمـاد نامـه يـا اعتبـار نامـه راوړلـه او د شـوری غـړو بـه د اصــول اساســي پــه موجــب د حکومــت پــه نسـبت د صداقــت او وفـاداری لـوړه کولـه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چه حکومت د دغسې شوری خاوند و او په همدې معنی ورته پارلماني حکومت ويل کيده چه پارلمان ئې په لاس کښې و، بلکه يو جز ئې و.

د دغسې پارلمان لرلو افتخار مونږ ته له ۱۳۱۰ هـ ش څخه حاصل دی چه اوس ئې عمر له څلويښتو کالو نه اوړي.

وايي چه وړې ته سړي هم غوښنه وي، ځکه مونږ په دغسې شوری هم شکرونه ايستل او لويه عطيه مو گڼله.

کله چه نوی اساسي قانون منځ ته راغی نو په ۱۳۴۴ هـ ش کښې د نوو ايجاباتو له مخې نوې شوری منځ ته راغله چه له پخوانۍ شوری نه ئې د کم و کيف په لحاظ ډير فرق ومونډ حتی چه هويت او ماهيت ئې تغير وخوړ او جنس ئې بدل شو.

که سړی محض نامه ته ونه گوري نو دا شوری او هغه شوری په يوه چوب خط کښې نشي راتلی او د دې پرځای چه دغه دوه روستۍ تقنيني دورې دولسمه او ديارلسمه وبولو بايد لومړی او دوهمه دوره ورته ووايو او نوې شروع ئې وگڼو. اوسنۍ شوری چه يوه دوره ئې تيره شوه او بله ئې نيمائي ته ورسيده بلاتشبيه لکه مې عيب او هنر دواړه لري.

کوم وظايف او صلاحيتونه چه اساسي قانون شوری ته ورکړې دې تراوسه ترينه شوری صحيح او کامله استفاده نه ده کړې او حکومتونو ئې هم ښه هرکلی نه دی کړی.

اوسنی حکومت چه له تيرو حکومتو څخه په اساسي قانون زيات معتقد معلوميږي او د قانون شکنی الزام لا پرې نه دی لگول شوی بيا هم د حکومت په ترکيب باندې د اساسي قانون له مخې قانوني اعتراض وارد دی.

هغه وخت چه دغه حکومت د تشکل په حال کښې و او د دې نوی شعر لومړنی مطلع معلومه شوه د نظر خاوندانو ته دا پتسه ولگيده چه د اساسي قانون حقوقي ارزښت څومره دی؟ همدغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د ځينو علاقمندانو علاقه کمه شوه او د اميد ستر ګي ليچنې شوې. اساسي قانون که په عمل کښې هرڅنګه وي په نظر کښې خو محترم دی او که په نظر هم نه وي په وينا کښې خو مقدسه ملي وثيقه ده او د اصلاحاتو غوښتونکي ورسره قلبي او روحي علاقه لري.

شوری په سياسي لحاظ مونږ ته ډير ارزښت لري. همدغه ملي دستګاه ده چه حکومت ته ملي او قانوني صبغه ورکوي او خلکو ته دا ښيئ چه حکومتونه د ملت د نمايندګانو په اعتماد منځ ته راځي او په سلب اعتماد ئې له منځه ځي. د مملکت بودجه دشوری په تصويب اړه لري، قوانين شوری تصويبوي، مقاولات او معاهدات د پارلمان په خوښه صورت نيسي او خارجي سياست هم د ملي فکر او نظر تابع دی.

کله چه حکومت ولسي جرګې ته خط مشي وړاندې کوي، د وکيلانو راډيو ئې ازاد نطقونه په داخل او خارج کښې د سياسي ديموکراسۍ او ديان د ازادۍ ډيره ښه مظاهره او مسابقه ده چه نظير به ئې په نوره دنيا کښې نه وي، مګر په اقتصادي لحاظ زمونږ شوری دومره ډيره د ستاينې وړ نه ده.

د شوری ډيره مهمه وظيفه د قوانينو تدوين او تصويب دی بلکه اصلي او اساسي کار ئې همدغه دی مګر په ديارلسمه دوره کښې چه دوه کاله ئې تير شوه د قانون يوه مسوده هم د اولسي جرګې عمومي مجلس ته نه ده وړاندې شوې او په دې برخه کښې ئې فعاليت د صفر په درجه کښې دی.

په دوولسمه دوره کښې چه لس قانونه د اولسي جرګې په عمومي مجلس کښې تصويب شوه يوازې د اولسي جرګې اصول وظايف داخلي، د رسمي جريدې قانون، د بين المللي موافقت نامو او د اعتبارنامو قانون نافذ شوه او نور قوانين: (د احزابو قانون، د ولايت جرګو قانون، د ښاروالو قانون، د انتخاباتو قانون، د ازدواج

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانون، د زمکو د سروې قانون، د مدافع وکیلانو قانون) تراوسه نافذ نه شوه او شوي کارونه بې ثمره پاتې شوه. که سړی داسې فکر وکړي چه شورئ یوازې د نمایش د پاره نه ده، بلکې یوه فعاله تولیدي دستګاه ده چه باید هر کال یو څه قوانین صادر کړي نو بیا یقیناً دغسې شورئ ته غیر اقتصادي ویلی شوو.

هغه څو سوه ملیونه افغانۍ چه وکیلان ئې په استهلاکي ډول په انتخاباتو کښې مصرفوي او هغه د کال تقریباً څلویښت ملیونه افغانۍ چه د شورئ په بودجه کښې په ملت تحمیلیږي نوره ګټه نلري یوازې د بودجې تصویب او د خارجي قرضونو د منظورولو دپاره دا دومره پیسې مصرفوو او بس.

دغه راز پارلمان داسې مثال لري لکه چه سړی د اوبو ډنډونو دپاره ډیر لوی بند په ډیر زیات لګښت جوړ کړي مګر د آبیارئ کار ترینه ناخلي بلکه د یوې شاعرانه منظرې په حیث ئې ننداره کوي او په تش لیدو ئې خوشحاله وي.

په اجتماعي لحاظ هم دغسې شورئ ډیره مفیده نه معلومیږي، په کوم هیواد کښې چه سیاسي فعالیتونه او سیاسي احزاب موجود نه وي او خلك د خانانو، ملکانو، صاحبانو او سرمایه دارانو په بند کښې وي او حکومتونه هم په همدغه اشرافي طبقه اتکاء لري شورئ ته هم اکثر همدغه اشخاص یا د دوی مخلصان راځي چه د مترقي قوانینو او اساسي اصلاحاتو امید له دغسې شورئ نه هیڅکله نشي کیدی بلکه د ممتازي طبقې طبقاتي امتیاز نور هم تقویه کیږي او غوړي لاغوړ شي.

اوس سړی په شورئ کښې داسې اشخاص ويني چه پخوا به ئې د خان یا بډای په حیث یوازې د ولسوال یا والي په ښه نظر افتخار کاوه، مګر اوس ئې د شورئ له برکته په وزیر یا صدراعظم سترګې نه ډکیږي او غرور ئې یو په لسه زیات شویدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دي دشوری حال چه په ډېر اجمال او اختصار د يوې لنډې مقالې په چوکاټ کښې وښودل شو او محض اشاره ورته وشوه مګر د دې معنی دا نه ده چه د داسې شوری له وجود نه عدم يې ښه دی، بلکه صحيح معنی ئې دا ده چه دغه ملي دستګاه بايد فعاله او مجهزه شي او د ديموکراسۍ ايجاباتو او غوښتنو ته صادقانه لبيک ووايي شي. يعنې سياسي بهره برداري ترينه ونشي بلکه د ملي سياست او ملي قدرت د منبع په حيث وګڼل شي. که اوسنی حکومت لکه چه ګومان کيږي د ديموکراسۍ او اساسي قانون د تطبيق رښتيانۍ اراده لري او خپل تاريخي مسئوليت ته متوجه وي نو د شوری د رشد او تکامل د پاره د سياسي احزابو قانون، د ښاروالۍ قانون، د ولايت د جرګو قانون تر هرڅه دمخه جدي او فوري توجه غواړي چه د مياشتو او ورځو په ځای دقيقې او ثانيې پکښې حسابي ارزښت لري.

د سياسي احزابو او د ولايت جرګو قوانين د اساسي قانون په نظر کښې دومره مهم او عاجل و چه ۱۳۴۳ کښې ئې انتقالي حکومت مکلف او موظف کړ چه دغه دوه قانوني مسودې په ۱۳۴۴ کښې د انتقال د دورې له ختميدو سره سم شوری ته د شوری په آغاز کښې وړاندې کړي او د ځنډيدو مجال ورنکړي. نو هغه کسان چه د حکومتونو د نوعيت او ماهيت پيژندلو د پاره معيارونه ټاکي د سياسي احزابو مسئله د يوه شاخص په حيث ګڼي او په هغه دغه نه قانع کيږي.[1]

---

[1] افغان جريده. لومړی کال. دوهمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د وږي ۸ مه.
د ۱۹۷۱ د اګست ۳۰ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آشنای په یاد

د اشنای اصلي نوم غلام علي و، خو بیا به خلکو جناب عالي بالی.

دی اول د خان سړی و بیا د ځان سړی شو، مګر خلکو ته ئې ځان ملي سړی ښوولی. هر څه چه و سړی د کار سړی و او د ترقۍ تومنه ئې په وجود کښې زیاته وه ځکه ئې له ځانه د ځان په پیشرفت کښې هر راز کار واخیستی او پخپل وجاهت ئې د یوه او بل حسن نظر جلب کی.

د ده لوی مهارت دا و چه له مختلفو عناصرو او متضادو مزاجونو سره یې سازش کولی شو یعنې له خان سره خان و او له جان سره جان، له ملك او خوجه یین دواړو سره ئې سر ښوراوی او بیا ئې د سرکار کور ته لاره پیدا کړه او د سر سړو سره اشنا شو.

د بډایانو پېژندګلوي خو کیمیا ده او ډیر ژر سړی له خاورو نه پورته کوي ځکه ئې دی هم ورځ په ورځ د قارون ګنج ته ورنږدې کی.

دی بډای شو مګر بډای او بډایی ته ئې بد ویل.

دی په دې راز ښه پوه شوی و چه سرمایه پیدا کول او سرمایه دار ته بد ویل ډیر عاقلانه کار دی.

سړی باید دا کار د دې زمانې له ځینو پیرانو او بزرګانو نه زده کی چه په ملیونو شته به لري او شتمنو ته به بد وایي.

دی ډیر ژر په دې خبره پوهیدی چه راشه! له سرمایه دارۍ سره سره د اولس په خوارۍ او غریبۍ ځان خپه خپه کوه او د قومي خدمت او ملي درد په چیغو او نارو ځان لیډرۍ ته جوړ که.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې کار کښې هم سړی بریالی وختی او د دې لامله چه وریجې او غوښې ئې په کاله کښېښې ډیرې وې نو د ځوانانو ټولنه به اکثره د ده پرځای کیده.

په ظاهره خو به دی په کوم منور او فاضل سړي پسې په لاره تی، مګر خلکو ته به ئې داسې ښوولـه چه دا راز خلك ده دمخه کړي دي او هرې خوا ته ئې چه بیایي بیولای ئې شي. دی یو جامع سړی و او له مختلفو طبقاتو سره ئې تار درلـودی.

د ورځې ملګري به ئې بیل و او د شپې یاران به ئې نور وو.

له وګړو سره ئې همدردي او عشق و علاقه ډیره ښکاره وه مګر د بزم مجلسونه ئې له نورو سره وو.

د ورځې د قام خدمتګار و او د شپې د حسن غلام.

د ده په شخصي ژوند او اجتماعي نظریاتو کښې ډیر فرق لیدل کېدی.

دی د اجتماعي عدالت ډیر طرفدار و مګر په کاله کښې ئې د خپلو ماینو ترمنځ د عدالت نوم هم نشو اوریدلای.

ده به کله کله د ظرافت په ډول ویل: جماعي عدالت څه کوئ په اجتماعي عدالت پسې وګرزئ.

سړی باید اجتماعي وي او علاقه ئې یوازې د کاله میرمنې پورې منحصره نه وي. ده پخپل حیات کښې د فیضه ډك مختلف ماموریتونه وکړه او بې له دینه چه رشوت واخې یا خیانت وکې د ډیرو شتو او جایدادونو خاوند شو.

ده به چه هر ماموریت کاوی غرض او مطلب به ئې د کام خدمت و مګر سړی طالعمن سړی و او په هر کار کښې به چه و په کاله به ئې د پیسو لښتې راسم و او دنیا به ورپسې د سپې غوندې منډې وهلې.

دی ډیر فعال او نه ستړی کیدونکی سړی و چه علاوه په رسمي او اصلي وظایفو ئي په نورو پتیو خ[illegible] کارونو کښې هم ډیره لویه برخه درلوده.

د ده مصروفیت ډیر زیات و، چه کله کله به ئي د چ[illegible] د ملاقات دپاره وخت نه درلودی. یوه ورځ چا ویل ډیره ارزو لرم چه له ده سره وګورم او د قومي خدمتونو په باب ورسره وږغیږم، خو دا یوه هفته ورپسې سرګردانه ګرزم او نه ئي شم لیدلای.

نن هم دی مازیګر د امریکې د سفارت له یوه غړي سره ګوري او بیګا ته له کوم روسي سره وعده دار دی، د ده په خارق العاده صفاتو کښې یو صفت دا و چه په ځینو لویو مقتدرو کسانو به ئي په مجلسونو کښې په ډیر جرئت انتقاد کاوی او د سر سړو ته به ئي بد ویل مګر سره له دي به هغوی ورته پخپلو خاصو مجالسو کښې ځای ورکاوی او سړی به ورځ په ورځ نور هم معتبریدی.

سړی چه په حقه وي هېڅوك څه زیان او ضرر نشي وررسولای او خدای پرې دښمن هم مهربانه کوي.

اشنای په خوارانو او غریبانو باندې ډیر زهیر و مګر خوار و غریب ته ئي هیڅ نه ورکول چه تربیه ئي خرابه نشي او په مفت خوارئ عادت نشي.

دا و د مرحوم اشنای صفات او ممیزات چه د ده د شخصیت د معرفئ په غرض بیان شوه خدای دې پر ورحمیږي.[1]

---

[1] افغان، جریده، لومړی کال، دوهمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د وږي ۸ مه
د ۱۹۷۱ د اګست ۳۰ مه
دا لیکنه د [چیستان نویس] په مستعار نوم خپره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جريده نګاري

دا هم مهمه ده چه سړی د چا کار او عمل ته وګوري چه څه کوي او څنګه ئې کوي؟ مګر تر دې دا لا ډیره مهمه ده چه په دې کښې فکر وکړي چه د څه د پاره ئې کوي او څه غایه لري؟ د کار په ښه والي او بدوالي کښې غرض او غایه ډیر دخل لري بلکه د کار ماهیت بدلوي.

وګورئ! د پاك خدای اطاعت او عبادت څومره ښه کار دی مګر که دغه کار څوك د ریا او د خلکو د غولولو د پاره کوي نو بیا له دینه لوی مصیبت بل نشته. یو عارف شاعر وایي:

د ریا تر ناقبوله عبادته
د ساقي په میو مست او خراب خوښ یم

جنګ او جګړه څومره بد او ناوړه کار دی مګر که د حق او عدالت د قیام دپاره او د وطن د دفاع په منظور وي نو بیا د مقدس جهاد مفهوم پیدا کوي او ماهیت ئې بدلیږي.

همدارنګه حکومت د حکومت دپاره بې له بادارئ او حکمرانۍ بل مفهوم نلري او که حکومت د خلکو د خدمت د پاره وي نو بیا د وطن د خدمتګارئ ښه پیدا کوي او زمامداران پرې افتخار کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جریده نګاري او لیکوالي که د یوه عالي منظور د پاره په یوه مقدسه ملي او اجتماعي غایه او پایه بنا وي او د خوف او طمع له اغیزو لاندې رانشي نو ډیر مبارك كار دی چه جهاني او دایمي ارزښت لري، مګر كه د تجارت وسیله او یا د شخصي سیاست او قدرت د لاس اله وي نو بیا له دې نه خبیث شغل بل نشته.

په دغه صورت كښې لیكوالي او نګارندګي حقایق نه منعكس كوي مسخه كوي ئې او د افكارو د تنویرپه ځای د بصیرت سترګې ړندوي.

دغه راز جریده نګار د اجیر په حیث استخدامیږي او د شخصي اغراضو بار ورونكی یابو تري جوړیږي، یو لیكوال او جریده نګار باید تر هر څه دمخه پخپل حیثیت او شخصیت ایمان ولري چه ځان په هیڅ او هیڅ شي خرڅ نكړي او د فكر او عقیدې آزادئ ته په ډیر لوړ قیمت قایل وي. د پوهې له خپرولو او د نورو له پوهولو سره باید عشق ولري. خپلو عقایدو او نظریاتو د پاره هر راز قرباني ته تیار وي او هغې ته په ډیر اهمیت وګوري.

جریده نګار باید هیڅكله خپلو شخصي عقدو او تمایلاتو ته اجازه ورنكړي چه د مسلكي انحراف موجب شي او وظیفه ئې متاثره كړي

په دې كار كښې یوازې فني او هنري مهارت هم كافي نه دی كه د لیكلو او افادې طرز هرڅومره ښه وي او معنوي ارزښت ولري بیا هم د لیكوال شخصیت ډیر موثر دی.

لكه چه یو وزیر او صدراعظم د پارلمان اعتماد ته ضرورت لري یو ملي لیكوال او جریده نګار د خلكو اعتماد او حسن نظر ته لا ډیر محتاج دی.

دا اعتماد په اسانه څوك نشي ګټلی او په ډیرو فداكاریو لاس ته راځي چه ساتنه ئې له لاس ته راوستلو نه هم ګران كار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه د خلکو اعتماد دی چه د وطن مطبوعاتو ته د ځلورمي قوې په حیث په حکومت باندې د نظارت او حکمیت حق ورکوي.

دا اعتماد متملقین او اپرچونستان نشي حاصلولی او اجیران ترینه محروم دي. د خلکو په اذهانو باندې هغه لیکوالان او جریده نگاران حکومت کوي چه خلکو ته دحق پرستۍ او وطن دوستۍ امتحان ورکړي او د آزادۍ علمبرداران وي.

جریده نگاري ډېره مقدسه وظیفه ده چه باید په ډیر اهتمام ئې تقدس وساتل شي او دا مبارك شغل ملوث نشي.

د قلم خاوندان او جریده نګاران باید کوښښ وکړي چه دغه ځلورمه قوه وجود پیدا کړي. دا کار سرکاري جراید د سرکار له سیوري لاندې نشي کولی. د دې کار لپاره په آزادۍ مین نه ویریدونکي خلك په کار دي چه ملي او مسلکي شخصیت ولري یا ددغسې شخصیت د پیدا کولو اراده ورسره وي.

هو! څوك چه دا کار کوي هغه باید د شخصیت خاوند وي یا د شخصیت خاوند شي.

خو:

لوی دښمن د شخصیت شخصي نظام دی
په نطفه کښې یې لا وژني که د چا وي
چوکۍ نه ده شخصیت دی د ساتلو
دې خبرې ته دې هر وخت پام د تا وي[1]

[1] افغان جریده، لومړی کال، دریمه گڼه.
د ۱۳۵۰ د وږي ۱۰ مه.
د ۱۹۷۱ د سپتمبر ۶ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خط مشي په رڼا کښې

کله چه یو حکومت د تشکل په حال کښې وي او خپله خط مشي ترتیبوي نو د هېواد، اقتصادي او اجتماعي اوضاع مطالعه کوي او هغه څه چه د موجوده حال د ښه کولو د پاره کولی شي خلکو ته ئې د کولو وعده ورکوي. په دغه ډول د حکومت او ملت ترمنځ یو اجتماعي قرار داد انعقاد مومي او حکومت د ملت اعتماد حاصلوي.

ددې له امله چه د خط مشي په هره برخه او هر ټکي باندې ولسي جرګه هر راز بحثونه، اعتراضونه او تبصرې کوي حکومت د مسئولیت له احساس سره د خطمشي په ترتیبولو کښې له ډیر غور او دقت څخه کار اخلي او د واقعیتونو په اظهار کښې ډیر محتاط وي.

حکومتونه عادتاً کوښښ کوي چه د خلکو امید په یاس بدل نه شي او د تیرو حکومتونو اعتبار ؛ نه څه وساتل شي ځکه چه ددوی اعتبار وړیوړې ترلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نقادي او د حقایقو افشاء کول د حکومتونو کار نه دی بلکه لمر په ګوته پټول سیاسي مصلحت دی.

هغه وخت چه واقعیتونه د عصري میرمنو په شان بیخي بې پردې شي نو دوی ورته مخ لوڅي وایي او د نهضت نوم پرې ږدي.

غرض دا چه حکومتونه ترڅو چه ډیر مجبور نشي رښتیا نه وایي.

رښتیا نه ویل دا معنی نلري چه حکومتونه دروغ وایي، بلکه پټه خوله پاتې کېدل او نه ویل ئې معنی ده.

په دغه اساس هغه څه چه باید په خط مشي کښې د اداري نارسایي او بې نظمي ګڼل شوي وي په حقیقت کښې انارشي وي.

د اوسني حکومت خط مشي په نسبي ډول د رښتیا ویلو پانګه لږ څه زیاته لري. د دې حکومت واقعبیني او اخلاقي سجیه او د دې وخت د مجبوریتونو تقاضا غوښتنه کوله چه خلک د وطن له حال او مآل نه نسبتاً زیات خبرشي او د مشکلاتو تحمل او مقابلې ته آماده شي.

په دې خط مشي کښې د حکومت دغه اعترافات د ملاحظې وړ دي.

"د ژوندانه په مهمو اړخونو کښې د قوانینو نشتوالی، له ډیرې بې نظمۍ څخه انارشي ته نږدیوالی، اقتصادي رکود او دملي عوایدو په سلو کښې له درې څخه کموالی، د باقیاتو د تحصیل قدرت نلرل، د صادراتو او وارداتو او همدارنګه د دولتي عایداتو او مصارفو ترمنځ عدم توازن، د خارجي قرضونو او سودونو دروندوالی، د اداري سیستم نارسایي، دقاچاق، اختلاس، رشوت او احتکار ورځ په ورځ زیاتوالی او بالاخره سر په سر وچکالي چه لوږه او تنده ئې لازمي نتیجه ده..." دا دی د مملکت حال چه د حکومت په رسمي ژبه رسما خلکو ته اعلامیږي او هرڅوک د وطن حال او مال ته په جدي ډول متوجه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ربنتيا ويل په عين حال کېږي دا هم ښيي چه حکومت د خپلو اسلافو نه د مملکت اداره په څنګه حال کښې له څومره نيمګړتياو سره په لاس کښې اخلي؟ کله چه دا حکومت د افغانستان اداره بل ته تسليموي ښايي چه هېڅ باقيداري به ونه لري، بلکه څه قدر به لا فاضل شي.

په دغسي وخت کښې چه يو حکومت د دغو ټولو مشکلاتو له فهم سره په دغسي شرايطو کښې د راتګ جرئت کوي او قربانۍ ته حاضرېږي دا نه ده معلومه چه د سمون او بهبود په لاره کښې څه کولی شي.؟ د وچکالۍ رفع کول او د رحمت بارانونه ورول خو د خدای کار دی او له حکومت نه ئې توقع نشي کېدی، د قرضونو درونډ بار خو هم څوك نشي سپکولی، بلکه د مجبوريت په تقاضا دا ښايي بايد نور هم درونډ شي.

قانوني خلاګاني ډکول هم څه اسانه کار نه دی. هغه شوری چه په شپږ کالو کښې د احزابو ډېر مهم او ډېر عاجل قانون په کرسۍ نشي کښېنولی او حکومتونه يې له نامه څخه وېرېږي له دغسي شنډې دستګاه نه د قوانينو د توليد اميد نشي کېدی. د اقتصادي حالت د ښه کولو د پاره د معدنو استخراج هم له تصور نه وتلی کار دی، څوك چه خپل ماليات او محصولات د ځينو مقتدرو اشخاصو له جيب نه نشي راويستلی هغه به څنګه په تش لاس د حاجي ګك اوسپنه د غرونو له تل څخه راوباسي.؟

څه شی چه نسبتا ممکن معلومېږي هغه د نارسا اداري سيستم سمون او فعال کول دي. دا کار که هر څومره مشکل دی مګر غير ممکن نه دی. که حکومت په ټينګ عزم او هغه جرئت چه په حکومت قبلولو کښې ئې ښودلی عملا دا کار شروع کړي ښائي چه د يوه لوی مادي او معنوي بدلون اساس کښېښودل شي او په مملکت کښې نوې سا وچلېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـه دا اداره پـه عمـل کـښې ښکـاره شـي چـه حکومـت پـه رښتيـا د اداري قـدرت خـاوند دی او د خلکـو ژونـد ښه کولـو تـه ئـې پـه ايمـانداريّ مـلا تړلـې د مملکت سياسي حيثيت بـه لـه دې نـه ډيـر لـوړ شـي او جهاني اهميت بـه ئـې ډيـر زيـات شـي. ځکـه چـه يـو ژونـدی حکومـت بـه منـځ تـه راشـي او ملـي قـدرت بـه ورسـره وي، پـه دغـه صورت کښې بـه خـارجي امدادونـه بې لـه استرحامه پـه دواطلبانـه ډول افغانستان تـه متوجه شـي او هـرڅوك بـه ورتـه پـه اعتنـا وګوري.

د قـاچـاق، اختـلاس، رشـوت او احتکـار معيـار بـه ډيـر راټيـټ شـي او د باقيـاتو د تحصيـل خنډونـه بـه لـه منـځه لاړ شـي چـه اقتصـادي بهبود ورسـره تړلـی دی.

دا کـار د خولـې پـه خبرو نـه کيـږي او داسـې اقدامـاتو تـه ضـرورت لـري چـه پـه مفسـدانو زلزلـه راولـي او ټکانونـه ئـې ځينـو لويـو کـورو تـه صدمـه رسـوي.

دغـه راز کارونـه محتـاط او محافظـه کـار حکومتونـه نشـي کولـی او يوه مقدس عشق تـه ضرورت لـري.[1]

---

[1] افغان جريده، لومړی کال، خلورمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د وږي ۲۲ مه
د ۹۷۱ د سپتمبر ۱۳ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

گریز ماهرانه

هستند کسانیکه به مهارت کلام از دروغ گفتن گریز ماهرانه نمایند. یعنی نه دروغ گویند و نه راست، به این مطلب وقتی پی بردم که دوست دانشمندم به من حکایت میکرد.

روزی در یکی از جراید مقاله ای بنام مستعار نشر گردید، که نظر این و ان را جلب نمود ویکی از دوستان از من پرسید ایا میدانید فلان مضمون مال کیست.؟

نزدیک بود در جواب بگویم هیچ نمیدانم ولی بزودی دریافتم که این جواب دروغ محض است زیرا میدانم کدام شخص انرا نوشته است.

چون جایز ندانستم از نگارنده نام برم چنین جواب دادم:

گفته نمی توانم که مال کیست؟ این گفته چنان تلقی گردید مثلیکه گفته باشم نمیدانم، یا خبر ندارم. اما مطلب من این بود که نمی خواهم این راز را افشاء کنم، در این جا مهارت کلام باعث گردید که انشخص از دروغ گویی فرار نماید و در پیشگاه ضمیر و وجدان منفعل نگردد.

حالا فهمیدید که اشنایی با طرز گفتار چه ارزشی دارد؟

غرض از این مختصر انست که دقت در گفتار نشانه خردمندیست. سیاستمداران، دانشمندان و نویسندگان با فهم طرز افاده میتوانند از گفتن انچه نمی خواهند بگویند گریز ماهرانه نمایند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاستمداران بیشتر از دیگران با این هنر اشنا هستند. در این فن دقیق انتخاب کلمات و ترتیب ان اهمت اساسي دارد و نوع افاده خیلی مهم است.

هنگامیکه یک صدراعظم خط مشي خود را به ولسي جرگه تقدیم میکند اگر از مهارت کلام سیاسي و رموز ان بهرور باشد خوبتر میتواند که از صنعت بازی با الفاظ کار بگیرد و بجای دست دادن استین خالي بدست دهد. اینچنین اشخاص به عوض انکه وعده ها بدهند ارزوها و تمنیات را رنگ دروغي میدهند و ابراز احساسات مینمایند.

هر گاه لازم افتد از عمل و کار چیزی بگویند و کدام تعهدی بنمایند در انجا انقدر از قید و شرط کار میگیرند که ماهیت وعده از بین میرود و جنبهء مثبت ان در حقیقت منفی میشود.

برای خنثي ساختن تعهدات و وعده ها وضع قیود و شرایط بي حساب بکار است که سخن سازان در ان مهارت بسزا دارند.

از همین جاست که اساس اجراات دولتي و حکومتي بر کاغذ پرانی های دفتری بنا یافته و هر یک از مسئولین امور وقت خود را به اگر و مگر میگذرانند و تا وقتیکه پای اغراض و منافع در میان نباشد احکام و اوامر قاطع را هیچ مقام به کسی نمیدهد.

در امور دفتر داری گریز از مسئولیت، گریز از اجرای کار بهمین شیوهء نگارش بنا یافته که باعث سرگردانی مردم، باعث اتلاف وقت، باعث استفاده های گوناگونی گردیده است، کسانیکه گریز ماهرانه را خوب اموخته اند هیچگاه گیر نمي ایند و به اصطلاح دم بدست نمیدهند.[1]

---

[1] افغان جریده، سال اول شماره‌ء چهارم.
۲۲ سنبله ۱۳۵۰
۱۳ ستمبر ۱۹۷۱.
این اثر به نام مستعار "نو اور" نشر شده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو انکشاف او تقویه

د پښتـو ژبـې د احیـاء، تعمیـم او انکشـاف پـه بـاب چـه کـوم فرمانونـه وخت پـه وخـت صـادر شـوي دي هغـه بـه پریـږدو. خبـره بـه لـه اساسـي قـانون نـه شروع کړو چـه د پښتـو پـه بـاب ئـې څه مکلفیـت پـه حکومت بلکـه د دولـت پـه ذمـه کیـښود او حکومتونـه د پښتـو سـره څه وکړه.؟

اساسي قانون پـه پنځه ویشـتمه مـاده کښې د پښتـو پـه بـاب دولـت تـه دا وظیفـه ورکـړه.

(دولـت موظـف اسـت پـروګرام موثـری بـرای انکشـاف و تقویـه زبـان ملـی پشتو وضـع و تطبیـق کنـد) د دغـه حکـم د انفـاذ اوه کالـه وشـوه او پـه دغومـره وخت کـښې تراوسـه لا د دغـه موثـر پـروګرام درك نـه دی معلوم.

د حکومتونـو دکـار او فعـالیت د سـرعت انـدازه لـه همدینـه معلومولـی شـوو.

د چا بـه هیر نـه وي چـه د ښاغلي داکتر محمـد یوسف پـه انتقـالي حکومت کښې دغـه کار داساسي قانون لـه انفاذ سره سم شروع شـو او یـو لـوی انجمـن وټاکـل شـو چـه د پښتـو تولنـې اعضـاء، د پوهنتـون غړي، د مطبوعـاتو او د پوهنـې وزارتونو اراکیـن د وزیرانـو پـه شـمول، د عدلیـې وزیـر او د قبـایلو رئیـس پکـښې ګډون درلـود.

دا لـوی انجمن پـه وړوکمیټو د وظـایفو د تقسیـم پـه اسـاس وویشـل شـو او د پښتـو ژبې پـه مختلفـو اړخونـو مطالعـات شـروع شـوه چـه پـه نتیجه کـښې دغـه پروګرام د وزیرانـو عـالي مجلـس نـه د وړانـدې کیـدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاره اماده شو. مګر انتقالي حکومت خپل عمر اصلي حکومت ته وباخښه او دا کار نورو ته په میراث پاتې شو.

وروسته تر دې هر حکومت چه راتـه قانونا مکلف و چه د خط مشي په نامه د خپل کار او فعالیت پلان او پروګرام ولسي جرګې ته وړاندې کړي او ملت ته یو څه وعدې ورکړي چه دوی څه کوي او اساسي قانون ترڅه حده تطبیقوي؟

د دې لامله چه د پښتو موضوع په اساسي قانون کښې داخله او شامله وه او د ملت له خوا هم دغه غوښتنه موجوده وه، هر حکومت پخپله خط مشي کښې دا مسئله ذکر کړه او د پښتو د انکشاف او تقویی وعده ئې خلکو ته ورکړه چه د څلورو حکومتونو په خط مشي کښې پښتو پالنه شامله ده، یعنې هغه مشترك ټکی چه د دغو حکومتونو په ټګ لاړو کښې متفق علیه ګڼل شوي دي یو له هغه څخه د پښتو ژبې انکشاف او تقویه ده چه په ولسي جرګه کښې ئې ټولو وکیلانو لکه د پښتونستان مسئله بالاتفاق تائید و تاکید کړیدی.

د اعتماد د رایی له جریانـاتو نه داسې معلومیږي چه که یو حکومت پخپله خط مشي کښې د پښتو پالنه شامله نکړي له رد او سقوط سره به مواجه شي مګر سره له دغه اهمیته چه پښتو ژبه ئې د اساسي قانون په حکم لري په عمل کښې دغه حکم تراوسه ندی عملي شوی.

له انتقالي حکومت نه وروسته حکومت دومره وکړه چه د کمیټو کارونه یعنې د پښتو دوسیه بیا روی کار کړه او دوهم ځل غور او مطالعه له سره شروع شوه چه څه موده ئې خبرونه هم په رادیو کښې خپاره شوه.

د ښاغلي اعتمادي صاحب په دوو حکومتو کښې که څه هم د افغانستان د اکاډمی په نامه یوه نوې موسسه بې پرسونله منځ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلـه مـګر د اساسـي قـانون مطـابق کـوم پـروګرام د پښـتـو د انکشـاف او تقويې د پـاره وضـع او تطبيـق نشـو.

اوسـنی حکومـت هـم تراوسـه د دغـه موثـر پـروګرام د وضـع کولـو څه اقدام نـه دی کـړی. کـه څه هـم د فلمونـو پـه جوړولـو کـښې ئـې پښتـو تـه برخـه منلـې او دا کـار د قـدر وړ دی.

حکومـت بـايد د اساسـي قـانون پـنـځـه ديرشـمې مـادې تـه د عمـل جامـه واغـونـدي او دغـه پـروګرام د خلکـو د اطـلاع او اقنـاع د پـاره بـې ځنډه تصويـب او نشـر کـړي او هغـه علمـي او تربيـوي اهميـت چـه دغـه موضـوع ئـې پـه ملـي لحـاظ د افغانسـتـان پـه حـال او مسـتقبل کـښې لـري ښه درك کـاندي.

هغـسـې پښتـو پالنـه چـه تعصبـي او عنـادي رنـګ ولـري هيـڅوك هيڅکلـه نـه خـوښوي، پښتانـه پوهـان د پښتـو تقويـه د افغانسـتـان د معنـوي تعمير د پاره د اساسـي قـانون لـه منظـور سره سم يـو عرفـاني ضـرورت ګڼي او د حکومتونـو مهمـه وظيفـه ئـې بولـي.

لکـه څنګه چـه پښتـو غولـول او هـيرول ګنـاه ده دغسـې پښتـو پـه سياسي غـرض اسـتعمالول او د تفرقـې پـه بنـاء ئـې پـه تعصبـي رنـګ کـښې وړاندې کـول هـم جـرم دی.

پښتـو غوښتنـه بـايد پـه علمـي اساسـي او ملـي غايـه تقوێـه شـي او فاشيسـتي صبغـه ونـه نکـړه شـي، پښتانـه د پښتـو ژونـد غـواړي نـه د افغانسـتـان د نـورو ژبـو وژل. هغـه څوك چـه ځانتـه پـه دې حـق قـايل وي چـه پخپلـه مورنـۍ او پلارنـۍ ژبـه ليـك او لوسـت وکـړي چـه د دوی د زړه او دمـاغ صادقـه او کاملـه ترجمـاني کولـی شـي هغـه بـه ولـې د افغانسـتـان د دري ژبـې پـه حـق سـترګې پـټوي؟

د دې مدعـا ډيـر ښه شـاهدان هغـه پښتـو ويونکـي وکيـلان دي چـه پـه ولسـي جـرګه کـښې ئـې د ازبکـي او ترکمنـي ژبـې تدريسـي او نشـراتي حق تـائيداوه او دا ئـې يـو ضـرورت ګاڼه، د پښتـو ژبـې ناکـامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنايي چه لـه لومړۍ ورځې پـه همدغـه اسـاس شـروع شـوي وي چـه دا ژبـه د نورو افغـاني ژبـو دښمنـه او مخالفـه وګڼل شـوه.

پښتانـه نـه يـوازې وچـه کلکـه پښتـو نـه غـواړي بلکـه پـه اولـه درجـه د ملـي اتحـاد او افغـاني ورورولئ سـاتنه د ملـي او اجتمـاعي عدالـت پـه اساس غـواړي او خپلـه بقـاء د افغانسـتان پـه بقـا کـښې ګڼي.

د پښتـو ژبې ملـي کـول، رسـمي کـول او ادبـي ذخيره پکـښې زياتول دا معنـى لـري چـه دا ژبـه د تعليمـي وسـيلې او کلتـوري ضـرورت پـه حيـث د علـم او پوهـې د تعميـم او د ادب او هـنر د انکشـاف د پـاره حياتي اهميت لـري.

د افغانسـتان پښتانـه (د پښتـو ويونکـو پـه معنـى) بـې د دغـې ژبـې لـه انکشـاف او تقويـې څخـه لـه معـارف او مطبوعـاتو نـه اساسـي او عمومـي اسـتفاده نشـي کولـى او بـې لـه دغـې وسـيلې لـه جـهل او بېسـوادۍ سره موثره مجادلـه امکـان نـه پيـدا کـوي.[1]

---

[1] افغان جريده، لومړی کال، پنځمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د وږي ۲۹ مه
د ۱۹۷۱ د سپتمبر ۲۰ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

میدانید چه میخواهد؟

بلی:

دیموکراسیء بی حزب.
پارلمان بی قانون.
مطبوعات بی مزه.
قانون بی اجراء.
وزیر دوسیه دار.
وکیل سرمایه دار.
والی بیسواد.
تیکه دار جواد.
قاضی بی علم.
ملای بی عمل.
جنس لطیف.
بازیء کثیف.
اطاعت کور کورانه.
لیاقت چاکرانه.
چوکیٔ ارام.
سکرتر خوشخط و خال.
عرضهء بی تقاضا.
تماس مخفی.
دنائت علنی.
خانه سامان رازدار.
تحویلدار بی حساب.
شخص بی شخصیت.
افرین... بر هوشیاری ات![1]

---

[1] افغان جریده، سال اول شماره پنجم ۲۹ سنبله ۱۳۸۰. ۲۰ سپتمبر ۱۹۷۱
این اثر به نام مستعار (نواور) نشر شده است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اساسي قانون مطالعه او مقايسه

د افغانستان اساسي قانون په يوولسو فصلونو کښې، يو سلو او اته ويشت مادې لري چه اول فصل ئې په اوله ماده شروع کيږي.

له لومړي فصل څخه دمخه يوه ديباچه لري او تر ديباچې دمخه يوه صفحه د اعليحضرت معظم همايوني په توشيح محتوي ده.

په پخواني اصول اساسي کښې ديباچه نه وه او د افغانستان د معظم پادشاه اعليحضرت شهيد محمد نادر شاه صحه هم د اصول اساسي په پای کښې جلب نظر کوي.

په نوي اساسي قانون کښې د اصول اساسي د الغاء څه تذکر نشته مګر د اعليحضرت د توشيح په متن کښې ليکلي دي: " سرله نن ورځې د أفغانستان هغه اساسي قانون (يعنې اصول اساسي) چه د ۱۳۰۹ هـ ش کال د لويې جرګې له خوا تصويب شوی او ترننه پورې په هيواد کښې نافذ و هغه د ټولو ضمايمو سره لغوه شوی اعلاموو" دلته د اصول اساسي د تصويب نيسته په ۱۳۰۹ هـ ش کښې بنودل شوی او د اصول اساسي په مطبوع نسخه کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملوکانه منظورئ نیته د ۱۳۱۰ هـ ش کال د عقرب اتمه ده چه طباعتي سهوه به وي.

د اساسي قانون دیباچه د اساسي قانون له یوولسو فصلونو نه علاوه د کتاب د خطبې په حیث جلب نظر کوي د پښتو متن په فهرست کښې ورته مقدمه ویل شویده.

دلته بنایي دا سوال پیدا شي چه دیباچه یا مقدمه په اساسي قانون کښې داخله ده او که نه؟ یا په بل عبارت زمونږ اساسي قانون هماغه ۱۲۸ مادې دي او که دیباچه هم قانوني ماهیت لري.

دیباچه د لغاتو په کتابونو یو ډول وربښمینه جامه ده چه په جواهرو جړاو شوې وي او د شاهي لباس له لوازمو څخه دی.

د کتاب خطبه هم د ارایش په مناسبت دیباچه وبلل شوه.

ځینو دیباچه د مخ او څیرې په معنی ګڼلې او په دې وجه چه د کتاب خطبه هم د کتاب د مخ او څیرې حیثیت لري نو دیباچه ورته وایي.

مقدمه هم په لغت کښې د لښکر هغه ټولي ته وایي چه له لښکر نه دمخه وي.

د کتاب مقدمه د کتاب لومړی فصل ته ویل کیږي او د وچولي معنی هم لري.

د معنی او مفهوم په اقتضاد اساسي قانون دیباچه باید د اساسي قانون د منظر په حیث ګڼل شوی، حکومت مکلف کوي چه یوازې په سیاسي دیموکراسۍ اکتفاء ونکړي او هغه سوسیالستي چه اقتصادي او اجتماعي دیموکراسي ورته ویلی شو په وطن کښې عملي کړي.

دا د هر حکومت وظیفه ده چه پخپله خط مشي کښې دغه دیموکراسي داخله کړي او دا وښیيئ چه اساسي قانون په اول قدم کښې ناکامه نه دی او د تطبیق په لحاظ تبعیض پکښې نه دی راغلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چیرې څوك دا ووايي چه ديباچه د اساسي قانون جز نه دی او اساسي قانون ابتداءاً له لومړۍ مادې څخه شروع کیږي نو بیا له دې مشکل سره مخامخ کیږو چه د لويې جرګې د تصويب متن همدغه دیباچه ده چه باید د ملت د نمایندګانو امضاء پرې اخیستل شوی وی ځکه چه د دیباچې متن په دې عبارت شروع کیږي او ختمیږي:

(*بمنظور حیات ملی افغانستان... بمنظور تامین عدالت و مساوات، بمنظور دیموکراسی سیاسی، اقتصادی و اجتماعی... ما مردم افغانستان با درک تحولات تاریخی که در زندگانی ملی ما بحیث یک ملت ویک جزء جامعه بشری میدانیم بقیادت اعلیحضرت محمد ظاهر شاه پادشاه و پیشوای زندگانی ملی افغانستان این قانون اساسی را برای خود و نسلهای آینده وضع کردیم.*)

نو که چیرې دیباچه قانوني اعتبار ونلري اصل تصویب له منځه ځي او اساسي قانون ته څه نه پاتې کیږي.

د اساسي قانون د لومړۍ مادې لومړۍ جملهٔ دا ده:

افغانستان دولت پادشاهی مشروطه، مستقل، واحد و غیرقابل تجزیه است" په دې جمله کښې د دولت نوعیت ښودل شوی چه مشروطه شاهي ده.

دا کلمه چه د اساسي قانون د تندي خال ورته ویلی شوو په اغاز کښې د یوه لوی بدلون ښکارندوی دی او هرڅوك په دې پوهوي چه د افغانستان په تاریخ کښې نوی باب أفتتاح کیږي چه ورپسې دوهمه جمله ئې داسې تفسیروي: "*حاکمیت ملی در افغانستان به ملت تعلق دارد*" همدغه مهم او جالب مطلب دی چه زوړ ذهنیت په نوي بدلوي او د ملت د پاره د څوی زیری دی.

یو وخت چه په افغانستان کښې مشروطه خواهان په سولۍ خیژول کیده او چا ئې نوم په خوله نشو اخیستلی او اوس د ملي وثیقې ډیر ښه اغاز دی.

په دغه اغاز کښې د افغانستان استقلال او وحدت هم په موکد ډول ذکرشویدی، یعنې وروسته تر دې چه "واحد" ویل شوی دا هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

علاوه شوي چه (غير قابل تجزيه است) دلته د تجزيي كلمه په هغه معنى نه ده چه افغانستان په اجزاو نه ويشل كيږي او ولايتونه او ولسوالي نلري بلكه مطلب دا دی چه انفكاك نه قبلوي او بيليږي نه.

په دوهمه ماده كې وايي:

(*دين افغانستان دين مقدس اسلام است. شعاير ديني از طرف دولت مطابق به احكام مذهب حنفي اجراء ميگردد آن افراد ملت كه پيرو دين اسلام نيستند در اجراى مراسم مذهبي خود در داخل حدوديكه قوانين مربوط به ادب و اسايش عامه تعيين ميكند آزاد ميباشند.*) په دې ماده كښې د افغانستان دين اسلام دی او ديني شعاير د دولت له خوا له حنفي مذهب سره سم اجراء كيږي مگر هغه افغانان چه د اسلام د دين پيرو نه وي كولی شي چه د مربوطو قوانينو په حدودو كښې خپل مذهبي مراسم اجراء كړي.

په دې ماده كښې كه څه هم د اسلام د پيروانو په برخه كښې يوازې همدومره ويل شوي چه د حنفي مذهب د احكامو مطابق ديني شعاير د دولت له خوا اجراء كيږي او ظاهراً افرادو ته دغه حق نه دی وركړ شوی مگر عقلاً دا ترينه فهميږي چه افراد هم دغه كار كولی شي.

همدارنگه دلته د ملت هغو افرادو ته د مذهبي مراسمو د اجراء اجازه وركړ شويده چه د اسلام پيرو نه وي مگر د اسلام په پيروانو كښې غير حنفي مذهبو ته د مذهبي مراسمو د اجازې په باب څه نشته يعنې داسې نه دي ويل شوي: (*آن افراد ملت كه پيرو دين اسلام نيستند و يا پير ومذهب حنفي نيستند در اجراى مراسم مذهبي خود .... آزاد ميباشند*) مگر دلته هم عقل او قياس دا حكم كوي چه غير مسلم افغان چه خپل مذهبي مراسم اجراء كوي نو غير حنفي مسلم به ولې خپل مذهبي مراسم نه اجراء كوي.

د اساسي قانون په نهمه ماده كښې د پادشاه حقوق او وظايف لكه د اردو اعلى قيادت، د حرب او متاركې اعلان، د شورى

(c) ketabton.com: The Digital Library

افتتــاح او انحــلال، د قوانينــو توشــيح، د تقنينــي فرامينــو اصــدار، د صدراعظـم او وزيرانـو تعيـين او اسـتعفى قبلـول، د مشــرانو جــرگې د رئيــس او غــير انتخــابي اعضــاو تعييــن، د قــاضي القضــات او د ســترې محكمــې د اعضــاو تعييــن، د اضطــراري حــالت اعلامــول او ختمـول د مجـازاتو تخفيفـول او عفـوه كـول او داسـې نـور ښودل شـوي.

دا حقـوق او وظـايف د پوهـانو او ليكوالـو پـه نظـر كـښې دوه ډولـه تعبير شـوه.

چـا وويـل اساسـي قـانون دغـه حقـوق او صلاحيتونـه پـه تشـريفاتي او سـمبوليك ډول پادشـاه تـه وركـړي دي چـه د حكومـت پـه خـوښه تـرې كـار واخيسـتل شـي چـه دغـه مطلـب پـه دې عبـارت افـاده شـويدى: (*وظـايفى را كـه قـانون اساسـى بـه دوش پادشـاه گذاشـته اسـت يـک قسـمت آن تشـريفاتى و يـک قسـمت غـير تشـريفاتى ميباشـد ولـى همـه آن جنبـه سـمبوليک دارد.*

در حقيقـت ايـن وظـايف را نـيز پادشـاه بمشـوره يـا پيشـنهاد حكومـت وقـت اجـراء مينمـايد ... پادشـاه فرامينـى را كـه امضـاء ميكنـد نطـق هـائيرا كـه بعمـل ميـاورد پاليسـى هائيراكـه اعـلان ميكنـد مذاكـرات يـا تعينـاتى را كـه بعمـل ميـاورد و يـا فيصلـه هـاى محـاكم را كـه امضـاء مينمـايد مسـول هيچكـدام آن نمـى باشـد و مسـئول همـه آن در نـزد پارلمـان حكومـت وقـت ميباشـد) بـل چـا وويـل دا ټول حقـوق او وظـايف پـه مطلـق ډول د پادشـاه پـه اختيـار كـښې دي او حكومتونـه پكـښې د مداخلـې حـق نلـري.

لومـړى نظريـه پـه ملـي مصلحـت او معقوليـت بنـاء ده او د ديموكراسئ او مشـروطيت اصلـي او صحيـح غوښتنـه همدغـه ده.

اساسـي قـانون چـه پـه آغـاز كـښې مشـروطه شـاهي اعـلام كـړه او ملـي حـاكميت ئـې د ملـت حـق وګڼه او بيـا ئـې مسـئوليتونه هـم د حكومـت پـه غـاړه واچـول بې لـه دې بلـه معنـى نلـري چـه پادشـاه بـه خپـل صلاحيتونـه پـه مطلـق ډول د ځان نـه ګڼي، بلكـه د حكومـت مسـئوليت او خپـل عـدم مسـئوليت بـه پـه نظـر كـښې نيسـي. كـه داسـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وي او هغه ټول کارونه پادشاه پخپله خوښه او د خپل نظر مطابق اجراء کړي چه د اساسي قانون په دوهم فصل کښې د پادشاه له عنوان لاندې ذکر دي نو بیا د دیموکراسۍ او مشروطه شاهي مفهوم له منځه ځي او ملي حاکمیت څه معنی نلري. د دوهمې نظریې د تردید او د لومړۍ نظریې د تائید د پاره دا دلیل هم شته چه پخپله اساسي قانون د دغو حقوقو او وظایفو له جملې څخه ځینې وظایف د دوارو جرګو د رئیسانو په مشورې او د یو شمیر اعضاو په غوښتنې پورې مربوط کړي دي او په ځینو مواردو کښې ئې د سترې محکمې موافقه شرط کړیده.

وګورئ! د اردو اعلی قیادت اساسي قانون پادشاه ته ورکړی دی، مګر په (۶۴) ماده کښې چه د شوری صلاحیتونه ښیي، نو خارج ته د افغانستان اردو استول د شوری صلاحیت ګڼل شویدی.

همدارنګه په دوهم فصل کښې پادشاه د وطن د استقلال او تمامیت ساتونکی ګڼل شوی، مګر په (۹۴) ماده کښې د استقلال ساتنه او د ساحې د تمامیت دفاع د حکومت وظیفه ده نو که چیرې د اردو د اعلی قیادت معنی دا وي چه حکومت په اردو کښې د مداخلې حق او څه تسلط نلري نو د مملکت استقلال او تمامیت به څنګه وساتي؟.

همدارنګه په دغه ماده کښې د نظم او امن عامه ساتنه د حکومت وظیفه ده او په نهمه ماده کښې د مجازاتو تخفیف او عفوه کول دپادشاه حق دی. که چیرې پادشاه خپل دغه حق بې د حکومت له مشورې او موافقې په مطلق ډول استعمالوي او مجرمین بخښي حکومت به څنګه نظم او امن عامه وساتي؟. دلته باید دا هم ووایو چه په اساسي قانون کښې "تخفیف او عفو مجازات" په مطلق ډول پادشاه ته مفوض دي او پخوا تردې د اصول اساسي په (۷) ماده کښې لیکلي و: "عفو و تخفیف مجازات تعزیری مطابق شرع شریف از حقوق جلیله پادشاهی شمرده میشود." یعنی هلته (تعزیری) قید وضع شوی و او مجازات په مطلق ډول ذکر نه و

(c) ketabton.com: The Digital Library

او يو بل قيد هم وضع شوی يعنې "مطابق شرع شريف" د پادشاه حقوق او وظايف چه اکثراً د حکومت په خوښه اجراء کيږي او په هغو مواردو کښې چه په شوری يا قضائيه قوې پورې ارتباط لري د دغو قوو په صوابديد عملي کيږي مسئوليت ئې هم د حکومت او نورو په غاړه لويږي چه په دغه اساس د شوری د څو تصويب شوو قوانينو (لکه د احزابو، ښاروالیو او ولايت جرګو قوانين) دنه توشيح کيدو او د دغومره ځنډيدو مسئوليت حکومتونو ته راجع دي او اجرائيه قوه د تقنينيه قوې په شمول د اساسي قانون په نه تطبيقولو او اهمالولو محکوموي، که کوم حکومت ووايي چه د قوانينو توشيح او انفاذ اعلامول د پادشاه وظيفه ده يا د پادشاه حق دی او د دې معنی دا ده چه د قوانينو ردول يا ځنډول حکومت ته څه مسئوليت نه متوجه کوي ځکه چه توشيح او انفاذ حتمي نه دی، اختياري دی، دا استدلال صحيح نه دی او حکومت ته برائت نه ورکوي.

د قاضي القضات او د سترې محکمې د اعضاو تعيين همدارنګه د صدراعظم او د وزيرانو تعيين د مشرانو جرګې د رئيس او د غير انتخابي اعضاو تعيين د پادشاه وظيفه يا حق دی، مګر قانوناً دانشي کيدی چه بيخي تعيين نشي يا ئې تعيين ډير وځنډيږي او بې اجراء پاتې شي.

د اساسي قانون په "۱۸" ماده کښې د سلطنت د انتقال مسئله داسې تنظيم شويده چه که پادشاه استعفی وکړي يا وفات شي پادشاهي ئې په اتومات ډول مشر ځوی ته انتقال کوي او که هغه د پادشاهي د شرايطو فاقد وي نو دوهم ته ثم فثم انتقال کوي. که پادشاه دغه راز ځوی ونلري نو بيا ئې مشر ورور ته سلطنت انتقال کوي او چه مشر ورور د شرايطو واجد نه وي دوهم ورور ته په هماغه ترتيب نقليږي او د زامنو او ورونو د نشتوالي په صورت کښې د اعليحضرت شهيد محمد نادر خان له پښتی بازماندګانو څخه يو تن د هغه مجلس له خوا انتخابيږي چه لويه جرګه او د حکومت او سترې محکمې اعضاء پکښې راغونډ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا موضوع په اصول اساسي كښي د پنځمي مادې په آخر كښي په دې ډول ده:

"... ملت نجيب افغانستان متعهد ميشوند كه سلطنت افغانستان بخاندان ايـن پادشاه ترقيخواه مملكت بانتخاب اعليحضرت پادشاهي و اهالى ملت افغانستان انتقال ميكند" دلته د سلطنت انتقال د اعليحضرت شهيد په خاندان كښي بې له څه تعين او خاص ترتيب څخه په مطلق ډول د پادشاه او د ملت انتخاب ته محول شوى و چه د ملت د انتخاب شكل او صورت نه دى توضح شوى.

په اصول اساسي كښي د پادشاه خاندان هم داسي ښودل شوى: "خاندان عبارت است از اولاد ذكور كبير و برادر" مگر په اساسي قانون كښي په ۲۴ ماده كښي دغه كسان په خاندان كښي شامل دي:

(پسر و دختر و برادر خواهر پادشاه و ازواج و زوجات و ابناء و بنات شان عم و ابناى عم پادشاه خانواده پادشاهي را تشكيل ميدهند) په دغه ماده كښي كه څه هم تر اوښي او خوريي پورې د خاندان ساحه اوږده شويده مگر د پادشاه پلار او مور په دغه جمله كښي نه دي ياد شوي خو عقل او قياس حكم كوي چه والدين بايد لومړني حق ولري او هيڅ دليل نشته چه دوى د خاندان په سر كښي رانشي.

يو بل ټكى چه په دغه ماده كښي جلب نظر كوي هغه دا دى چه وراره او وريره، خوريى او خورزه، نمسى او نمسۍ ازواج او زوجات "مذكر او مونث" يو شان په خاندان كښي شامل شويدي مگر يوازې د ترونو په برخه كښي د تره ځوى او د تره لور يو شان نه دي گڼل شوي يعني ابناى عم په دغه جمله كښي راغلي دي او بنات عم هير شويدي. د دغي مادې په اخر كښي ليكلي دي (اعضاى خانواده پادشاهي حيثيت خود را بصفت عضو خانواده پادشاهي مادام الحيات حفظ ميكند) د دې عبارت معنى دا ده چه دغه حيثيت لكه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماموریت لـه چانـه نـه سلبیږي او سلب و عـزل نـه قبلـوي یعنـي د ژونـد تـر آخره ملـګری دي چـه څوك ترینـه مسـتعفی کیدی نشـي او نـه جـزاءاً لـه چانـه اخیسـتل کیـدی شـي مـګر یـو سوال پیـدا کیـږي او هغـه دا دي چه د یـوه پادشـاه د تـره څوی پـه هغـه صـورت کـښي چـه دپادشـاه د تـره څوی وي د عمـر تـر آخره د پادشـاهي خـانواده د غـړي حیثیـت لـري مـګر کـه یو پادشاه فرضـاً مسـتعفی شـي او څوی ئـي پادشـاه شـي نـو بیـا خـو دغـه شـخص د پادشـاه د تـره څوی نـه دی او د سـلطنت د انتقـال پـه ورجـه ښایـي چـه یـو بـل شـخص د نـوي پادشـاه د تـره څوی پـه صفـت د پادشـاهي خـاندان د غـړي حیثیـت پیـدا کـړي او هغـه لومـړی شـخص پـه دې وجـه چـه اوس د پادشـاه د تـره څوی نـه دی دغـه حیثیـت لـه لاسـه ورکـړي.

دا سـوال د غـور وړ دی چـه د حقوقپوهـانو اظـهار نظـر غـواړي او لکـه د اساسي قـانون ځینـي نـور مسـایل د اختـلاف نظـر مجـال لـري.

دریـم فصـل: د خلکـو اساسـي حقونـه او وظیفـې:

پـه دې فصـل کـښي د افغانسـتان د خلکـو حقـوق او وظـایف تنظیـم شـوي دي او پـه لومـړي سـر یعنـي ۲۵ مـاده کـښي وایـي: (*تمـام مـردم افغانسـتان بـدون تبعیـض و امتیـاز در برابـر قـانون حقـوق و وظـایف مسـاوی دارنـد*) دا مـاده کـه څه هم پـه مطلـق او قـاطع ډول د افغانسـتان ټولـو خلکـو تـه پـه مسـاویانه ډول بـې لـه تبعیـض او امتیـاز څخـه اساسـي حقونـه او وظیفـې ورکـوي چـه نـه پکـښي کومـه اسـتثنی شـته او نـه تعلیـق یـا قیـد و شـرط مـګر وروسـته تـر دې مـادې چـه ځینـي نـورې مـادې پـه نـورو فصلونـو کـښي یـا پـه همدغـه فصـل کـښي ګورو معلومیږي چه دغـه ورکـړه بې قیـد او شـرطه نـه ده او بـاید چـه نـه وي.

مثـلاً د همدغـه فصـل پـه ۳۲ مـاده کـښي د جمعیتونـو تاسـیس او د احزابـو تشـکیل د خلکـو اساسـي حـق ګڼل شـوی مـګر یـو څه شـرایط ورتـه وضـع شـوي دي چـه ځینـي اشـخاص بلکـه تـر دې وختـه ئـي ټول خلك محـروم ګرځیـدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـه دغـه مـاده کـښې وایـي د افغانســتان اتبـاع حـق لـري د قـانون د احکامو مطابق سیاسي حزبونـه تشـکیل کـړي پـه دې شرط چـه حزبـي مفکورې او فعالیتونـه د اساسـي قـانون د ارزښتونـو منـاقض نـه وي او د حـزب تشـکیلات او مـالي منـابع علنـي وي.

دا حق پـه دې وجـه چـه د احزابـو قـانون نـه دی نـافذ شـوی د اساسـي قـانون لـه نـافذ کیـدو نـه تراوسـه چـه اوه کالـه کیـږي هیڅـا تـه نـه دی ورکړ شوی او چه د احزابو قـانون نافذ شي نو بیا بـه هـم هغـه کسـان لـه دغـه حق څخه محروم وي چه افکـار او عقـاید ئـې لـه اساسـي قـانون سره مطـابقت نلـري، عـلاوه پـه دې هغـه کسـان چـه عمـر ئـې لـه پنـځه ویشتو کالو نـه کم وي هغه بـه هم لـه دغـه حقـه محـروم وي یعنـي نتیجـه بـه ئـې دا وي چـه د افغانســتان ټول خلـك پـه دغـه اساسـي حـق کـښې مساوي نـه دي او دا بـه معقولـه هـم نـه وي چـه مسـاوي وي خـو بـاید چـه د اساسي قانون پـه **۲۵** مـاده کـښې دغسـې استثنی یـا تعلیـق تـه یـو څه اشـاره شـوې وای.

دلتـه بلـه د ملاحظـې وړ خـبره دا ده چـه حکومتونـو د افغانسـتان د خلکـو دغـه اساسـي حـق پـه دې دلیـل څو کالـه وځنـډاوه چـه تـرڅو د احزابـو قـانون خپلـه نـهایي مرحلـه طـی نکـړي د احزابـو تشـکیل قـانوني جواز نلري، مـگر د اساسـي قـانون ځینـې نـور احکـام چـه پـه همدغـه فصـل کـښې درج دي او د خلکـو پـه اساسـي حقوقـو پـورې ارتبـاط او تعلـق لـري لکـه د اشـخاصو د مسـکن مصئونیـت، د ملکیـت مصئونیـت، د مخـابراتو مصئونیـت نـو هلتـه هـم لکـه د احزابـو موضـوع پـه فرعـي قوانینـو حوالـه ورکـړ شـویده چـه پـه دغـو مـواردو کـښې هـم لا قوانیـن نـدي وضـع شـوي مـگر حکومتونـه دلتـه هغـه دلیـل تـه اعتنـا نـه کوي چه د احزابو پـه مورد کـښې ئـې معتـبر گڼي.

سـره لـه دې چـه د کورونـو تفتیـش او د ملکیـت استملاك اساسـي قـانون فرعـي قوانینـو تـه محـول کړیـدي چـه بـاید لـه اساسـي قـانون وروسـته دغـه قوانیـن د اساسـي قـانون لـه ایجابـاتو او مقتضیـاتو سـره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سم راوتلي وای مگر حکومتونه بېي د دغو قوانينو له وجود څخه کورونه لټوي او ملکيتونه استملاك کوي.

د اساسي قانون په ۲۸ ماده کښې وايي: (*مسکن شخص از تعرض مصئون است هيچکس بشمول دولت نميتواند بدون اجازه ساکن يا حکم محکمه با صلاحيت و بغير از حالات و طرزيکه در قانون تصريح شده بمسکن کس داخل شود يا آنرا تفتيش نمايد. در موارد جرم مشهود مامور مسئول ميتواند بمسکن شخصي بدون اجازه او يا اجازه قبلي محکمه بمسئوليت خود داخل شود يا آنرا تفتيش کند. مامور مذکور مکلف است بعد از دخول يا اجرای تفتيش در خلال مدتيکه قانون تعين ميکند فيصله محکمه را حاصل نمايد*) د دې مادې په حکم بايد د کورونو تفتيش يو قانون ولري چه د کور د تفتيش حالات او طرز تصريح کړي او د مشهود جرم په صورت کښې هغه موده هم معينه کړي چه که يو مامور پخپل مسئوليت د چا کور لټوي نو بيا په معين وخت کښې د محکمې فيصله حاصلوي.

ترڅو چه دغه قانون نه وي راوتلی هيڅوك حق نلري چه د چا کور ولټوي لکه چه بې د احزابو له قانونه څوك حق نلري چه حزب جوړ کړي.

همدارنگه د اساسي قانون په ۲۹ ماده کښې ليکلي دي: (*ملکيت از تعرض مصئون است ملکيت هيچ شخص بدون حکم قانون و فيصله محکمه با صلاحيت مصادره نميشود. استملاک ملکيت شخصی تنها بمقصد تامين منافع عامه در بدل تعويض قبلی و عادلانه بموجب احکام قانون مجاز ميباشد. هيچکس از کسب ملکيت و تصرف در آن منع نميشود مگر در حدود قانون. طرز استعمال ملکيت به منظور تامين منافع عامه توسط قانون تنظيم و رهنمونی ميشود...*) دلته هم اساسي قانون يو فرعي قانون ضرور او لازم گڼي چه بې له هغه نه " د اشخاصو ملکيت و تصرف در آن منع نميشود" به منظور تامين منافع عامه" هماغسې چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حزبونه بې له خپل قانون څخه نشي جوړيدی دولت دچا ملکيت هم بې له دغسې قانونه چه اساسي قانون ئې په دغه مورد کښې ايجابوي اخيستی نه شي او نه ئې تصرف محدودولی شي مگر حکومت دا کار کړی او کوي ئې.

په ۳۰ ماده کښې هم د اشخاصو د مخابراتو تفتيش د صلاحيت لرونکې محکمې او د قانون په احکامو پورې مربوط او موقوف گڼل شوی چه د قانون وضع ته ضرورت لري او بې له دغه قانونه دا کار قانوني نه دی.

څلورم فصل (۵۱) ماده:

(هيچ عضو شوری به علت رای يا نظريه ايکه هنگام اجرای وظيفه در داخل شوری يا خارج از آن ابراز ميدارد مورد تعقيب عدلی قرار نميگيرد.

هرگاه يک عضو شوری به جرمی متهم شود مامور مسئول از موضوع به جرگه ای که متهم عضو آن است([1]) مذکور به اکثريت دو ثلث اعضاء اجازه بدهد متهم تحت تعقيب عدلی قرار ميگيرد... هرگاه تعقيب عدلی قانوناً توقيف را ايجاب کند مامور مسئول مکلف است موضوع را بلا فاصله باطلاع جرگه مربوط برسوالو.صورتيکه جرگه مذکور اجازه بدهد متهم توقيف شده ميتواند در صورتيکه اتهام در هنگام تعطيل جرگه صورت بگيرد اجازه توقيف از هئيت اداری جرگه حاصل ميگردد. فيصله هئيت به نخستين جلسه آينده جرگه جهت اخذ تصميم ارايه ميشود) په دغه ماده کښې دا عبارت(هنگام اجرای وظيفه در داخل شوری يا خارج از ان) د تامل وړ معلوميږي که مطلب دا وي چه د شوری غړي په هغه نظريه چه په جلسه کښې ئې د بحث په وخت کښې ښکاره کوي

---

[1] *دا عبارت د ماخذ په متن کښې همدومره دی. ښايي دلته يو څه عبارات د چاپ په رخت کښې سهوا غورزيدلي وي چه بايد په دې مفهوم وي:(اطلاع بدهد و در صورتيکه جرگه) که د کوم څېړندوی سودا نه ووزي نو کيدی شي چه د نوموړي اساسي قانون متن ته مراجعه وکړي.(تولوونکی)*

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـه عدلـي تعقيـب لانـدې نـه راځي او د وظيفـې اجـراء همدغـه وخـت تـه ویـل کیږي نـو بيـا لـه شوری نـه خارج د وظيفـې اجـراء څه معنـی لـري؟

کـه د شـوری غـړی د کـوم جـرم پـه اتـهام پـه شـوری کـښې دننـه او دباندې يـو راز مصئونيـت لـري او د وظيفـې د اجـراء څه قيـد او شـرط پکـښې نـه وي نـو پـه اظـهار نظـر کـښې دغـه قيـد د څه د پـاره دی؟ يـو بـل ټکـی چـه پـه دې مـاده کـښې دقـت جلبـوي هغـه دا دی چـه د شـوری غړی کـه پـه جرم متـهم شي مسئول مـامور بـه مربوطـې جـرگې تـه اطـلاع ورکـوي کـه جـرگه د دوه ثلثـو پـه اکثريت د عدلـي تعقيـب اجـازه ورکـړي عدلـي تعقيـب صـورت نيسـي او چـه عدلـي تعقيـب قانونـاً توقيـف ايجـاب کـړي مسـئول مـامور بـه بيـا جـرگې تـه اطـلاع ورکـوي او چـه جرگه اجازه ورکړي متـهم توقيـف کيـږي.

د توقيـف پـه اجـازه کـښې اساسـي قـانون دوه ثلثـه نـه دي يـاد کـړي مگر د تعقيب پـه اجـازه کـښې ئـې دوه ثلثـه تعيـن کـړ دي.

دلته دا سوال پيدا کيږي چه ايا د توقيف اهميت له تعقيب نه کم دی؟.

يـا دا چـه پـه تعقيـب کـښې دوه ثلثـه ټاکـل د توقيـف پـه بـاب هـم معتبر گڼـل شوي او تکـرار تـه ئـې ضـرورت نـه دی محسـوس کـړی.

بلـه دا چـه د شـوری د تعطيـل پـه وخـت کـښې ئـې د توقيـف اجـازه د جرگې پـه اداري هئيـت پـورې مربـوط گڼلی، مـگر د عدلـي تعقيـب پـه بـاب هيـڅ نـه دي ويـل شـوي يعنـې کـه د شـوری يـو غـړی د تعطيـل پـه وخـت کـښې پـه جـرم متـهم شـي او عدلـي تعقيـب تـه ضـرورت وي نـو اساسـي قـانون پـه دغـه مـورد کـښې سـاکت دی مـگر د توقيـف اجـازه ئـې د اداري هئيـت حـق گڼلـی البتـه قياسـاً سـړی دا ويلـی شـي چـه توقيـف خـو لـه تعقيـب نـه وروسـته وي نـو چـه د توقيـف اجـازه پـه اداري هئيـت اړه لـري د تعقيـب اجـازه هـم د همدغـه هئيـت کـار دی.

۶۰ مـاده:

پـه دې مـاده کـښې د دواړو جـرگو د اداري هئيـت د انتخـاب او تعيـن موضـوع تنظيـم شـوې چـه يـوه فقـره ئـې دا ده: (*هئيـت اداري*

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسي جرگه در آغاز دوره، تقنينيه انتخاب ميشود) دا جمله د تعبير او توجيه په لحاظ د اولسي جرگې په دوه دورو کښې د اختلاف باعث شوه، ځينو ويل شورى د ميزان په ۲۲ مه افتتاح کيږي او د تقنينيه دورې آغاز همدغه دى چه بايد د اداري هئيت انتخاب وروسته له افتتاح او آغاز څخه وي ځکه چه که دمخه تر دې انتخاب شي نو په آغاز کښې به نه وي تر آغاز به دمخه وي.

ځينو نورو ويل د اداري هئيت انتخاب بايدله افتتاح څخه دمخه وي او کله چه شورى افتتاح کيږي بايد دواړه مجلسونه د اداري هيئتونو لرونکى او د کار د پاره آماده وي که دغسې نه وي او اداري هئيت وروسته له افتتاح او آغاز څخه انتخاب شي نو بيا دغه انتخاب په آغاز کښې نه بلکه وروسته له آغازه صورت نيسي.

د دې لامله چه دلته قبل از آغاز يا بعد از آغاز نه دي ويل شوى او در آغاز ويل شوي نو په دولسمه دوره کښې د اولسي جرگې رئيس د ميزان د ۲۲ څخه دمخه په مقدماتي غونډو کښې انتخاب شو او په ديارلسمه دوره کښې وروسته له دغې نېټې دا کار وشو.

چې د دې دوو نظريو په تائيد او ترديد کښې ډير دلايل وويل شوه او ډير بحثونه پرې وشوه.

۶۶ ماده:

(اعضاى ولسي جرگه ميتواند از حکومت استيضاح نمايند مباحثه در مورد توضيحى که از طرف حکومت داده ميشود به تصميم جرگه منوط ميباشد) دا ماده سره له دې چه ظاهراً ډير وضاحت لري او څوك به گمان نه کوي چه د اختلاف نظر مجال به پکښې وي، مگر بيا هم په ديارلسمه دوره کښې د ښاغلي اعتمادي د حکومت او د اولسي جرگې ترمنځ همدغه مسئله دومره اختلافي شوه چه د سلب اعتماد خبره ئې را اوچته کړه اصل اختلاف په دې باندې و چه ولسي جرگې غوښتل چه هر وکيل به پخپل نوبت له

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت نه استیضاح کوي او حکومت به هغه ته سمدلاسه توضیعات ورکړي.

حکومت ویل هر وکیل دي خپله استضاحیه وینا کوي او کله چه د ټولو وکیلانو ویناوي خاتمه وموميي حکومت به خپل توضیحات ټولو ته یو ځل ورکوي او که دغسي نه وي یعنې حکومت هر وکیل ته منفرداً توضیح ورکوي، نو د استیضاح جلسه د سوال په جلسه بدلیږي او ماهیت ئي تغیر خوري.

حکومت د همدغي مادي په استناد د اولسي جرګي غوښتنه له اساسي قانون نه مخالنه ګڼله او اولسي جرګې خپله مطالبه د همدي مادي په حکم قانوني بلله او حکومت ئي د قانون په مخالفت محکوم کاوه.

حکومت په دغه مورد کښې داسي استدلال کاوه چه په دي ماده کښې استیضیاح کسول د وکیلانو کار دی او توضیحات ورکول د حکومت وظیفه ده نو حکومت کولی شي چه خپله وظیفه څنګه چه وغواړي هغسي تنظیم او اجراء کړي.

دا و د حکومت استنباط چه له دغي مادي نه ئي کاوه او ولسي جرګې صحیح نه ګاڼه.

۷۰ ماده:

(پیشنهاد وضع قانون از طرف حکومت یا اعضای شوری و در ساحه تنظیم امور قضایی از طرف ستره محکمه صورت گرفته میتواند، پیشنهاد وضع قانون در مورد بودجه و امور مالی تنها از طرف حکومت صورت میگیرد) په دي ماده کښې چه د قانون د وضع پیشنهاد په مطلق ډول حکومت او د شوری اعضاو ته ورکړ شوی یوازې د قضایی چارو د تنظیم په ساحه کښې د قانون وضع د ستري محکمي په صلاحیت کښې هم ګڼل شویده مګر د بودجي او مالي چارو په باب د قانون دوضع پیشنهاد یوازې په حکومت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوري تخصيص موندلـي دي چـه شـوری هـم د دغسـې قـانون د وضـع پيشنهاد نشـي کولـی.

د دغـه مفهوم پـه نظر کـښې نيولـو سـره اوس (۷۲) مـادې تـه راځو چه لـه (۷۰) مـادې سره څنـگه ارتبـاط او مطـابقت پيـدا کـوي؟.

۷۲ مـاده:

(*هـر گاه پيشـنهاد وضـع قـانون از طـرف اعضـاى يکـى از دو جـرگه صـورت بگيـرد بعـد از تـائيد ده نفـر از اعضـاى جـرگه ايکـه بـه آن ارائـه شـده در فهرسـت کـار داخـل ميـگردد . هـر گاه پيشـنهاد وضـع قـانون حـاوى تکليـف جديـد يـا تنقيـص در عـايدات دولـت باشـد بشـرطى در فهرسـت کـار داخـل ميشـود کـه در متـن پيشـنهاد مـدرک جـبران پيـش بينـى شـده باشـد ايـن حکـم بـر پيشـنهاد وضـع قـانون از طـرف سـتره محکمـه تطبيـق نمـى شـود*) پـه دې مـاده کـښې قـانوني مشـکل دا دی چـه دلتـه اصـلاً د هغـه قـانون د وضـع کيـدو ترتيـب ښودل کيـږي چـه د جرگې د اعضـاو لـه خـوا ئـې پيشـنهاد شـوی وي چـه بـايد د جـرگې لس تنـه تـائيد کـړي او بيـا د کـار پـه فهرسـت کـښې ونيـول شـي. پـه دې پسـې دا وايـي کـه د قـانون د وضـع پيشنهاد د دولـت پـه عـايداتو کـښې تنقيص راولـي يـا پـه نوي تکليف حـاوي وي نـو د کـار پـه فهرسـت کـښې پـه دې شـرط نيـول کيـږي چـه د پيشـنهاد پـه متـن کـښې د جـبران د مـدرك پيشبيني شـوی وي.

لـه دينـه معلوميـږي چـه دا راز پيشـنهاد د يـوې جـرگې غـړی هـم کولی شي چه هم ئې بايد لس تنه تائيد کـړي او هـم پـه پيشـنهاد کـښې د جبران مـدرك وښودل شـي.

پـه آخر کـښې بيـا وايـي چـه دغـه حکـم يعنـي پـه پيشـنهاد کـښې د جـبران مـدرك ښودل پـه هغـه صـورت کـښې بيمـورده دی چـه د دغـه قانون د وضـع پيشـنهاد د ستري محکمـې لـه خـوا وي.

يعني دغـه راز پيشـنهاد سـتره محکمـه هـم کولـی شـي او پـه دغـه صـورت کـښې د جـبران مـدرك ضرور نـه دی حـال دا چـه پـه (۷۰) مـاده کـښې د بودجـې او مـالي چـارو پـه بـاب د قـانون د وضـع پيشـنهاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

يسوازې د حکومت مختص حق دی او دوه نوري قوې دغه راز پيشنهاد نشي کولی.

۷۸ ماده:

(*لويه جرگه مرکب است از اعضای شوری و روسای جرگه های ولايات...*) د لويې جرگې ترکيب دلته داسې ښودل شوی چه د ولاياتو د جرگو رئيسان پکښې اساسي اهميت لري ځکه چه په دغه ترکيب کښې د ولاياتو د جرگو رئيسان له دوه برخو يا دوو جزو څخه يوه برخه يا يو جزء گڼل شوی يعنې د شوری اعضاء په مجموعي ډول يو جزء گڼل شوی نو که دغنه جزء اصلا وجود ونلري د ترکيب مفهوم له مينځه ځي او د مرکب اطلاق پرې نشي کيدی.

د اساسي قانون د ايجاباتو او مقتضياتو له مخې په اوسنيو حالاتو او شرايطو کښې د مترقبو او غير مترقبو اوضاعو په لحاظ د لويې جرگې انعقاد يو داسې مهم ضرورت دی چه بايد په هر وخت کښې ئې د تشکيليدو امکان موجود وي. مگر د حکومتونو بلکه د دولت د عدم اعتناء په وجه که اوس په افغانستان کښې د لويې جرگې انعقاد ته فوري ضرورت پيدا شي نو د دې لامله چه د ولاياتو جرگې وجود نلري بلکه د موجوديدو د پاره ئې قانوني زمينه نه ده مساعده شوې مونږ نشو کولی د اساسي قانون مطابق لويه جرگه جوړه کړو.

۸۴ ماده:

(*لويه جرگه دارای صلاحيت هايی ميباشد که درين قانون اساسی تعيين گرديده است*) د دې مادې په اساس د افغانستان هره لويه جرگه چه له اساسي قانون نه وروسته جوړيږي همغومره صلاحيت لري چه اساسي قانون ورکړی يا په بل عبارت هغې لويې جرگې ورکړی چه دغه اساسي قانون ئې تصويب کړيدی. دلته طبعا دا سوال پيدا کيږي چه د اساسي قانون لويه جرگه بايد له راتلونکو لويو جرگو نه د قانوني ماهيت او صلاحيت په لحاظ برتري ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـه داسـي نـه وي نـو څنـګه يـوه لويـه جـرګه د نـورو لويــو جــرګو صلاحيـت محــدودوي.

که مونږ لـه اساسي قـانون نـه دمخـه لويـه جرګه د ترکيـب پـه لحـاظ لـه دې لويـو جـرګو نـه معتـبره او قـوي وګڼو او هغـه پـه کـوم بـل نامـه يـا بـل حيثيـت لکـه د موسسـانو مجلس فـوق العـاده وبولــو او دغــه لويـــې جـرګې چـه اساسـي قـانون ئـې قـانوني ګڼي عـادي لويـې جرګې وشـميرو نو بيـا دا سـوال مينځ تـه راځي چه کـه کـوم وخـت بيـا پـه هماغـه پخوانـي ترتيـب هماغسـي لويـه جـرګه جـوړه شـي هغـه بـه هـم همدغـه محـدود صلاحيـت لـري او کـه د عـام و تـام صلاحيـت خـاونده بـه وي؟ ايـا دهغسـي جـرګې بيـا جوړيـده کيـدي. دلتـه طبعـا داسـوال پيـدا قـانوني للـي شـو او کـه نـه؟(١) کـه چيـرې د هغسـي لويـې جـرګې جوړيـده قانونـا جايز نـه وي او د قـانوني لويـو جـرګو صلاحيـت هـم پـه هغـه انـدازه نـه وي نـه پوهيږم چـه دا کـار بـه څنـګه تعبـير شـي او د عقـل و منطـق پـه لحـاظ بـه څنـګه وي.؟

کـه داسـي فکـر وکـړو چـه د اوسـني قـانون مطـابق لويـه جـرګه عينـا هماغـه صلاحيـت لـري چـه د اساسـي قـانون لويـې جـرګې درلـود نـو بيـا څنګه کيـدی شـي چـه هغـه لويـه جـرګه دې د دې لويـې جـرګې صلاحيـت محدود کړي او پـه ځينـو مـواردو کـښې ئـې صلاحيتونـه سـلب کـاندي.

۸۶ مـاده:

(هـر شـخصيکه بـر طبـق احکـام ايـن قـانون اساسـي اهليـت انتخـاب شـدن را بعضويـت ولسـي جـرګه دارا باشـد ميتوانـد بحيـث رئيـس يـا عضـو حکومـت تعييـن شـود. رئيـس حکومـت بـايد افغـان تولـد شـده باشـد ....) پـه دې مـاده کـښې هغـه اهليـت چـه د وکيـل کيـدو د پـاره پـه کـار دی د وزيـر کيـدو دپـاره هـم کـافي دي يعنـې هـر څوک چـه وکيـل شـي هغـه وزيـر کيـدی هـم شـي او څوک چـه د وکيـل کيـدو حـق نلـري.

---

١ د (هغسي جرګې) له عبارت نه ترديږ خايه عبارات مختل دي او سمه معنا نه ښندي. ښايي چه زما په ماخذ کښې طباعتي سهوه وي.(بولوونکی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وزارت حق هم نلري. د اساسي قانون په (۴۶) ماده کښي د وکالت اهليت دا دی:

۱ ـ د انتخاباتو له وخت نه دمخه ئې باید د افغاني تابعیت لس کاله پوره شوي وي.

۲ـ د اساسي قانون له نافذ کیدو وروسته باید د محکمې له خوا د سیاسي حقوقو په محرومیت محکوم نه وي(که پخوا تر ذې محکوم شوی وي پروا نشته).

۳ـ لوستل او لیکل دې وکړی شي (یعنې بیسواده دې نه وي).

۴ـ د انتخاب په وخت کښي دې له ۲۵ کالو نه کم نه وي.

دا دی هغه اهلیت چه د وکیل کیدو او وزیر کیدو د پاره په کار دی.

سربیره په دې د اساسي قانون په (۴۷) ماده کښي وايي: (رئیس و اعضای حکومت، قضات، صاحبمنصبان و افراد اردو، مامورين و دیگر کارکنان اداری نمیتوانند در هنگام تصدی وظیفه بعضویت شوری تعیین یا انتخاب شوند). د دې مادې په حکم یو قاضي، یو مامور، یو عسکر او صاحب منصب چه له خپلې وظیفې نه مستعفی نشي وکیل کیدی نشي او څوك چه په یوه حالت کښي وکیل کیدی نشي په هغه حالت کښي وزیر کیدی هم نشي.

د دې حکم په موجب یو عسکري او نظامي شخص په کابینه کښي هغه وخت شاملیدی شي چه د اصتعفی په صورت کښي خپل نظامي حیثیت ته خاتمه ورکړي او غیر محارب شي یعنې د کابینې ټول اعضا، باید ملکي خلك وي چه په جزيي ډول هم نظامي رنګ ونلري

۸۹ ماده:

(حکومت توسط شخصیکه از طرف پادشاه به حیث صدراعظم موظف شده تشکیل میگردد. اعضاء و خط مشی حکومت توسط صدراعظم به ولسی جرگه معرفی می شود و جرگه پس از مباحثه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راجع به اعتماد بر حکومت تصمیم میگیرد. در صورت صدور رای اعتماد فرمان پادشاهی راجع به تعین رئیس و اعضای حکومت صادر میگردد سپس صدراعظم خط مشی حکومت را به مشرانو جرگه معرفی مینماید) په دې ماده کښې د حکومت د جوړیدو دپاره درې مرحلې تاکل شویدي.

لومړئ مرحله هغه ده چه یو شخص د پادشاه له خوا د کابینې په تشکیل موظف شي. دوهمه مرحله هغه چه موظف شخص د حکومت اعضاء او خط مشي ولسي جرګې ته د اعتماد د حاصلولو د پاره معرفي کړي.

دریمه مرحله ئې دا ده چه له ولسي جرګې نه د اعتماد رایه واخلي او پادشاهي فرمان صادر شي.

په لومړي او دوهمه مرحله کښې موظف شخص ته صدراعظم ویل قانوني اعتبار نلري او د موظف صدراعظم کلمه ډیره مناسبه او په ځای ده.

کوم ټکي چه په دغه ماده کښې د حکومت او د ولسي جرګې ترمنځ په دولسمه تقنینیه دوره کښې د شدید اختلاف باعث شو هغه د (اعتماد بر حکومت) ټکی و.

د حکومت نظر دا و چه اعتماد اصلا په حکومت باندې دی او حکومت صدراعظم ته منسوب دی نو په دغه اساس اعتماد په حقیقت کښې په شخص صدراعظم او خط مشي باندې وي نه په وزیر یا هر وزیر باندې او د دې لازمي نتیجه دا ده چه یو ځل حکومت د اعتماد رایه واخلي نو پس له هغه که ځینې نوي وزیران د تغیر او تبدیل یا د کابینې د ترمیم په صورت مینځ ته راځي بل اعتماد ته ضرورت نشته.

د اولسي جرګې نظر دا و چه اعتماد په حکومت دا معنی نلري چه اعتماد اصلا په شخص صدراعظم باندې وي او وزیران طفیلي حیثیت لري ځکه چه د حکومت تعریف پخپله اساسي قانون په (۸۵) ماده کښې په دې ډول کړیدی. "*حکومت افغانستان متشکل*

(c) ketabton.com: The Digital Library

اســـت از صدراعظـــم و وزراء صدراعظـــم رئیـــس و وزراء اعضـــای حکومـــت میباشـــد " نــو هـــر کلـــه چـــه د حکومـــت اطـــلاق یـــوازې پـــه صدراعظـــم نشـــي کیـــدی بلکـــه د وزیرانـــو او صدراعظـــم مجموعـــي هئیـت تـه حکومت ویـل کیـږي نـو کابینـه بـاید پـه کلـي او مجموعـي صورت د ټولـو وزیرانـو پـه شـمول د اعتمـاد وړ وګڼل شـي.

کـه چیرې موتـږ دا ومنـو چـه د اولسـي جـرګې هغـه اعتمـاد چـه د حکومـت د تشـکیل پـه وخـت کـېږي څرګندیـږي تـر اخـره کـافي دی کیـدی شـي چـه څه مـوده وروسـته د حکومـت ټول غـړي پـه نـورو بـدل شـي او یـوازې صدراعظـم پخپـل حـال بـاقي وي نـو پـه دغـه صـورت کېږي بـه اعتمـاد یـوازې پـه صدراعظـم پـورې تعلـق پیـدا کـړي او معنـا بـه یې دا وي چـه وزیـران بـې اعتمـاده مقرریدلـی شـي.

د اولسـي جـرګې پـه دلایلـو کـېږي یـو دلیـل دا هـم و چـه د اساسـي قـانون پـه (۹۶) مـاده کـېږي وایـي:

"*صدراعظـم و وزراء از سیاسـت عمومـي حکومـت مشـترکا و از وظـایف مشـخصه خـود منفـردا نـزد ولسـي جـرگه مسـئولیت دارنـد...*"

هـر کلـه چـه پـه مشـترك او انفـرادي مسـئولیت کـېږي د وزیـر او صدراعظم ترمنځ څه فـرق او تفـاوت نشـته پـه اعتمـاد کـېږي هـم وزیـران بې برخـې نشـو ګڼلـی. کـه چیرې اعتمـاد یـوازې پـه صدراعظـم بـاندې وای، د حکومـت هـر مسـئولیت بـه هـم شـخصا صدراعظـم تـه متوجـه و، نه هر وزیر تـه.

د حکومـت او ولسـي جـرګې دغـه اختـلاف کـه څه هـم پـه دولسـمه دوره کـېږي پـه عملـي لحـاظ بـې نتیجـې و، مـګر پـه دیارلسـمه دوره لـه یـوه وزیـر څخـه سـلب اعتمـاد پـه عمومـي مجلـس کـېږي مطـرح شـو او رایګیـری پـرې وشـوه یعنـې د شـورایي تعـامل پـه حیـث پـه یـوه وزیـر بـاندې د سـلب اعتمـاد مطـرح کیـدل ومنـل شـوه او پـه همدغـه وجـه یـو وزیر لـه کابینې نـه وایسـتل شـو.

پـه اساسـي قـانون کـېږي اعتمـاد او سـلب اعتمـاد دواړه پـه حکومـت پـورې تعلق لـري (اعتمـاد بـر حکومـت سـلب اعتمـاد از حکومـت) چـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عبارت په لحاظ څه فرق او تفاوت نلري نو که چیرې له یوه وزیر څخه سلب اعتماد مطرح کیدی شي په یوه وزیر باندې د اعتماد رایه هم مطرح کیدی شي.

۱۰۱ ماده:

(*تمام فیصله های قطعی محاکم واجب التعمیل است مگر در حالت حکم به مرگ شخصی که تعمیل حکم محکمه مشروط بتوشیح پادشاه میباشد*) دلته د مرگ حق په مطلق ډول قصاصا وي که سیاستا بې د پادشاه له توشیح څخه اجراء کیدی نشي.

په اساسي قانون کښې که څه هم د مجازاتو تخفیف او عفو د پادشاه حق گڼل شوی او په دغه اساس که په (۱۰۱) ماده کښې د توشیح قید نه وای ایښودل شوی، هم پادشاه کولی شو چه د مرگ جزاء په حبس یا بله جزاء بدله کړي یا ئې عفو کړي.

۱۰۵ ماده:

(*ستره محکمه مرکب است از نه عضو که از طرف پادشاه تعیین میشود ...*) په دې ماده کښې د سترې محکمې اعضاء نهه تنه ښودل شوي دي چه نه پوهیږو قانونگذار به په دغه عدد کښې څه ملحوظ درلوده، مگر دومره معلومیږي چه د دغه عدد تعین اصلي او اساسي هدف دی. اساسي قانون د وزیرانو شمیر یعنې د کابینې اعضاء نه دي معین کړي بلکه یو قانون ته حواله کړي دي. همدارنگه د دوارو مجلسو د غړو شمیر ئې نه دی ښودلی او د تشکیلاتو په تغیر د زیاتوالي او کموالي امکان پکښې موجود دی، مگر د سترې محکمې غړي مشخص او معین دي چه نهه تنه دي او یو هم پرې نشي زیاتیدی.

څنگه چه له نهو تنو نه یو هم نه زیاتیږئ دغه شان باید له نهو تنو نه یو هم کم نه وي. په دې ماده کښې د معنی فشار د "مرکب" په کلمه باندې دی یعنې اساسي قانون دا نه وایي چه ستره محکمه نهه غړي لري بلکه وایي له نهو غړو نه مرتبه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو که چیري دغه محکمه نهه غړي ولري هغه ترکیب چه اساسي قانون ئي په نظر کښي لري له مینځه ځي او د عدد تعین بي اهمیته کیږي. که یوه جمله له څو کلمو نه مرکبه وي نو یوه کلمه چه ترینه لږ شي په ترکیب کښي ئي خلل یا نقصان راځي او هغه ترکیب پخپل حال نه پاتي کیږي.

پخوا رواج و چه ځینو کلاګانو به نهه برجونه لرل او (نه برجه) به ئي ورته ویلي او دا اطلاق به هاغه وخت صحیح و چه برجونه به ئي نهو څخه نه زیات و او نه کم. که فرضاً یوه دوا کوم مریض ته تجویز شوي وي چه پنځه اجزاء ولري نو که په دغه دوا کښي یو یا دوه جزء موجود نه وي طبي خاصیت به ئي هغسي نه وي. که د یو شاعر له رباعي څخه یوه مصرع لږ شي نو بیا به څوک ورته رباعي نه وایي. په حقوقي لحاظ ستره محکمه د افغانستان نهایي قضایي مرجع ده چه ځیني وظایف ئي پخپله اساسي قانون معین کړي دي.

مثلاً په ۳۲ ماده کښي وایي: *"حزبیکه مطابق با حکام قانون تشکیل می یابد بدون موجبات قانونی و حکم ستره محکمه منحل نمی شود"* نو که په یوه حزب باندي د انحلال حکم د ستري محکمي له خوا کیږي چه اعضا یي پوره نه وي بنایي چه دغه حکم په قانوني او حقوقي لحاظ د چا د قناعت وړ نه وي.

په همدغه ماده کښي وایي: *"پادشاه میتواند بر تعیین قاضی القضات و اعضای ستره محکمه بعد از مرور هر ده سال تجدید نظر نماید. با رعایت این حکم و حکم ماده یکصدوششم قاضی القضات و اعضای ستره محکمه بهیچوسیله دیگر از وظیفه شان برطرف نمیشوند..."* د ستري محکمي قاضیان چه یو ځل تعین شي نو بیا تر لسو کالو له وظیفي څخه نه منفک کیږي او پادشاه هم وروسته له لسو کالو دغه کار کولي شي. دا ځکه د ستري محکمي غړو ته همدغه راز اطمینان په کار دی چه په خپل حکم کښي له هیڅ راز تاثیر لاندي رانشي او د عزل خطر ئي تهدید نه کاندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

علاوه په دغه مصئونیت اساسي قانون د ستري محکمې د اعضاو ټول ژوند په دې ډول تامین کړی دی چه وروسته له لسو کالو نه هم که پخپل کور کښېني ناست وي او هیڅ نه کوي نو ترڅو ژوندی وي خپل معاش به پوره واخلي او د عضویت د وخت ټول امتیازات به ئې تر اخره محفوظ وي چه دغه راز امتیازات اساسي قانون بل چاته نه دی ورکړی.

دا تامینات او تضمینات د دې د پاره دي چه دغه قاضیان د نورو ناجایزو استفادو په فکر کښې نه وي او احتیاج او ضرورت ئې سوء استفادې ته مجبور نکړي.

د دغو قانوني او حقوقي امتیازاتو په مقابل کښې دوی له ځینو اساسي او سیاسي حقوقو څخه محروم کړی شوي هم دي.

مثلا دوی نشي کولی د وظیفې په وخت کښې یا وروسته تر وظیفې په سیاسي احزابو کښې شامل شي. همدارنګه وروسته د قضاء له لس کلنې دورې څخه هم د ستري محکمې غړي مامور کیدلی، وزیر کیدلی او د شوری غړی کیدلی نشي.

دا د دې د پاره چه که دستري محکمې غړو ته دا لارې وروسته تر وظیفې خلاصې وي کیدی شي چه په وظیفه کښې د کوم حزب او جمعیت یا د کوم شخص په ګټه منحرف شي او د اینده وعدو په اثر عدالت له پښو لاندې کړي.

دلته بنایي څوك ووایې چه اساسي قانون خو په (۲۶) ماده کښې چه د شوری د غړیتوب شرایط بیانوي د ستري محکمې عضویت وروسته تر وظیفې د شوری د غړیتوب مانع نه ګڼي بلکه وایي"... *بعد از انفاذ این قانون اساسی از طرف محکمه بحرمان از حقوق سیاسی محکوم نشده باشند*" او اوس چه په (۱۰۵) ماده کښې د ستري محکمې غړي وروسته تر وظیفې له دغه حق څخه محرومول دغه حرمان خو د محکمې له خوا څخه نه دی او له هغې مادې سره تصادم کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـه چـيري د اساسـي قـانون منظـور دا و چـه د سـتري محكمـي اعضـاء وروسته تـر وظيفـي هـم د شوري غړيتـوب نشـي كولـى نـو لكـه چـه پـه (۴۷) مـاده ويلـي دي چـه قاضيـان، مـامـوران، وزيـران او عسكري صـاحب منصبـان د وظيفـي د تصدئ پـه وخت كـبنـي د شـوري پـه عضويت نـه ټاكـل كيـږي دا بـه ئـي هـم ويلـي و چـه د ستري محكمـي غړي د تصدئ پـه وخت كـبنـي او پـس لـه هغـه هـم وكيـل كيـدى يـا سناتور كيـدى نشـي.

بنايـي د دي خـبري ځواب دا وي چـه اساسـي قـانون كـه څه هـم د ځينـو اساسي يـا سياسـي حقوقـو حرمـان د محكمـي پـه حكـم پـوري مربوط كړيدي مګر پـه ځينـو مـواردو كـبنـي ئـي پخپلـه هـم دا كـار كړي او قـانون كـولـى شـي چـه ځينـي حقـوق لـه چـا نـه سـلب كـړي مـګر دا چـه د شـوري د غړيتـوب اهليـت او اوصـاف بيانيـږي او د دغـه حـق د محدودولـو شـرايط او قيـود ښودل كيـږي د ستري محكمـي اعضـاو تـه څه اشـاره نـه ده شـوي لكـه چـه نـورو قاضيـانو تـه شـويده دا بـه د اصـول الفقـه او د ادبـي او كلامـي احكـامو پـه لحاظ د تـامل وړ خـبره وي.

هغـه څوك چـه د سـتري محكمـي غړيتـوب قبلـوي هغـه پـه دي پوهيږي چـه اساسـي قـانون ده تـه څه امتيـازات وركـړي او څه ئـي ترينـه سـلب كړيـدي نـو پخپلـه د دغـي وظيفـي قبـول د يـوه قـرارداد پـه حيـث يوه قـانوني معاملـه ده چـه د معـاوضي او مبـادلي مفـهوم پيـدا كـوي.

د سـتري محكمـي د اعضـاو پـه مـورد كـبنـي چـه كومـه مسـئله د اختـلاف بـاعث شـوه هغـه د استعفي موضـوع ده چـه د اولسـي جـرګي د تقنيـن پـه انجمـن كـبنـي د قضـايي تشـكيلاتو او صلاحيتونـو د قـانون پـه مطالعه كـبنـي مينـځ تـه راغلـه او ډير جنجالونـه پـري پيـښ شـو.

ځينـو وويـل: اساسـي قـانون د سـتري محكمـي د اعضـاو د اسـتعفي پـه بـاب هيـڅ نـه دي ويلـي او دغـه لاره ئـي د دوى پـه مـخ نـه ده تړلـي نـو كـه چـيري يـو قـاضي د داسـي مريضـئ پـه وجـه لـه وظيفـي نـه اسـتعفي كـوي چـه د وظيفـي د اجراء اميـد ورتـه نـه وي پـاتي يـا پـه كـوم بـل علـت

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه غواړي چه لس کاله په ستره محکمه کښې پاتې شي هغه باید لکه محبوس ونه ساتل شي او د استعفى حق ترینه سلب نشي.

خینو نور وویل: اساسي قانون د ستري محکمې د اعضاو د کناره کیدو تولې لارې ترلي دي او په دغه مورد کښې ئې دوه لارې خلاصې پریښې دي. یو دا چه پاچا لس کاله وروسته په دوی تجدید نظر کولی شي او کیدی شي چه په عوض ئې نور اشخاص تعین شي یعنې د لسو کالو په موده کښې ئې پادشاه هم نشي برطرف کولي.

بل دا چه د اولسي جرگې له خواپه وظیفوي جرم متهم شي او دوه ثلثه اعضاء ئې د محاکمه کیدو تقاضا تائید کړي.

غیر له دغو دوو صورتو اساسي قانون په صراحت وایي"*قاضی القضات و اعضای ستره محکمه بهیچوجه دیگر از وظیفه شان برطرف نمی شوند*"اوس به وگورو چه غیر له دغو دوو صورتونو څخه د برطرف کیدو بله کومه وسیله متصوره ده چه اساسي قانون ئې نفي کړي. طبیعي او غیر اختیاري حوادث خو مستثنی دي یعنې مرینه په دغه جمله کښې نه راځي او بې له استعفى نه د برطرف کیدو او کناره کیدو د پاره بله کومه وسیله نشته چه د اساسي قانون دغه حکم ورته متوجه شي او که فرضا بله وسیله هم وي نو اساسي قانون خو وایي (*بهیچوجه دیگر از وظیفه شان برطرف نمی شوند*) چه استعفى هم د برطرف کیدو د وسیلې په حیث له دغه حکم لاندې راځي.

ځینې گمان کوي چه برطرف کیدل په لغوي یا اصطلاحي لحاظ باید حتما د بل چا له خوا وي یعنې پخپله څوک ځان نه برطرف کوي او په دغه اساس استعفى د برطرف کیدو وسیله نشو بللی.

هغه بل جانب د دوی په جواب کښې وایي اول خو برطرف کیدل داسې یوه کلمه ده لکه کناره کیدل چه یو موظف شخص کولی شي. د استعفى په وړاندې کولو له وظیفې نه کناره شي او ځان پخپله برطرف کاندي، یعنې د برطرف کلمې سره که کول یوځای شي برطرفي د بل چا له خوا وي او که کیدل ورسره یوځای شي نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

برطرفـي د خان لـه خـوا وي چـه پـه دري ژبـه کـښې برطـرف کـردن او برطرف شدن همدغـه معنـی لـري.

که فرضـا (برطـرف نميشـوند) قـانوني مفـهوم همدغـه وي لکـه چـه دوی گمان کوي او استعفی پـه دغـه مفـهوم کښې نـه وي شـامله نـو بيـا دا مشـکل مينـځ تـه راځي چـه غـير لـه عـزل، محـاکمې او اسـتعفی نـه بلـه کومـه وسيله د برطـرف کيـدو د پـاره شـته چـه اساسـي قـانون ئـې نفي کـوي.

عـلاوه پـه دې کـه بـالفرض اساسـي قـانون د سـترې محکمـې د اعضـاو د اسـتعفی پـه بـاب سـاکت وي او پـه دغـه مـورد کـښې صراحـت نـه وي موجـود نـو بيـا د اساسـي قـانون منظـور او روحيـه پـه نظر کښې نيول پـه کـار دي.

سـړی بـايد فکـر وکـړي چـه اساسـي قـانون د څه د پـاره د سـترې محکمـې اعضـاو تـه ځينـې امتيـازات ورکـړي او ځينـې اساسـي او سياسي حقوق ئې ترينـه سـلب کـړه؟

ولـې د سترې محکمـې غـړي وروستـه تر دې چـه لـس کلنـه دوره ئـې تيره شي او د سـترې محکمـې عضويت هـم لـه لاسـه ورکـړي پـه سياسـي احزابـو کـښې شـامليدی نشـي، صدراعظـم يـا وزيـر کيـدی نشـي او د شوری غړيتـوب نشـي حـاصلولی.

ځکـه چـه کـه دغـه لاري ده تـه خلاصـې وي کيـدی شـي چـه پـه دغـه اميـد د کـوم جزب د کومـې کـابينې يـا د کـوم شـخص پـه گټه پـه وظيفـه کـښې د انحـراف مرتکـب شـي او د دغسـې مقـاصدو دپـاره د قضـا مقدسـه وظيفـه متضـرره شي نـو کـه چيرې دغـه قـاضي تـه تـر هغـه وختـه چـه لـس کالـه ئـې پـوره نـه وي د استعفی لاره خلاصـه وي او وروسـته لـه استعفی نـه د صـدارت، وزارت، وکـالت، مـاموريت او حزبـي فعـاليت امکـان موجـود وي د سـترې محکمـې قـاضي کولـی شـي چـه څو کالـه د قضـا وظيفـه د ځينـو سياسـي او اداري اغراضـو او ملاحظـاتو لـه تـاثير لاندې د چـا پـه اشـاره اجـراء کـړي او بيـا پـه اتـم، نـهم يالسـم کـال

(c) ketabton.com: The Digital Library

أستعفی وکړي او کومه بله لوړه څوکۍ ونیسي یعني قضایي وظیفه اصلي ونه ګڼي بلکه د نورو چارو وسیله ئې وبولي.

په دغه صورت کښې د اساسي قانون غرض او غایه له مینځه ځي او معنا د قضائیه قوې استقلال له سقوط سره مواجه کیږي.

د دې دپاره چه د اساسي قانون اصلي منظور او روحیه وساتله شي باید د استعفی لاره ترلې وي یا اقلا وروسته له استعفی نه هم دغه راز کارونه ونکړی شي یعني استعفی باید د بل رسمي کار او د دغو مقاصدو د پاره نه وي بلکه رسمیاتو سره ربښتیاني وداع او کنارګي وي چه بې له صحت ساتنې او ذهني او روحي فراغت څخه بل منظور ونلري.

۱۰۷ ماده:

(*ستره محکمه مرجع نهایي قضایي افغانستان است...*) د دې حکم په اساس ستره محکمه چه قانونا له نهه تنو نه کمه او زیاته نه وي یعني یو قاضي القضات او اته غړي پکښې حتمي دي یوه محکمه ده چه له دې نه پورته بله محکمه نشته او نهایي محکمه همدغه ده.

د دې محکمې ټول غړي د قاضي القضات په شمول د یوې نهایي محکمې حیثیت لري چه دغه مجموعي حیثیت قانونا تجزیه او انفکاک نه قبلوي.

که چیرې د سترې محکمې غړی په څو قضایي دیوانونو وویشل شي چه هر یو په یوه دیوان کښې د رئیس په حیث څو نور غړي ولري چه هغه د سترې محکمې غړي نه وي نو دغه هره یوه قضایي ځانګه د سترې محکمې صلاحیت او حیثیت نلري او حکم ئې هم نهایي نه ګڼل کیږي ځکه چه دغه تقسیم او تجزیه د اساسي قانون له نص او روح سره توافق نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستره محکمه د محاکمو په تشکیل او د قاضیانو په تعیین کښې د صلاحیت خاونده ده او حق لري چه محکمې زیاتې او کمې کړي یا یکښې تنوع راولي په دې شرط چه د سترې محکمې هویت او ماهیت د اساسي قانون مطابق او مجموعي ډول د یوې نهایي محکمې په حیث په خینو قضایاو کښې خپلې فیصلې صادرې کړي.

۱۲۰ ماده:

(اصل پیروی از اساسات اسلام، اساس پادشاهی مشروطه مطابق به احکام این قانون اساسی و ارزشهای مندرج ماده هشتم تعدیل نمی شود. تعدیل دیگر محتویات قانون اساسی به پیشنهاد مجلس وزراء، یک ثلث از اعضای ولسي جرگه یا مشرانو جرگه مطابق به احکام این فصل صورت میگردد.) په دې ماده کښې درې اصله یعنې د اسلام د اساساتو پیروي، د مشروطه پادشاهۍ اساس او دا چه پاچا باید د افغانستان تبعه، مسلمان او حنفي مذهب وي غیر قابل تعدیل ګڼل شوي او د اساسي قانون نور ټول محتویات تعدیل قبلوونکي ښودل شوي.

په حقوقي او قانوني لحاظ که یوه لویه جرګه دا حق ولري چه ځینې اساسات او اصول لایتغیر وګڼي او نورو لویو جرګو ته ئې د تعدیل حق ورنکړي نو باید له دغو درې اصلو سره د افغانستان وحدت، تمامیت او استقلال هم غیر قابل تعدیل ښودل شوی وای.

د اساسي قانون هغه محتویات چه قابل تعدیل ګڼل شویدي په عملي صورت نې تعدیل ډیر مشکل شوی او په حقیقت کښې ټول اساسي قانون له تعدیل څخه دایمي مصونیت پیدا کړی چه دغه اشکال او مخنیوی په (۱۲۱-۱۲۲) موادو کښې په دې ډول تامین شویدي.

د تعدیل پیشنهاد به لویه جرګه مطالعه کوي او چه د مجلس اکثریت د تعدیل ضرورت تصویب کړي او خپلو اعضاو څخه به یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هئیت د تعدیل د طرح تهیه کولو ته تعینوي. دا هئیت به د وزیرانو د مجلس او د ستري محکمې په مشوره دغه طرحه تهیه کوي او لویې جرګې ته به ئې وړاندې کوي که لویه جرګه د تعدیل طرح په اکثریت تصویب کړي طرح پادشاه ته وړاندې کیږي. پادشاه شوری منحل کوي او د تعدیل طرح د عامه اطلاع د پاره خپروي او د نورو انتخاباتو نیټه اعلاموي چه په څلورو میاشتو کښې نوی شوری مینځ ته راشي او نوی حکومت جوړ شي. پادشاه به لویه جرګه بیا دایروي او دغه دوهمه لویه جرګه به د دوه ثلثو په اکثریت یا د تعدیل طرح قبلوي یا به ئې ردوي.

وګورئ! د تعدیل مسئله څومره غوټې لري او څومره بندیزونه ئې په مخکښې دي یوه شوری او یو حکومت باید له مینځه لاړ شي او دوه لویې جرګې باید دري تصویبه د یوې مادې د تعدیل د پاره وکړي.

که بالفرض لومړۍ لویه جرګه د تعدیل ضرورت او د تعدیل طرح تصویب کړي او دوهمه لویه جرګه ئې رد کړي یا ئې په دوه ثلثه نه بلکې په نسبتي اکثریت تصویب کاندي. د اساسي قانون په فحوا تعدیل نشي راتلی او اصل په خپل حال پاتې کیږي. دلته دا سوال مینځ ته راځي چه وروستۍ لویه جرګه په لومړۍ جرګه څه تفرق لري چه د دوی درد په صورت کښې د لومړۍ لویې جرګې دوه تصویبه له مینځه ځي او هیڅ اهمیت نه ورکول کیږي.

ښایي دلته وویل شي چه د تعدیل طرح چه د عامه د اطلاع د پاره نشر شي خلك د همدغه کار د پاره خپل نمایندګان انتخابوي چه په دغه باب کښې د انتخابوونکو فکر او نظر انتخابیدونکو ته به معلومیدی شي او د ملت اراده به تمثیلیږي.

که منظور همدغه وي دا خو په دې صورت هم تأمینیدلی شي چه د تعدیل طرح پخوا له دینه چه لویه جرګه ئې تصویب کړي د خلکو د اطلاع د پاره خپره شي او د ملت نمایندګان ئې انعکاس

(c) ketabton.com: The Digital Library

خانته معلوم کړي او بیا د لویې جرګې په یوه تصویب د اساسي قانون عادي تعدیلات امکان پیدا کړي.

که سړی په دې عقیده وي چه د اساسي قانون نور محتویات او هغه حقوق چه خلکو ته د دیموکراسۍ او ملي حاکمیت په اساس ورکړ شویدي ډیرو وختونو کافي او کاملا د قناعت وړ دي نو بیا به د تعدیل دغه راز مخنیوی د اعتراض وړ نه وي.

که داسې نه وي او زمونږ جامعه د فکري تحول او اجتماعي پیشرفت په حال کښې وي نو باید د خلکو د غوښتنو او د انکشافاتو مطابق په اساسي قانون کښې د تعدیلاتو مجال موجود وای.

د اساسي قانون دوام او بقاء لکه چه ثبات او مقاومت ته ضرورت لري د تکامل د پاره ئې هم باید لازه خلاصه وي چه د جمود په حال کښې پاتې نشي او د عصر مقتضیاتو سره وخت په وخت توافق وکړی شي.

افغان جریده، لومړی کال اوومه ګڼه.
د ۱۳۵۰ د تلې ۱۲ مه
د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۴ مه
نهمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د تلې ۲۶ مه
د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۱۸ مه
اولسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لړم ۳ مه
د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۲۵ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر کجدار و مریز

شاغلی باریک بین مرد هوشیاری بود که از هوشیاری زیاد به احتیاط زیاد گرائید و از برکت همین احتیاط به معتبری فوق العاده رسید.

دانش و بینشی که در آغوش احتیاط پرورش یابد شهامت را از خود بدور می افگند و به آستان بوسی سیاست و اقتدار به زانو در می آید.

اینچنین دانش را ارباب قدرت برای استخدام می پذیرند و به درگاه راه می دهند. آقای باریک بین از خیرات سر دانش فرمانبر خویش و جاهتی کسب نمود و مقبول همه گردید.

مردم بسخن او گوش میدادند و اندرز او را می پذیرفتند. هنر کجدار و مریز و مهارت دو تر بوز بیک دست گرفتن کار و شعار او بود و مردم فن محافظه کاری را از این استاد زبردست می آموختند.

تطبیق دیموکراسی که شغل نوین ماست اقلاً مهارت دو تربوز بیک دست گرفتن را تقاضا دارد و مداریگری کجدار و مریز می خواهد.

کسیکه دو تربوز را بیک دست گرفته نتواند چگونه خواهد توانست که دیموکراسی و دکتاتوری را بیک کرسی بنشاند و محافظه کاری را رنگ ابتکاری دهد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیائید برای حل این مشکل چون اقای باریک بین شخصی دانشمندی را دریابیم که دیموکراسی را بفرزندی دکتاتوری در اورد.

تطبیق دیموکراسی و عدالت اجتماعی تقاضا دارد جهاد ملی را اعلان نمائیم و این جهاد باید طوری باشد که صدای فیر ها گوش ها را کرنسازد واحدی جریحه دار نشود.

فیرهائیکه بی خطر و بی صدا باشد.

جهاد ملی ایکه هیچکس در ان شهید نشود و همه غازی شوند.

هر گاه توانستیم اینچنین جهاد را اغاز نمائیم معنی انتقاد سالم را به راستی و درستی درک نموده ایم و بمفهوم دیموکراسی سالم پی برده ایم.

ما باید جهاد ملی را بافضای سالم یکجا بوجود اوریم.

فضائیکه در ان تضاد های اشتی ناپذیر به زیست باهمی و احترام متقابل گرایند و خیانت و صداقت، جنگ و صلح، ظلم و عدل حقوق مساوی داشته باشند.

تقاضای احتیاط و محافظه کاری همین است و صلح و سلام گیتی به همین اساس استوار است.

ایجابات محیط و مقتضیات عصر حکم میکند که قانون شکنی را بقانون سازی جبیره و تلافی نمائیم و فاصله ئیکه بین قانون و بی قانونی موجود است از بین برداریم.

اینست دانش و هوشداریء ما که با موقع شناسی و مقام پرستی تعلق اساسی دارد و عجوزهء سیاست را عروس هزار داماد میسازد.[1]

---

[1] افغان جریده، سال اول، شماره هشتم

۱۹ میزان ۱۳۵۰

۱۱ اکتوبر ۱۹۷۱

این اثر بنام مستعار «نواو» نشر شده است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رشوت څنګه ورکیږي؟

ورکول د (نابود ساختن) او (ګم کردن) په معنی او (ورکول) د ورکړې او عطاء په معنی خطي تجنیس لري. یعنې دواړه مصدره یو شان لیکل کیږي مګر په تلفظ کښې یو راز نه دي.

هغه چه رشوت ورکوي او هغه چه چاته رشوت ورکوي ډیر فرق لري. ورکول د لومړي حرف په سکون دوه معنی لري یو محوه کول او له مینځه وړل بل د مفقودئ په وجه یو شی له لاسه ورکول.

که یو ووایي زما د سترګو دید ورك شو او بل ووایي زما دسترګو عینکې ورکې شوې دا ورکیدل یوه معنی لري او هغه ورکیدل بله معنی لري.

یوه شي ته بل رنګ ورکول او یو شی چاته په نورو شیانو کښې پټول هم ورکول ګڼلی شو لکه پل ورکول.

رشوت ورکول یا قاچاق ورکول چه هر حکومت ئې پخپله خط مشي کښې خلکو ته وعده ورکوي ډیر اقسام لري چه ځینې ئې دا دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

که یو تاجر یو مقتدر شخص ته ډیر زیات مال په ډیرو لږو پیسو راوړي یا تاجران په تجارتي معاملو کښي حاکمه طبقه له ځان سره شریکه کړي او رشوت ته د تجارت رنګ ورکړي دا هم رشوت ورکول اورشوت ورکول دي یعنې دلته دواړه مصدرونه یو کیږۍ او یوه معنی پیدا کوي، ځکه چه هم رشوت په تجارت کښي ورک شو او هم د تجارت په نامه ورکړ شو.

وایي چه یوه لوی سړي له خپلي عملي او فعلي سره په یوه هوټل کښي ډیر څه وخواړه چه حساب ئې خدای ته معلوم دی مګر په بل کښي ډیر لږ څه لیکلي و چه دغه راز ارزاني چا په خوب کښي هم نه وه لیدلي.

وګوریٔ! دلته رشوت په ارزان فروشي کښي ورک شو او هیچا رشوت ونه ګاڼه، که څوك په یوه شپه له ځانه پورته سړي ته لس لکه افغانۍ په قمار کښي قصدا بایلي دا هم رشوت ورکول دي ځکه چه رشوت په قمار کښي ورك شو.

هغه څوك چه د قاچاقي لاجوردو صندوقونه ونیسي او سبا ته پکښي د لاجوردو په ځای د بیابان عادي تیږي پرتې وي دا هم قاچاق ورکول یا ورکیدل ګڼلی شوو.

که چیري د ډیرو خاینانو دوسیي له دفتر او دیوان څخه ورکي شي یا ئې په دارالامان کښي په اوروسیزي دلته هم خیانت ورکیږي او خاین هم.

اوس نو تاسي انصافا ووایاست چه په دي هیواد کښي رشوت، قاچاق او خیانت څومره ورك شویدی او حکومتونه په دي باب څومره موفق دي؟[1]

[1] افغان جریده. لومړی کال. یولسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لړم ۱۰ مه
د ۱۹۷۱ د نومبر لومړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرسش و پاسخ

س ـ کدام کار است که در اجرای آن کور از بینا موفق است؟
ج ـ اطاعت کور کورانه.
س ـ چیست که هیچگاه سالم نیست؟
ج ـ انتقاد.
س ـ چیست که باید آنرا هیچگاه نه بینیم و از نظر اندازیم؟
ج ـ خیانت.
س ـ ناشکن چیست؟
ج ـ قوانین پلاستیکی.
س ـ ازدواج خوب کدامست؟
ج ـ که لیاقت جوان با دوشیزه، واسطه یکجا شود.
س ـ فرق بین کار قانونی و غیر قانونی چیست؟
ج ـ فرقیکه بین نکاح و زنا موجود است.
س ـ عدالت و انصاف چیست؟
ج ـ حصه بقدر جثه.
س ـ شهرت چگونه بدست می آید؟
ج ـ از آن وکیل محترم بپرس که در هفته سه شب نام نامی او را از کابل رادیو میشنویم.[1]

---

[1] افغان جریده، سال اول، شماره، ۱۴
۸ قوس ۱۳۵۰
۲۹ نومبر ۱۹۷۱
این اثر به نام مستعار (نونویس) نشر شده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابینه

لکه چه یو شخص سر، لاس، پښې او نور اعضاء لري هم دغه راز سراو صورت لري.

د کابینې په راس کښې چه څوك واقع وي هغه د سر په شان وي او وزیران د اعضاوو مثال لري. ځکه چه د یوه شخص د وجود په ساختمان کښې د اعضاوو تناسب ډیر مهم دی، په کابینه کښې هم عضوي تناسب ډیر اهمیت لري.

هماغسې چه د یوه وجود غټ سر او کوچنې اندامونه یا بالعکس کوچنی سر او غټ اندامونه غیر طبیعي معلومیږي، د یوې کابینې په رئیس او غړو کښې هم باید غیر طبیعي غټوالی او کوچنیتوب موجود نه وي.

که صدراعظم ډیر غټ او مقتدر شخص وي او اعضاء ئې ډیر ضعیف او کوچنی وي له هغه بلستي سري سره شباهت لري، چه سر ئې د غټ سړي او اندامونه ئې د کوچني هلك وي. که بالعکس صدراعظم ضعیف او وړوکی وي مګر اعضاء ئې تر ده مقتدر او قوي اشخاص وي، نو هغه لوی سړي ته به ورته وي چه سر ئې کوچنی او نور وجود ئې ډیر غټ وي. لکه چه کله کله ئې د ترجمان جریده د "خمیر خان" په نامه تمثیلوي.

خدای دې وکړي چه زمونږ کابینه د رئیس او اعضاوو په لحاظ متناسب ساختمان ولري او د شخصي اقتدار یا د اریستوکراتۍ په وجه ځینې ډیر غټ او ځینې ډیر واړه نه وي یا پکښې سکه او ناسکه نه وي پیدا شوی.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. پنځلسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لیندۍ ۱۵ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۶مه
دا لیکنه د (محرر) په مستعار نوم خپره شوې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

شنډه دیموکراسي

یو خلمی ډیر خوشحالیږي چه یوه ښکلې پیغلهٔ په نکاح کړي یعنې د تجرید له حالته واوزي، اهل و عیال پیدا کړي، د کور خاوند شي او کورنۍ تشکیل کاندي، مګر کله چه ناوې کور ته راولي او یو دوه کاله تیر شي نه د ځوی پلار شي او نه د لور نو یوه لویه مایوسي ورته پیدا شي. له ښځې نه ئې زړه تور شي او ځان ورته بې بنیاده ښکاره شي.

په دې هم نه پوهیږي چه دی شنډ دی که ښځه، ځکه د بل واده په فکر کېږي شي او په بلې ښځې پسې ګرځي.

زمونږ ځوانان او ځلمیان هم دیموکراسۍ ته ډیر خوشحالیدل، دوی ګمان کاوه چه له دینه به حزبونه او سیاسي فعالیتونه وزیږي او ملي حاکمیت به د حزبي اکثریت له لارې تامین شي، مګر دیموکراسي شنډه وخته او د هیڅا مور نشوه.

دا نه ده معلومه چه اصلي نقص په چا کېږي دی او چیرته دی؟ کابینه شنډه ده که شوری؟ چه دیموکراسي څه نه زیږوي.[1]

---

[1] افغان جریده . لومړی کال، شپاړسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لیندۍ ۲۲ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۱۳ مه
دا اثر د (محرر) په مستعار نوم خپور شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانوني اصل

د دې لاملـه چـه اتفـاق نظـر يـوازې پـه دکتـاتوري او اسـتبدادي حکومتونـو کـښې خپلـه کاذبانـه څيـره ښيـئ او پـه ديموکراتيـك نظـام کـښې د فکـر توافـق ډيـر نـادر او نايابـه وي. نـو قوانينـو د ضـرورت پـه وجـه د شـورايي فيصلـو او تصويبونـو د پـاره اکـثريت معتـبر وګڼه او د يـوه قـانوني اصـل پـه حيـث د اکـثريت نظـر حکمـاً د ټولـو نظـر وګڼل شو.

زمونـږ اساسـي قـانون د شـورا او د لويـې جـرګې فيصلـې عمومـاً پـه ساده اکـثريت (يعنـې لـه نيـم نـه زيـاد) قـانوني وبللـې او پـه ځينـو مـهمو مسـايلو کـښې ئـې دوه ثلثـه د قـاطع اکـثريت پـه حيـث معتـبر وګڼه.

د اولسـي جـرګې د مجلـس نصـاب هـم پـه اصـول وظـايف داخلـي کـښې دوه ثلثـه دی، د دې جـرګې ټول اعضـاء د اوسـني تشـکيل پـه اسـاس (۲۱۶) تنـه دي چـه دوه ثلثـه ئـې (۱۴۴) تنـه کيـږي کـه دغـه دوه ثلثـه اعضـاء پـه مجلـس کـښې حـاضر وي، مجلـس قانونـاً افتتـاح کيـږي او دغـه مجلـس عينـاً هماغـه حکـم لـري لکـه چـه ټول وکيـلان حـاضر او نـاظر وي.

د مشـرانو جـرګې چـه د اساسـي قـانون لـه مخـې ئـې يـو ثلـث پـه انتصـابي ډول د پادشـاه لـه خـوا تعيينيـږي، يـو ثلـث ئـې د ولايـاتو د جـرګو لـه خـوا انتخابيـږي او يـو ثلـث ئـې د د ولايـاتو اوسـيدونکي د آزاد، عمـوم سـريې او مسـتقيم انتخـاب لـه لارې انتخـابوي. لـه درې مسـاوي اجـزاو څخـه مرکبـه ده چه که هر جزء ئې کم شي دغـه مثلـث شـکل لـه منځـه ځي.

زمونـږ شـورې پـه دغـو دوو تقينينـي دورو کـښې يعنـې پـه دولسـمه او ديارلسـمه دوره کـښې دا توفيـق ونـه مونـد چـه کاملـه مشـرانو جـرګه پخپـل اصـل شـکل د اولسـي جـرګې پـه څنـګ کـښې ولـري، بلکـه يـوازې پـه دې ئـې اکتفـاء وکـړه چـه دوه ثلثـه ئـې کـلاً يـا قسـماً موجـود وي او پـه يـوه ثلـث سـترګې پټـې کـړي يعنـې جمـع پـه تثنيـه بدلـه شـي. بنـايي پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه مورد کښې داسې فکر شوی وي. چه دوه ثلثه قانوناً د کل حکم لري او دریم ثلث ته څه ضرورت نشته.

همدارنګه ستره محکمه د اساسي قانون په صراحت له نهو غړو څخه مرکبه ده مګر دا څو کاله چه ګورو له شپږو تنو څخه متشکله ده او له یو څه مودې راهیسې خو د یوه مرحوم او مغفور غړي د وفات په وجه پنځه غړي لري او بس.

شپږ تنه هم د نهو تنو دوه ثلثه کیږي او بنایي چه دلته هم دوه ثلثه قانوناً کافي ګڼل شوي وي.

په دغه اساس بنایي قیاساً داسې فکر وشي یا شوی وي چه د اساسي قانون په (۱۲۸) مادو کښې که (۸۵) مادې ومنو او عملي ئې کړو نو په حقیقت کښې به مو ټول اساسي قانون منلی او عملي کړی وي ځکه چه دوه ثلثه د کل ځای نیسي.

همدارنګه هغه حقوق او وظایف چه اساسي قانون خلکو ته ورکړي دي که په دغه اساس دوه حقه ورکوي او یو ترینه سلبوي قانوناً ئې دري حقه ورکړیدي

مثلاً له وطن څخه دفاع او عسکري مقدس خدمت د هر افغان حق او وظیفه ده.

همدغه شان هر افغان باید دولت ته مالیه ورکړي.

دا دوه حکمه د اساسي قانون په دریم فصل کښې د خلکو د اساسي حقوقو اَو وظایفو په جمله کښې راغلي دي نو که دا دوه حقه خلکو ته ورکړ شوي وي او یو بل حق چه اساسي قانون وایي: (اتباع افغانستان حق دارند مطابق با احکام قانون احزاب سیاسي تشکیل دهند) له خلکو نه سلب شوی وي. قانوناً محرومیت نه ګڼل کیږي ځکه چه دوه ثلثه که موجود وي، د یوه ثلث فقدان څه تاثیر نلري لکه د مشرانو په جرګه چه د یوه ثلث نشتوالی بې اثره دی.

د دې قانوني اصل په بناء کیدی شي چه په دري ګونو قوتونو کښې د دوو قوتونو وجود مونږ د یوه قوت له وجود څخه بې نیازه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني کـه اجرائيـه قـوه او قضائيـه قـوه وجـود ولـري او مقننـه قـوه نـه وي موجـوده قانونـاً دوه ثلثـه يعنـي دوه قـوې کفـايت کـوي او دا ضـرور نه ده چه د دولـت دريـواړه رکنـه حتمـاً موجـود وي.

کـه دا منطـق صحيـح نـه وي او پـه دغـه اسـتدلال کـښې غلطـي موجـوده وي يعنـي د دولـت د پـاره د دريـواړو قـواو وجـود حتمـي او لازمـي وي نـو بيـا بـايد د مشـرانو د جـرګې دوه ثلثـه اعضـاء او د سـترې محکمـې دوه ثلثـه غـړي کـافي ونـه ګڼل شـي. ځـکه چـه دولـت لـه درې قوتونـو نـه متشـکل دی. مشـرانو جـرګه هـم لـه درې جـزو څخـه متشـکله ده او ستره محکمـه هـم لـه نـهو تنـو مرکبـه ده.

کـه د اولسـي جـرګې د دوه ثلثـه اعضـاو حضـور د مجلـس د انعقـاد د پـاره قانونـاً کـافي وي دا د دې دليـل نـه دی چـه مونـږ وجـود او عـدم پـه حضـور او غيـاب قيـاس کـړو او پـه دغسـي غلـط قيـاس اسـتناد وکـړو. د مشـرانو د جـرګې دريـواړه برخـې بـايد قـانوني وجـود پيـدا کـړي او بيـا د دوه ثلثـو حضـور د مجلـس د نصـاب د پـاره کـافي او شـافي وګڼل شـي.

همدارنـګه د سـترې محکمـې ټول غـړي بـايد تکميـل وي او وجـود ولـري نـو کـه بيـا د دوه ثلثـه يعنـي د شـپږو تنـو حضـور معتـبر وګڼو قـانوني اصل بـه مراعـات شـوی وي.

دا و هغـه واقعيتونـه چـه زمونـږ د قوانينـو او مخصوصـاً د اساسـي قـانون د تطبيق او تعميـل کـم و کيـف ښيـي او ډيره جـدي توجـه غـواړي.

کـه د دولـت دوه قـوې (مقننـه- قضائيـه) نيمـګړې وي او اجرائيـه قـوه دومره مکمله وي چه کله کله لـه اصـل تشـکيل نـه هم زيـات پرسـونل او مشـاورين ولـري د قـواو تـوازن لـه مينـځه ځي او موازنـه خرابيـږي. و اقيموالـوزن بالقسـط.[1]

[1] افغان جريده. لومړی کال، دياړلسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لړم ۲۴ مه
د ۱۹۷۱ د نومبر ۱۵ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

الحق للقریب

تغیر رنگ را نباید تغیر جنس دانست. برنج از لغمان باشد یا از بغلان پلو باشد یا چلو رنگ و ذایقه ان کمی تفاوت خواهد داشت مگر دربرنج بودن ان شکی نیست.
حکومت ها هم علی الظاهر در چهره و گفتار مختلف و متفاوتند اما نوعیت ان یکی است و در افرینش ز یک جوهر اند.
خط مشی حکومت ها از لحاظ الفاظ و سبک و اسلوب مغایر یکدیگر است اما در عمل مرغ همه یک لنگ دارد.
اگر به بازیء الفاظ فریب نخوریم و از قال بحال متوجه شویم در عمل سرمشق همه حکومتها یکی است که در دو کلمه خلاصه شده

(c) ketabton.com: The Digital Library

میتواند یعنی "الحق للقریب" این اصل مهم حقوقی هیچگاه در هیچ حکومت تغیری نکرده و نخواهد کرد.

بعضی ها البته بر این اصل اساسی یک چیز افزوده اند که مدارابا دشمن است، اسایش دو گیتی تفسیر این دو حرف است با دوستان مروت با دشمنان مدارا. من یک عضو خاص کابینه را میشناسم (اگر چه او مرا نمی شناسد) که دوستان و خویشاوندان را به پوستهای بلند رسانیده و همه را زیر بال هما صفت خود گرفت.

نامبرده "خدایار جانش" لست تا بعین و تبع تابعین را ترتیب داده وبه اساس الاقرب فالاقرب حق را به حقدار سپرد.

او میگوید: کلمه "ذوی القربی" و کلمه "والاقربین" چندین جا در قران کریم ذکر شده که مارا بحق اقارب و دوستان متوجه میسازد و تقاضای صله رحم همین است که به ذوی الارحام رحم کنیم. از فرموده های اوست که همه وقت میگوید: " چه خان ئی په یاران نی" "خورده همان به که به یاران خوری" الحق که کلام الوزیر وزیر الکلام.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال، دیارلسمه گڼه

د۱۳۵۰ د لړم ۲۴ مه

د ۱۹۷۱ د نومبر ۱۰ مه.

این اثر به نام مستعار (نو نویس) نشر شده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصور او واقعیت

زمونږ خوښۍ او زمونږ غمونه، تشویشونه او قناعتونه یوازې د ژوندانه په واقعیتونو اتکاء نلري له ذهني تصوراتو، خیالاتو او رویاو سره هم نږدې ارتباط لري.

انسان په حقیقت کښې دوه کوره یا دوه جهانه لري، چه یو ذهني او بل واقعي یا خارجي بللی شو.

د واقعي جهان واقعیتونه یو راز او د ذهني جهان تصورات بل راز وي.

کله چه انسان د واقعیت په نړۍ کښې غمجن او خوابدی شي نو بیا ذهني جهان ته رجوع کوي او هلته خپل غم غلطوي.

په همدغه لحاظ انسان ته ذومعیشتین یا ذو حیاتین ویلی شو او د رحلة الشتاء والصیف یوه معنی په همدغه وي.

که چیرې انسان ځیني ښه ښه خوبونه په ویښه نه لیدلی او پخپل تصور کښې ئې ځانته خیالي جنت نه جوړولی د واقعي ژوند تحمل به ډیر ګران و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیال او تصور دنیا د انسان د پاره د ساعت تیرې ډیر ښه ځای دی.

د واقعي جهان د دوهئ ملنګ هم په ذهني جهان او د تصور په عالم کښې پادشاهي او شهنشاهي کولی شي.

په تصور مې ځان پاچا کړ

چه سر مې جګ کړ نو ملنګ د دوهئ ومه

صوفیان، شاعران او فیلسوفان له دغه ذهني عالم سره ډیر سر و کار لري، څکه رحمان بابا وایي: "پټ د درست جهان پادشاه ظاهر ګدام یم" دغه صوفي شاعر په یوه شعر کښې خپل معنوي او ظاهري حال داسې بیانوي:

د کاملې عقیده له برکته

د دوهئ په غاړه ناست شاه جهان یم

زه نه غواړم تاسې د تصوف او شعر قلمرو ته بوزم او د خپلې استوګنې له محیط نه بهر شم. په دغه محیط کښې چه مونږ او تاسې استوګنه لرو همدغه مونږ غوندې خلك هم د خیال او تصور له دنیا سره بې تعلقه نه دي. که مونږ ښه ځیر شو د ذهني تصوراتو ډیرې اغیزې په واقعي جهان کښې نفوذ لري او کله کله خپل هغه خوبونه چه په ویښه ئې وینو د مشاهداتو او واقعیتونو په نامه یادوو.

د مثال په ډول مونږ اوس د حقوقو د مساوات خوبونه وینو او زمونږ غوږ ته دا خبره رسیدلې ده چه د قانون په نظر کښې سرکار او خرکار مساوي دي.

خان او دهقان. جرنیل او سپایي بډای او فقیر په حقوقو کښې څه فرق نلري.

تبعیض او امتیاز په مینځ کښې نشته او اساسي قانون د اجتماعي عدالت ضامن دی. مګر کله چه د واقعیت په رڼا کښې سترګې غړوو پوهیږو چه دغه ذهني تصورات او ښه ښه خوبونه مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د ژوندانه واقعیتونـه ښکاره شوي څکـه ئـې مونږ خوشـحاله کـړي او په نـه څه قانع کړي يـو

همدارنـــګه پـــه قــانون کــښې د دفـــترونو کــارکوونکي د دولـــت دمـامورينو پـه حيـث د ثـابت حـق خـاوندان دي او حكومتونـه نشـي کولـی چـه د دوی په قـانوني حقوقـو لوبـې وکـړي يـا د امرانـو شـخصي حب و بغض دغه حقه حقـوق متـاثر کـړي مـګر واقعيـت تـه چـه ګورو نـو امـران خـو لاڅه کـوې چـه د هغـوی خـاص شـخصي خدمتــګاران هـم د مـامورينو پـه سرنوشـت او مقدراتـو مسـلط دي يعنـي قـانوني احکـام هماغه ذهني تصـورات دي چـه واقعـي او خـارجي وجـود نلـري.

له ټولـو نـه مهمـه موضـوع د ملـي حـاکميت مسـئله ده چـه د اساسـي قـانون ډيـره لويـه عطيـه ورتـه ويلـی شـوو او د ديموکراسـۍ اسـاس او بنيـاد ګڼل کيـږي.

د ملـي حـاکميت معنـی دا ده چـه حکومـت د ملـت لـه خـوا د اولسـي جرګې پـه غوښتنـه او منلـه مينـځ تـه راځي او پـه سـلب اعتمـاد ئـې لـه مينــځه ځي.

لـــه اساســـي قـــانون نـــه دمخـــه حکومتونـــه يـــوازې د اعليحضـــرت معظـم همـايوني پـه فرمـان راتلـه او د افغانســتان ملـت د پخوانـي اصـول اساسـي پـه تصويبولـو دا حـق يـوازې پادشـاه تـه ورکـړی و او چـه شـوری يکښې د رد او قبـول حـق نـه درلـود يعنـي قانونـا د پادشـاه اعتمـاد د ملـت اعتمـاد ګڼل کيـده مـګر اوس پـه قـانوني لحـاظ د پادشـاه تعييـن کـافي نـه دی او د ملـت د وکيلانـو اعتمـاد د حکومـت پـه تشـکيل کـښې اصلـي عـامل دی.

پـه ذهنـي لحـاظ خـو د اساسـي قـانون فـهم همدغـه دی چـه لـوی تحـول ورتـه ويلـی شـو مـګر د واقعيـت پـه صحنـه کـښې چـه ګورو وکيـلان پـه ډيـر صراحـت لـه حکومتونـو نـه خپـل تنفر او انزجـار ښکـاره کـوي او وائـي پـه تاسـو قلبـا اعتمـاد نشـو کولـی، مـګر د خپـل ګران او محبـوب پادشـاه د تعييـن او اعتمـاد پـه احـترام اطاعتـا د اعتمـاد رايـه ورکـوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـه مـونږ واقعیت نـه انکـار ونکړو نـو اوس هـم د پادشـاه انتخـاب او اعتمـاد د حکومتونـو اصلـي عـامل دی چـه د وکیلانـو اعتمـاد د شـاهانه اعتمـاد دسـیوری پـه حیث پـه حکومـت پریـوزي او اوسـني حکومتونـه لـه پخوانیـو نـه یـوازې پـه ذهنـي او تصـوري لحـاظ فـرق لري، نه د ماهیت او واقعیـت پـه لحـاظ.

مونږ کله کله دومره لـه ذهني او تخیلي اغـیزو لاندې راځو چـه پـه واقعیتونو نه قانع کیږو او قـانوني اعتبـار تـه ډیر اهمیت ورکـوو.

مثـلا د احزابـو مسـئله چـه تراوسـه ئـې قـانوني وجـود نـه دی پیـدا کړی مګر د واقعیـت پـه لحـاظ سیاسي جمیعتونـه چـه حزبـي مـاهیت او هویت لـري علنـا موجـود دي چـه هـر څوك ئـې پیـژني او مرامنـامې ئـې هـم خپرې شـویدي، اخبارونـه او بیرغونـه ئـې هـم معلـوم دي او عـاطل هـم ندی فعـال دی او څوك ئـې مخـه نـه نیسـي یـا ئـې نشـي نیولـی مګر مونـږ د احزابـو پـه دغـه واقعـي وجـود نـه یـو قـانع او در ګرده نـارې وهـو ولـې د احزابـو قـانون نـه نـافذ کیـږي؟ ولـې پـه شـوری کـښې حـزب اکثریت نلري؟ ولې احـزاب پـه رسمیت نـه منـل کیـږي؟ او داسـې نـور...

مـګر دیتـه نـه ګورو چـه حزبونـه خـو بـالفعل موجـود دي چـه پـه مرکـز او ولایـاتو کـښې مظـاهرې، مجـادلې، نطقونـه او سیاسـي فعالیتونـه کـوي حتی چه په شوری کـښې هـم د حکومت لـه خـط مشـي سره خپلـې خـط مشـي اعلانـوي. نـو کـه هغـه قـانون نـه نـافذ کیـږي چـه لـه ۲۵ کـالو نـه بـکتـه د پوهنتـون محصـلان لـه حزبـي غړیتـوب څخـه محرومـوي یـا د ځینـو ایډیـالوژیـو مخـه نیسـي ایـا دا د اوسـنیو احزابـو پـه ګټه ده کـه پـه ضـرر؟ ښایـي چـه وروسـته د قـانون لـه انفـاذ نـه پـه واقعـي صحنـه کـښې هغـه محدودیتونـه، قیدونـه او سـدونه مشـاهده کـړو چـه دغـه قانون وضع کړیـدي او پـه دې پـوه شـوو چـه اوسـنۍ بـې قـانوني ډیـره ښه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دغو نورو خبرو بیا هم قوانین د ذهني قناعت او تسکین دپاره بې تاثیره نه دي که څه هم د واقعیت په لحاظ هیڅ تاثیر ونلري او وجود و عدم نې مساوي وي.

وګورئ! په اساسي قانون کښې د اولسي جرګې د کار موده په کال کښې ۷ میاشتې او د تعطیل د پاره پنځه میاشتې ټاکل شویدي، مونږ په همدې باندې ذهنا خوشحاله یو چه د کار وخت له بیکارئ نه زیات دی که څه هم په واقع کښې د جلسو په حساب ددغې جرګې د کار ټولې ورځې درې میاشتې هم نه کیږي او په دغو درې میاشتو کښې هم چه د کار میاشتې ئې بولو بیا هم څه کار نه کیږي او واقعي تعطیل ورته ویلی شوو که څه هم قانوني تعطیل ورته نشو ویلی.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، اوولسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لیندئ ۱۵ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۲۰ مه
دا لیکنه د (محرر) په مستعار نوم خپره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلی ډاکټر عبدالظاهر
د اولسي جرګې د رئیس په حیث

په دولسمه تقنینیه دوره کښې چه پخوانئ شوری په نوي بڼه د ولسي جرګې په نامه جوړه شوه نو ښاغلی داکتر عبدالظاهر ئې د ریاست دپاره دمخه جوړ شوی و. جوړ په دې معنی چه په تیره دوره کښې هم دی د شوری رئیس و او پارلماني تجربه ئې حاصله کړې وه.

سربیره په دې ده د اساسي قانون د مسودې په مشورتي کمیټه کښې د رئیس په حیث او بیا په لویه جرګه کښې د نایب رئیس په حیث په بحث او مطالعه کښې ګډون درلود او په دغه وسیله د نوي اساسي قانون په کم او کیف او اصلي منظور ډیر ښه پوهیدلی. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه جریان کښي واقع کیدل او دغه مطالعه حاصلول ډیر ښه چانس و. چه دی ئې د دې کار د پاره نور هم مجهز کړ.

د ده صبر و حوصله او نه تودیدونکي طبیعت هم د دې کار دپاره ډیر مناسب و. سړی ویلی شي که دلته کله کوم کار خپل اهل ته سپارل شوی وي نود ښاغلي داکتر عبدالظاهر دغه ریاست به ئې ډیر ښه مثال وي.

ښاغلی داکتر د اولسي جرګې په ریاست کښي په معنوي لحاظ هغه څه وګټل چه پخوا ئې نه درلوده اوپه همدغه وجه د ده په شخصیت کښي ډیره ښه اضافه راغله.

زما په یاد دي څوك چه په ابتداء کښي د ده درياست ډیر مخالف اوله ده سره ډیر چپ و هغه هم څه موده وروسته د ده رویه ستایله او ده ته ئې خپل نظر ډیر ښه ښکاره کاوه.

ښاغلی خادم د کاروان په ورځپانه کې (دریم کال ۲۱۵ ګڼه) یوه مقاله خپره کړه چه عنوان ئې و (موظف صدراعظم داکتر عبدالظاهر) د دې مقالې ځینې ټکي دا دي:

(د ډاکتر عبدالظاهر د اولسي جرګې ریاست د دیموکراسۍ کامیاب امتحان و. ده وکولی شول چه د اولسي جرګې ارتباط د حکومت او دولت سره وساتي او په همدغه حال کښي په شوری کښي دیموکراتیك نوامیس په محترمانه ډول عملي کړي.... او زمونږ منورین وایي چه داکتر عبدالظاهر یو حقیقي دیموکرات دی او په دیموکراسۍ ایمان لري. ده ډلو فراکسیونونو او ایدیالوژیو ته د قانون سره سم موقع ورکړه او د شوری د مصئونیت اساس ئې وباله... اوس دغه شخص چه تراوسه ئې نوم بد نه دی او خلك ورته امیدونه لري د یوه لوی امتحان په مقابل کښي ولاړ دی. دا امتحان یا به ده څخه یو تاریخي شخص جوړ کړي او یابه دا وي چه د ده پخوانۍ خدمتونه به هم اوبه یوسي څکه د یوه ملت اعتماد په عمرونو ګټل کیدی شي او په لږ شي له مینځه ځي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا و دیوه مشهور سابقه دار لیکوال نظر چه د دغه ښاغلي په باب ځرګند شو. اوس به راشو او دغه محترم شخص به د اولسي جرګې د جلسو په جریان کښې وګورو.

سره له هغې محتاطانه پوهې چه ښاغلی داکتر عبدالظاهر ئې لري بیا هم په اولسي جرګه کښې په ده باندې د وکیلانو له خوا ځینې انتقادونه کیدل او قانوني اعتراضونه ورته متوجه و چه دلته ځینې نمونې یې وړاندې کوو، یعنې یوازې د ده هنر او مهارت نه ستایو نیمګړتیاوې ته ئې هم ګوته نیسو.

پخوا له وخته اعتماد:

کله چه ښاغلی داکتر محمد یوسف د شوری له افتتاح سره سم قانونا مستعفی شو او د کابینې په جوړولو بیا موظف کړی شو نو په ولسي جرګه کښې د ده په تیر حکومت اعتراضونه کیدل. ځکه ښاغلی داکتر محمد یوسف پخوا تر دې چه خپله خط مشي او د حکومت اعضاء مجلس ته معرفي کړي د ۱۳۴۴ د میزان په ۲۹ مه عمومي مجلس ته راغی او پخپله مفصله وینا کښې ئې ځان دیته اماده ښوده چه که څوك په ده باندې څه انتقاد لري دی به له ځانه دفاع وکړي او عمومي قضاوت ته ځان وسپاري ضمنا ئې له وکیلانو نه دا پوښتنه هم وکړه چه که تاسې ما غواړئ زه خپله کابینه جوړوم او تاسې کولی شئ چه په خط مشي او د حکومت په اعضاو په ډیر جرئت خبرې وکړئ. زه یې ستاسو له خوښې څوك په کابینه کښې نه نیسم هماغه و چه ډیرو وکیلانو شخصا ده ته خپله خوشبیني ښکاره کړه او اطمینان ئې ورکړ.

په دغه وخت کښې د مجلس رئیس ده ته داسې وویل:

(*بشما اعتماد است شما کابینه خود رابیاورید حالا رخصت هستید*) وروسته د ښاغلي داکتر محمد یوسف له رخصتیدو نه یو شمیر وکیلانو په موظف صدراعظم او په ښاغلي رئیس شدید

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتقادونه وکړه او دغه راز راتګ او پخوا له وختـه اعتماد غوښتل او اعتماد ورکول له قانون او پارلماني روش نه مخالف کار وګاڼه.

د اعتماد غونډه:

ښاغلی محمد هاشم میوندوال موظف صدراعظم چه له خپلې کابینې سره د اعتماد اخيستلو د پاره د ۱۳۴۴ د عقرب په ۱۱ مه عمومي مجلس ته راغی او خپله خط مشي ئې د حکومت له اعضاو سره معرفي کړه. نو ښاغلي رئيس وروسته تر دې چه ۲۰ تنو وکيلانو خپل نظر څرګند کړ نورو ته ئې د څه ويلو موقع ورنکړه او د اعتماد په باب رايګيري شروع کړه چه په بسل مجلس کښې د رئيس په دغه رويه ډير اعتراضونه وشوه او دی مجبور شو چه د تاسف اظهار وکړي. په دغه شلو تنو کښې د اولسي جرګې ناطق ښاغلی صداقت و چه د کابينې په يوه غړي ئې انتقاد وکړ او څو تنه وکيلانو غوښتل چه دی خپلې خبرې وکړي. ښاغلي رئيس هم د هغه خبرې قطع کړې او په دغه ډول د يوه وکيل د خبرو ازادي سلب شوه.

د لومړئ استيضاح غونډه:

د ښاغلي ميوندوال صاحب په صدارت کښې چه وروسته د اعتماد له اخيستلو څلور تنه نوي وزيران مقرر شوه او يو وزير له يوه وزارته بل ته بدل شو د حکومت دغه کار د دې باعث نه شو چه حکومت د استيضاح مجلس ته راوغوښتل شي.

په دې مجلس کښې ۷ تنو وکيلانو له ښاغلي صدراعظم څخه استيضاح وکړه او صدراعظم مجلس ته توضيحات ورکړه. په توضيحاتو باندې مباحثه شروع شوه او ډيرو وکيلانو د خبرو د پاره خپل نومونه ثبت کړه له دغې جملې نه چه ۱۲ خبرې وکړې.

ښاغلي رئيس وويل: *(ايا بحث کافی شده بالای اين يا نه)*

ښاغلي صداقت د قانوني اعتراض په ډول وويل: *(ره د ښاغلي رئيس صاحب توجه د اصول وظايف داخلي دې مادې ته جلبوم چه*

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر وکیل حق لري د بحث لاندې موضوع کښي خپل نظر ښکاره کړي. تراوسه پورې چه ځينو وکيل صاحبانو خپل نظريات نه دي ښکاره کړي. بل ځوك د هغو حق نشي تلفولی. بايد دا رايګيري ونشي چه بحث بس دی که نه دی بس؟) وروسته تر دې ۵ تنو خبرې وکړې او ښاغلي رئيس بيا وويل:

(تاسې نه پوښتنه کوم چه ايا بحث کافي شويدی په دې موضوع کښي؟) دلته د وکيلانو له خوا بيا هلهله پورته شوه او پس له هغه ۳۴ تنو ته د خبرو موقع ورکړه شوه.

بالاخره ښاغلي رئيس د حکومت توضيحاتو باندې داسې رايګيري وکړه چه اقليت پکښي اکثريت وښودل شو چه تفصيل ئې دا دی:

د استيضاح او توضيحاتو په جريان کښي څلور پيشنهاده مجلس ته وړاندې شوه چه د هر يوه خلاصه دا ده:

۱ـ استدلال حکومت و اعضای ولسي جرگه شنيده شد برای اتخاذ تصميم ولسي جرگه موضوع را در جلسه اينده خود طرح کند. (د دې پيشنهاد طرفداران ۵۱ تنه و).

۲ـ از طرف شوری و حکومت هئيت مختلط قانون دانان تعيين گردد که قناعت طرفين را حاصل دارد. (د دې پيشنهاد طرف داران ۴۶ تنه).

۳ـ حکومت بايد د اولسي جرگه د اعضاوو دلايلو او اعتراضاتو په مقابل کښي خپل قانوني دلايل تحريري راوليږي چه په مجلس کښي پرې رايګيري وشي. (طرفدار ۲۵ تنه).

۴ـ توضيحات ښاغلی صدراعظم در موضوع رای اعتماد پنج نفر وزير شنيده شد رايګيری شود که طرف قناعت مجلس واقع ميشود يا نه؟ (طرف دار ۶۵ نفر) د دې رايګيري په نتيجه کښي رئيس وويل د مجلس اکثريت د صدراعظم په توضيحاتو قناعت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته سري پوهيدی شي چه دري لومړني پيشنهادونه په دې تکي کښې کاملا اتفاق لري چه په دې جلسه کښې دې د صدراعظم په توضيحاتو باندې د قناعت او عدم قناعت په باب رايګيري نه کيږي او د دې معنی دا ده چه دوی په دغه توضيحاتو قانع نه دي يوازې څلورم پيشنهاد دا غواړي چه د قناعت او عدم قناعت په باب دې سمدستي رايګيري وشي، چه ۶۵ تنه دغه پيشنهاد تائيدوي او ۱۲۲ تنه نور ئې مخالف دي مګر شاغلي رئيس سهوا يا عمدا د نجيبي د اروزګان د وکيل په دغه پيشنهاد يعني په څلورم پيشنهاد داسې رايګيري کوي: (کسانيکه به توضيحاتي که از طرف صدراعظم درينموضوع داده شد قناعت دارند انها لطفا دست خود را بالا کنند) او بيا وايي: (د اقای نجيبي پيشنهاد قبول شو تصويب شو.)

د دې رايګيري اصلي او اساسي عيب دا دی چه د اروزګان وکيل پيشنهاد وکړ چه د قناعت په دغه مجلس کښې چه د رايګيري له مخې ۱۸۷ تنه حاضري دي ۶۵ تنه اکثريت هم وي چه څلورم پيشنهاد ئې تائيد کړی دی. بيا هم د دغه پيشنهاد تائيد دا ايجابوله چه دقناعت او عدم قناعت په باب رايګيري شوې واي، چه څو تنه قانع دي او څو تنه نه دي قانع. نه دا چه د دغه پيشنهاد په تائيد د ۶۵ تنو لاسونه جګول د قناعت او نه قناعت رايګيري وګڼل شي.

نه پوهيږم چه ولې ښاغلي رئيس د دې په ځای چه ووايي (څوک چه د *اروزګان د وکيل صاحب پيشنهاد تائيدوي لاسونه دې جګ کړي*) داسې وويل: (کسانيکه به توضيحاتيکه از طرف صدراعظم درينموضوع داده شد قناعت دارند انها لطفا دست خو را بالا کنند) که فرضا ښاغلي رئيس صاحب د اروزګان د وکيل صاحب پيشنهاد بې رايګيري د اکثريت له خوا تائيد شوی ګڼلي وی او په هماغه اساس له مجلس نه پوښتنه کوي چه په توضيحاتو باندې قانع اشخاص بايد خپل لاسونه جګ کړي، نو ۶۵ تنو خپل قناعت

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګند کړي وبايد فورا ئې دا ويلي واى څوك چه قناعت نلري هغه دې لاسونه جګ کړي او وروسته تر دې ئې ويلي واى چه اکثريت په کومه خوا دى؟ هرڅه چه و بناغلي رئيس په هغه ان کښې په دغسې رايګيرې له حکومت سره ډيره لويسه مرسته وکړه. يعنې اصل رايګيري ئې په فرعې رايګيري کښې ورکه کړه او ولسي جرګه ئې ورته راوپرځوله مګر کله چه په بله جلسه کښې د دغه جريان تصويب ليکل کيده هلته دغه مشکل تبارز وکړ چه که تصويب وليکل شي چه اکثريت د حکومت توضيحات د قناعت وړ وګڼل نو د (۶۵) تنو په مقابل کښې (۱۲۲) تنه په مخالفت امضاء کوي او يوه قانوني معضله مينځ ته راځي ځکه د تصويب له ليکلو صرف نظر وشو او په عوض کښې ئې داسې تصويب مينځ ته راغی:

(در ماده (۶۶) قانون اساسي راجع به استيضاح نوشته شده است اعضاى ولسي جرګه ميتوانند از حکومت استيضاح نمايند مباحثه در مورد توضيحيکه از طرف حکومت داده ميشود به تصميم جرګه منوط ميباشد. از اين ماده معلوم ميشود که مباحثه به تصميم جرګه منوط است و در باب تصويب و فيصله تذکري نرفته و ان نيز به تصميم جرګه منوط است اما به سببيکه بعضي مشکلات قانوني در باب نوشتن تصويب موجود است که از طرز رايګيرى بعمل امده لذا بهتر است از نوشتن تصويب صرف نظر شود) د مجلس دغه تصويب چه د جلال اباد د وکيل د پيشنهاد په اثر مينځ ته راغی دا حقيقت څرګند کړ چه په رايګيري کښې د مغالطې او مسامحې نه کار اخيستل شوى او د اولسي جرګې موقف دلاحقو وزيرانو د اعتماد په باب پخپل حال باقي دی.

د ۱۳۴۶ کال بودجه:

د چهارشنبې په ورځ د ۱۳۴۶ د اسد په ۳۱ مه چه عمومي مجلس د بودجې د تصويبولو دپاره منعقد شو په ښاغلي رئيس باندې داسې اعتراض وشو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل وکیل:

اعتراض قانونی من شخصا به اقای رئیس است که بدون اینکه نصاب مجلس تکمیل گردد مجلس را دایر نموده اند طبق اصول وظایف داخلی نصاب از ۱۴۴ نفر است بالفصل در مجلس در حدود (۱۱۰) نفر موجود است...

ښاغلی رئیس:

با اعتراض قانونی رایگیری میکنیم که ایا وارد است یا وارد نیست و کلای محترمیکه اعتراض قانونی را وارد نمیدانند دست بالا کنند این اکثریت است و اعتراض قانونی را با اکثریت فیصله کردیم که وارد نیست.

ښاغلی فرزان د زنده جان وکیل:

من هم به این عقیده هستم که مجلس نصاب ندارد با انهم که مجلس دایر است.

ښاغلی رئیس:

این خارج موضوع است به رایگیري فیصله شد در مورد موضوع گپ بزنید.

میرمن معصومه د معروف وکیله:

من از ښاغلی رئیس سوال دارم که ایا تنها بودجه عادي میتواند بمجلس ایکه نصاب ندارد تیر شود یا نه؟

ښاغلی رئیس:

خارج موضوع است.

سره له دغو اعتراضونو بالاخره ښاغلي رئیس په بودجه باندي داسې رایگیري وکړه:

(وکلای محترمیکه طرفدار پیشنهاد وکیل صاحب بدخشان هستند لطفا دست خود را بالا کنند. تشکر اکثریت است و کلای محترمیکه مخالف هستند لطفا دست خود را بالا کنند. این اقلیت است. رای ممتنع یک تعداد رای ممتنع است، به اکثریت ارا،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیشنهاد وکیل صاحب مرکز بدخشان راجع بمعاش منطقوي و راجع بموازنه بودجه عادي سنه ۱۳۴۶ باکثریت تصویب شد). په دې رایگیري کښې ښاغلي رئیس د موافقو او مخالفو تعداد ونه ښود او ممتنع رایې هم په ابهام کښې پاتې شوې. دغه اجمال او ابهام پخپله دا ښیي چه ښاغلي رئیس د مجلس نصاب نه بې پردې کوي او په لږو خلکو د ډیرو خلکو کار کولې شي.

دلته علاوه په دې چه د بودجې په تصویب کښې د اراو شمېرنه نه ښیي رایګیري هم یوازې د بدخشان وکیل صاحب په پیشنهاد په مثبت او منفي ډول کوي یعنې د حکومت په پیشنهاد شوې بودجه او د انجمن مالي په پیشنهاد او نظریه هیڅ رایگیري نه کیږي چه په قانوني لحاظ دغه رایگیري ډیره ضروري وه.

هغه قانوني اعتراض چه د مجلس په نصاب باندې وشو رئیس صاحب د دې په ځای چه حاضر کسان وشمیري په هماغه مجلس کښې رایگري کوي چه معترض ئې قانوني نه گڼي.

په دې رایګري کښې هم د موافقو او مخالفو شمیر نه ښیي او د عدم نصاب اعتراضونه چه نور وکیلان کوي دی همدومره وایي: (خارج موضوع است. دا په رایگیري فیصله شوې ده) ډیره عجیبه لا دا ده چه د ۱۳۴۷ د عقرب په ۱۳ مه څوك په مجلس کښې د نصاب په نشتوالي اعتراض کوي او همدغه رئیس صاحب هلته داسې وایي:

ښاغلي رئیس:

قضیه اینطور است که وقتیکه راجع به نصاب کس اعتراض میکند درینجا رایگیری نمیشود بلکه شمار میشود. انجا وارد بودن نا وارد بودن موضوع نیست تعداد موضوع است.

له ښاغلي اعتمادي نه استیضاح:

دا استیضاح د ۱۳۴۷ د ثور په ۲۴ مه شروع شوه او د جوزا په ۲۱ مه ئې خاتمه ومونده. په دې استیضاح کښې ښاغلي اعتمادي څو ورځې پته خوله ناست و او د ډیرو وکیلانو استیضاحیه ویناوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نې واوريدې چه په دغو ويناو کښې يوه مهمه موضوع د انحصاراتو ناوړه استفادې او غلط اجراات وو چه د استيضاح د غونډې په جوړيدو کښې ئې اصلي نقش نه درلود.

په دې موضوع کښې د بدخشان د وکيل صاحب ښاغلي عبدالقيوم خان او د مرغاب د وکيل ښاغلي حاجي غلام رباني خان ترمينځ يو څه مناقشه او مشاجره پيدا شوه او وروسته تر دې چه ښاغلي اعتمادي صدراعظم وکيلانو ته توضيحات ورکول، ښاغلي رئيس داسې وويل:

ښاغلی رئيس:

وکلای محترم قبل از انکه جلالتماب صدراعظم صاحب راجع بجواب استيضاحات وکلای محترم حرف بزنند محض ميخواهم چند کلمه بصورت عمومی بفرمايند. وروسته تر دې ښاغلي اعتمادي داسې وويل:

ښاغلی اعتمادي:

جناب رئيس وکلای محترم! از اينکه جناب رئيس و وکلای محترم فرصت دادند باينکه قبل از اينکه من بجواب استيضاحاتيکه در جلسات قبلی روی موضوع انحصارات سوالات متعددی وارد شده بود و اين موضوع فعلا مورد بحث بين دو نفر از وکلای محترم شوری است اگر بمن اجازه بفرمايند که در توضيحات امروز خود من از توضيحات روی موضوع انحصارات خود داری بکنم و البته بعدا وزير ماليه حاضر خواهد بود که در کميسيون مربوط روی اين مطلب توضيحات ارايه بکنند و اين پيشنهاد من محض و محض منظور جز حسن روابط بين شوری و حکومت چيز ديگری ندارد.

د ښاغلي صدراعظم له دغو خبرو نه وروسته ښاغلي رئيس له صدراعظم نه خواهش وکړ چه خپل توضيحات واوروي يعنې بې له دينه چه د مجلس اکثريت دا ومني چه صدراعظم دې د انحصاراتو په باب څه نه وايي او دا موضوع دې له عمومي مجلس نه کميسيون

(c) ketabton.com: The Digital Library

تـه انتقـال وومـي، ښاغلـي رئيـس بـې درنـګه صدراعظـم تـه د وينـا اجـازه ورکـړه او پـه دغسـې مـهارت يـوه مهمـه موضـوع چـه د دولـت پـه اقتصـاد کـښې ئـې ډيـر اهميـت درلـود او د مطلـب ټکـي و لـه مينـځه لاړه يعنې پـه حقيقـت کـښې استيضاح پوچـه شـوه او څه پکـښې پـاتي نشـوه.

د ملاحظـې وړ خبـره لادا ده چـه بـې لـه دينـه چـه صـدراعظم خواهـش وکـړي چـه زه پـخـوا لـه توضيحـاتو پـه عمومـي صـورت يـو څـو خـبرې کـوم پخپلـه رئيـس لـه ده نـه خواهـش کـوي چـه لـه توضيحـاتو نـه د مخـه څه ووايـي. تـر دې هـم ډيـره مهمـه خـبره دا ده کلـه چـه ښاغلـي صدراعظـم خپـل توضيحـات مجلـس تـه عـرض کـړل نـو سمدلاسـه ښاغلـي رئيـس وفرمـايل:

وکـلای محـترم! باسـتيضاحات وکـلای محـترم جنـاب صدراعظـم توضيحـات کـافي دادنـد اکنـون اگر رفقـاء موافقـه داشـته باشـند خاتمـه ميدهيـم بـا ايـن مجلس، ايـن مجلس خاتمـه يـافت.

د مجلس ختمولـو پـه بـاب کـه څه هـم د رفيقـانو موافقـه وغوښتـل شـوه مـګر چـا لاڅه نـه وويلـي چـه مجلـس ختـم شـو او د صدراعظـم توضيحـات د رئيـس لـه خـوا کـافي وګڼل شـوه.

د اساسـي قـانون د ۶۶ مـادې پـه حکـم چـه وايـي: (مباحثـه در مـورد توضيحاتيکـه از طـرف حکومـت داده ميشـود بـه تصميـم جـرګه منـوط ميباشـد) رئيـس قانونـا مکلـف و چـه د مجلـس اکـثريت ئـې د رايګيـري پـه وسـيله معلـوم کـړي واي چـه د حکومـت پـه توضيحـاتو مباحثـه کـوي او کـه نـه؟ دا هـم د مجلـس کـار و چـه توضيحـات کـافي ګڼي او کـه نـه؟ د انحصـاراتو موضـوع چـه پـه استيضاح کـښې داخلـه وه، صدراعظـم پـه دغـه مـورد کـښې د توضيحـاتو پـه ورکولـو د اساسـي قـانون پـه حکـم مکلفيـت درلـود چـه بـايد ښاغلـي رئيـس او ښاغلـي صدراعظـم دواړه دغـو ټکـو تـه متوجـه واي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مجلس خو سمدلاسه بې له دينه چه چاته د څه ويلو موقع په لاس ورشي ختم شو او په بله جلسه کښې د رئيس په دغه روش باندې داسې اعتراض وشو:

ښاغلی نيک محمد د کوهدامن وکيل:

ښاغلی رئيس محترمو وکيلانو! د وزير صاحب ماليه راتګ صدراعظم وويلې ليکن رايګيري پې نه ده شوې. فيصله نه ده شوې، خالي صدراعظم وويل چه دی راشي ليکن زه ګومان کوم د اصل مطلب د قانون اساسي په سويه باندې تولو استيضاح او د تولو جوابونه چه صدراعظم ويلي دي صحيح جوابونه نه دي ويلي. مونږ قانع نه يو مباحثه کوو، په تول هغه باندې چه رئيس صاحب وويل کافي توضيحات ئې ورکړه زه دا کافي نه بولم، دا توضيحات کافي نه دي. هر سړی د قانون اساسي سويه باندې حق لري چه مباحثه وکړي.

ښاغلی رئيس:

وکيل صاحب نادعلي وائي چه نصاب نشته، جلسه ختم شوه.

د اولسي جرګې په جريده کښې د نادعلي وکيل صاحب اعتراض په نصاب باندې ثبت شوی نه دی. که فرضا دغه اعتراض هغه کړی هم وای، رئيس صاحب بايد د خپل تعامل په اساس يا رايګيري کړې وای چه اعتراض وارد دی که نه. يا ئې بايد وکيلان شمېرلي وای چه نصاب شته او که نه؟ مګر دا خل ئې نه هغه وکړه او نه دا ځکه چه بې د مجلس له ختمولو نه په بل ډول د مباحثې مخه نه نيول کېده.

د۱۳۴۸ کال بودجه:

د دولت په بودجه چه هر څه بحثونه وشوه بالاخره ښاغلي رئيس د دغه کال د اسد په ۱۹ مه رايګيري وکړه. په دې جلسه کښې د بودجې په باب يو فوري توصيه شوې پيشنهاد هم مجلس ته وړاندې شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلی رئیس:

کسانیکه بودجه عواید و مصارف ۱۳۴۸ دولت را با نظریه مشورتي مشرانو جرگه و تصویب انجمن مالي و بودجه تائید میکند لطفا دست های خود را بالاکنند. اقلیت است.

کسانیکه پیشنهاد فوري توصیه شده را که توسط منشی صاحب قرائت شده تائید میکنند لطفا دست های خود را بالاکنند. اکثریت است

پیشنهاد فوری راجع به بودجهء سال ۱۳۴۸ دولت باکثریت اراء تائید و تصویب شد و مجلس خاتمه است.

په دې رایگیرې کښې چه له رایګرو سره سم مجلس ختم شو او د څه ویلو موقع چاته په لاس ورنغله بیا هم ونه ویل شوه چه اکثریت څو تنه دی او اقلیت څو تنه؟ همدارنګه د حکومت په پیشنهاد شوې بودجه هم خانګړې رایګیري ونشوه.

بله جلسه د ۱۳۴۸ کال د اسد ۲۱ مه وروسته له افتتاح څخه

ښاغلی داکتر فرزان د زنده جان وکیل:

بودجه عادی و انکشافی حکومت در جلسه بدون نصاب تصویب شد.... امروز هم قراریکه دیده میشود مجلس نصاب ندارد.

ښاغلی رئیس:

داکتر صاحب فکر مینکم این وظیفه منشی است که بگوید مجلس نصاب دارد یا ندارد...

د ښاغلي رئیس صاحب دغه جواب که په فرض محال قانوناً صحیح وګڼو او تیر تعامل هم هیر کړو چه په دغسې اعتراض به د رئیس له خوا یا رایګیري کیده او یا به حاضر وکیلان شمیرل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیده. د بناغلي رئیس هغه خبره نشو هیرولی چه په یوه جلسه کښې ئي وویل

" وکیل صاحب ناد علي وایي چه نصاب نشته جلسه ختم شوه".

اوس چه دا خبره نیغه مخې ته ودریده نو باید وویل شي: "این وظیفه منشي است که بگوید مجلس نصاب دارد یا ندارد و یا وظیفه وکیل صاحب نادعلي".

بناغلي رئیس صاحب به د جلسې په شروع کولو کښې کله ویل: نصاب تکمیل دی د لوی خدای په نامه غونډه شروع کوو.

کله به ئي ویل: منشي صاحب وایي نصاب تکمیل دی، د لوی خدای په نامه غونډه شروع کوو.

کله به ئي د نصاب په باب هیڅ نه ویل تش همدومره به ئي ویلې: د لوی خدای په نامه غونډه شروع کوو دا وو د اولسي جرګې د رویداد ښینې د ملاحظې وړ ټکي چه د پارلماني اداري څرنګوالی رابښیي او دا څرګندوي، چه د اولسي جرګې ارتباط له حکومت او دولت سره څنګه او څومره ساتل کیده.[1]

[1] افغان جریده لومړی کال، اتلسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د مرغومي ۶ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۲۷ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرسش و پاسخ

س : چرا معاونیکه با صدراعظم مخالف بود بعد از وی خلف الصدق او گردید و معاون صدراعظم دگر که اطاعت کامل داشت محروم ماند؟

ج : بین خلف و خلاف تجنیس و مناسبت لفظی موجود است.

س : چیست که قانون بقای اصلح را می شکند و بقای افسد را می پسندد؟

ج : اقتدار شخصی.

س : چرا سیاست ما خاموش و از نظر عوام پنهانست؟

ج : چون محجوب و اریستوکرات تربیه شده.

س : چرا جلسه استیضاح تصویب شد و دایر نشد؟

ج : انچه عیان است چه حاجت به بیان است

س : چرا صدراعظمان سابق دو معاون داشتند و حالا علی الرغم عنعنات تاریخی یک صدراعظم و یک معاون عرض وجود نمود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج : برای انکه ثلث در میان نه باشد و یک وجودگی یا به عبارت دیگر یگانگی و یکرنگی حفظ شود و برای انکه وجود و عدم وجود معاون دوم مساوی است.

س در سال جاری که با فقر و فاقه روبرو هستیم صرفه جویی در کدام موارد عملی گردید؟

ج در جلسات شوری و در تعلیمات پوهنتون.

س : وزیر و معین چگونه میتوانند در صلح و سلم بسر برند؟

ج : که یکی فعال و دیگری غیر فعال باشد و اصول پنجگانه زیست باهمی باندونگ را رعایت کنند.

س : فرق بین رشوت گرفتن و رشوت خوردن چیست؟

ج :اگر خام گرفت گرفتن است و اگر پخته میخورد خوردنست.

س : کدام رشوت است که نه خورده میشود و نه گرفته میشود؟

ج : وجه نیکو و حسن معاشرت که تماس دوستانه گفته میشود.

س : اشتراکیت در کدام موارد معمول است؟

ج : در عیاشی و فحاشی.

س : چرا ولسی جرگه برای جلسات رای اعتماد ۱۷ روز را وقف کردند و برای تصویب بودجه دولت یک روز را کافی شمردند؟

ج : چون برای تعطیل قانونی همین یک روز مانده و بس.[1]

[1] افغان جرید. سال اول شماره ۱۸
۶ جدی ۱۳۵۰
۲۷ دسمبر ۱۹۷۱
این اثر به نام مستعار «بوتوس» نشر شده است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اوسني حکومت ښه او بد

د ښاغلي داکتر عبدالظاهر حکومت په داسي وخت کښي مينځ ته راغئ چه شرايط او حالات له پخوا نه ډير خراب وو او نور هم مخ په خرابئ و.

نه پوهيږم چه د داکتر صاحب محتاطانه پوهي د ډير اجبار په حکم او که د خدمت په شوق و ذوق دغه د مشکلاتو نه ډك مسئوليت ومانه او بسم الله مجريها ني شروع کړه.

د ده خط مشي او د ده ملگرو ته له ده سره په يوه بيړئ کښي ناستو خلکو ته چه په ولسي جرگه کښي ۱۷ ورځي هر څه وول شوه هغه تولو واوريده چه قند اميخته با گل نه و مگر د دوی د زړه دوا پکښي وه څکه ئي په اخره کښي د شکريي په ضمن کښي وويل مونږ خوشحاله يو چه په دغسي ديموکراتيکه فضا کښي مو د اعتماد رايه واخيسته.

دي حکومت وروسته تر دي که څه هم تراوسه داسي کوم کار نه دی کړی چه بريتونه پري تاو کړي لکه چه د ايران حکومت په خليج فارس کښي وکړ يا د هند حکومت په بنگله ديش کښي سرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورساوه، مګر له خپلې غريبۍ او بې وسۍ سره ئې مناسب يو څه وکړه چه يادونه ئې پکار ده

زه غواړم دلته ښه او بد دواړه په نظر کښې ونيسم او له هغه ازاد قضاوت نه استفاده وکړم چه د افغانستان هر حکومت ئې پخپله خط مشي کښې ادعا کوي مګر هيڅکله ترينه په جهاني واقعياتو کښې کار ناخلي.

د حکومت هغه ښه ښه کارونه چه مونږ ته معلوم دي، دا دي:

۱ـ د مطبوعاتو قبلي سانسور چه په تير حکومت کښې د اساسي قانون په ضد معمول و او چا ترينه انکار هم نه کاوه. په دې حکومت کښې له مينځه لاړ او د فکر و بيان ازادئ ته په احترام وکتل شوه.

دا کار بايد د حکومت د حسناتو په تله کښې بې وزنه او بې ارزښته ونه ګڼل شي او په درانه نظر ورته وګورو.

۲ـ د غلې د کموالي په وجه له نورو هيوادو نه امداد غوښتل که څه هم کوم ابتکاري کار نه دی بلکه اجباري مسئله ده مګر بيا هم د خلکو په ژوندانه کښې فعلا ډير تاثير لري او حياتي اهميت ئې ثابت دی.

۳ـ د خپلواکۍ د جشن مراسمو او مصارف څه نه څه کمول هم ددې حکومت يو مناسب کار وو چه يو څه جرئت ئې غوښته او تاثير ئې په خلکو باندې عموما ډير ښه و.

۴ـ د اسلامي ممالکو د وزيرانو جرګه چه په کابل کښې د تير حکومت په منښه په يوه نا مناسب وخت کښې د نامناسبو حالاتو او شرايطو په تحت کښې جوړيدونکې وه د هغې ځنډول هم د دې حکومت ډير پرځای اقدام و.

۵ـ د حکومت هغه اعلان چه د اقتصادي تنګسې په وجه ئې د سفرونو او دعوتونو په مصارفو کښې د تقليل وعده خلکو ته ورکړه او په نوو تعميراتو ئې هم يو څه بنديز ولګاوه که عملي جنبه ئې پيدا کړي وي ډير ښه کار ورته ويلی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ـ د سرکاري موټرو تحدید او تقلیل که په وزارتونو کښې منل شوی وی او محض تبلیغاتي خبر نه وی د قدر وړ کار دی.

۷ـ ځینو محلي ژبو ته په راډیو کښې برخه ورکول او د پښتو ژبې تشه یادونه چه د فراموشۍ مخه نیسي د یادولو وړ ده چه د اولسي جرګې غوښتنو ته د اعتناء دلیل کیدی شي.

۸ـ بې ځمکې خلکو او کوچیانو ته د ځمکې ورکولو اعلان هم د امیدوارۍ وړ زیری دی خدای دې وکړي چه په عمل کښې واقعیت پیدا کړي.

۹ـ په لندن کښې د اعلیحضرت همایوني د سفر له برکته د انګلستان د خارجه چارو د وزیر هغه اعتراف چه د افغانستان په باب د یوه تاریخي حقیقت او واقعیت یادونه ده په ملي لحاظ سیاسي ارزښت لري چه د افغانستان خارجه وزیر به هم پکښې بې تاثیره نه وي.

د حکومت دغه کریدتونه به د ترازو په یوه پله کښې واچوو او وبه ګورو چه په دا بله پله کښې څه اچولی شو یعني د کریدت په مقابل دبت څومره او څنګه دی؟

۱ـ د شورى څو تصویب شوي قوانین (د احزابو قانون ـ ولایت جرګو قانون ـ ښاروالیو قانون...) چه د یوې تقنیني دورې محصول او د حیات ثمره ده او واقعي دیموکراسي ورته شدید حیاتي ضرورت لري څنګه چه د تیرو حکومتونو له خوا مختنق شوه او د انفاذ مخه ئې ونیوله شوه، اوسني حکومت هم دغه قانوني اختناق چه معنا ورته پارلمان وژل ویلی شو. هماغسې ټینګک وساته او د اساسي قانون د شنډولو غیر دیموکراتیک سیاست ئې تعقیب کړ. اوس دا معلومه شوه چه د دیموکراسۍ او اساسي قانون په مخالفت کښې زید او عمر متفق او متحد دی، که څه هم پخپل مینځ کښې (ضرب زید عمرا) ضرب المثل ګرزیدلی دی. دلته باید دا هم ووایو هغه داکتر صاحب چه د اولسي جرګې د رئیس په حیث ئې د تقنیني

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوري په خاتمه کېښې د احزابو وجود ډېر ضرور او لازم وګڼه اوس يې دغه ضرورت هېر کړی دی

۲ـ د اولسي جرګې د استيضاح په باب هم دا حکومت له پخواني حکومت نه څه فرق نلري او مجلس له نصابه غورځول يو عنعنوي سياست دی چه هر حکومت ئې صادقانه پيروي کوي.

۳ـ د بنګلہ ديش په جريان کښې هغه طلايي موقع چه د پښتونستان د مطالبې د پاره ئې د اب حيات مثال درلود او د سياسي پوهې خاوندانو ترينه ډېره لويه ملي او تاريخي استفاده کولی شوه د دې حکومت له لاسه وړيا لاړه او هيڅ ترې بود نشوه.

۴ـ د متواترو اوريدلو له مخې هغه تجاوز چه د ايران له خوا د افغانستان په حيثيت او ملکيت باندې شوی او کيږي د دې حکومت خاموش سياست چه د رضا او تسليم معنی لري حکومت شديدا محکوموي او مسئوليت ئې د يوې تاريخي لکې په حيث د تاريخ لمنې ته سپاري.

۵ـ د پوهنتون په مقابل کښې د حکومت عاطل او بې نتيجې دريغ هم د نباغلي اعتمادي له لومړني حکومت نه ډېر فرق نلري او له عرفاني رکود سره ډېره مرسته کوي.

۶ـ د مامورينو عزل و نصب تغير او تبديل هم د قناعت وړ نه دی يعنې له اهليت او لياقت نه پکښې شخصي روابط او امرانه سفارشونه ډېر دخل لري. که سړی مقررېو ته ښه ځير شي او کوم داسې مثال پيدا کړي چه يوه چوکۍ لايق او مستحق شخص ته ورکړ شوې وي هلته هم دا وينې چه دغه ورکړه د اهليت او لياقت په اساس نه ده بلکه د شخصي مهربانۍ او احساس له مخې ده يعنې حق د حق د پاره نه دی ورکړ شوی بلکه د شخصي پيرزوينې په بناء د بخشش په ډول ورکول کيږي چه بايد په مرهونيت او ممنويت معاوضه شي او د عبوديت رنګ واخلي

۷ـ په جهاني سياسي فعاليتونو کېښې هم دا حکومت د پخوا په شان بې برخې او بې علاقې پاتې دی په دنيا کښې هر څه پيښ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکـه چـه دوی پکـښې د ازاد قضـاوت حـق نلـري او پـه حـق الـسکوت قـانع شـوی دی.

۸ـ پـه دغـه مغتـنم فرصـت کـښې چـه د پاکسـتان حکومـت تـه د پښتونسـتان پـه بـاب د څه منلـو اجبـار متوجـه و چـه بـايد د افغانسـتان حکومـت پـرې څه سياسـي فشـار وارد کـړای وای بـالعکس ئې د ترانزيتـي سهولت په باب عـرض شکران وکړ چـه هـر چاتـه لـه توقـع نـه خـلاف او عجيـب و غريـب ښکـاره شـو او د ډيـر منحـط سياسـت نمايندګي ئـې کولـه.

۹ـ د دې لاملـه چـه د اساسـي قـانون تطبيـق او تعميـل د حکومـت وظيفـه ده د قـانوني ايجابـاتو لـه مخـې د دوو نـورو قـواو تکميـل او قـانوني موجوديـت ډيـر عـاجل او فـوري اقـدام تـه ضـرورت لـري مـګر حکومـت د اساسـي قـانون دغـه مهمـه غوښتنـه بيخـي هـيره کـړې او داسـې معلوميـږئ چـه څوك قـانوني احکـامو تـه هغومـره توجـه او التفات هم نلري لکه چـه خپلـې نکتهائـي تـه لـري. دا و د حکومـت ځينـې هغـه فروګذاشتونه چـه د مسـئوليت پيـتي ئـې ډيـر درنـوي او د خلکـو پـه اذهـانو کـښې محکومـوي. اوس د ښاغلـي لوسـتونکي کـار دی چـه د دې حکومـت حسـنات او سـيئات پرتلـه کـړي، وګوري چـه کومـه خـوا سپکه او کومه خـوا ډيـره درنـه ده.[1]

---

[1] افغان جريده، لومړی کال، نولسمه ګڼه
د ۱۳۵ د مرغومې ۱۲ مه
د ۱۹۷۱ د جنوري ۳ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اولسي جرګې د ځلوېښتو وکیلانو مطالبه

هغـه څه چـه د شـوری پـه تـالار کـښې ۱۷ ورځې پـه قبـل الظـهر او بعـد الظـهر کـښې د اعتمـاد د څرګندولـو پـه مناسـبت بناغلـو وکیلانـو حکومت تـه مخـامخ وویـل، باور لـرم چـه د رادیـو لـه څپـو نـه بـه د وطـن ډیرو ګڼو خلکـو هـم اوریدلـي وي، مـګر ډیـر پـوه او مسـتعد دماغونـه بـه هم پـه دې نـه وي موفق شوي چـه پـه محـض اوریـدو ئـې پـه مقایسـوي ډول د وکیلانـو د غوښتنـو درجـه بنـدي کـړې وي او پـه دې پـوه شـوي وي چـه غـیر لـه محلـي مطالبـاتو پـه عمومـي مسـایلو کـښې څه شـی څومـره وکیلانـو لـه حکومـت څخـه پـه شـدت او جدیت غوښتـي او د فشـار مهم نقـاط کـوم کـوم دي؟

د وکیلانـو دغـه بیـانیي چـه اوس د اولســي جـرګې پـه ۶ جلدونـو کـښې پـه ډېرو طویلـو او عریضـو پـاڼو کـښې ځای لـري د هغـو مطالعـه او مقایسـه هـم ډیره زیاتـه حوصلـه او ډیـر وخـت غـواړي.

هغـه مـهم او د مطلـب اساسـي ټکـی چـه پـه دغـو پـاڼو کـښې مدفـون دي تشـخیص او اسـتخراج ئـې د هـر چـا کـار نـه دی او هـر څوک ورسـره علاقـه هم نلـري.

بنايي چه حکومت ته هم په صحيح ډول دا نه وي معلومه چه د احزابو د قانون. د بناروالیو قانون او د ولايت د جرگو د قانون د انفاذ او اعلام مطالبه کومو کومو وکیلانو په څه راز الفاظو او کلماتو کړي ده او د دې غوښتنې وزن هم د اشخاصو په لحاظ او هم د وینا د قوت په لحاظ په څه اندازه دی.؟

د صدارت عظمی د دفتر کاتب گمان نه کوم چه د حکومت د صحيح فهم د پاره دغه زحمت په خان منلی وي او په لازم دقت ئې دغه ارزیابي کړې وي.

د دې د پاره چه دا خدمت څه نه څه ما سرته رسولی وي او د چا سترگې یا غوږونه مې خلاص کړي وي غواړم د خپلې تتبع محصول نشر ته وسپارم او دغه راز همکاري ونه سپموم، که چیرې حکومت د (۴۰) تنو وکیلانو غوښتنې ته په اعتناء گوري او بې ارزښته ئې ونه گڼي، د حکومت د خط مشي دا برخه به صدق پیدا کړي چه وايي:

(حکومت ارزو دارد در ساحه روابط ذات البینی قوای دولت و در مرحله اول در ساحه روابط با شوری اساسات متین همکاری و اعتماد متقابله ایجاد شود تا این حکومت و حکومات آینده از ناحیه نارسائیها و عدم ثبات موسسات سیاسی و فقدان همکاری و مفاهمه به نتایج اسف انگیزیکه بسر نوشت آینده دیموکراسی تاثیر منفی دارد مواجه نشود.) که حکومت په ربنتیا دغه ارزو لري او غواړي چه له شوری سره ښه رابطه قایمه کړي او په دغه مورد کښې د اساسي قانون د احکامو په مقابل کښې منفي حساسیت ونلري.

د وکیلانو دغه جدي تقاضا به نه ردوي او د هغه څه مخه به ونیسي چه د دیموکراسۍ په آینده سرنوشت منفي تاثیر لري. راشئ چه اوس د محترمو وکیلانو دغه غوښتنه د دوی په وینا و کښې ولټوو.

ــ محمد اسحق علومي د ارغستان وکیل: برای حل معضله های کنونی تشکیل احزاب سالم و مترقی را یگانه وسیله میدانیم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ سید ظاهر شاه د شکر درې وکیل ما انتظار داشتیم که جناب شما راجع به عملی شدن قانون احزاب سیاسی، انتخابات نمایندگان ولایتی جرگه ها و خط مشی خویش به ملت امیدواری میدادید و شاروالیها را که در دوران قبل از دیموکراسی انتخابی بودند از حالت تاثر اور سرپرستی و انتصابی بما نوید رهایی یافتن می بخشیدید ولی با کمال تاسف مشاهده نمودیم که حکومت شما با این مسایل کلیه که موفقیت دیموکراسی بدون تامین آنها بشکلی که قانون اساسی پیشبینی کرده است ممکن نیست کوچکترین اهمیتی قایل نگردیده اید.

ـ حاجي محمد آصف د کندهار وکیل: د احزابو قانون، د ولایت جرگو قانون، د ښاروالیو قانون باید ژر تر ژره د اساسي قانون له هدایت سره سم مینځ ته راشي.

د پغمان وکیل: طبقات حاکمه بیدادگر و حکومتهای متکی بر آن خود مانع تکامل دیموکراسی درکشور اند چنانچه در مورد قوانین احزاب، ښاروالیها و ولایتی جرگه و سایر قوانین دیموکراتیک مشی ارتجاعی دارند.

ـ نور محمد اکبري د کندهار وکیل. شایسته نمیدانم که در نظام دیموکراسی ما خلای عدم قانون احزاب موجود باشد.

ـ محمد عوض خواجه عمري د غزني وکیل: یک دوره قبلتر شخص جلالتماب شما بحیث وکیل و رئیس ولسی جرگه از همین خانه ملت یک سلسله قوانین را از تصویب نمایندگان ملت گذشتاندید که از عدم توجه حکومت سلف تا امروز بطی مراتب آن اقدام نشده در صورت اخذ رای اعتماد یکی از فعالیت اولیه و روش های دیموکراتیک شما طی مراتب نهایی همان قوانین وضع شده به اسرع ترین وقت خواهد بود.

ـ امیر محمد بهسودوال دسره رود وکیل: د احزابو قانون چه د دیموکراسۍ محور دی باید ژر تر ژره د عمل ډګر ته راواوزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهــم د ښاروالیــو قــانون ځکــه چــه ســر پرســتان د اساســي قــانون (۷۷) مــادې پــه ضــد تاکــل شــوي دي. د ولایتــي جــرګو قــانون چــه دمشــرانو جـرګه د دې قـانون د نشـتوالي لـه کبلـه د يـو ثلـث غـړو ځخـه نیمـګړې پـاتې ده.

ـ سـراج الدیـن منـګل د څمکنیـو وکیـل: د احزابـو قـانون څو کلونـه تیر شـوي او نـور بـه هـم څو تـیر شـي او تراوسـه پـورې ئـې عملـي څنـده هیڅ نـه ده ښکـاره شـوې.

د ښاروالیـو د قـانون پـاڼه نـه اړول کیـږي او خپلـو پخوانیـو ټیکـه دارانـو او اجـاره دارانـو تـه سـپارل کیـږي. د ولایتـي جـرګو قـانون هـم کومـه پتـه نلـري.

ـ محمـد اسـحق عثمـان د کـابل وکیـل: موضـوع دیګریکـه نـزد مـن لاینحـل و قـابل تشـویش عمیـق دیـده میشـود و روحیـه دیموکراسـي نویـن افغانسـتان را صدمـه مـیزند عـدم تطبیـق بعضـي قوانیـن مـهم است کـه ممـدو متمـم و حتـی جـزء لاینفـك دیموکراسـي شـمرده میشـود، مخصوصـاً قـانون احـزاب، بـدون بوجـود آمـدن قـانون احـزاب هیچـګاه و در هیـچ مملکـت دیموکراسـي تکـامل نیافتـه.

ـ عبدالکریـم عمرخیـل د لغمـان د مرکـز وکیـل: د ولایتـي جـرګو او ښاروالیـو د قـانون او ورسـره د انتخابـاتو ځنـډول، د ګوندونـو قـانون او ورسـره د ګوندونـو رسـمیت تالـول او داسـې نـور اسـتبدادي اعمـال کـه اختناق او د اساسي قـانون پـه حریـت بـاندې بیشـرمانه تجـاوز نـه دی نـو څه شـی دی؟

ـ محمـد هاشـم مشـوانی د اسـمار وکیـل: د اساسـي قـانون (۱۰۹) مـادې د حکـم مطـابق د ولایتـي جـرګو جـوړول او د (۱۱۱) مـادې د حکـم پـه بنـاء د ښاروالیـو د انتخابـات او د (۴۵۱) مـادې د دوهمـې فقـرې د حکـم مطـابق د ولایتـي جـرګې نـه مشـرانو جـرګې تـه د يـو تـن غړي انتخاب آیا د عمـل جامـه اغوسـتې ده او کـه نـه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ محمد سرور اکبري د بلخ د مرکز وکیل: ښاغلی صدراعظم موظف نکته دیگری که قبل از ختم بحث میخواهم توجه شما و رفقای کابینه تانرا بدان جلب کنم. موضوع طی شدن مراحل وبمیان آمدن قانون احزاب سیاسی قانون ولایت جرگه و قانون شاروالیهاست، زیرا که اساس دیموکراسی در هر کشوری بر پایه تشکیلات حزبی استقرار دارد تا موقعیکه احزاب بوجود نیاید در تکامل فکری ملت و بوجود آمدن رهبران سیاسی که مسایل ملی را خوبتر درك و احساس کنند بطائت موجود خواهد بود. آرزوی من و اکثر نمایندگان ملت بر اینست که مطابق به حکم قانون اساسی و در چوکات ارزشهای مندرج آن قانون احزاب هر چه زوتر بمیان آید. هکذا شاروالیها در حال اسفناکی بسر میبرند. وجود مامورین عالیرتبه حکومت بحیث شاروالیهای سرپرست درد دیگری بدردهای ملت افزوده است.

ـ عبدالغفار فراهي د بالابلوك وکیل: څرنگه چه دیموکراسي بې له احزابو او بې د احزابو د قانون څخه کوم مفهوم نلري، نو ښایي چه د دیموکراسۍ سره د وفادارۍ او د موفقیت د پاره د احزابو د ولایتي جرگو او داسې نور قوانین ژر وایستل شي.

ـ عبدالروف بېنوا د موسی قلعه وکیل: قانون اساسی افغانستان در موارد (۱۰۹) (۱۱۰) (۱۱۱) تشکیل ولایت جرگه های کوچك محلی تا درجه قریه ها و ښاروالیها را بحیث سازمانهای دیموکراتیك بوسیله خود ساکنان محل از طریق انتخابات آزاد سری مستقیم پیشبینی کرده است ولی در خط مشی شما نه تنها از تاسیس جرگه های ولایت و جرگه های محلی ذکر بمیان نیامده بلکه در راه از بین بردن ښاروالی های انتصابی فعلی که مغایر ماده (۱۱۱) قانون اسای بشکل غیر دیموکراتیك جریان دارد مژده هم داده نشده است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اگر جنـاب شـما توانسـتید کـه قـانون احـزاب، قـانون ولایـت جـرگه و قـانون شـاروالی را بمرحلـه تنفیـذ قـانون برسـانید کـار بـزرگی را انجـام داده خواهیـد بـود.

بناغلی صدراعظم موظـف! بیانیـه، وداعیـه شـما کـه در ختـم دوره (۱۲) ولسـي جـرگه در ایـن تـالار ایـراد گردیـد پیـش روی مـن اسـت و جنـاب شـما در آنوقـت چنیـن گفتـه بودیـد: (مشـکل اساسـی دیـگر دوره دوازدهـم ولسـی جـرگه عـدم موجودیـت احـزاب سیاسـی بـود. ایـن مسـئله عـلاوه بر اینکـه در تطبیـق اساسـات دیموکراسـی از ضروریـات است در سیر نظـام پارلمـانی نـیز نقـش مـهم و بـارز دارد) حـالا در خـط مشی شـما در مـورد احـزاب کـوچکترین ذکـری نیسـت.

ـ لعـل محمـد اکبري د دایکنـدي وکیـل: مـن بـه عقیـده خـود وجـود احـزاب سیاسـی را در افغانسـتان بمنزلـه روح در پیکـر دیموکراسـی میدانـم بنـا بـر ایـن از حکومـت شـما خواهشـمندم زمینـه ظـهور احـزاب سیاسی را هر چه زوتـر فراهم سـازید.

تـا وقتیکـه ولایـت جـرگه هـا در مرکـز ولایـات بوجـود نیـاید نمـی تـوان از خـود سـریهای مـامورین محلـی، قضـات و حکـام جلوگیـری گردد.

وقتیکـه مـا دیموکراسـی نداشـتیم ظـاهراً شـاروالیهای انتخـابی وجـود داشـت ولـی اکنـون کـه دیموکراسـی تـا انـدازه، رشـد کـرده چـه دلیلـی دردسـت اسـت کـه کـار شـاروالیها را شـاروال هـای بـاصطلاح سرپرست انجام بدهـد.

ـ بسـم الله د شـینکۍ وکیـل: تاسـو د خـط مشـي پـه دریـم بنـد کـښې ویلـي دي چـه د مملکـت د ژوندانـه پـه ټینـو ارخـو کـښې د موضوعـۍ قوانینـو نشـتوالی.

څرګنـده خـبره ده چـه د مخکنـي حکومتـو پـه ښـپړ کـالو کـښې بعضـې ترتیـب شـوي قوانیـن چـه لـه دواړو جـرګو څخـه ئـې خپـل مراحـل طـی کـړي حکومتـو د شـخصي غـرض پـه بنـا پـه طـاق د نسـیان کـښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

داجول او بعضي قوانين چه پر شخصي گټو بنا ، وو په طور د قاچاق سره تقنيني فرمان منظور کړل

ـ عبدالحسين مقصودي د ننګرهار وکيل. جناب صدراعظم موظف شما از عدم قوانين حرف ميزنيد ولی توجه نکرده ايد که قوانين پاس شده از شوری مانند قانون احزاب. قانون شاروالیها قانون ولايتی جرګه وغيره قوانين که از مدت ها قبل بايد نافذ ميشد چرا از طرف حکومت ها در طاق نسيان گذاشته شده است.

جی سنګ د کابل وکيل: پنځم د پارلماني ديموکراسئ لپاره ايجاباتو سره سم د احزابو قانون مينځته راوستل.

ـ عبدالرحمن زهري د بلوڅي ريګستان د کوچيانو وکيل. آقای دکتور صدراعظم موظف! همانطوريکه شما در خط مشی خود اشاره فرموده ايد ولی جرگه هم وجود قوانين فرعی را که مکمل و متمم قانون اساسی بشمار ميرود باشد ضروری ميداند ولی چنانچه شما هم اطلاع داريد برخی از اين قوانين ضروری امثال قانون احزاب سياسی، قانون ولايت جرگه ها، قانون شاروالیها قبلاً از شوری گذشته که بعد از توشيح برای انفاذ آماده می باشند ولسی جرگه بانفاذ اين قوانين شديداً احتياج حس ميکند اگر قانون احزاب سياسی نافذ نميگردد و احزاب سياسی تشکيل نميشود حکومت قانون نافذ شده نمی تواند.

قانون شاروالیها سالها شد از شوری گذشته ليکن هنوز هم شهرهای ما در دست همان شاروال های سرپرست و فعال مايريدو دست شانده حکومت شهر داری ميشود.

قانون ولايت جرگه ها در سال دوم دوره دوازده از شوری گذشته ولی تا حال هم نافذ نگرديده و جرگه های ولايت که اصلا نظام دموکراسی ذريعه آنها در ولايات رونق ميگرفت و مجلس ستا ذريعهء آنها اکمال ميشد تا حال تشکيل نگرديده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید رسول فکور د هرات وکیل تا آن زمان که طبقات حاکمه افغانستان زیر نفوذ امپریالیزم بر ما حکومت می کنند ناگزیر از انحراف ارزشهای دیموکراتیک قانون اساسی در ساحه قانون احزاب، ښاروالیها و ولایتی جرگه وغیره که با منافع شان تضاد دارد می باشند.

ـ میرزا محمد دقیق د گلستان وکیل: همچنان بمیان آمدن قانون احزاب، قانون ولایتی جرگه ها و قانون شاروالیها برای تامین دیموکراسی توجه جدی شما را میخواهم.

ـ خیرالله منور د خوگیانو وکیل: کوم وخت چه مې ستاسو خط مشي مطالعه کوله د سترگو کوښښ مې دا وو چه د اساسي قانون د (۱۲۶) مادې له حکم سره سم او د شورى د مخکینیو تصویبو په اساس د گوندونو د قانون په هکله څه ووینم متاسفانه چه کوم تذکر نه وو راغلى وروسته مې بیا دا کوښښ کولو چه د ښاري چارو او ښاروالیو قانون د اساسي قانون د (۱۱۱) مادې په استناد څه پیدا کړم چه خداى مو له دې سر پرستانو څخه خلاص کړي اما هیڅ مې ونه لیدل. بیا مې په حتمي توگه دا ضرور گڼلو چه د اساسي قانون د (۴۵) مادې سره سم د ولایت د جرگې د قانون په باب څه په لاس راشي اما څه په لاس رانغلل.

د گوندونو قانون چه د دیموکراسۍ ربنا هم ورته ویلی شوو د ضرورت له لحاظ څه رنگه چه زړه د وجود یو فعال ماشین گڼلی شوو همداسې د گوندونو موجودیت په دیموکراسۍ حتمي دی. د ښاروالیو قانون د اوسیدونکي د آرامۍ د پاره د یوې عادلې تلې حیثیت لري.

د ولایت جرگې قانون چه د مشرانو جرگې یو ثلث اعضاء تشکیلوي ستاسو په خط مشي کښې نشته.

ـ اسدالله صافي د تگاب وکیل: برخی قوانین بدسترس حکومت های سلف شما موجود بود و هست و در صورت حصول

(c) ketabton.com: The Digital Library

رای اعتماد بدسترس شما می باشد در تطبیق آن بذل مساعی نموده آنگاه از فقدان دیگر قوانین می توان تذکر داد.

. وزیر محمد د شرنی وکیل: باید تاسو پخپله تګ لاره کښې په ځرګند ډول د ښاروالیو او ایالتي جرګو د انتخاباتو د مینځ ته راتللو ته اشاره کړی وای خو متاسفانه تاسو په تګ لاره کښې دا شی نه ولیدل شو. د افغان ټول نجیب ملت ارزو لري ژر تر ژره ښاروالیو او ایالتي جرګو ته توجه وشي. تاسو د اساسي قانون د روحیې سره سم د سیاسي احزابو مینځ ته راتللو کومه یادونه نه ده کړې او په دیموکراسۍ کښې د سیاسي احزابو راتلل یو ضروري او حتمي کار ګڼل کیږي.

ـ جنت خان د جاني خیلو وکیل: س ـ رسمي حزبونه به کله اعلان شي؟

ج ـ کوم وخت چه ګلوګیر حزب له موره وزیږي

غلام سرور نبي یار د قره باغ وکیل: عدم موجودیت احزاب قانوني باعث بسا نابسا مانیها ګردیده است. احزاب در یك رژیم دیموکراسی حیثیت روح را در یك بدن دارد آرزو دارم که این روح در کالبد مردم ما نیز بدمد.

ـ محمد آصف پوپل د کوز کونړ وکیل. تشویش من از این است که جلالتماب شما از قانون احزاب. قانون اتحادیه محصلین. جرګه های ولایتی و ښاروالیها که همه آنها هسته کاملیت قانون اساسی و دیموکراسی کشور را تشکیل میدهد تذکری نداده اند. من به نمایندګی از مردم افغانستان و جوانان با درد و وطن پرست و صدیق توجه حکومت شما را درینمورد آرزومندم چه در غیر آن سهل انګاری حکومت شما درینمورد روزی سلسله همکاری بین ما را از هم خواهد شکست.

. حاجي فقیر محمد د جلال آباد وکیل: یکی از وظیفه مهم اینست که مسئله احزاب سیاسی را حل و فصل کنید. اګر حکومت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دموکراسی میخواهیم باید احزاب سیاسی نیز داشته باشیم قانون ولایتی جرگه عامل مهم دیگریست که نظر ما را جلب نموده. توجه جدی حکومت آینده را بان معطوف میگردانیم زیرا در اصل خود جرگه ولایتی تقسیمات فرعی ولسی جرگه بوده گفته میتوانیم که متمم آن می باشد اگر مقصد شما از فقدان قانون ښاروالئی آزاد و ولایتی جرگه باشد با شما همنوا... می باشیم.

محمد حکیم صدیقی د ینگی قلعه وکیل: طوریکه به صورت مجمل در خط مشی به قوانین متمم اشاره کرده اید کافی نیست باید واضح در مورد تطبیق قوانین ښاروالی، ولایتی جرگه و قانون احزاب وعده میدادید.

حاجي محمد احسان د ده سبز وکیل: ما انکاری نداریم که با داشتن قانون اساسی و تطبیق صحیح آن یک سلسله خواسته های ملت تامین میشود ولی چون متمم و مکمل قانون اساسی مملکت قوانین دیگریست که بایست برای تکمیل این قانون بوجود می آمد

نور علم مظلوم یار د میدان وکیل: در حصه قانون ښاروالیها و قانون احزاب بالخاصه در قانون انتخابات ولایتی جرگه چنین اظهار نظر مینمایم ماده (۴۰) قانون اساسی در عضویت مشرانو جرگه دو ثلث انتخابی و یک ثلث انتصابی واضح و تصریح داشته اما یک ثلث انتخابی که از راه ولایتی جرگه در عضویت مشرانو جرگه استحقاق قانونی داشته وجود ندارد پس فیصله های مشرانو جرگه به این اساس قانونی نخواهد بود. من نمیدانم که عدم موجودیت تطبیق آن چه خواهد بوده.

حاجي عبدالعلي تیموري د اوبی وکیل: برای تطبیق دیموکراسی واقعی در شرایط فعلی ملت نجیب افغان نیازمند نافذ شدن قانون ولایت جرگه و قانون ښاروالیها بوده

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد عوث اسحق زی د لاش وجوین وکیل. واقعیت اینست که یک نظام پارلمانی وقتی ماهیت قانونی داشته می تواند که در مملکت احزاب سیاسی بحکم ماده (۳۲) قانون اساسی وجود داشته باشد و حزب بر سر اقتدار یا حزبیکه حکومت را تشکیل می دهد در ولسی جرگه اکثریت داشته باشد ولی متاسفانه دیموکراسی ما که دیموکراسی افغانیست و با هیچ اصل نظام دیموکراسی توافق ندارد فاقد این کیفیت حزبیست جای تاسف است که حکومتهای افغانستان به این نکته اساسی یعنی قانون احزاب توجه نکرده همچنان حکومتها در مورد قوانین ښاروالیها و ولایتی جرگه توجه ندارند چنانچه در خط مشی شما نیز در باره این قوانین ذکری بعمل نیامده است.

- سید امیر د خان آباد وکیل: ښاغلی موظف صدراعظم صاحب! هر کله چه تاسو په دولسمه دوره کښې د اولسي جرګې د ریاست افتخار درلود څو قوانین د اولسي جرګې نه پاس شوه چه په هغو کښې دغه درې قوانین ډیر ضرور وو: د احزابو قانون. د ولایت جرګې قانون، د ښاروالۍ قانون هیله ده چه ستا د حکومت د راتلو په اساس دا قوانین د عمل میدان ته را واوزي.

- حاجي عبدالستار د ملاخیل د اجرستان وکیل: د ولایتي جرګې د قانون معطلي او ځنډ د اساسي قانون ارزښتونو سره مخالف دي ځکه چه د مشرانو جرګې یو ثلث ئې کم کړی دی، باید د اساسي قانون په حکم د مشرانو جرګې یو ثلث پوره شي ترڅو چه د دوی تعاویب او فیصلې قانوني بنه غوره کړي.

- حاجي فدا محمد د زنده جان وکیل: بیمورد نیست یاد آور شوم تا شما و آن عده وزرای تان سعی نمائید که قانون اساسی مملکت و این وثیقه ملی افغان را طوریکه در طرح آن کوشش نموده اید در راه تطبیق مواد مندرجه آن نیز از هیچگونه فداکاری دریغ نفرمائید. بوجود آوردن قانون ولایتی جرگه. قانون ښاروالیها امری است حتمی و قابل تذکر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ محمد کریم صحرائي د دهراوډ وکیل: ستاسي د حکومت څخه زموږ جدي هیله دا ده چه د اساسي قانون پاته ارزښتونه لکه د احزابو قانون، دښاروالیو قانون، د ولایتي جرگه گیو قانون او د ښځو د ملي کالو قانون ژر د عمل صحنې ته راوباسئ.

ـ میر احمد میوند دمیوند وکیل: ښاغلی موظف صدراعظم! تاسي پخپله خط مشي کښې دیو شمیر قوانینو نشتوالی اول ذکر کوئ دلته دا سوال پیدا کیږي هغه مهم او ډیر ضروري قوانین چه شوری ډیر پخوا تصویب کړیدي لکه د احزابو قانون، د ښاروالئ قانون، د ولایتي جرگي قانون او داسي نور څه شوه او ستاسو حکومت له هغو سره څه کوي؟ او د تقنیني انسداد چاره به څه وي؟ هغه غیر مطبوع قوانین چه د شوری په ارشیف کښې پراته دي تدفین او تجهیز به ئې د چا په غاړه وي؟.

ـ عبدالقیوم د اندراب وکیل: ښاغلی صدراعظم موظف! برای مشکلات اقتصادي و اجتماعي عمده ترین علت آنرا فقدان قوانین بیان نموده اید. در این جا سوال پیدا میشود که قوانینیکه از طریق شوری در دوره دوازده و سیزده به تصویب رسیده است تا حال در معرض تطبیق گذاشته نشده است و قوانینیکه موجود است پنج فیصد هم مورد تطبیق قرار نمیگیرد.

ـ سید مبین شاه امیر د هلمند د مرکز وکیل: د احزابو قانون د دیموکراسئ د اساسي تشکیل او تکامل اصلي بنسټ او تهداب گڼم ترڅو چه دا واقعي ضرورت رفع نشي او قانون ئې مینځ ته رانشي. د دیموکراسئ د صحیح او سالمې ودې امکان نشي موجودیدلای.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. تسلسه گڼه
د ۱۳۵۰ د مرغومي ۲ مه
د ۱۹۷۱ د جنوري ۱۰ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجريـد

يو سړی چې خپلو نـاوړو اعمـالو پـه وجـه د اولـس لـه خـوا پـه تجريد محکوم شي سو بيـا ورسـره خلـك راشـه درشـه پريـږدي، پـه مـړي او ژوندي ئې نـه خـبروي. سـلام ئـې نـاخلي او سـلام نـه ور اچـوي. د يـوه نـا ملمـوس يـا جذامـي مريـض پـه شـان ګوښی اوسـي او د هـر چـا علاقـه ورسـره قطـع وي.

بنـدي خـو بـه وي خلـك ئـې خـبر اخلـي او پوښتنـه ئـې کـوي، مـګر تجريـد شـوی سړی د هـر چـا لـه زړه وتلـی او لـه نظـره لويدلـی وي.

څنګه چـه يـو فـرد پـه فـردي حيـات کښـې تجريـد سـره مخـامخ کيـږي حکومت هـم کله کله د خپلو خلکو لـه خـوا پـه تجريـد محکـوم کيـږي يـا د نـورو حکومتونـو د علاقـې پـه قطـع کيـدو تجريـدي حـالت اختيـاروي او مـنزوي کيـږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حکومت تجرید په داخل کښي وي او که په خارج کښي د سیاسي انتحار حکم لري او بالاخره لکه د پاکستان حکومت له نه تلافي کیدونکي خسران او خزلان سره مواجه کیږي

که یو حکومت په داخل کښي د خپلو خلکو له قطع علاقي سره مخامخ شي او د حکومت و ملت تر مینځ ډیره فاصله پیدا شي نو بیا دغه حال په داخل کښي محصور نه پاتي کیږي خارج ته هم سرایت کوي او په خارجي سیاست کښي هم ګوښي کیږي او یوازي کیږي.

هغه حکومت چه خلك ورته په کرکه ګوري د جهان په نظر کښي هم خوار او بیمقداره وي.

زمونږ حکومتونه هم له څو مودي راهیسي په بیره د تجرید خوا ته درومي او په داخل او خارج کښي له ملي او بین المللي انزوا او ګوښي توب سره غاړه غړۍ دی یو حکومت چه د ملت له حمایت څخه برخوردار نه وي او د اولس علاقه ئي نه وي جلب کړي هغه په حقیقت کښي په تجرید محکوم دی

څوك چه د وطن په حال کښي یو څه مطالعه لري هغه پوهیږي چه منورین او ترقي غوښتونکي ځیني له حکومت سره د مجادلي په حال کښي دي، ځینو ورسره مقاطعه کړي او ځیني نور ورسره بي علاقي پاتي شویدي (و ذالك اضعف الایمان) د شوری وضع هم له حکومت سره له چانه پته نه ده او هر څوك په دي پوهیږي چه یوازي د اعلیحضرت معظم همایوني حمایت او عنایت دی چه حکومتونه ئي په بست کښي ساتلی دی او که دا نه وی نو د حکومت او شوری تیره د وخته ماته دداو خوسي ئي سره نه څري.

ملایان او روحانیون هم د دیني او مذهبي امورو په وجه له حکومت سره د تصادم او مخالفت په حال کښي دی او د پل خښتي زړه دردوونکي خاطره هیڅکله نه هیروي.

د حکومت مامورین هم چه یو لږ شمیر ترسره مستثنی کړو عموماً له حکومت څخه ناخوښ او ناراضه دي

هغه بې قانونه اجراات او په مامورینو کښې مالکانه تصرفات چه لوی کار داران ئې وخت په وخت د شخصي ملاحظاتو په وجه په دوائرو کښې کوي مامورینت ئې د عبودیت او شخصي مالکیت درجې ته راټیټ کړی چه تحمل ئې د شخصیت خاوندانو ته ډیر مشکل دی.

همدغه وجه ده چه د مامورینو عمومي نظر ورته ښه نه دی او دلته هم یوه مجبوره خاموشه کرکه موجوده ده.

سرمایه داران. ملاکان او اعیان و اشراف هم چه د اوسنیو حکومتونو اداري فتور نظامي ضعف او سیاسي انحطاط وینې خپل هر څه په خطر کښې وینې ځکه معنا او مادتا له دې ځایه تللي او ظاهرا دلته د پښو په سر ناست دي یعنې له دې ناحیې نه هم حکومت له تجرید سره مخامخ دی.

دغه له هرې خوا تجرید چه حکومت ته متوجه دی د کابینې په داخل کښې ئې هم حلول او نفوذ کړی او خبره دې حد ته رسیدلې ده چه کله صدراعظم. کله معاون. کله یو وزیر او کله بل د تجرید په حال کښې لیدل کیږي او د ځان ځانۍ په وجه د تجرید او مقاطعې چاره هیڅوکي ته رسیدلې ده

که حکومت غواړي چه له دغه هر اړخیز تجرید څخه نجات ومومي او د خلکو اعتماد حاصل کړي خلکو ته دې هغه څه وړاندې کړي چه خلک ئې غواړي او د خلکو په ګټه وي.

دغسې یو حکومت چه خط مشي ئې په اولسي جرګه کښې په سلو کښې لس هم سه خوښوي او اکثریت ئې د قناعت وړ نه ګڼي هغه ځنګه ویلی شي چه مونږ د خلکو غوښتنو ته سم او صحیح جواب ورکړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت باید په دې ښه پوه شي چه د یوه رسم په حیث د اولسي جرګې په تش لاس جګولو غیر حقیقي اعتماد په طفیلي ډول حاصلول د استناد وړ نه دی.

ترڅو چه یو حکومت عملاً په صادقانه ډول یو مترقي حرکت شروع نکړي او له استثماري او ارتجاعي سیاست نه لاس وانخلي ملي قدرت او منورین له خان سره نشي ملګري کولی او له تجرید نه نشي راوتلی

حکومت باید کاملاً او حقیقتاً ملي او غیر انتصابي شي.

د یوه حکومت د ملي کیدو د پاره یوازې ملي څېره پیدا کول کافي نشو ګڼلی

ملي حکومت باید ملي طبیعت، ملي خاصیت او ملي روحیه ولري او قلب و دماغ ئې ملي وي.

کوم حکومت چه په باطن کښې شخصي او په ظاهره کښې ملي وي یعنې لکه خامسوزه ډوډۍ مغز ئې خام او مخ ئې سوی وي څوك ئې نه خوښوي او په صحیح معنی پخه ډوډۍ ورته نشو ویلی.[1]

[1] ملي جریده، لومړی کال، ۲۱ ګڼه
د ۱۳۵۰ د مرغومي ۲۷ مه
د ۱۹۷۲ دجنوري ۱۷ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فکرونو مخه کومې خوا ته

د ګرزیدو په حال کښې ده؟

دلته خو ملي تشکیلات نشته او د حزبونو حساب نه دی معلوم چه سړی د حزبي اکثریت له مخې د خلکو تمایلات او عامه افکار ځانته معلوم کړي.

یوازینی مرجع چه د اساسي قانون په حکم ئې د افغانستان د خلکو د فکر او نظر منعکس کوونکی ګڼلی شو ملي شوری او خصوصاً ولسي جرګه ده.

سږ کال چه د ښاغلي ډاکتر عبدالظاهر کابینه ولسي جرګې ته معرفي شوه او د سرطان په ۱۶ مه د افغانستان په راډیو کښې د ښاغلو وکیلانو وینا وې شروع شوې ما دغه فکري جریان له څو خواو په ځو لحاظه تعقیباوه.

لومړی نوبت د ښاغلي محمد یوسف بینش د کابل وکیل و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده په خبرو کښې مې چه دا ټکي واورېده " باوجود امدن قانون اساسی اعمال بدتر از دوره های دکتاتوری این مرز و بوم بیادگار دارند" دفعتا راته دا فکر پیدا شو چه زمونږ دیموکراتیك حکومتونه د دیموکراسۍ په ناکامولو او بدنامولو کښې څومره موفق دي چه چا د مجبوریت له مخې چا قصدا او چا د بې کفایتۍ په وجه له دغه تحول یا نهضت څخه خلك زړه تورن کړیدي.

دغه وکیل صاحب دا هم ویل " قانون صامت ما اگر ناطق میبود از طبقه بندیها و قانون شکنی های انانیکه خود را نزدیکتر بقانون یا مطیع قانون یا اورنده این قانون میدانستند بزبان فصیح و بچشم گریان یاد میکرد" دغو خبرو زړهٔ نور هم متحسس کړم او دا راته ضروري ښکاره شوه چه د وکیل صاحبانو دغه راز خبرې تعقیب کړم او وګورم چه څومره وکیلان له دغې دیموکراسۍ نه چه مونږ ئې لرو سرټکوي او ناراضه دي

دلته راته دا اندیښنه هم پیدا شوه هسې نه چه مایوسي هغه حد ته رسیدلي وي چه له اساسي قانون نه وروسته حکومتونه د خلکو په نظر کښې د مملکت د تباهۍ او بربادۍ عوامل ګڼل شوي وي او دغه راز دیموکراسي نوره د تحمل وړ نه وي.

په دغه فکر مې د افکارو څارنه شروع کړه او د ښاغلو وکیلانو په ویناو کښې مې دا مطلب په ډیرو صریحو الفاظو کښې وموند چه دغه دیموکراسي اوس هر چا پیژندلې ده او له دکتاتورۍ نه هم ورته بده ښکاري.

دا دیموکراسي چه نه پکښې د دیموکراسۍ رنګ شته نه خوند نه بوی یعنې دریواړه صفته نې بایللي دي او بې حزبه. بې قانونه. بې قدرته او بې عدالته دیموکراسي ورته ویلی شو د هیچا نه خوښیږي او هیڅوك پرې نه غولیږي. څوك ورته قلابي او سالوسانه وایي. څوك سر او دم بریده بولي او نیم بنده دیموکراسي خو یوه اصطلاح ګرزیدلې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغـه څه چـه دا خل پـه ولسـي جـرګه کـښې د ديموکراسـئ او بـې قانونئ په باب وويل شـوه ځـني مثالونـه ئـې دا دي.

. ديموکراسـي کـه در مملکـت مـا بعـد از انفـاذ قـانون اساسـي مـورد تطبيـق قـرار ګرفتـه روی عوامـل متعـد دی چـه از نـګاه تعبـير هـای اشـتباه اميـز و چـه از روی تخلـف از ايجابـات ان شـکل عجيبـې بخـود ګرفتـه اسـت.

(ابلاغ د بګرام وکيل)

ـ دا ځنـګه ديموکراسـي ده چـه مـخ ئـې د قـدرت خـاوندانو تـه دی او شا ئې مظلومې طبقې تـه

(صفر محمد خروټی)

ـ نه دا شان ديموکراسي چـه تـش تشـريفاتي او ظـاهري شـو ولـري.

(حاجي محمد اصف د کندهار)

ـ ديموکراسـي د يـو څو کسـو او يـو څو کورنيـو د پـاره ده نـه د عـام ملت د پـاره.

(سراج الدين منګل)

ـ ديموکراسـي هغـه ډيـره ده چـه ولاړه د يـو چـا پـه مـخ او واك ئـې د بـل چـا وي.

دا تشـه پـه نامـه ديموکراسـي نـه ستاسـې پـه درد خـوري نـه د مملکت او نه زمونږ د خلکـو، دا د ديموکراسئ ګناه نـه ده دا د هغـو ارتجاعي قوتونو ګناه ده چه ديموکراسـي ئـې خلکـو تـه بدنامـه کـړه.

(بينوا د موسی قلعه وکيل).

ـ وقتـی کـه مـا ديموکراسی نداشـتيم ظـاهرا ښاروالیـهای انتخـابی وجـود داشـت ولـی اکنـون کـار ښـاروالیها را ښـاروالهای سـرپرسـت انجام ميدهـد.

(لعل محمد اکبري).

ـ مونـږ وينـو او ګورو چـه د ممتـازو اشـخاصو لپـاره يـو قسـم ديموکراسي او په ملي مسـايلو کـښې ديموکراسـي بيـل شـکل لـري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(علي محمد د اچين وكيل)

ـ له هغې ورځې چه اساسي قانون په هيواد كښې نافذ شوى د خلكو هيلې ئې د تطبيق له امله ورځ په ورځ په نا اميدئ بدلې كړې او نژدې ده چه د هغو اعتماد په بې اعتمادئ سره بدل شي.

(عبدالله احمدزى)

ـ اساسي قانون په مملكت كښې ندى تطبيق شوى د خلكو مشكلات لاهم پسې زيات شوي دي.

(حاجي محمد د گرمسير وكيل)

ـ اساسي قانون چه د هر ظالم تر پښو لاندې چيغې او نارې وهي د مستبدانو او ليوانو له منگولو راخلاص كړئ.

(بهاوالحق د وازې خوا وكيل)

ـ با وصفيكه قانون از طرف مامورين جگر خونست زير پاى متحد المال هاى ضد و نقيض هم قرار دارد.

(سيد محمد رفيق نادم)

ـ زمونږ ملي وثيقه د ظالمو او خود غرضو حكومتو له پلوه تراوسه پورې پوازې د خولې د ويلو څخه پورته د عمل په صحنه كښې تطبيق شوې نه ده.

(مولوى سيد اكبر د پل علم وكيل)

ـ يكى از خواسته هاى مردم افغانستان انست كه بقانون عمل شود متاسفانه قانون بكلى جنبه عملى نداشته بايد شكل عملى ان عام باشد.

(عبدالحفيظ د نهرين وكيل)

ـ يكى از عوامل بسيارى از مشكلات ما تطبيق نشدن قانون اساسى ميباشد.

(كمال الدين د سرپل وكيل)

ـ نظام ادارى مملكت نسبت به زمان قبل از قانون اساسى بيش از پيش بسوى فساد كشانيده شده است. قانون نه تنها تطبيق نميشود بلكه بالاى ان تمسخر ميشود.

(عبدالقيوم د اندراب وكيل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د ديموكراسئ دوري حكومتونو : سري وعدې وكړې خو لـه بده مرغه يوه ئې هم عملي نكړه

(عبدالله د سيداباد وكيل).

ـ ديموكراسئ طبقاتي موجود شما اصلا وسيله مظالم و تاخت و تاز براى مستبدين، مرتجعين، متنفذين محلي است. ديموكراسي طبقاتي موجود ديموكراسي سرودم بريده جعلي و سالوسانه ايست كه براى توانگران در حكم سعادت و براى رنجبران و زحمتكشان در حكم دام فريب است بيقين كه نور چشمي هاى فاسد طبقات حاكم از هر گونه ازادى تا دستبرد بجان و ناموس مردم برخوردار دارند.

(د كابل وكيل).

ـ طبقات حاكمه بيداد گر و حكومت هاى متكي بر ان خود مانع تكامل ديموكراسي در كشور اند چنانچه در مورد قوانين احزاب، شاروالیها و ولايتي جرگه و ساير قوانين ديموكراتيك مشي ارتجاعى دارند و با اعمال ضد ديموكراتيك و ضد قانوني خود زمينه را براى حاد تر شدن ارتجاع بيشتر مساعد ميسازد.

(د پغمان وكيل).

د ډيرو ښاغلو وكيلانو له دغسي خبرو نه دا معلوميده چه له اساسي قانون نه وروسته حكومتونه د ديموكراسئ په تمثيل كښې ډير نامطلوب نقش لري او د خلكو په ذهن كښې په بې كفايتئ، قانون شكنئ، اسلام دښمنيو او د اداري او سياسي فهم و قابليت په فقدان سخت محكوم شوي دي چه د مملكت د شئونو ساتنه له دوى نه پوره نه بولي. بلكه يو ډير عظيم خطر ملك او وطن ته د راتلو په حال كښې ويني چه له دغسي زمامدارانو نه ئې د مخنيوي هيله نشي كولى او په دوى ئې سترگې نه ډكيږي.

ځينو ښاغلو وكيلانو د دغې سابقې په تحت كښې د اساسي قانون له حد فاصل نه هغه خوا نظر وغځلاوه او په داسې حال كښې چه په نوي رنگ كښې راوتونكو حكومتونو ته بد ويل كيده د ښاغلي سردار محمد داود نوم په ښه ډول داسي يادیده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. ښاغلی سراج الدین منګل د څمکنیو وکیل: د ځمکو د اصلاح قانون د منځني ختیځ په اکثرو هیوادو کښې عملي شو مګر په افغانستان کښې چه د دې نهضت اوازې د ښاغلي سردار محمد داود د صدارت په وخت کښې وې نه تنها دا چه دا نهضت قوي نکړی شو بلکه لا پسې خپه کړی شو.

۲. ښاغلی میرزا محمد دقیق د ګلستان وکیل: د پښتونستان موضوع څرنګه چه نورو د ملت نمایندګانو هم یاده کړه زه د ښاغلي سردار محمد داود د مخنۍ صدراعظم د اعلان او ادعا سره سم ستاسو د حکومت فرضي وظیفه ګڼم.

۳. ښاغلی حاجي محمد اقبال د خاخیو وکیل: ښاغلی سردار محمد داود د افغانستان د پاره د دیموکراسۍ بنسټ کېښود. همدارنګه یوازې سردار محمد داود و چه د افغانستان په اجتماعي، اقتصادي، سیاسي او نورو اړخونو کښې ئې څرګند تحول راوست او هغه څه شی چه په افغانستان کښې لیدل کیږي د ښاغلي سردار محمد داود د عالي مفکورې خپیر غوښتونکي سنجش، ایمانداری، غیرت، پاک احساس، زحمت کښنۍ او د سیاسي شعور محصول دی نو زه هیله کوم چه د پښتونستان حیاتي او ملي مسئلې ته د سردار محمد داود په شان په اخلاص او پاکه عقیده خاصه پاملرنه وشي.

۴. ښاغلی علي محمد د شینوارو د اچین وکیل: کوم وخت چه ښاغلی سردار محمد داود صدراعظم و د وخت د ایجاباتو سره سم ئې د افغانستان په ټولو چارو کښې سمون یعنې فرهنګي، زراعتي، اقتصادي او اجتماعي د قانون سره سم مینځ ته راوړ او به هغه وخت کښې نه قاچاق بر او نه رشوتخور معلومېده او نه احتکار او اختلاس کارو.

۵. ښاغلی حاجي فقیر محمد د جلال اباد وکیل: من یقین دارم که پروژه انکشاف وادی ننګرهار برای پیشرفت و تحول سویه حیاتی

واجبستغی مردم در وقت حکومت سردار محمد داود رویدست گرفته شده است اگر زمین ها بمردم غریب که زمین ندارند بقیمت مناسب و قسط های معینه داده شود در بهبود حیات مردم نقش بسزایی خواهد داشت

۶ ښاغلی عزیز الله واصفي: د پښتونستان او بلوچستان د ازادۍ موضوع د افغانستان په سرنوشت مستقیم تاثیر لري.

د دې موضوع تاریخي سیر د والاحضرت سردار محمد داود د حکومت په دوره کښې په ملي توګه د افغانستان د ملي سیاست جزء و چه ورو ورو د حکومتونو سیاسي ملعبه وګرزیده.

۷ ښاغلی ولي محمد رحیمي د چاربولك وکیل: اولین بار در زمان صدارت والاحضرت سردار محمد داود توجه جدی بطرف انکشاف اقتصادی و اجتماعی کشور از طریق رعایت سیستم اقتصادی مختلط رهبری شده وطرح پلان های پنجساله اقتصادی بعمل امد.

۸ ښاغلی ننګ یوسفزی د دشت ارچي وکیل: د پښتونستان موضوع چه د والاحضرت سردار محمد داود په وخت کښې چه یو باشهامته او شریف افغان و دحکومت د پالیسۍ روحي او بنیادي جزء و

دغه راز یادونې په دې لحاظ د اعتناء وړ معلومیدې چه په یوه لوی ملي مجلس کښې چه څو حکومتونه په عمومي ډول تقبیح کیدل او د لعن و طعن بازار تودویو شخص چه تقریبا لس کاله پخوا صدراعظم و او د بحث موضوع سره چه ډیر بعید تعلق درلودیه ښه نامه یادیده او ستاینه ئې کیدله.

په دغو یادونو پسې څه موده وروسته د مشرانو جرګې یوه پوه غړي چه په نوي جریان کښې ئې مهمه برخه درلوده او په قصه ښه خبر ویعنې ښاغلی سید شمس الدین مجروح د ښاغلي سردار

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد داود په باب پخپله یوه مقاله کښې خپل فکر او نظر داسې ځرګند کړ:

قربانیان و تلفات تحول.

د مجروح د مقالې یوه برخه:

عراده نظام اداری ما در مسیر تاریخ به دو راهی رسید ه بایست یک طرفی را اختیار کند. عراده بیک سوی معینی براه افتاد و ما این حرکت را تحول نامیدیم.

حکومت والاحضرت سردار محمد داود مقدمات این تحول را چیده بود(که ان موضوع جداگانه است و چون من خود شاهد این حوادث بودم در فرصت دیگری از ان بحث خواهم کرد) سردار موصوف راه را برای تحول باز کرد بنفع تحول و بنفع یک تجربه نوی در راه دیموکراسی و تفکیک قوا کنار شد و استعفی داد.

اما از ان وقتی که این حکومت مستعفی شد تمام جریانات از خاطرها فراموش گشت و گویا تاریخ تحول و تاریخ سیاسی ما از نقطه صفر شروع کرد و از ان روز به بعد اغاز شد.

جریان طوری براه افتاد که از پشتیبانی و حمایت سردار موصوف محروم و بی نصیب شد او می توانست برای پیشرفت این جریان مددگار خوبی باشد و کمکهای اخلاقی و غیر رسمی بکند.

بهر حال خواه جریان او را از خود بیگانه ساخت ویا او بیگانگی اختیار کرد اما امداد او میسر نشد این خساره نخستین بود که مملکت با ان مواجه شد.

ان کسی که در سالهای اخیر تاریخ سیاسی و اداری ما نقش بس بزرگ و مهمی بازی کرده بود بگوشه انزوا رفت و نامی گاهی از و گرفته نشد. نقش مهمی که به ان اشاره کردم عبارت ازینست:

که او توانست افغانستان را در جریان سیاست بین المللی وارد کند و مملکت را از سیاست انزوا و سربسته گی بدر ارد. و ثانیا او بود که حقوق زنها را که سالها در افغانستان اهمال شده بود بدهد... و ثالثا هم او بود که راه را برای جریان دموکراسی و این

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجربه نو باز کرد (د افغان ۸مه گنه). په دې مقالې پسې اوس يوه بله مقاله د ښاغلي صداقت په قلم خپره شوه چه عنوان ئې و (د غنمو د پاره) په دې مقاله کښې سردار محمد داود داسې بيان شوی دی:

... په دغه وخت کښې بې د عسکري سوقياتو او جنګ څخه تش په صادقانه سياسي هڅو د پښتنو او بلوڅو ورونو د پاره مونږ ډېر زيات سياسي امتيازات حاصلولی شول.

... خو د دې طلايي چانس نه هم مونږ د غنمو د دانې په وجه محروم شوو ځکه چه د پاکستان حکومت زمونږ د بمبارئيو نه پاتې غنم د کرايې په مقابل کښې د اورګاډي په ډبو کښې پېښور ته راورسول او د افغانستان حکومت د دې لوی احسان له کبله دا مناسب ونه ګڼله چه په ډې طلايي وخت کښې د پښتونستان په نفع اواز پورته کړي.

ما اوريدلي دي چه د سردار محمد داود د صدارت په وخت کښې د پاکستان حکومت د امريکې په وساطت افغانستان ته ډير داسې پيشکشونه کړي وو چه د پښتونستان د غوښتنې نه دې تير شي، پاکستان به د تورخم په لار تر جلال اباده او د سپين بولدك په لار تر کندهاره د ګاډي خط راوغځوي او د افغانستان د مالونو د حمل و نقل د پاره به اسانتياوې برابرې کړي حتی ويل کيږي چه د بحيره عرب د کوم بندر پورې ئې ورته د يو کريډور پيشکش هم کړی و خو د هغه وخت حکومت نه و منلي او ويلي ئې و چه مونږ د پښتونستان په مسئله خپل ځانته امتيازات نه غواړو.

(افغان، ۲۰ مه گڼه)

ښاغلي صداقت د پښتونستان ټينګ او وفادار غوښتونکی چه له اوسني حکومت او غنم غوښتونکي ګندم نما سياست څخه بيخي نا اميده کيږي نو ښاغلي سردار محمد داود ئې سترګو ته دريږي او د تير وخت په ياد و لې غوندې خپل زړه ښه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا وخت هر چا ته هم د پښتونستان د مطلبې په لحاظ او هم د سوږ جهاني او ملي مسايلو په لحاظ ډير با اهميت ښکاري او د ځينو احتمالاتو په مقابل کښې دغه راز حکومتونه چه موږ ني لرو بيوسه او بې کسه معلوميږي چه د هيڅا د اميد ستر کې نه وراوړي

سړی چه په مجلسو او محفلو کښې خصوصاً د پښتونستان له نظره څه اوري داسې معلوميږي چه هر څوك دلته يوه ډيره لويه خلا ويني او حيران دی چه دا به څنګه او په چا ډکيږي؟

حکومت د غلي د فقر احساس کوي او د ملت پوهه طبقه د شخصيتونو فقر ډير وارخطا کړي دي. زموږ مختنقې ږندې کښې ديموکراسۍ خو د احزابو د فقدان په وجه نوي ملي شخصيتونه پيدا نکړې شوه او خلمي استعدادونه چا سر جګولو ته پرې نښوده.

خلك فکر کوي چه دغسې مغتنم طلايي فرصت کښې که کوم د عزم او ارادې خاوند او د سياسي او اداري قابليت لرونکی شخصيت د حکومت په راس کښې واقع وای يو ملي او تاريخي افتخار به لاس ته راغلی وای. په دغسې وختونو کښې که يو ملت ملي او سياسي فداکار او صادق شخصيتونه ولري او په حکومت کښې د زعامت او امامت اهليت موجود وي چه د فکر او عمل ابتکار پکښې وي په خلکو کښې نوې روحيه او روحي قوه پيدا کولی او څينې لوی لوی کارونه سرته رسولی شي.

همدغه راز حالات او د وخت ضرورتونه د قهرمانانو په پيدا کولو او جوړولو کښې ډير دخل لري په دې شرط چه هوا او فضا مسمومه نه وي.

خلك غواړي چه يو څوك پيدا کړي يا څوك پيدا شي د اميد سترګې ور واوړي خکه يو پلو بل پلو ګوري او په بناغلي سردار محمد داود نې سترګې نښلي.

که څوك په خان کښې څه ويني او د خلکو تمايلات جلبولی شي که له دغه وخت نه استفاده نه کوي ګناه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیه مخلص سردار محمد داود د پښتونستان د ملي او تاریخي افتخار کمبلو د پاره څه کولی شي او بې له دې چه څوک دغه کار ته جوړ نه دی نو د اساسي قانون په چوکاټ کښې هم دغه خدمت سرته رسولی او بو څه کولی شي پدې شرط چه د معظم اعلیحضرت مستعدانه ورسره ملګري وي.

د دې لامله چه همایوني اعلیحضرت له هر جانه زیات د وخت په ایجاب او ضرورت ډیر ښه پوهیږي بعیده نه ده چه د دوی په لارښودنه دا تاریخي افتخار په هره وسیله او په هر قیمت چه وي د افغانستان د پاره حاصل شي او ډیر امکان لري چه له سیاسي او دیپلوماسي لارې د افتخار ور څه حاصل شوي هم وي چه مونږ ته نه وي معلوم او زمونږ له فهم او توقع څخه پورته وي.

په دې مقاله کښې زما اصلي او اساسي منظور دا دی چه لوړ مقامات د نوي جریان او تحول په مقابل کښې د خلکو مایوسي او نا امیدي بې اهمیته ونه ګڼي او دغه مخالف نظر چه د دغسې حکومتونو په نسبت د نشو و نما په حال کښې دی له نظره ونه غورځوي او عواقبو ته ئې په جدي توګه متوجه شي یا متوجه وي.[1]

[1] افغان جریده لومړی کال ۲۲ مه ګڼه
د ۱۳۵۱ د سلواغې ۴ مه
د ۱۹۷۲ د جنوري ۲۴ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبعیض او امتیاز یعني څه؟

دوه مامورانو دي چه یوه تر نهم صنفه لوستی دی او بل په لوړو تحصیلاتو داکتري ترلاسه کړې ده.

کله چه لومړی مامور په مکتب کښې معلم و دا بل متعلم و مګر اوس ده ته تقاعد ورکړ شو او هغه مامور چه د داکتر د پلار په ځای دی د خدمت په تمدید د لوړې څوکۍ خاوند دی.

اوس پوه شوئ چه تبعیض او امتیاز څه ته وایي او څنګه عملي کیږي؟!

زه د دې دواړو نومونه ځکه ناخلم چه شخصي رنګ پیدا نکړي او د دوی په نوم اخیستلو زه پخپله د تبعیض مرتکب نشم ځکه چه د دغسې فوق العاده اجرااتو نور مثالونه هم شته چه هغه نه یادول او دوی یادول پخپله یو ډول تبعیض او امتیاز دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرې دلتـه او هلتـه ځينـې مشـيخ وينـي چـه پـه دفـترونو كـښې ناسـت دي او بـالعكس ځينې نـور تـر هغـو كشـران د مـاموريت د عمـر په لحاظ ځوانيمـرګان يعنـې متقاعد شـوه.

زمونـږ پـه اول رتبـه او فـوق رتبـه كـاردارانو كـښې همدغـه اوس ځينې داسې بيسواده محترم شخصيتونه شته چه يـو كـوچنـى ليـك هـم بـې لـه ډيرو املايـي، انشـايي. لغـوي او ګرامـري غلطيـو نشـي ليكلـى مـګر پـه مقـابل كـښې ئـې د لـوړو تحصيلاتـو خـاوندان يـا وزګار ګرزي او يـا پـه ټيـټ كـار موظـف دي چـه د تبعيـض او امتيـاز ډيـر برجسـته مثالونـه ورتـه ويلـى شـو (كـه څوك ئـې نـه منـي د بيسـوادئ قـوي اسـناد ئې ښودلى شوو) مـګر غلـط فـهمي بـايد پيـښه نشـي او هـر څوك پـه دي پوه شـي چـه دا هغـه تبعيـض او امتيـاز نـه دی چـه اساسـي قـانون تحريـم كړيدى بلكه قـانون پخپلـه دغـه تبعيـض منلـى دى.

د اساسـي قـانون پـه (۳۷) مـاده كـښې د مـاموريت اسـاس اهليـت ګڼل شوى دى نـه سـواد او تعليـم.

كه اوس په افغانستان كـښې ځينـې خلـك د تذكـرو نلرلـو پـه وجـه لـه عسـكري مقـدس خدمـت څخـه محروم وي او نـور خلـك چـه تذكـرې لـري د وطـن د دفـاع پـه خدمـت كـښې برخـه اخلـي دا هـم هغـه تبعيـض او امتيـاز نـه دى چـه اساسـي قـانون منـع كـړى او ويلـي ئـې دي (تمـام مـردم افغانستان بـدون تبعيـض و امتيـاز در برابـر قـانون حقـوق و وظـايف مساوی دارند) كيدى شـي چـه حكومتونـو داسـې فكـر كـړى وي چـه بـې تذكـرې خلـك د افغانسـتان تبعـه نـه دي ځكـه چـه د تـابعيت سـند نلـري نـو هغـه تبعيـض او امتيـاز چـه د افغانسـتان پـه خلكـو كـښې مـردود ګڼل شـوى دلتـه صـدق نـه پيـدا كـوي.

زمونـږ ځينـو وكيـل صاحبـانو دا هـم تبعيـض او امتيـاز وګڼه چـه د افغانسـتان ځينـې طبقـات پـه وزارت خارجـه كـښې مـاموريت نلـري او لـه دوى څخـه څوك كوم سـفارت تـه نـه دي اسـتول شـوي.

•

(c) ketabton.com: The Digital Library

دري دومره دقت او تعمق ونکړ چه تبعیض او امتیاز په داخل یعنې افغانستان کښې منع دي نه په روډبشیب او امریکه کښې.

موثر باید په دې ښه پوه شو چه اساسي قانون تبعیض او امتیاز ردلی او له هیواد څخه ئې په تبعید محکوم کړی دی.

تبعیض او امتیاز هیڅکله له دیموکراسۍ سره نشي یوځای کیدی او د اور او اوبو مثال لري. چیرته چه اجتماعي عدالت او مساوات تسلط لري هلته د تبعیض او امتیاز پل په ایرو کښې هم نه معلومیږي.

په دې وطن کښې دیموکراسۍ غځونې وکړې او د تاجپوشۍ مراسم ئې به ځای شوه. زمونږ تاجداره دیموکراسي د افغانستان له راډیو څخه ټولې دنیا ته اعلام شوه.

زه نه پوهیږم چه د دیموکراسۍ له لرلو سره د اولسي جرګې محترمو غړو ولې له تبعیض او امتیاز، بې عدالتۍ او قانون شکنۍ څخه دومره شکایتونه او حکایتونه کول او د اعتماد په جلسو کښې داسې ویل

ښاغلی حاجي سلیمان وکیل حصه اول بهسود ــ در وزارت خارجه باوجود امدن قانون اساسی و مبارزهء دنیای امروز با تبعیضات نژادی و رژیم طبقاتی باز هم مسئله تبعیض و طبقات وجود دارد و حتماً باید اشخاص معین با شرایط خاص در وزارت مذکور کار کند.

این جریان فوق العاده در مردمیکه از شمول و ایفای وظیفه در وزارت خارجه محرومند عقده روحی تولید کرده و میکند.

ښاغلی ابلاغ وکیل بگرام. تبعیض های نژادی و تفرقه های عنصری از بد ترین عوامل عقب مانی حساب میرود.

علت نارسایی حکومت انست که کار به اهلش سپرده نمیشود این اشتباه حکومت ها در انتخاب کارکنان بحیث مبداتمام بدبختیها بشمار میرود

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت باید وضعی اتخاذ کند که دانشمندان بکنده دانش و دانش درد وطن فراموش شوند و اتش انزجار را روز بروز شعله ور سازند

ښاغلی محمد اسحق علومي وکیل ارغستان . مراجع ذیصلاح حکومتی اکثرا متشکل از کسانی اند که بدون در نظر گرفتن لیاقت به اساس خویشخوری یا پارتی بازی بدون در نظر داشت کفایت و لیاقت در راس ادارات قرار گرفته اند

ښاغلی نور محمد اکبري وکیل مرکز کندهار ـ در سیستم اداری کار به اهل ان سپرده نشده و مراعات عدالت اجتماعی دیده نمیشود هنوز هم واسطه و وسیله حقوق مردان و جوانان سالم را از بین برده است

کار کردن و مامور بودن در وزارت خارجه برای عده مردمان وطن دوست، صادق و صمیمی نسبت بعضی ملحوظات لایعنی میسر نیست.

اکثر جوانان ما که اهلیت و لیاقت کار دارند نسبت عدم واسطه و وسیله ها در دهلیز های وزارت خانه ها انتظار دارند

ښاغلی محمد عمر خواجه عمری وکیل مرکز غزنی: ـ قانون اساسی که وثیقه مست همه افراد مملکت را دارای حقوق مساوی میداند اما متاسفانه در عمل تا جائیکه دیده میشود در وزارت خارجه از طبقه مردم افغانستان مانند هزاره، ازبک و ترکمن لااقل پیاده و کاتب ۱۳ وجود ندارد.

ښاغلی سراج الدین منګل د ځمکنیو وکیل: . حکومت په حقیقت کښې تر پردې لاندې د یوې خاصې طبقې د پاللو او روزلو دپاره متې رانغښتې دي او د عام ولس د ښېګنو او منافعو هیڅ پملرنه نه شوې ده او نه ئې کوي.

د مامورینو په تقرر کښې خاص د خپلوۍ او خپل پاللو اصول مراعات کیږي لکه چه په وزارت خانو کښې ئې برجسته مثالونه موجود دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلي عبدالحمید سالنګیار وکیل جبل السراج ـ به زانو افتیدن اداره در برابر قدرت های امتیازی و فامیلی و هزارها فجایع دیگر مشاهده رسید

مردم افغانستان از سالهای مدیدی است که زیر فشار طبقاتی و قومی زنده گی میکنند و در تحت استثمار داخلی قرار گرفته و قصدا به طرف فنا و تباهی سوق داده میشوند.

ښاغلی عبدالقیوم وکیل اشکمش:ـ ما می بینیم که خرابیها و بی انتظامی های امروزه از شخص پرستی و قوم پرستی بیجاست باید یك حکومت ملی از چنین پرستش ها جدا احتراز نماید.

ښاغلی محمد اسلم شریفی وکیل جغتو:ـ انتصاب مامورین دولت بخدمات عامه به اساس قانون حق و عدالت، اهلیت و لیاقت رعایت نشده و عوامل پیوندی، خواهشات نفسانی، واسطه بازی مشهود است چنانچه موجودیت بعضی اشخاص در کرسی های حساس و فعال اکثریه وزارت خانه ها و دوایر چشم گیر است که متاسفانه از تحصیلات عالی و مسلکی بی بهره و بعضا هم بیسوادند.

ښاغلی عبدالمجید وکیل مرکز بادغیس:ـ اگر وظیفه و کار بروی اهلیت و ارزش حقیقی مامور نباشد و ملاحظات شخصی در ان دخیل بوده و کار به اهلش سپرده نشود هیچنوع اصلاحات اداری امکان پذیر نیست.

ښاغلی عبدالکریم عمرخیل د لغمان د مرکز وکیل:ـ اهل د کار ته کار نه سپارل اختلاس او رشوت ډیر طبیعي عادي او حتی لازم کار ګڼل د اوسني خوسا اداري له مشخصاتو شمیرل کیږي.

ښاغلی غلام نقشبند د زابل د ارغنداب وکیل:ـ نن ورځ ملت د تباهۍ خوا ته روان دی په هر اندازه چه رشوت غندل کیږي په هغه اندازه علانیه میدان ته ځان راباسي تعجب خو هم دی باید له زور سره اشنا وي باید د هغو د کور له څنګه نې کور وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلی محمد احمد وکیل قرقین:ـ کار به اهلش سپرده نشده بلکه ملحوظاتیکه دخیل گردیده اشخاص پر کار و با درد دست شان از کار کشیده شده در گوشه، عزلت گزیده اند.

در مقرریها از ملاحظات شخصي و تبعیضی کار گرفته میشود.

ښاغلی لعل محمد اکسري وکیل دایکندي:ـ مردم ما از همه اولتر به عدالت اجتماعی و اینکه کار به اهلش سپرده شود احتیاج مبرم دارند. تمام بی عدالتی ها و خرابی اوضاع اداری مملکت از ان نشئت میکند که بعضی اشخاص مطابق به لیاقت و اهلیت مقرر نشده اند.

ښاغلی حاجي عبدالوهاب وکیل پرچمن:ـ اشخاص نالایق و رشوت خور و شرابی از طرف حکومتهای وقت تا امروز حمایه و نوازش شده و میشوند. به رتبه کم چوکی های بلند را صاحب شدند. اشخاص صادق و پاك و با ناموس مملکت اول چوکی برایش داده نشده و اگر چوکی داده شده صاحبان قدرت بچشم حقارت برایش پیش امد نمودند.

ښاغلی عبدالحسین مقصودي وکیل ناور:ـ یکعده، محدود که از ارتباط و خویشاوندی با افراد موثر حکومتی برخور دارند در ناز و تعمت بسر میبرند و سویه زندگی شان با سویه زندگی اروپائیها برابری میکنند ولی در مقابل گروه کثیری از مردم در نهایت پریشانی و احتیاج روز و شب خود را میگذرانند. در وزارت خارجه بروی بعضی از اقوام بکلی بسته است.

ښاغلی سید رسول فکور وکیل مرکز هرات:ـ امروز نه تنها گریبانگیر ظلم هاي ناشی از اعمال طبقه حاکمه و متکی برقدرت میباشیم بلکه بوسیله، این اعمال نمکهای دیگری نیز بر زخم باستخوان رسیده، ما علاوه می گردد که ان عبارت است از کلمه، منفور تبعیض. تبعیض به نژاد، به قوم، به منطقه و حتی به زبان که هر گاه این اصل عمده نباشد خالي از اهمیت نیست. امروز مردم

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیشماری از مملکت ما در زیر یججه ستم ملی به عناوین مختلف تحت استثمار قرار دارند

ښاغلی محمد اکبر وکیل پنجاب . ستم ملی به بدترین و جهی بر مناطق عقب مانده کشور مانند بامیان، غورات، ارزگان، بدخشان، چخانسور و پکتیا تحمیل شده.

ښاغلی محمد اسمعیل نورستانی وکیل نورستان :ـ ارزوی من اینست که هیچگونه تبعیض و نژاد پرستی در کارهای حکومتی وجود نداشته باشد باید کار به اهل ان سپرده شود.

ښاغلی سید امیر خان وکیل خان اباد :ـ تمام نارسائیهائیکه در اداره و اجراات بمیان می اید تنها علت اصلی اش اینست که کار به اهل کار سپرده نمی شود.

ښاغلی بهاوالحق د وازی خوا وکیل :ـ باید کار اهل کار ته وسپاري نه په واسطه بازی او رشوت.

ښاغلی غلام حسین یوسفي وکیل شهرستان :ـ توجه جدی بعمل اید که تا دراینده کار به اهل ان سپرده شود و سر قلفی ها از بین رفته مامورین در مقابل خیانت مجازات گردد.

ښاغلی عزیز الله واصفي د ملي ستم او جنایاتو فشار د اولس حوصله اشباع کړې ده او دا اشباع ملت ته تکان ورکوي.

ښاغلی شیر محمد خوسني د خوست وکیل :ـ په یوه داسې ټولنه کښې چه د دنیا نعمتونه د یو ممتاز اقلیت په برخه دی او په سلو کښې پنځه نوي لـه فقر، جهل او مرض سره لاس په گریوان دی ستاسي لیبرال دموکراتیك خط مشي افراط او تفریط لـه مینځه نشي وړی. د مرتجعینو په نظر د یوې جامعې د فاسدولو بهترینه لاره دا ده چه کار اهل کار ته ونه سپاري. زما په عقیده ځون چه پخواني حکومتونه بې کفـته بولي، اشتباه کوي

حقیقت دا دی چه پخواني حکومتونه بې کفایته نه وو بلکه بدنیته و. خیني امران د استعداد په وژلو کښې خاص مهارت لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا و هغه صاحب نظره وکیلان چه د تبعیض او امتیاز نیلي او رسنې ئې په سیاست او اداره کښې ولنولي او اداري دستگاه ئې په قانون شکنې، تفرقه افگنی، بې عدالتی، قبیله پرستۍ او شخص پرستۍ محکومه کړه.

دا چه له شلو تنو نه زیاتو وکیلانو د تبعیض او امتیاز په ضد غږ پورته کړ او ملي ستم، طبقاتي امتیاز، داخلي استثمار ئې وراته د ملاحظې او اعتناء وړ خبره ده چه باید جدي توجه ورته وشي او هغسې نشي لکه چه یوه ښاغلي وکیل شیر احمد خوستي وویل:

"جلالتمآب موظف صدراعظم اوه لس ورځې کیږي چه د ملت نمایندگان ستاسې د تنگ لاري په باره کښې خبرې کوئ، خدای دې وکړي چه تاسې د دردونو او انتقادونو په مقابل کښې معافیت نه وي پیدا کړی ځکه چه هر څه چه له حده زیات شي حساسیت له مینځه وړي."[1]

[1] افغان جریده، لومړی کال، ۲۳ گڼه

د ۱۳۵۰ د سلواغې ۱۸ مه

د ۱۹۷۲ د فیبروري ۷ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې قانوني ښه ده که قانون شکني؟

... ـه وایم چه لـه قـانون شـکنۍ نـه بـې قـانوني ښه ده ځکـه چـه دواړه ... ن او د يـوې معنـى دوه تعبـيره دي. قـانون کـه هـر څومـره ښه او ... رقي وي چـه معمـول نـه وي او مـهجور وي پـه عملـي لحـاظ وجـود ... ري او بې قانوني ورته ويلـى شـو.

قانون کـه جوړ ـړي او چلیـږي نـه. يعنـي نـاچلـه جعلـي نـوټ غونـدي وي جوړول ئې گناه ده. ناچله نوټونه که څا ... ره څومـره ډيـر وي بیـا هـم خوار او نادار ورنه ويلی شوو ځکه چه په حقیقت کښې ځيـڅ نلري

هغـه څوك چـه بې قـانوني بـوازې د کـاغذي قـانون فقـدان او نلرلـو نه وايي ښايي چه قانون ماتول له قانون نه لرلو څخه بد وګڼي.

يو بې قانونه هيـواد کـه د کـاغذ پـه مـخ پـه قـانون لرلـو خان قـانوني مملکت ښيـي نـو عـلاوه پـه معطلیـت دروغ او تـګۍ هـم هلتـه حـاکميت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري يعني بې قانونه حکومت قانوني بنودل کيږي او استبداد ته پارلماني رنګه ورکول کيږي.

د اسلامي احکامو له مخې هغه چه اسلام ئې اصلاً منلی نه وي له هغه چې نه بنه دي چه د اسلام له منلو وروسته مرتد شوي وي.

که قانون د حاکمه طبقې په خوښه کله معمول او کله متروك وي. ځيني مواد ئې تطبيقيږي او ځيني نه. بيا هغه خطرناك مار ته ورته دي چه يوازې زهر لري او زهر موره نلري. دغه راز تبعيض که په ديني احکامو کښې هم وي نو د پاك خدای دا خطاب ورته متوجه دی: " اتومنون ببعض الکتاب و تکفرون ببعض" که په يوه هيواد کښې قانون اصلاً موجود نه وي خلك بايد د قانون د موجوديت دپاره مجادله او مبارزه وکړي مګر که قانون موجود وي او معمول نه وي دلته د مجادلې او مبارزې ضرورت لا ډير زيات دی.

که قانون پيدا کول ضروري کار وي د پيدا شوي او جوړ شوي قانون حمايت به تر هغه لا زيات ضرور وي.

د اساسي قانون له وجود نه پخوا که چا د دغه قانون د راوستلو او جوړولو د پاره جدوجهد نه وي کړی دومره مسئوليت به نلري لکه چه اوس د قانون د نه تطبيقيدو په وجه د عدم مبارزې مسئوليت هر چاته متوجه کيږي.

زه نه پوهيږم ځيني اشخاص چه په اساسي قانون خان ډير معتقد ښيي او ملي مقدسه وثيقه ئې ګڼي د اساسي قانون دغه نيمژواندی نامراده حالت ځنګه زغمي او په بې علاقګۍ ورته ګوري.

هغه ډير محترم شخصيتونه چه د اساسي قانون په تورولو (تسويد) کښې ئې د قهرمانانو او تخنيکرانو په حيث بريتونه تاوول او دغه لوی افتخار ئې د خپل عالي دماغ مرهون باله اوس دا سې فکر کوي چه د دوی مقدسه وظيفه په هماغه ځای ختمه شوه چه ددغه مبارك مولود د پيدا کيدو ګلونه د يوه او بل په سر کينودل شوه يا دوی ته مبارکي ورکړه شوه او خوږه وويشل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که حوی پیدا کول ضرور وي لوبول به يې هم ضرور وي. که حوی کړی حوی مري "خدای دي نه کړي" دا غم د هغه چا نه غمه ډير حد او سوزوونکی دی چه د خوی پلار شوی نه دی

که قانون چلوونکی له اساسي قانون سره په عملي لحاظ بيخي بې علاقي وي او په نظري لحاظ ورته په تقدس قايل وي دغه راز دروند نظر له بنکي نه هم سپك دی.

هغه د نظر خاوند چه اساسي قانون سرماتی او لاس ماتی ويني او اقلاً يوه اونبکه ئي هم له سترګو څخه نه تويېږي له ړانده هم بدتر دی.

مونږ هر يو دا وينو چه مونږ اساسي قانون د سرپرست ښاروال په اندازه وزن نلري او څوك ئي په خوله پياز هم نه خوري.

که قوانين لکه د باميانو بتان د خارجي سياحانو د جلب نظر دپاره جوړيږي هغه بيله خبره ده.

که قانون جوړوونکي. قانون چلوونکي شي او قانون ورته لکه مات کندول په مخکښې پروت وي تعبير به ئي همدغه وي چه کلال د بل د پاره روغ کندولی جوړوي او پخپله په مات کندول کښې اوبه څکي.

که له دينه ښه تعبير غواړئ نو وبه وايو." پښې د بل پښو ته زولني جوړوي نه خپلو پښو ته".[1]

[1] افغان جريده لومړی کال. ۲۴ گڼه
د ۱۳۵۰ د کب ۲ مه
د ۱۹۷۲ د فبروري ۲۱ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قانون د حاکمیت وعده

د اساسي قانون په نافذ کیدو دا فکر پیدا شو چه شخصي حاکمیت خپل ځای د قانون حاکمیت ته پریښود چه ملي حاکمیت هم ورته وائي.

کله چه د شخصي امر و نهي ځای پارلماني قوانین ونیسي نو حکومت له شخص نه ملت ته انتقال کوي او قانوني یا ملي حکومت ورته ویل کیږي.

دا څکه چه قوانین د ملت د نمایندګانو په تصویب یعني د ملت په اراده مینځ ته راځي او په دغه وسیله د خلکو حکومت په خلکو باندي تحقق پیدا کوي. دا و د اساسي قانون تلقین چه زمونږ ذهني حالت ئي بدل کړ او د فعتاً په یوه بل فکر کښي ولویدو. دا ډیر ښه خوب او خیال و چه مونږ ئي ځو کاله خوشحاله وساتلو او له اجتماعي مسایلو سره ئي زمونږ علاقه پیدا کړه.

مونږ ساده ګان په دي نه پوهیدو چه د قانون حاکمیت دومره اسانه کار نه دی او په ګوړه ویلو خوله نه خوږیږي

خدای دي دا وطن بې هوښیارانو نکړي. پوهان او عالمان خو په یوه جامعه کښي د سترګو په شان وي چه نور د دوی له برکته یو څه ویني او بالاخره په یو څه پوهیږي.

د ښاغلي داکتر صاحب کابینه چه د پوهانو او هوښیارانو کابینه ده ولسي جرګي ته ئي پخپله خط مشي کښي یو ډیر مهم راز افشاء کړ او له ډیري لوئي اشتباه څخه ئي مونږ ته نجات راکړ.

دا مهم راز د قوانینو په فقدان کښي د علت غائی په حیث پټ و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ دې ټکي ته ښه ملتفت نه وو چه د قانون حاکمیت د قوانینو وجود ته ضرورت لري او ترڅو چه یو شی موجود نشي حاکم کیدی نشي، بلکه حاکم لاځه چه محکوم کیدی هم نشي. د قوانینو فقدان اود قوانینو حاکمیت دوه داسې خبرې دي چه که یوه صحیح وي بله به ارومرو غلطه وي.

هغه قوانین چه د عدم په نطفه کښې محصور او مسدود دی او هیڅ وجود نلري څنګه به حاکمیت پیدا کړي؟. ښایي ځوك داسې فکر وکړي چه اساسي قانون خو نږدې اته کاله کیږي چه په مملکت کښې نافذ دی او ځوك ئې له مبارك وجود څخه انکار نشي کولی.

که نور فرعي قوانین د نشتوالي په وجه ولسوالان، لوی ولسوالان او والیان نشوه اساسي قانون خو صدراعظم کیدی شي که څه هم ټول وزیران ورسره مخالف وي او ځوك ئې په خوښه څه نه کوي.

ما پخپله هم همدغه راز فکر کاوه او د اساسي قانون حاکمیت مې په ټینګه غوښته. دې غوښتنې ته اوسني حکومت پخپله خط مشي کښې داسې ځواب ورکړ.

"احکام مندرج قانون اساسی حاوي اصول کلی بوده تنظیم شئون مختلفه را به قوانین فرعی مربوط میسازد و تا زمانیکه این قوانین وضع نشود رسیدن به همه اهداف قانون اساسی ناممکن خواهد بود. پس از وضع قوانین ضروریه حکومت خواهد توانست حاکمیت قانون را بمعنای اصلی آن متکی به متن و روحیه قانون اساسی تامین نماید."

اوس پوه شوئ چه د قانون حاکمیت تر ډیره وخته امکان نلري یعني د نوح (ع) عمر او د ایوب (ع) صبر غواړي.

دا هم د حکومت د ډیر دقت دلیل دی چه (پس از وضع قوانین) وائي یعني (پس از تصویب قوانین) نه وائي.

د قوانینو د انسداد، تعقیم، خناق او اختناق مراحل خو هر چاته معلوم دي او د شوری د تقریباً دوه دورو تجربي دا وښودله چه د یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانون راویستل او ټول مراحل ئې طی کول اوبیا د ستنې لـه سپم څخه تیرول دي یعنې د قانون وضع د وضع حمل په شان اسانه کار نه دی.
که تاسې په دغه رمز پوه شوي یاست باید په دې هم پوه شئ چه د قوانینو د وضع مخه ولې نیول کیږي او هغه څه شی دی چه د قوانینو سر خوري او د اساسي قانون بچی وژني.
له اساسي قانون نه پخوا چه قوانین مطیع او خاضع وو یعنې د حاکمیت خوبونه ئې نه لیدل تولیدات او صادرات ئې ډیر او ضایعات ئې لږ و.
اوس چه قانون حاکمیت غواړي حال به ئې د احزابو د قانون، د ولایت د جرګو د قانون او د ښاروالۍ د قانون په شان وي چه هر حکومت ئې لکه ښاغلی عبدالملك عبدالرحیم زی، بې محاکمې په زندان کښې ساتي او د قانون پلار ئې هم نشي خلاصولی.
د دغو قوانینو له تصویب نه وروسته څو حکومته چه یو له بله مخالف او مختلف وو د دغو قوانینو په مخنیوي کښې ئې اتفاق نظر درلود او لري ئې.
د قانون حاکمیت همدومره وکړه چه قوانین ئې په فقدان محکوم کړه او د افسانوي مارانو په شان ئې د قوانینو سر وخوړ.
مونږ باید د حکومت د خط مشي په ژبه پوه شوو او خپل زوړ حاکم ترډیره وخته په خان حاکم وګڼو که څه هم د تقاعد قانون ورسره شدیداً مخالف وي او تقاعد ته ئې سوق کړی وي. زما په فکر د حکومت خط مشي هغسې ساده او سطحي نه وه لکه چه ځینو وکیل صاحبانو له عادي مقالې نه هم ښکته وګڼله او د سیاسي سواد په فقدان ورته قایل شوه.
دغه راز غامض مطلب تیرول او ضمناً ئې په شوری باندې منل ډیر مهارت غواړي او د پخو ماهرانو کار دی.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال. ۲۵ ګڼه
د ۱۳۵۰ د کب ۹ مه
د ۱۹۷۲ د فبرورۍ ۲۸ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتونستان په باب نوی نظر په کار دی

اوسنی پاکستان هغه پخوانی پاکستان نه دی چه پښتونستان به ئې پخپل لاس کښې لکه خچه ګوته ګڼله.

هغه پخوانی کبیر مملکت اوس صغیر شوی او مخ په طفولیت روان دی مګر پښتونستان بالعکس مخ په لوئیدو او غټیدو دی.

د یوه کوچني کیدل او د بل غټیدل دوه داسې حرکتونه دي چه د تحول او بدلون سیر ډیر ګړندی کوي او په انقلابي حرکت ئې بدلوي.

مونږ ته ښايي چه د پاکستان او پښتونستان مطالعه په نوي نظر وکړو او نوې عینکې په سترګو کړو.

هغه وخت بالاخره راتلونکی دی چه د غیرې ماشوم لویه غیږ پیدا کړي او بل په غیږ کښې ونیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که زمونږ سیاستمداران د سیاسي حالاتو سمه پیشبیني نشي کولی او له جریان سره موافق حرکت نه کوي د تاریخ په مخکښې به ئې سرونه ټیټ وي

تاریخي پېښې دفعتاً په آني او فوري ډول له عدم نه وجود ته نه راځي او نښې نښانې ئې دمخه د نظر خاوندانو ته معلومیږي.

که څوک د اثارو او علایمو له مطالعې سره اشنا وي او ډیر ظاهربین نه وي د علت او معلول سلسله او رابطه پته نه ده او د باد و باران حتی د سیلابونو پیشبیني په صحیح ډول کیدی شي. مګر سیاسي جبن که په چا مسلط شي نو بیا عقل او شعور ړوند او کوڼ شي او له پښو لاندې هم څه نه ویني. څنګه چه د شمال له خوا سړې او تودې څپې، د ایران جوی اوضاع او د هند برساتونه زمونږ په هوا او فضا بې تاثیره نه دي، د شاوخوا لرې او نژدې هیوادونو سیاسي جریانونه هم افغانستان ته وراندې او وروسته یو څه له ځانه سره راوړي چه پوهیدل ئې یو حیاتي ضرورت دی او غفلت تباهي ده.

که زمونږ سیاسي رجال هغه وي چه د بنګله دیش له جوړیدو نه څو ورځې دمخه په هیڅ خبر نه وو او د هند و پاکستان په فضا کښې ئې هیڅ نه لیدل بلکه د خیر و خیریت راپورونه ئې واکمن مقام ته وراندې کول (نو خدای دې نه کا) کامه به ورانه وی او مونږ به نه یو خبر، یا به پښتونستان جوړ وي او مونږ به ئې په رسمیت نه پیژنو.

اوس مونږ یوازې د پښتونستان په باب سیاسي بصیرت او بصارت ته اړ نه یوو. د افغانستان حال او مستقبل په لومړۍ درجه او جدي ډول له مونږ نه سیاسي بیداري او هوښیاري غواړي او زمامدارانو ته ډیرې لوېې اندېښنې په مخکښې ږدي.

د دنیا سیاسي وضع او پټ او ښکاره فعالیتونه په افغانستان باندې مستقیم او غیر مستقیم تاثیرات لري.

هغه څه چه راتلونکي دي مونږ ورسره مخامخ کیدونکي یو. دا به ډیره بده وي چه څوک لاس تر زنې لاندې کښیني او وایي " ته مه کا چه دی څه کا". په دې وخت کښې بې ثمره بې اثره غیر فعال

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاست اختیاروول او سر پـه بـوڅو ننویستل پـه حقیقت کښي لـه مرګ نه پخوا پـښي غـځول او ځان طوفـان تـه سپارل دي.

همدغـه راز وختونـه دي چـه بـاید حکومت د شـوری فـوق العـاده اجلاس غوښتـی وای او د وخت لـه ایجاباتو سره سم د دولت پـه سویه ملـي تصمیمونـه د ملت د نمـایندګانو پـه اراده نیـول شـوی وای. مـګر دا حکومتونه چه مونږ پیژندلـي دي ګمـان نـه کیـږي چـه عـادي اجلاس هم پخپـل وخت شـروع شـي او کـه بـالغرض ښاغلـي وکیـلان د وخت د اهمیت پـه درك کولـو پخپـل ټاکلـي وخت حـاضر هـم شـي نـو مجلـس لـه نصابه غورځول خـو زمونږ زوړ عـادت دی.

نـه پوهیږو چـه زمونږ سیاست بـه کلـه ملـي کیـږي او څه وخت بـه پـه ملت پورې تعلق پیـدا کـوي؟

د یـوه هیـواد سیاسـي دسـتګاه چـه د ملت د نمـایندګانو پـه قـول ملـي نـه وي اشـرافي وي، سیاسـي پوهـه بـه هـم یـوازې پـه تشـریفاتو پوهیـدل وي او بس.

پـه سیاست کـښي ابتکـاري پوهـه او لـه ابتکـار څخه کـار اخیسـتل د هغـو کسـانو کـار نـه دی چـه د ممثلینـو پـه حیث د نـورو دیپلوماتـانو پیـښي کـوي. لـه جـهاني سیاسـت نـه انتبـاه اخیسـتل، د تـاریخ د تولیداتـو پیشـبیني کـول، د حوادثـو لـه مقدمـاتو څخـه نتیجـه معلومـول سیاسـي ابتکـاري پوهـه غـواړي.

څوك چـه د دقیـق تحلیـل د پـاره وخت نلـري او لـه لویـو اندیښنو نـه تښتـي هغـه جـهان تـه متوجـه نـه وي ځان تـه متوجـه وي او سیاسـي نظـر ئـې ډیـر محـدود وي.

پـه دې وخت کـښي چـه نظـامي حرکتونـه تـر ډیـره حـده خپـل ځای سیاسـي فعالیتونو تـه پریـښي دی د وطن پـه دفـاع او د ملـي حیثیت پـه سـاتلو کـښي لـه عسـکري قـوت نـه سیاسـي قـدرت زیاتـه برخـه او د اولیت حق لـري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم مملکت چه ذ سیاسي فهم او مهارت فاقد وي نظامي قوت به ئې لکه د پاکستان عسکر له نه تلافي کیدونکي شکست سره مخامخ وي...

بنایي چه اوس د جهان سیاسي نمایندګان د یوه مملکت وزن او توان له اقتصاد نه وروسته په سیاستْ کښې ولټوي او له جنرالانو نه دمخه د خارجه چارو په وزارت کښې سیاسي پرسونل او کار کوونکو ته متوجه شي او وګوري چه په سرونو کښې ئې څه شته او که نه.؟

مونږ اوس له هر وخت نه زیات د سیاسي لیاقت او کفایت پیدا کولو او ښودلو ته ضرورت لرو مګر متاسفانه چه لیاقت، کفایت او اهلیت له بل هر ځای نه دلته ډیر خوار و زار دی او شخصي پیرزوینو دغه دستګاه فلج کړیده.

خدای دې خیر کړي چه څه به کیږي؟ ځکه چه د څه کولو امید خو نشته.

یعنې د څه کوی؟ ځای، څه کیږي؟ نیولی دی او مونږ علاوه په دې چه څه نشو کولی څه چه کیږي په هغه هم نشو پوهیدلی.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، ۲۶ مه ګڼه
د ۱۳۵۰ د کب ۱۶ مه
د ۱۹۷۲ د مارچ ۶ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیاست سراب

سیاست اصلاً لکه سراب نظر غولوونکی پیدا شوی او په ختمه کښې ئې عوا مفریبي پرته ده.

خلك په هغه دغه غولول او په هیڅ خوشحالول یا مشغولول سیاسي مهارت دی.

وایي چه سیاسي ماهران سړی سیند ته تږی بیایي او تږی بیرته راولي.

د خلکو فکر او نظر ته فریب او دوکه ورکول، یو شی بل راز یا څو رازه ښودل یا له نه څه هر څه جوړول یوازې د مداریانو کار نه دی سیاستمداران هم بلاتشبیه لکه مداریان پړی مار او هګۍ چرګه کاندي. فرق همدغومره دی چه مداري د لږ وخت د پاره په یوه محدوده صحنه کښې نظر ته دوکه ورکوي او سیاستمدار د مملکت په لویه منطقه بلکه د جهان په ساحه کښې د تل د پاره همدغه کار کوي او خپل فریب ته د خضر عمر بخښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو وخت و چه سياست په ډيرې بې رحمۍ بينا سترګې ړندولې چه ظلم او وحشت ئې ونه ويني مګر اوسني مترقي حکومتونه سترګې نه ړندوي بلکه غولوي ئې او حقايق ورته بل راز ښيي او د ظلم ځاى غدارئ او نظر غولولو نيولى او د سترګو ړندولو طرز بدل شويدى.

زمونږ ظاهربيني سترګې يوازې دا نه چه ظلم نه ويني بلکه ظلم ورته رحم ښکاري او د سياست سراب له هر واقعيت نه زيات واقعي ګڼي. نظر غولوونکى سرابي سياست سترګې نه ړندوي ځکه چه د نظر اختطاف او استخدام ته ضرورت لري او داسي فرمانبرداري سترګې ئې په کار دي چه غړول او پټول ئې د سياست د سترګو په اشاره وي.

داسي سترګې چه کله په توره تياره کښې تور ميږي په توره تيږه ويني او کله په رڼا ورځ اوښ له باره سره نشي ليدلى يعنې نه څه ويني او ډير څه نه ويني. داسي سترګې چه د ورځې په شنه اسمان کښې پيروني او سپينه سپوږمۍ هغه وخت ويني چه څوک ورځې ته شپه وايي.

همدغه راز ناظران او د نظر خاوندان د سرابي سياست منظورالنظر واقع کيږي او هغه واقع بيني سترګې چه سياستمداران ئې بدبينه بولي دغه حرم ته لکه نامحرم لاره نشي پيدا کولى، دلته يوه قصه را په ياده شوه چه له موضوع سره ارتباط لري او هغه دا ده:

وايي چه يو وخت چا وويل: زه د عافيت ډير ښکلى فاخر لباس جوړوم چه اغوستونکى له هر راز آفاتو او بلياتو نه ساتي او سعادت ئې په برخه کوي مګر دا لباس هغه څوک ويني چه شريف او اصيل وي او عفيفې مور راوړى وي.

د وخت حاکم له دې خبرې خبر شو او له هغه سړي څخه ئې ځانته همدغه لباس وغوښت.

لباس جوړونکي د قد او اندام اندازه واخيسته او څه موده وروسته راغى چه هيڅ ورسره نه و مګر حاکم ته ئې ويل ستا لباس

(c) ketabton.com: The Digital Library

مې دغه دی راوړی ته خپلې زړې جامې وباسه چه زه نوی لباس در واغوندم.

حاکم که څه هم هیڅ نه لیدل مګر د دې د پاره چه شرافت ئې لکه دار نشي د نوي لباس په ستاینو ئې شروع وکړه او پخوانې کالي ئې له ځانه لرې کړه.

حاکم په مجلس کښې لوڅ لغړ ناست و او هر چا ځان مجبور ګڼه چه د غیر مریي لباس صفتونه وکړي او ځان شریف وښیي.

حاکم پخپله مجبور و چه خپل لوڅ ځان ملبس وګڼي او د نالیدو جامو مبارکي واخلي. په څینو هیوادو کښې سرابي او بې حقیقته دیموکراسي چه حکومتونه ئې سیاستاً خپل فاخر لباس ګڼي د هماغه خیالي جامو مثال لري چه هیڅوك ئې ویني نه مګر ستاینه ئې کوي.

هماغسې چه یو تږی په سراب غولیږي او په وچه د اوبو ګمان کوي په معنوي چارو کښې هم د خلکو نظر په ظواهرو تیر اوزي او د سیاست سراب ته د اوبو په طمع ورځي، پوهیږئ! دا سراب څنګه جوړیږي او په څه نامه یادیږي؟

هغه کاغذي قوانین چه په ژوندانه کښې واقعي جنبه نلري او لکه د عافیت لباس د نظر د فریب دپاره جوړیږي، خلکو ته عدالت، مساوات او دیموکراسي لکه سراب له ورا ځلوي او د اساسي حقوقو د تامین زیری ورکوي.

د دغسې سرابي قوانینو په رڼا کښې د ژوند واقعیتونه بل راز جلوه کوي او دا فکر پیدا کیږي چه ټول خلك بې له تبعیض او امتیاز څخه، میلونر وي که لنډغر، غریب وي که معتبر، نر وي که ښځه او که نر ښځې د قانون په نظر کښې یو شان د آزادئ او بشري کرامت خاوندان دي.

که یو سړی له خوارئ او ناچارئ د چا د سپي خدمتګار وي ځان ورته د خپل بادار له خاوند سره د قانون په نظر کښې برابر ښکاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ذهنا خوشحاله وي چه شخصيت او حيثيت ئې قانونا محفوظ او مصئون دی.

قوانين چه د سياست سراب ورته ويلی شو اکثره په اکثرو هيوادونو کښې غولوونکي جوړيږي چه خلکو ته له لرې ښيي او ورکوي ئې نه.

د قانون حکم که مطلق هم وي نورو احکامو مقيد کړی وي يا ئې په نورو داسې قوانينو حواله ورکړی وي چه لکه د انځرګل هيڅ وجود نلري او د فاخر لباس په شان وي.

سرې چه د دغسې قوانينو عمق ته پريوزي پوهيږي چه دغه بې اوبو وچې ځاګانې د چا واقعي تنده نشي ماتولی.

که فرضا يو څه اوبه هم پکښې وي نو ساقي ئې هر چا ته نه ورکوي او (مګر خود بخورد) همدغلته صدق پيدا کوي.

قوانين که ډير ښه وي چه چلوونکی ئې ښه نه وي اصلي منظور له پښتو لاندې کيږي او څه ګټه ترينه نه اخيستل کيږي.

زمونږ اساسي قانون چه د سياست سراب نه دی او واقعيت دی اته کاله پخوا ئې خلکو ته د حزب جوړولو حق ورکړ مګر تراوسه دغه حق حقدار ته ونه رسيده. همدارنګه انتخابي ښاروالئ د اساسي قانون نوی ارمغان نه و بلکه د زړې وثيقې او ذواليدئ تائيد او تثبيت و مګر سرپرستانو د چا د سر له برکته د قانون په ضد د حق پرستانو ځای ونيو او زړه ديموکراسئ په نوي ارتجاع بدله شوه.

دغه شان ولايتي جرګې، دهاتي جرګې او د مشرانو د جرګې يو ثلث غړي د اساسي قانون جديد او لذيذ سوغات و، چه چا ئې څکه ونکړه او ترانزيتي لاره ئې ترلې ده.

د دغسې اهمال او قانون شنډولو په استناد ويلی شو چه زمامداران او سياستمداران په رښتيا سړي ترې سيند ته بيايي او تږی ئې راولي. هغه قبيلوي تبعيض او امتياز چه د ملت نمايندګان ئې د ملي ستم مورينه ګڼي يوازې په دې نه ورکيږي چه د کاغذ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ وليکو: د افغانستان ټول خلك بې له تبعيض او امتياز څخه د قانون په مخکښې مساوي حقوق او وظايف لري.

دلته طبعا دا سوال پيدا کيږئ چه د کوم قانون په مخکښې؟ او جواب به ئې دا وي: هغه قانون چه نطفه ئې لا د غنم په دانه کښې هم نه ده پيدا شوې او تر (بين الصلب والترائب) پورې ډيره اوږده لاره په مخکښې لري.

دآنو شدارو که په اينده کښې وجود هم پيدا کړي ښايي چه پس له مرګه سوراب ته ورسيږي او وجود و عدم وجود يې مساوي وي.

د حقوقو مساوات او د تبعيض و امتياز له مينځه وړل په ټول افغانستان کښې يقينا ډير مشکل کار دی او د قيامت د ورځې په شان اوږده ورځ غواړي.

مونږ به فعلا د افغانستان ټول خلك پريږدو يوازې د کابل ښار به په نظر کښې ونيسو. خير دی د کابل ښار به هم پريږدو شهرنو ته به راشو. له شهرنو نه به هم صرف نظر وکو د وزيرانو مجلس ته به سر دننه کړو. هلته په څوارلس يا پنځلس وزيرانو کښې هم تبعيض او امتياز له ورا ناري وهي او هر څوك پوهيږي چه من پکښې څوك دی او چارك څوك دی.

د چا رايه د عدالت په تله کښې درنه او د چا سپکه ده؟ فاعتبرا ايا اولی الابصار.[1]

---

[1] افغان جريده، لومړی کال، ۲۹ مه ګڼه
د ۱۳۵۱ د وري ۷ مه
د ۱۹۷۲ د مارچ ۲۷ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګونګه روژه

څوك چه د چا سره خبرې نه کوي او د نورو خبرې بې جوابه پرېږدي خلك وايي چه ګونګه روژه ئې نيولې ده.

ګونګه روژه مختلف علتونه او سببونه لري چه ځينې ښه او ځينې بد دي، فلاسفه او متصوفين ځکه ډېرې خبرې نه کوي چه زيات وخت په فکر کولو او مراقبه کښې تېروي مګر اشراف او اعيان که لږې خبرې کوي او د چا خبرو ته اعتنا نه کوي علت ئې کبر او غرور دی.

دوی د هر لوګه بوګه سره خبرې کول د خپل حيثيت او وقار منافي ګڼي او عوام ورته کالانعام معلوميږي ځکه د هغوی خبرې بې جوابه پرېږدي او ګونګه روژه نيسي. وائي چه خبرې له خبرې پيدا کيږي نو که څوك د چا خبرو ته جواب نه ورکوي په حقيقت کښې د خبرو نسل قطع کوي او له خبرو سره دښمني کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبره ردول له خبرو سره دښمني نه ده د خبرو په مقابل کښې غوږونه کڼول او خبره نه اورېدل وينا وژل دي.

که د غوږونو لاره بنده وي او غږ غوږ ته نه رسيږي د وينا ازادي څه معنی لري؟ څه غوږ بند څه ژبه بنده نتيجه يوه ده.

د هر چا هره خبره منل او غلطه خبره صحيح ګڼل ښه کار نه دی.

سړي بايد غلط فکرونه او غلطې خبرې رد کړي او د سمو خبرو تصديق او تائيد وکړي.

مګر هغه څوک چه د جانب مقابل خبرو ته هيڅ اعتنا نه کوي او په سکوت جواب ورکوي د انسانيت توهين کوي او بشري کرامت ته زيان رسوي.

کومه خبره چه چاته متوجه وي او د هغه د توجه وړ نه ګرځي تعبير به ئې همدغه وي چه مخاطب خپل مقام له دينه لوړ ګڼي چه له ځانه کم سړي ته په سړيتوب قايل شي او جواب ئې ووايي.

د صحيح انتقاد منښه او په حقيقت بانديې اعتراف اخلاقي فضيلت دی. په دغسې مواردو کښې چوپ پاتې کيدل له حق او حقانيت نه غاړه غړول دي.

ځينې ازاد جرايد چه په اجتماعي چارو کښې ځينې سوالونه او اعتراضونه حکومت ته متوجه کوي د حکومت له خوا د هيچا هيڅ اعتراض ته هيڅوک هيڅ جواب نه وايي.

د دې حکومت ډير بارز فرق له نورو حکومتو څخه همدغه دی چه له کانې غږ خيژي او له دوی نه نه. غږ له دومره لويوالي سره بيا هم د يو چا اواز بيرته منعکس کوي او سړی د خپل غږ ازانګه بيرته اوري مګر انتقاد کوونکی به دا ارمانډ ګور ته له ځانه سره يوسي چه حکومت د جواب په صورت د چا ترديد او تائيد وکړي.

داسې معلوميږي چه د حکومت اصلي خط مشي به دا وي چه: (شيخ فريده پته خوله بهتري ده) دغه دايمي سکوت چه د حکومت پاليسي ګڼلی شوو ځينې جرايد بې حوصلې کړي دي او د دې بې اعتنا سياست تحمل ورته ډير ګران شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کــاروان پــه ۱۱۴ گڼه ۲۳-۱۱-۵۰ کــښې هغــه ســرمقاله چــه عنــوان ئــې دی (ایــن خاموشــی تــا بــه کــی؟) د دې چپوالــې درنــښت او فشــارډېر ښه منعکــس کــوي.

د گهیــخ جریــدې د تــیر کــال د دلــوی پــه لســمه لــه دې عنــوان لاتــدې (گوش دارنــد ولــې بــدان نمیشــنوند) د حکومــت پــته خولــه پــه ســوك ووهله مگر د خولې قلف ئــې ورمــات نکړی شــو. د پیکــار پــه لســمه گڼه کښې هم یو کاریکاتور چاپ شــو چــه یوه سړي تبنگك پر سر ایښې او بــل ترینه پوښتنه کــوي:

ـ پــه تبنــگك کــښې څه دي؟

ـ ســترگې، غوږونــه او مــاغزه.

ـ چیرتــه ئــې وړې؟

ـ ور ورم ئــې چــه پــه دې ســترگو ووینــې، پــه دې غوږونــو واوري، پــه دې مغزو فکر وکــړي او بیــا جــواب ووائــې.

د تبنــگك والاهــم څه درك معلــوم نشــو چــه هلتــه ورسیده که نــه؟ کــه فرضــا رسیدلی هــم وي متاسفانه چــه پــه تبنگك کــښې ژبــه نــه وه مــگر هلتــه خو د دووئ پــه خونــه کــښې ژبــه او مــاغزه وي خــو یــو ئــې بــل تــه وراندې کوي او پخپله ئــې نــه خــوري.

پــه رښتیــا چــه د درنــو خلکــو غوږونــه هــم درانــه وي او کومــه خبره چــه دوی تــه ســپکه ښکــاري هغــه هیڅکلــه نــه اوري.

چاچــه د اخلاقــو پــه کتــابو کــښې د خاموشــئ فوایــد لوســتې وي او د غوږونو کڼولو پــه حکمت پــوه وي هغــه هیڅکلــه خپلــه گونــگه روژه نــه مــاتوي او د حــال پــه ژبــه وایــې: رهیــن منت گوش گران خویشــتنم.

هغه پوهیږي چــه صــامت جــواب لــه نــاطق جــواب نــه ډیر قــوي دی او هیــڅوك پکــښې ضعیــف ټکــی نشــې موندلــی. لــه حکومــت ســره هــره ملاحظــه وي مــگر ازاد جرایــد دغــه مطلــق ســکوت د ځان ســپکاوی او لــه مفاهمې نــه تیښتــه گڼې.

ښائــې چــه دا غلــط فــهمې وي او حکومــت د ډیــر احــترام پــه وجــه چاتــه جــواب نــه گرزوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو وخت يوې ولسوالۍ ته تفتيش ورغی او هلته يو سوال يوه مامور ته چه مشك عالم نوماند متوجه شو چه بايد جواب ئې وليکي مګر مامور صاحب قطعي انکار وکړ او د تفتيش هئيت ته ئې ووېل: استغفرالله! زه تاسو ته دومره بې ادبه ښکاره شوم چه تاسو ته به جواب درګرزوم زه او ستاسو جواب ويل؟.

دا خو د هغه مامور طرز تفکر و ښائي چه حکومت سره بل راز فکر وي چه مونږ بايد ښه تعبير ورته پيدا کړو او د غرور او تکبر نخښه ئې ونه ګڼو بلکه د تسليم او رضا او د حيا علامه ئې وبولو. کيدی شي جواب نه ورکول د جواب نلرلو په وجه وي.

مونږ بايد صبر او حوصله، دروغ نه ويل او حق ته تسليمېدل اخلاقي فضيلت وبولو.

ښايي د حکومت او خلکو ترمينځ ډيره مکاني يا زماني فاصله موجوده وي او همدغه لېريوالی د دې باعث دی چه د چا غږ د دوی غوږ ته نه رسيږي.[1]

[1] افغان جريده. لومړی کال. ۳۳ ګڼه
د ۱۳۵۱ د غويي ۴مه
د ۱۹۷۲ د اپريل ۲۴ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

متهتي

دا لغت په پښتو قاموس کښې نشته ښائي چه تراوسه ئې د جرایدو مخ هم نه وي لیدلی مګر په محاوره کښې شته.

دې لغت ته عامیانه هم نشو ویلی ځکه چه خواص ئې د نورو د پاره استعمالوي.

که غواړې! د دې لغت په معنی او مفهوم پوه شې دې قصې ته غوږ کیږدئ.

یو سړی نا اشنا ځای ته تلونکی و چه هلته خلکو ته ځان صاحب معرفي کړي ځکه نې یوه داسې خدمتګار ته ضرورت درلود چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

علاوه په جسماني خدمت په نفسياتي ډول هم د ده حيثيت او اعتبار د خان په تذليل خوندي وساتي يعني پخپل تحقير د هغه توقير وپالي.

نو يوه سړي ته ئې وويل: راشه! زما متهتی شه! زه به دې په نس موړ او په تن پټ ساتم او ښه تنخواه به هم درکوم.

هغه وويل: متهتی يعني څه؟

صاحب وويل: زه چه له خلکو سره خبرې کوم ته به هم يو څه وايې، زه به تاته په قهر وايم ډير مه ټټيره يعني بيهوده او بيمعنی خبرې مه کوه!

په دغه ډول به زما معتبري خلکو ته ثابته وي او ته به زما متهتی ئې.

معتبر سړی هر څوك چه وي، خان وي که حاکم، ميا وي که پير و پيشوا متهتی خلکو ته ضرورت لري.

د سرکار له کوره نيولې د خان او ملك تر حجرې پورې په هر ځای کښې يو يا څو تنه متهتي موجود وي چه په دغه ډول د صاحبانو صاحبي ساتي او ځانته ډوډئ پيدا کوي.[1]

---

[1] افغان جريده، لومړی کال، ۳۴ مه گڼه
د ۱۳۵۱ د غويي ۱۱ مه
د ۱۹۷۲ د مې لومړئ.
دا ليکنه د (محرر) په مستعار نوم خپره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

#ديني تبليغ

مونږ هر وخت او مخصوصا په دې وخت کښې ديني او مذهبي تبليغاتو ته ډير شديد ضرورت لرو. ديني علماء چه په تفسير او حديث کښې د فقاهت او بصيرت خاوندان دي او د ديني تبليغ صلاحيت لري خپلې دغې مقدسې وظيفې ته له هر ځانه ښه ملتفت دي او په دې رمز (ادع الى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة) ډير ښه پوهيدلي دي. (تو براى وصل كردن امدى - نى براى فصل كردن امدى).

دا راز اشخاص هيچا ته خصمانه نظر نلري او محضا لله د خير خواهئ په منظور د يوې لوړې اخلاقي غايې او پايې په بنا خلکو ته د سمې لارې رهنمايي کوي او د پاك خداى له کتابه ئې د قول لين درس اخيستى دى ځکه په جارحانه ډول د عناد او خصومت له مخې څوك په شخصي توگه خپل هدف نه گرزوي بلکه عمومي اصلاحات او عام و تام تلقين ئې په نظر کښې وي او بې له خدايه له بل ځانه خپل اجر هم نه غواړي.

دين نصيحت دى او موعظه لاربنودنه ده چه ځانته خاص سبك او اسلوب لري او رحم و شفقت ورسره ملگرى وي ځکه د ديني علماو بې شايبې امر معروف او نهي عن المنكر د سياسي اغراضو له تاثيره مبرا گڼو او په ښه نظر ورته گورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګهيځ جريده او دغه راز نوري نشريې چه د ديني او مذهبي تبليغتو وظيفه ئې په غاړه اخيستې ده مونږ ورته له لوى خدايه توفيق غواړو چه دغه مقدسه وظيفه په ښه شان سرته ورسوي او د وظيفې تقدس په ډير ښه شان وساتي.

كه زه دغه صلاحيت په ځان كښې نه وينم چه په ديني او مذهبي مسايلو كښې ثقه ليكني وكولى شم دا علاقه خو حتما لرم چه د علمي صلاحيت خاوندان دغه روښانه مشعل بل رساتي.

هغه څه چه د ګهيځ د محترمې جريدې په پنځمه ګڼه كښې د ثور په لسمه نيټه د (كاروان) په حواله زما په باب نشر شوه كه څه هم د سبك و اسلوب په لحاظ د تامل وړ و بيا هم زه ورته په مخاصمانه نظر نه ګورم او نه غواړم چه په معارضه او مجادله كښې ورسره واقع شم يا په سوال او جواب خپل او يا د بل وخت ضايع كړم.

زه د يو ليكوال په حيث له هغه سياست او اقتدار سره په مجادله كښې واقع يم چه په ديني لحاظ او هم د ديموكراسي او بشري حقوقو په لحاظ ورسره مجادله په كار ده.

دا به د تفرقه اچوونكي سياست د پاره ډير لوى موفقيت وي چه دغه هدف رانه پاتې شي او له هغه چا سره مقابل واقع شم چه زه ورته په ديني خدمت كښې توفيق غواړم او اصلاحاتو ته د حكومت په مجبورولو كښې ورسره په يوه محاذ كښې دريدلى شم، په دې مرحله كښې ليكوالو ته ښايي چه د حاكمه طبقې اصلاح او سمون مشترك هدف وګڼي او پخپل مينځ كښې په مجادله اخته نشي حتى چه له ځانه دفاع هم د دې باعث نشي چه اصلي مرام ترينه پاتې شي او په غير شعوري ډول استعمال شي [1]

---

[1] افغان جريده. لومړى كال. ۳۵ ګڼه
د ۱۳۵۱ د غويي ۱۸ مه.
د ۱۹۷۲ د مئ ۸ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقوقي مساوات

د افغانستان ټول خلك د قانون په نظر كښې مساوي دي او هيڅوك په هيڅا باندې حقوقي امتياز يا تفوق نلري.

هغه تبعيض او امتياز چه د عدالت او مساوات ملا ماتوي په افغانستان كښې لا دغه بد بوټی نه دی زرغون شوی او لغړ و بېر، سره او خشره ساهو او سپېره برابره برخه لري.

كه يو مليونر وي او بل د پولۍ ټك ته ناست وي، د يوه لستوڼي غوړوي او بل بېخي لستوڼي بلكه لاس نلري. يوه ته خلك لاس په نامه ولاړوي او بل په خروار ليتۍ كښې څوك نه حسابوي. بيا هم قانون دواړو ته په يوه سترګه ګوري او د عدالت په تله كښې لكه سنډا غټ ملك او لكه ورغومی ناخانه انسان په تول كښې برابر خيژي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد دا خبرې د اساسي قانون په ډاډګيرنه په مزه مزه کولې او په دغسي حقوقي مساوات ئې ځان د هر چا سيال ګاڼه.

محمود وويل: ستا مطالعه په اساسي قانون کښې ډيره سطحي ده.

زه نه وايم چه قانون غولوونکي دي مګر دا وايم چه ته غوليدونکی ئې او اشتباه دې کړيده، ستا مثال داسي دی لکه چه سړی "کلو او اشربوا" واوري او "ولاتسرفوا" ته ئې پام نه وي يا ئې "ولاتقربوا الصلوٰة" لوستي وي او "و انتم سکاری" نه خبر نه وي.

د دې دوو ملګرو بحث ډير تود شو او دغه ديالوګ ترينه جوړ شو.

احمد: اساسي قانون په **۲۵** ماده کښې په ډير صراحت وايي: "تمام مردم افغانستان بدون تبعيض و امتياز در برابر قانون حقوق و وظايف مساوي دارند."

وګوره! په دې ماده کښې د افغانستان ټول خلك مساوي ګڼل شويدي چه هيڅ راز تخصيص پکښې نشته. تبعيض او امتياز هم په مطلق ډول نفي شوي او د استثنی نخښه نښانه پکښې نه وينو.

محمود: د اساسي قانون دغه ماده په رښتيا همدغسي ده چه هيڅ راز قيد و شرط او استثنی نلري او نه پکښې نورو موادو او احکامو ته څه اشاره شويده.

په کوم بل فرعي قانون هم څه حواله نه ده ورکړ شوې او د افغانستان ټول خلك صغير او کبير، نر او ښځه، عالم او جاهل په حقوقو او وظايفو کښې بې له تبعيض او امتيازه په مطلق ډول برابر ګڼل شوي دي. مګر د اساسي قانون نور مواد او احکام ځيني قيد او شرايط وضع کوي او په دغه ماده کښې استثنی ګاني قبلوي چه تخصيص بعدالتعميم ورته وايي.

احمد: که مقنن په دغه ماده کښې استثناګانو ته قايل واى او په نورو موادو کښې ئې څه شرايط او قيود وضع کول دلته به ئې حتما ورته اشاره کړې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استثنی باید په همدغه ماده کښې موجوده وای چه د تناقض مخه نیول شوې وای اوس چه دغه ماده په کلي او مطلق ډول بې له هیڅ راز استثنی تثبیت شوې ده که د اساسي قانون نورې مادې دغه ماده مقیده کوي او محدودوي ئې نو استثنی ورته نشو ویلی تناقض یا تضاد ورته ویلی شو.

محمود: بنایي چه د فقاهت او علمي أصولوپه لحاظ ستا خبره صحیح وي او قانوني سبک همدغه تقاضا ولري مگر واقعیت همدغه دی چه دا ماده پخپل حال نه ده پاتې او نورو موادو ځینې حقونه ځینو ته ورکړي او ځینې ئې محروم کړي دي. "بنایي چه دغه استثناات معقول او منطقي هم وي."

احمد: د اساسي قانون هغه مواد او احکام چه حقوق د ځینو دپاره محدود وي او د دغې مادې عمومیت او مطلقیت له مینځه وړي کوم دي او څنگه دي.؟

محمود: د اساسي قانون ۴۶ ماده چه د شورى د عضویت حق د افغانستان خلکو ته ورکوي ټولو ته ئې نه ورکوي.

صغیران او بلوغ ته نارسیدلي خلك خو شرعا هم له ځینو حقوقو محروم دي او باید د شورى له عضویته هم محروم وي.

له دینه چه تیر شو لیکل او لوستل هم د دغه حق قانوني شرط دی او د دې شرط په وضع کولو د افغانستان خلك په سلو کښې له نوي زیات له دغه حق څخه محروم شوي دي.

په باسواده بالغانو کښې هم له ۲۰ کلو نه د کم عمر خاوند د اولسي جرگې غړي کیدی نشي. او چه عمر ئې پوره "۳۰" کاله نه وي په مشرانو جرگه کښې نشي شاملیدی.

یعنې اساسي قانون علاوه په شرعي اهلیت او علمي لیاقت د سن او عمر په لحاظ هم مشر او کشر پیژني او څلیریشت کلن ته هغه حق نه ورکوي چه پنځه ویشت کلن ته ئې ورکوي. همدارنگه پنځه ویشت کلن هغه حق نلري چه دیرش کلن ئې لري. د افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه تبعه چه د تبعیت نې لس کاله نه وي پوره شوي د شورى له غړیتوب څخه محروم دي.

د حکومت رئیس یعنې صدراعظم باید د (۸۶) مادې مطابق افغان متولد شوی وي او محض افغان نه بلکه افغان ابن الافغان وي

د ستري محکمې اعضاء د "۱۵۰" مادې په ایجاب باید له ۳۵ کالو نه کم عمر ونلري او قاضي القضات باید له څلويښتو کالو نه کم او له شپيتو نه زيات نه وي.

دا دې خینې هغه تبعیضونه او امتیازونه چه اساسي قانون په سر او سترګو منلي دي او ۲۵ ماده ئې حکما او معنا داسې تفسیر کړې یا تعدیل کړیده.

"مردم افغانستان باستثنای تبعیضات و امتیازاتیکه در این قانون اساسي تصریح گردیده در برابر قانون حقوق و وظایف مساوی دارند."

مګر سره له دغه تفسیره بیا هم دې ټکي ته توجه په کار ده چه حقوق او وظایف د قانون په مخکښې مساوي دي نه د قانون چلوونکو په مخکښې.

اساسي قانون په (۴۳۷) ماده کښې وایې: "کار حق و فریضه هر افغانیست که قدرت اجرای انرا داشته باشد.... اتباع افغانستان بسه اساس اهلیت و بموجب احکام قانون بخدمت دولت پذیرفته میشوند." مګر سړي چه عملا په رسمي دوایرو کښې خینې په کار کښې شامل کسان وینې چه له خپلې اصلې رتبې نه څو درجې پورته د کفالت په نامه د لوړو څوکیو خاوندان دي او خینې نور چه علمي سویه ئې له هغو نه ډیره لوړه ده په ډیره ټیټه رتبه کار کوي یا بیخي وزګار ګرزي پوهیږي چه:

"به نادانان چنان روزی رساند _ که صد دانا دران حیران بماند."

همدغه اوس په اوله رتبه یا فوق رتبه داسې بیسواده سړي وينو چه سواد اعظم ئې له حکم لاندې دي.

کـه څوك سـترګې پـټې نكـړي داسـې كسـان ليـدى شـي چـه پخپلـه هيـڅ اهليـت نلـري او د اهـل بيـت او كورنـۍ پـه اهليـت چليـږي.

ښاغلـي احمـد چـه دغـه ټولـې خـبرې واوريـدې بـالاخره پخپلـه اشـتباه پـوه شـو او ښاغلي محمـود تـه ئـې وويـل:

ايـا داسـې حـق نشـته چـه ټول خلـك پكـښې بـې تبعيـض او امتيـازه برابـره برخـه ولـري او ټول پكـښې مسـاوي وي.

محمـود: ولـې نـه د وطـن هـوا.

احمـد: لكـه چـه زمـا سـادګي تاتـه درغلـه او سـتا هوښيـاري ماتـه راغلـه.

محمـود: څنـګه؟

احمـد: هغـه صافـه معطـره هـوا چـه د بډايـانو او صاحبـانو پـه بـڼ مـانيو كـښې وي پـه دغـو نمجنـو غوجلـو كـښې نشـته چـه دهقانـان او غريبانـان پكـښې اوسـي.

تاته دا نـه ده معلومـه چـه هغـوی پـه بلـه هـوا كـښې دي او مونـږ پـه بلـه كـښې.

محمـود: نـو راځه! چـه د ازاد تنفـس د پـاره ازادې هـوا تـه والـوزو او پـه همدې ځای ئـې ختمـه كـړو [1]

---

[1] افغان جريده. لومړی كال. ۳۶ ګڼه

د ۱۳۵۱ د غويي ۲۵ مه.

د ۱۹۷۲ د مئ ۱۵ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیاست بوالعجبي

سیاسیت ډیر عجیب و غریب رنګونه لري او کولی شي چه د سیاسي مصلحت په غوښتنه تور، سپین وښيي او سپین د خلکو په نظر کښې تور یا برګ کاندي.

په سیاسي صحنو کښې کله تضادونه او تناقضونه د ګډ ژوند په اصولو غاړه غړۍ کیږي او احسان و عصیان د وحدة الوجود یا وحدة الشهود په ګمان یو وجود او یا یو نمود پیدا کوي.

کله بیا د یوې عقیدې او یوې ایدیالوژۍ پیروان په خپل مینځ کښې غوښه او چاړه شي چه یو له بله په دښمنۍ نه مړیږي.

یو وخت د مبارزې میدان ته رستم او سوراب راباسي او بل وخت د مخ په ښودلو د ښو، په غشو او د وروځو په لیندو د زړونو ملکونه تسخیروي.

کله د صلح د پاره جنګ کوي او کله د جنګ د پاره صلح غواړي، په دوستۍ کښې دښمني کوي او په دښمنۍ کښې دلبري او دلربائي. شیعه او سني د مذهب په نامه یو له بله جنګول او کفر و اسلام پخلا کول یا د کاپیتالیستۍ او سوسیالیستۍ تر مینځ ریباران ګرزول د سیاست شهکاري ده. تناسخ یا مسخ او فسخ په سیاست کښې عادي او معمولي کار دی چه کله له ایاز څخه جلالتماب جوړوي کله بیا له عالیقدر جلالتماب څخه احقرالعباد سازوي. کله د معشوقو زلفې لنډوي او کله ئې اوږدوي.

یو وخت د دیموکراسۍ عقد له دکتاتورۍ سره په ډنګ و ډول تړي او بیا ئې د بدنامولو او شرمولو د پاره د انارشي ارموني پیدا کوي. د دین په توره له دین سره دښمني او د ارتجاع ونو بوټو ته د ارتقا او نهضت کیمیا وي کود ورکول د سیاسي ماهرانو کار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـه زمکـه کـښې د نفـاق او شـقاق تخمونـه کـرل او د اتفـاق او اتحـاد حـاصل ترینـه غوښتـل د سیاسـت زرنـګي ده. د سیاسـت مذهـب (کـه فرضـا وئـې لـري) لـه نـورو مذاهبونـو جـدا دی لکـه دسیاسـت نظـر او عمل چه له نورو نه ډیر فرق لري.

د سیاست د سـر خـیرات هـم د نـورو خـیراتونو پـه شـان نـه وي یعنـي اجر ئې یسو پـه لسـه یـا یـو پـه سـله سمدلاسـه پـه همدغـه دنیـا کـښې وي بلکه له خیرات نـه دمخـه وي.

اوس چـه د خـیرات خـبره د مضمـون خولـې تـه راغلـه یـوه پخوانـۍ قصه راپه یاده شـوه.

وائـي چـه محمـود غزنـوي یـو وخـت ډیـرې پیسـې د خـیرات دپـاره خپـل وزیر ته ورکـړې چـه پـه اصلـي مسـتحیقینو ئـې د عدالـت لـه مخـې وویشـي.

وزیـرلاړ او دغـه کـار ئـې وکـړ کله چه بیرتـه راغـی سـلطان پوښتنـه وکړه چه ویـش پـه څه ترتیـب و او څنګه و؟.

وزیر وویل لـه هر چـا نـه بـه مـې پوښتنـه کوله چـه څه لـري او څومره لري که چا بـه ډیر څه لرل ډیرڅه مې ورکول که لږ بـه ئې درلـوده لـږ مـې ورکول کـه هیـڅ بـه ئـې نـه لـرل هیـڅ مـې نـه ورکـول. سـلطان پـه قـهر غونډي شو او ویې ویـل مـا امـر کـړی چـه د خـیرات ویشـل بـاید عـادلانـه وي او د استحقاق لـه مخـې حـق حـق دارتـه ورسـیږي.

وزیـر عـرض وکـړ چـه مـاد پـاك خـدای ورکـړه دعدالـت اسـاس وګاڼه څه چه هغه چاته ورکـړې و مـا هـم هغومـره ورکـول چـا تـه چـه هغـه څه نـه و ورکړي مـا هـم نـه ورکـول. دا پخوانـۍ زړه قصـه اوس بیـا نـوي شـوه او زمونږ حکومت د امدادي غلې پـه ویسشـلو کـښې هماغسـې وکـړه.

پروسـږ کـال چـه وچکـالۍ او بـې ابـۍ خپلـه مهیبـه څیـره ډیـره بـې رحمـه اوخطرناکـه وښودلـه نـو سیاسـت د ګدایـۍ کچکـول غـاړې تـه واچـاوه او د افغانسـتان د وږو تـږو د(یـاالله خـیر) غـږ ئـې د ټولـې دنیـا غوږتـه ورسـاوه. هماغـه وچـه پـه سـلهاو زرو ټنـه ډالـر او نورنقـد و جنـس د غیبـي بابـا (حکومـت) پـه کچکـول واچـول شـوه چـه څینـې وریـا و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حکومت وظیفه دلته همدغومره وه چه دغه جهاني خیریه امدادونه هر ځای ته د امانتدارۍ له مخې ورسوي او دقوت لایموت په حیث ئې په ډیر احتیاط حقیقي مستحقینو ته بې له غدر او خیانته وسپاري. مګر د اداري دستګاه د فساد په وجه ډیرې ناوړه استفادې مینځ ته راغلې او په نتیجه کښې ډیر بډایان پرې قارونان شوه او ډیر وږي له لوږې مړه شوه

دغه غنم او کنجاړې چه د حاکمه طبقې له سهمیونه باقي پاتې شوه نو بیا حکومت په لاریو لاریو غنم او په سلهاو ټنه کنجاړې دسیاسي رشوت په حیث ځینو وکیلانو ته ورکول چه له یوې خوا د ملت نمایندګان د خلکو خولو کې ولویږي او د سرکار غدر وخیانت د وکیلانو په بدنامۍ کې پټ شي.

له بلې خوا همدغه وکیلان د دغه احسان په مقابل کښې مجلسونه له نصابه وغورځوي او د استیضاح ګانو مخه ونیسي. د همدغو غنمو او کنجاړو برکت دی چه اوس وروسته له مسلسلې دایمې بې نصابۍ د قرضې اخیستلو دپاره فورا نصاب پوره کیږي او په یو دوه مجلسو کښې ئې قرارداد تصویبیږي. مګر څنګه چه د حکومت دغه عاجل ضرورت رفع کیږي نو بیا هماغه اش او هماغه کاسه وي او د بې نصابۍ مرض بابیرې کوي. د دې دپاره چه د دغه سیاسي تجارت انعکاس په افغانستان کښې دننه او له افغانستان نه دباندې څه نه څه ځانته معلوم کړو له داخلي او خارجي نشراتو څخه به یو څه اقتباس کړو.

۱ ـ ښاغلی رحمتیان د هرات د ښار وکیل د اولسي جرګې په عمومي مجلس کښې د غلې ویشلو او ورکولو په باب داسې ووېل: (ګندم کمکی و قرض داستان غم انگیزی دارد. یک حصه در همان خارجها فروخته شد و ضرورت پس انداز دالری بزرگان را تکافو کرد. باقی یک حصه در کابل مرکز دولت استعمارگر برای اقایان و بیروکراتهای غیر مولد نوکران و محافظان سرزیادی شان از روی احتیاج ذخیره شد با قیمانده که بعد از حقداریها، دزدیها و راه

(c) ketabton.com: The Digital Library

گیریـهای والـی هـای چپـه شـاخ بولایـات رسـید اول مـامورین فاسـد . متنفذیـن شـریر بیـن خـود و خویشـان خـود تقسـیم کـرده باقیمـانده بـه کـل مـردم و زحمـت کشـان و دهـاقین بـرگی بـه بـزی نرسـید ... روزگار، شـماره، ۸.

۲ـ د افغانسـتان د غلـې پـه توزیـع بـاندې د بـي بـي سـي تبصـره چـه د اتحـاد ملـي پـه (۹۸) گڼه کـبنې اقتبـاس شـویده پـه دې ډول ده: (بـی بی سـی در سـرویس اردوی شـام پنجشـنبه (۴ مـی) راجـع بـه توزیـع غلـه در افغانسـتان تبصـره کـرد کـه مفـاد ان ذیـلا تقدیـم میـگردد: در اغـاز زمسـتان سـالیکه گذشـت حکومـت افغانسـتان نظـر بـه خشـک سـالی دو سـال متواتـر حـالت اضطـرار را اعـلام و از دول دوسـت و موسسـات بیـن المللی خواهـش کمـک و مسـاعدت نمـود کـه بـالاثر کمـک هـای نقـدی و مسـاعدتهای مختلـف از قبیـل ارسـال غلـه وغـیره صـورت گرفـت مـع الاسف تـا جائیکـه فعـلا دیـده میشـود ایـن کمـک بـه مـردم محتـاج در نقـاط دور دسـت مملکـت طوریکـه توقـع بـرده میشـد توزیـع نگردیـد و قسـمت اعظـم غلـه بـاثر سواسـتفاده هـای مـامورین حیـف و میـل گردیـد. قحطـی چنـان بیـداد کـرد کـه اطفـال، زن و مـرد اعـم از پیـر و جـوان تلـف و هـلاک گردیدنـد. برعـلاوه تعـداد زیـاد مواشـی بـاثر عـدم توجه متناسـب در نقـاط مختلـف مملکـت از بیـن رفـت کـه خـود مشـکل بزرگ اقتصادی را بـزرگتـر سـاخت.

۳ـ د کـاروان ورځپـاڼه پـه (۱۹۹) گڼه کـبنې پـه لومـړي مـخ اول سـتون کـبنې د غلـې د توزیـع پـه بـاب داسـې لیکـي: (راپورهـای دلخـراش از ولایـات کشـور ناشـی از عـدم توجـه مقامـات مسـئول بـه توزیع غله و اختلاسـهای بزرگ درینمـورد شـایع شـد.

محـافل خبـیر کـابل خـاطر نشـان میکننـد بـهمان انـدازه ایکـه مقامـات مسـئول حکومـت در عـدم توزیـع عادلانـه غلـه در ولایـات و نرسـانیدن غلـه در وقـت مناسـب مسـول هسـتند اکـثریت اعضـای ولسـی جرگه نیز درایـن هرج و مـرج دسـت دارنـد زیـرا انـها بـر حکومـت فشـار وارد کردنـد تـا مقـادیر معتنابـه غلـه را بخـود شـان بـه نـرخ ارزان بفروشـد و بعـد انـرا در بـازار سـیاه بمفـاد فروختنـد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یک منبع خبیر ضمن تبصره گفت افغانستان در باره خشکسالی که کار طبیعت است چیزی نمیتوانست ولی اینکه غله عادلانه توزیع نشد ناقابل عفو است...

از چند سال به اینطرف از طرف حکومتهای افغانستان دادن رشوت های سیاسی اغاز گردیده حکومتها سعی کرده اند صرف برای خاموش نگهداشتن اعضای مجلس بهر ترتیبی که هست انها را تطمیع کند).

دا څه پټه خبره نه ده چه حکومت د کابینې په سویه هغه کنجاړې چه در مو او زیاتو څارویو لرلو په وجه د ځینو ولایاتو د پاره تخصیص شوي وې ځینو هغو وکیلانو ته هم ورکړې چه د نورو لرې ولایاتو اوسیدونکي و او په کنجاره کښې ئې هیڅ سهمیه نه درلوده. هغوی له دغه مدرکه د امرونو په خرڅولو په لکونو روپۍ د سیاسي رشوت په حیث ترلاسه کړې چه حکومت ته به هم خپل ضمیر او وجدان د انکار اجازه نه ورکوله ځکه ئې د دغسې نشراتو په باب غوږونه کاڼه کړیدي.

د حکومت دغه رسمي او سیاسي ګدایي چه د خپلو خلکو د غمخورۍ په بنا د ډیر اجبار له مخې وه بیا هم په دغسې حال کښې چه خلك له لوږې مري او خپل اولادونه خرڅوي د عیش و عشرت خاوندان پرې خپلې سرمایې او ذخیرې زیاتوي او د سیاسي تجارت په دوران کښې لوېږې.

وایي چه یو له لوږې مړ کیده او بل ئې له سر لاندې پراتې لتولې د ملت او حکومت اوسنی حال دغه مثل ته واقعیت بخښي.

د سیاست خیر او احسان چه دغې وې نورې معاملې به ئې څنګه وي؟ دا ئې لاغور دی جاغور ئې بل دی.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. ۳۸ مه ګڼه
د ۱۳۵۱ د غبرګولي ۸ مه.
د ۱۹۷۲ د مې ۲۹ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استیضاح او توضیح

مـرا معنئ تازه ای مدعاست
اگر گفته را باز گویم رواست

اساسي قـانون پـه (۶۶) مـاده کـښې وايـي: (اعضـای ولسـی جـرگه میتواننـد از حکومـت اسـتیضاح نمـایند مباحثـه در مـورد توضیحـی که از طرف حکومـت داده میشـود بـه تصمیـم جـرگه منوط میباشـد).
د دې مـادې تعبیر او تفسیر یـا توجیـه او تـا ویـل د حکومـت او ولسي جرگې ترمینـځ لـوی درز پیـدا کـړ او معارضـه مجادلـه شـوه.
د دواړو قـواوو ترمینـځ دغـه اختـلاف یـو ځل د ښاغلي اعتمـادي پـه حکومت کښې لـه همدغـه جرگې سـره پـه همدغـه دوره کـښې پیـښ شـو او دا ځل بیـا د ښاغلـي داکـتر عبدالظـاهر د حکومـت او د اولسـي جرگې ترمینـځ دغـه دشکانه غشي خپـل اثـر ځرگنـد کـړ.
څنگه چه هغـه حکومت دیتـه حـاضر نـه و چـه د هـر وکیـل اسـتیضاح تـه سمدلاسـه پـه هماغـه مجلـس کـښې توضیـح ورکـړي دا حکومـت هـم دغـه کـار تـه غـاړه نـږدي او غـواړي چـه د اسـتیضاح او توضیـح ترمینـځ د وصـل پـه ځای فصـل موجـود وي.
د دواړو حکومتونـو مدعـا یـوه ده مـگر پـه اسـتدلال کـښې څه فـرق او تفاوت شـته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دوه حکومتونه په ډیرو شیانو کښې د نظر او عمل اختلاف لري مګر په توضیح ورکولو کښې د یوه فکر او موقف خاوندان دي او د اولسي جرګې په مقابل کښې ئې خط مشي څه فرق نلري یعنې الان کما کان ورته ویلی شو.

ښاغلی ډاکټر عبدالظاهر وایي استیضاح د وکیلانو کار دی او توضیح ورکول د حکومت متبوعه وظیفه ده.

حکومت د اساسي قانون د (۸۵) مادې له مخې متشکل دی له صدراعظم او وزیرانو څخه او په همدغه وجه صدراعظم په انفرادي ډول نشي کولی چه بې د وزیرانو له شورې او مفاهمې څخه وکیلانو ته توضیحات ورکړي.

د وزیرانو مشوره او موافقه دا ایجابوي چه دوې خپله جلسه دایره کړي او د استیضاح په مطرح کولو په ګډه خپله توضیح په تحریري ډول تهیه او جرګې ته ئې وړاندې کړي.

د حکومت دا استدلال چه صدراعظم یوازې یا یو وزیر حکومت نه دی بلکه صدراعظم او وزیران په مجموعي ډول حکومت بلل کیږي تر یو حده سمه خبره ده.

موږ دا منو چه حکومت د یوه کل په حیث رئیس او اعضاء لري چه هر وزیر د دغه کل جزء دی مګر بحث په دې کښې دی چه د یوه صدراعظم فرمانونه او د یوه وزیر امرونه د حکومت اجراات ګڼلی شو او که نه؟

دلته دا سوال هم پیدا کیږي چه هر څه چه حکومت ته منسوب وي حتما به ټوله کابینه پکښې ګډون لري او یوازې صدراعظم به هغه کار نشي کولی.

مثلا د اساسي قانون په (۵۶-۷۵-۱۰۷) مادو کښې وایي (حکومت میتواند در جلسات هر یک از دو جرګه اشتراک ورزد، حکومت مکلف است اقلا یک ماه قبل از تقدیم طرح بودجه حساب قطعي بودجه یک سال قبل را به ولسی جرګه تقدیم کند. بودجهء قوهء قضائیه از طرف قاضی القضات به مشوره حکومت ترتیب

گردیده بعد از موافقه ستره محکمه به حیث یک جزء بودجه دولت توسط حکومت به شوری تقدیم میشود.) په دغو دري مادو کښې چه د حکومت کلمه راغلي ده آیا معنی ئې دا ده چه یوازې صدراعظم ــ یو وزیر نشي کولی چه د دواړو جرګو په جلسو کښې اشتراك وکړي څکه چه حکومت په مجموعي ډول کابینې ته ویل کېږي نه یو وزیر یا صدراعظم ته.

آیا قطعه حساب به ټوله کابینه ولسي جرګې ته وړاندې کوي او یوازې د مالیې وزیر به دغه کار نشي کولی؟ آیا قاضي القضات به د ټولې کابینې یعنې د مجلس وزراء په مشوره خپله بودجه ترتیبوي که یوازې د صدراعظم او وزیر مالیه مشوره به کافي وي.

ښائي ددې ټولو پوښتنو ځواب همدغه وي چه د کل اطلاق په جزء باندې یا په بل عبارت د جزء تسمیه د کل په نامه معموله ده او په عامه محاوره کښې ډیر مثالونه لري.

مثلاً د یوه سړي د کمیس لستوڼی شکیدلی وي او وائي کمیس مې شکیدلی دی بلکه کالي مې شکیدلي هم وایي. یا د چا یوه ګوته ژوبله وي او وایي لاس مې ژوبل دی.

په همدغه فهم صدراعظم دواړه جرګو ته له یوه یا دوو وزیرانو سره ځي او دا نه وائي چه ترڅو ټوله کابینه راسره ملګرې نه وي جرګې ته نشم تللی څکه چه په جرګې کښې اشتراك د حکومت حق دی.

کله چه همدغه صدراعظم د اولسي جرګې رئیس و یوه ورځ صدراعظم له یوه وزیر سره ناڅاپه مجلس ته راغی او ښاغلي رئیس ورته ونه ویل چه جرګې ته حکومت راتلی شي او صدراعظم له یوه وزیر سره نشي راتلی.

راشئ: چه د اساسي قانون د مطالعې په رڼا کښې دا خبره له بلې خوا هم وڅیړو اساسي قانون په (۳۳-۳۵-۳۶) مادو کښې وایي: (دولت مکلف است برای تعمیم متوازن معارف در تمام افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروګرام موثری وضع و تطبیق نماید، رهنمونی و نظارت تعلیم و تربیه وظیفه دولت است.

تاسیس و اداره موسسات تعلیم عالي و عمومي تنها حق و وظیفه دولت است. دولت موظف است در حدود توان خود وسایل وقایه از امراض و علاج آنرا به صورت متوازن برای همه افغان ها تهیه کند.)

په دې موادو کښې هر ځای د دولت کلمه راغلې ده او دولت د یوه کل په حیث په دریواړو قواوو (اجرائیه، تقنینیه او قضاییه) حاوي دی چه هره یوه قوه ئې یو رکن دی.

که د حکومت هغه دلیل صحیح وي چه صدراعظم یا یو وزیر هغه کار په منفرد ډول نشي کولی چه په حکومت پورې تعلق لري او حکومت ته منسوب وي نو بیا حکومت هم باید هغه څه منفرداً ونکړي چه د دولت وظیفه ګڼل شوې وي او دولت ته محول وي.

په دې اساس باید صدراعظم ووائي چه د معارف متوازن تعمیم د تعلیم او تربیې نظارت او لارښودنه، د عالي او عمومي تعلیم د موسساتو تاسیس او اداره د دولت وظیفه ده او حکومت یوازې ددغو کارونو د اجراء حق نلري.

حال دا چه دغه کار عملاً د پوهنې وزارت ته محول دی او اولسي جرګه په استیضاح کښې حکومت بلکه د پوهنې وزیر د دغو چارو مسئول ګڼي. د پښتو د انکشاف او تقویې د پاره د پروګرام وضع کول او تطبیقول هم چه د اساسي قانون له مخې د دولت وظیفه ده عملاً د اطلاعاتو او د معارف د وزارتونو په غاړه ده.

لکه چه په متوازن ډول د امراضو د وقایې او علاج وسایل برابرول د دولت وظیفه ده او د حکومت یو جزء یعنې صحیه وزارت ئې سرته رسوي.

هر کله چه د دولت وظایف او مکلفیتونه حکومت په خپله ذمه اخلي او هغه صلاحیت چه لفظاً د دولت ګڼل شوېدی د حکومت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه غرې پورې تعلق نيسي نو بيا صدراعظم څنګه د حکومت له خوا وکيلانو ته توضيحات نشي ورکولی؟.

آيا د تعجب وړ نه ده چه يو وزير د دولت نماينده کيدی شي او يو صدراعظم د خپل حکومت د رئيس په حيث د حکومت له خوا وکيلانو ته توضيحات نشي ورکولی؟.

که د حکومت دليل د استيضاح په مورد کښې د منلو وړ وي او صدراعظم په همدغه دليل د هر وکيل استيضاح ته توضيح ورکول بې د وزيرانو له مشورې نه له خپل صلاحيت نه پورته ګڼې نو بيا کولی شي چه د دولت وظايف او مکلفيتونه دولت ته حواله کړي او حکومت په انفرادي ډول له دغو مسئوليتونو نه خلاص کړي.

يعنې له همدغه منطق څخه کار واخلي چه دغه کارونه د دولت په صلاحيت کښې دي حکومت يوازې په دغه باب کښې څه نشي کولی او په تنهايۍ دا مسئوليت په غاړه نشي اخيستی.

په دغسې تاويل او تفسير د اساسي قانون اساس نړيږي او حکومت له ټولو قانوني مسئوليتونو او مکلفيتونو نه ابراء ذمه کولی شي.

په دغه منطق خلك هم ويلی شي چه د اساسي قانون په (۳۸) ماده کښې واتې:

(هر افغان مکلف است بدولت ماليه و محصول تاديه کند ...) نو ماليه او محصول اخيستل هم د دولت حق دی نه يوازې د حکومت او بالاخص د ماليې وزارت.

راشئ! چه له دغسې عندي توجيهاتو او تاويلاتو څخه تير شو او نتايج او عواقب ئې په نظر کښې ونيسو. د يوه ډير جز ئې مطلب د پاره اساس او بنياد نړول د سر وبينسته ساتل او له سره تيريدل دي.

د اساسي قانون په (۶۶) ماده کښې د توضيح په باب ويل شوي: (توضيح که از طرف دولت داده ميشود) او دا نه دي ويل شوي: (توضيحی که حکومت ميدهد) بالفرض که همدغسې هم ويل شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

واي بيا هم صدراعظم حق درلـود چه د حكومت د رئيس په حيث توضيح وركول خپله وظيفه وګڼي.

د اساسي قانون په (۹۵) ماده كښې د وزيرانو د مجلس او د هاغلي صدراعظم وظايف او صلاحيتونه په دې ډول بيان شوي دي: (مجلس وزراء خطوط اساسي سياست حكومت را تعين ميكندو مقرراتي را كه وضع آن از صلاحيت حكومت ميباشد تصويب مينمايد.

صدراعظم از مجلس وزراء رياست مينمايد.

فعاليت حكومت را اداره و رهنموني ميكنند و در اجراآت آن هم اهنگي را تامين مينمايد.

حفظ رابطه حكومت با پادشاه و شوری نيز وظيفه صدراعظم ميباشد. وزراء وظايف خود را به حيث آمرين واحدهاى اداری و بحيث اعضاى حكومت تحت امر و رهنمائي صدراعظم در داخل حدوديكه اين قانون اساسي تعيين ميكند اجراء مينمايد).

د دې مادې په حكم د وزيرانو مجلس په مجموعي ډول د صدراعظم له رياست لاندې د حكومت د سياست اساسي خطوط تعينوي او هغه مقررات تصويبوي چه وضع ئې د حكومت په صلاحيت كښې وي.

د سياست د اساسي خطوطو په تعيين او د مقرراتو په وضع كولو كښې كه صدراعظم د طرح كوونكي او موجد په حيث فعاله ابتكاري برخه ونلري كاملاً اطلاع خو بايد حتماً ولري.

علاوه په دې د حكومت د فعاليت اداره او لاربنودنه، د حكومت په اجراآتو كښې هم آهنګي ساتل شخصاً د صدراعظم وظيفه ده

وزيران قانوناً موظف دي چه د صدراعظم له امر لاندې د ده په هدايت خپل وظايف اجراء كړي.

كه صدراعظم خپل دغه وظايف په ربښتيا سرته رسولي وي او وزيران ئې خپل سرته نه وي پريښي حتما به د حكومت د فعاليتونو او اجراآتو په باب پوره معلومات او كامله اطلاع لري چه د توضيح

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکولو په وحت کښې به د انجام شوو کړونو په باب په کلیاتو او عمومیاتو کښې د وزیرانو مشورې ته نه وي محتاج او په جزئیاتو کښې هر وزیر او د دفتر کارکوونکی فی المجلس یاداشتونه ورکولی شي

د اساسي قانون په همدغه ماده کښې د حکومت رابطه له شورى سره ساتل شخصاً د صدراعظم وظیفه ده او وکیلانو ته توضیح ورکول د دغې رابطې په ساتلو کښې اساسي نقش لري.

صدراعظم به یقیناً په دې پوه وي چه د اساسي قانون په حکم وزیران د صدراعظم او امرو او لارښودنو ته اړ دی او دی د حکومت د تیرو اجراآتو او فعالیتونو په باب چه د ده په امر او هدایت عملي شوي وي د وزیرانو شورى ته قانوني ضرورت نلري. که له واقعیت نه سترګې پټې نکړو هر څوك پوهیږي چه حکومت په پلمو او بهانو له توضیحاتو ورکولو څخه تښتي او نه غواړي چه په حقایقو اعتراف وکړي.

که دغسې نه وي د استیضاح په لومړۍ جلسه کښې ښاغلي سید ظاهر د شکر درې وکیل له حکومت نه د احزابو د قانون او د ښاروالیو او د ولایتي جرګو د قوانینو د عدم انفاذ توضیح وغوښتله حکومت وویل مونږ ته باید مهلت راکړ شي چه د وزیرانو په مشوره د هر وکیل استیضاح ته توضیحات تهیه کړو او په بل مجلس کښې ئې قرائت کړو.

د استیضاح په دوهمه جلسه کښې چه صدراعظم همدغه دلیل ته توضیحات ورکول د دغو قوانینو د نه نافذ کیدو په باب ئې وویل: (در مورد انفاذ قوانین حکومت ملحوظاتي دارد که بعد از روشن شدن نظر دیگر وکلاء آنرا توضیح مینماید). دلته دا سوال پیدا کیږي چه که حکومت هر وکیل ته په توضیح ورکولو ځان مکلف ګڼي نو بیا ولې د خپلې وعدې په خلاف یوه هفته وروسته چه د وزیرانو مشوره هم حاصلیږي له توضیح ورکولو ډډه کوي او د نورو وکیلانو اظهار نظر ته ئې ځنډوي. که فرضاً نور وکیلان په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه باب توضیح ونه غواړي یا د حکومت په اشاره دغه توضیح لازمه ونه ګڼي آیا حکومت قانوناً کولی شي چه بناغلي سید ظاهر ته له توضیح ورکولو نه استنکاف یا انکار وکړي له دغسي خبرو څخه معلومیږي چه حکومت په بیل کښي شودي تومنه کوي او خپل دغه راز عذر معقول ګڼي سیاسي زعامت دا نه دی چه صدراعظم له مسئولیت نه وتښتي او د وزیرانو مشوري د ځان د حمایت د پاره د پناه ګاه په حیث وګڼي.

د قیادت او رهبرئ تقاضا دا ده چه وزیران باید د صدراعظم د سیوري لاندي وي نه دا چه صدراعظم د وزیرانو په سیوري کښي ځان وساتي. یعنې هغوی باید د ځان د پاره د وقایې په حیث استعمال نکړي بلکه دی د هغوی وقایه شي او خپل شهامت وښیي.

له سیاسي زعامت سره دا نه ښایي چه سړی محض کاغذ لوستونکی وي او د نورو خبري قرائت کړي یعني ګوینده نه وي خواننده وي.

که د مملکت چاري په دغه ډول جریان ولري چه د هر وکیل استیضاح ته د توضیح برابرولو د پاره د وزیرانو مجلس دایر شي نو د سرعت په دغه عصر کښي به د حکومت دغه راز اجراآت د میږي تګ وي او د سکون او توقف معنی به ولري.

که یو صدراعظم د (ابن الفقر) په فکر کښي وي له هغه نه د مسئولیت قبلولو توقع نه ده په کار او نه دی په کار دی.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. ۴۱ مه ګڼه.
د ۱۳۵۱ د غبرګولي ۲۹ مه
د ۱۹۷۲ د جون ۱۹ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت او ولسي جرګه

د تیرې سه شنبې په ورځ چه حکومت د استیضاح د پاره ولسي جرګې ته غوښتل شوی و د دوارو قواوو ترمنځ د اساسي قانون د (۶۶) مادې په تعبیر او تفسیر کښې معارضه او مجادله شروع شوه او د استیضاح په طرز او طریقه باندې جر و بحث د تفاهم فضا بیخي مغشوشه کړه.

ښاغلي ډاکټر عبدالظاهر هم لکه ښاغلي اعتمادي نه غوارې چه د هر وکیل استیضاح ته سمدلاسه په همدغه مجلس کښې توضیحات ورکړي بلکه وایي چه وکیلان دې یو بل پسې خپل صرف میر ګردانوي او کله چه د ټولو خبرې خلاصې شي حکومت به ورته خپله مقاله په شد و مد ولولي چه سل ټکه د زرګر او یو ټك د اهنګر شي یا لکه فرهاد (یکی ګوید و شیرین ګوید). ښاغلي وکیلان وایي: د هر وکیل استیضاحیه وینا چه ختمه شي حکومت دې سمدلاسه توضیح ورکوي او د هیچا سلام دې بې علیکه نه پرېږدي.

د ښاغلي اعتمادي د حکومت له سقوط نه دمخه عینا همدغه جنجال د دوارو قواوو ترمنځ پېښ شو بلکه د سقوط اصلي علت همدغه و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسني حکومت هم د خپل محترم سلف په لاره په هغه پسې لکه سیوری روان دی او هماغه پېښې کوي.

له دغو دوو صدراعظمانو نه دمخه کله چه ښاغلی میوندوال صدراعظم و او ښاغلی داکتر عبدالظاهر د اولسي جرګې د ریاست افتخار درلود د استیضاح په متعددو غونډو کښې دا تعامل مینځ ته راغی چه ښاغلي میوندوال به هر وکیل ته سمدلاسه توضیحات ورکول او کله به چه د وکیل وینا فقط ته ورسیده د مجلس رئیس به صدراعظم په توضیح ورکولو موظف کاوه.

اوس هماغه رئیس د صدراعظم په حیث هغه څه د ځان دپاره نه خوښوي چه د بل صدراعظم دپاره خوښول.

دا چه ښاغلي میوندوال ولې سمدلاسه جواب وایه او دغه جناب یا هغه جناب هغسې ونکړه ښایي چه یو علت به ئې دا وي چه میوندوال له خبرو ځخه نه ویریده. په ځان ئې باور درلود، د خپل فکر او حافظې په مرسته ئې بې کاغذه مسلسلې خبرې بې ریږدیدو او خولې کیدو کولی شوې او بعیده نه ده چه د خپل دغه استعداد له تبارز ځخه به ئې خوند هم اخیست.

په چا باندې چه په عام مجلس کښې د خبرو کولو په وخت کښې رڼا ورځ توره شپه شي او هر څه له حافظې نه وتښتي یا ئې خوله کلې شي او سره لرې پرې راشي هغه مجبور دی چه د کاغذ له مخې څه ولولي نه دا چه له خانه څه ووائي. د قاري او ناطق فرق همدغه دی.

بله دا چه اشرافي او اریستوکراسي طبیعت او تربیت یوه جلالتمات ته اجازه نه ورکوي چه له یوه وکیل سره طرف واقع شي او د دیالوګ په صورت خان له بل سره مقابل وګڼي.

اصلي علت هرڅه چه وي، وي به مګر حکومت ظاهراً خپل عجب یا عجز پټوي او وائي چه په اساسي قانون کښې توضیح ورکول د حکومت کار دی او حکومت یوازې صدراعظم نه دی بلکه وزیران او صدراعظم په ګډه حکومت ګڼل کیږي حکومت ته باید

(c) ketabton.com: The Digital Library

موقع ورکړ شي چه نه کېږي د استيضاح د پېړه توضيحات برابر کړي او بيا ئې جرګې ته په تحريري ډول وړاندې کړي.

له دې خبرې څخه دا راوزي چه توضيح بايد حتما تحريري وي نه تقريري

راشي؟ چه موږ او تاسي هم په معقولاتو کښې مداخله وکړو او وګورو چه د اساسي قانون (۶۶) ماده څه وايي؟ چه متن ئې دا دی. (اعضای ولسی جرګه مېتوانند از حکومت استيضاح نمايند مباحثه در مورد توضيحی که از طرف حکومت داده ميشود به تصميم جرګه منوط ميباشد) په دې ماده کښې چه فکر او عقل هر څومره وجنګوو دا ترينه هيڅکله نه معلوميږي چه حکومت دې د يوه وکيل استيضاح ته توضيح نه ورکوي او حتماً دې د (يك تير و صد فاخته) مصداق پيدا کړي.

کيدی شي چه د استيضاح غوښونه اصلاً د يوه وکيل د توضيح غوښتلو(۱) کوونکی حکومت په دې مکلف کړي چه توضيح ورکاندي مګر په توضيح باندې مباحثه البته د يوه وکيل يا څو وکيلانو کار نه دی بلکه د اکثريت په تصميم پورې اړه لري.

اساسي قانون په مطلق ډول ولسي جرګې ته د استيضاح حق ورکړی او حکومت ئې په توضيح ورکولو مکلف کړی دی چه تحريري او تقريري دواړه پکښې راځي د استيضاح تنظيم او تفصيل د اصول وظايف داخلي کار دی او په همدغه وجه د ولسي جرګې د اصول وظايف داخلي په (۳۴) ماده کښې د استيضاح موضوع داسې تشريح کړې ده: (هر عضو ولسی جرګه ميتواند در جلسه استيضاح از حکومت به طور کتبی يا شفاهی استيضاح کند. صدراعظم و اعضای حکومت مکلفند که در برابر آن توضيح کتبی و يا شفاهی بدهند) د ولسي جرګې د مجلس د اداري پروسيجر په باب اصول وظايف داخلي د اساسي قانون د (۶۲) مادې او د نورو موادو په حکم عيناً د قانون حکم لري چه که حکومت ئې نه مني قانون شکن ورته ويلی شوو. اصول وظايف داخلي په دغه ماده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې واضحاً صدراعظم او وزیران د هر وکیل د استیضاح په مقابل کښې په توضیح ورکولو په کښې یا شفاهي ډول مکلف کوي او حکومت قانوناً دا نشي کولی چه یوه وکیل ته له توضیح ورکولو نه انکار وکړي.

د حکومت دا خبره چه توضیح ورکول د حکومت کار دی او حکومت په اساس وي (۲) یا څو وکیلان د استیضاح غوښتونکي وي او هر استیضاح له صدراعظم او وزیرانو څخه عبارت دی دا مطلب نه ثابتوي چه باید د هر وکیل د توضیح د پاره د وزیرانو عالي مجلس دایر شي او توضیح د تصویب په صورت ولسي جرګې ته ارائه شي.

کله چه صدراعظم له وزیرانو سره استیضاح ته حاضر شي طبعاً حکومت په دغه مجلس کښې حضور لري او صدراعظم کولی شي چه د کابینې د رئیس په حیث مجلس ته توضیحات ورکړي یا هغه وزیر چه موضوع وریپوري ارتباط لري یا په مطرح شوي موضوع کښې د معلوماتو او تخصص خاوند وي په توضیح ورکولو مامور کړي.

کیدی شي چه حکومت خپل مشاورین او متخصصین له ځان سره د استیضاح جلسې ته راولي او هغوی صدراعظم ته په همدغه مجلس کښې د توضیح د پاره تحریري یاداشتونه ورانديې کړي او صدراعظم په هغه اساس مجلس ته توضیحات ورکړي لکه چه دا کار په تیره دوره کښې معمول و او همر چا لیده چه وزیران او د دفترکارکوونکي له صدراعظم سره دغه مرسته کوي او یادداشتونه ورته تهیه کوي. دا هم کیدی شي چه د استیضاح د خینو برخو توضیح چه ارقامو او اعدادو ته ضرورت لري او ډیر دقت ایجابوي بل مجلس ته پریږدي او له مجلس نه مهلت وغواړي.

که حکومت په دې عقیده وي چه صدراعظم یا وزیر د حکومت له خوا د حکومت په نمایندګۍ څه نشي ویلی او حکومت ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

منسوبې چارې بلا استثنی حتما د کابینې تصویب ایجابوي ډېره لویه اشتباه کوي.

که دا اصل ومنل شي نو صدراعظم یا وزیر به په رسمي سفرونو یا په کنفرانسونو او رسمي محافلو کښې پټه خوله ناست وي او د حکومت له خوا به داسې څه نشي ویلی چه د وزیرانو په مجلس کښې نه وي مطرح شوی.

په دغه اساس باید صدراعظم د شوری په انجمنونو کښې هم د وکیلانو د پوښتنو جوابونه د وزیرانو مجلس ته محول کړي او د انجمن وخت په شخصيٌ صحبت تیر کړي.

که د استیضاح په غونډه کښې چه ټول وزیران ناست وي یو وکیل له صدراعظم نه توضیح وغواړي چه د احزابو، د ښاروالیو او ولایتي جرګو قوانین ولې د شوری له تصویب نه وروسته دا څو کاله په ارشیف کښې پاتې شوه او د انفاذ مخه ئې ونیول شوه؟.

یا ولې پوهنتون شپږ میاشتې وتړل شو ښاغلي صدراعظم ته د دیموکراسۍ او د بیان د ازادئ له برکته قانونا دا حق حاصل دی چه د جکومت مجبوریت څرګند کړي او د عیان له بیان نه ونه ویرېږي. که دې په دې فکر وي چه پوهنتون خو په وزیر معارف ارتباط لري او هغه اوس مستعفي دی نو دا توضیح باید تر هغه وخته وځنډېږي چه مستعفي وزیر بیرته کابینې ته راشي یا ئې په ځای بل څوك مقرر شي دا فکر صحیح نه دی او قانون دغه راز معقول عذر هم نه مني.

که چیرې ښاغلي صدراعظم هغه زړه خاطره په حافظه کښې ساتلې وي چه په دولسمه دوره کښې ښاغلي اعتمادي د پارلماني تعامل په خلاف د ټولو استیضاح کوونکو وینا وې په سکوت واوریدې او په اخره ورځ ئې یوه توضیح ټولو ته ورکړه مګر بې له دینه چه له مجلس څخه پوښتنه وشي چه په توضیح څوك مباحثه کوي او که نه؟. د مجلس ښاغلي رئیس وویل توضیحات کافي و مجلس د لوی خدای په نامه ختمو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په دغه ډول نباغلي اعتمادي د مباحثې له جنجاله خلاص شو او استيضاح شنډه او بې اثره شوه مګر اوس نه د مجلس رئيس له هغه هنر او مهارته کار اخلي او نه صدراعظم هغه صدراعظم دی کيدی شي چه دا ځل مجلس "که فرضا له صدراعظم سره دا ومني چه وکيلانو له ټولو ويناوو نه وروسته ليکلي توضيحات ولولي" په توضيحاتو باندې د مباحثې تصميم ونيسي او تحرير خپل ځای تقرير ته پريږدي يعنې دغه قند مکرر د مکالمې په صورت نقل مجلس شي او له خبرو نه خبرې پيدا شي.

که دغسې وشي نو له بارانه تښتيدونکی به له ناوې لاندې کښيني او دا متل به صدق پيدا کړي چه هوښياره مرغۍ په دوه لومو نښلي.

که کابينه له حاضر جوابۍ ځخه بې بهرې نه وي او علاوه په څه لوستلو د څه ويلو توان ولري بهتره به وي چه د حکومت د استقرار او د سياسي ثبات د پاره د اولسي جرګې غوښتنه ومني او د اصول وظايف داخلي او قانون اساسي په احترام هر وکيل ته په توضيح ورکولو شروع وکړي او د پارلمان له اعتماد سره اعتماد بنفس هم ملګري کړي. وعلينا الاالبلاغ[3]

کيدی شي چه دغلته. زما په ماخذ کښې. د طباعتي غلطي په وجه. څه عبارات پاه شوي وي (ټولوونکی)

[2] دلته هم د عبارت نارسايي مانه طباعتي غلطي ښکاري (ټولوونکی)

[3] افغان جريده. لومړی کال. ۴۰ ګڼه

د ۱۳۵۱ د غبرګولي ۲۷ مه

د ۱۹۷۲ د جون ۱۲ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه اعتماد او څنګه خط مشي؟

کوم حق چه اساسي قانون د نوي سوغات په حيث ولسي جرګې ته ورکړی او شيخ مير هم منلی دی يوازې د رای اعتماد رسم دی. پخوا حکومتونه د رسم په حيث هم دشوری اعتماد ته محتاج نه و مګر اوس د اساسي قانون له برکته دا رسم د حکومت په جوړيدو کښې د يوه شرط په حيث قبول شوی او په همدغه وجه ملي د حکومت اصطلاح مينځ ته راغلې ده.

راشئ! چه د رای اعتماد ماهيت او کيفيت ځانته معلوم کړو او وګورو چه د ملت وکيلان حقيقتا په حکومت باندې د زړه له کومې اعتماد لري او که تش د ژبې اقرار دی بلکه د ژبې اقرار هم نه تش د لاس جګول دي او بس. آيا دغه اعتماد پخپله خوښه څرګندوي او که ځان مجبور او مکلف ګڼي چه د مافي الضمير په خلاف بې مصداقه اعتماد حکومت ته په لاس جګولو څرګند کړي. د دې پوښتنې ځواب په دې مقاله کښې مطالعه کړئ.

په هغه ورځ چه د اعتماد په باب رايګيري کيدله په مجلس کښې ۱۹۵ وکيلان حاضر وو چه د رايګيرئ نتيجه د لاسونو جګولو له مخې داسې اعلان شوه موافق (۱۸۱) مخالف (۱۱) ممتنع (۱).

وروسته تر دې بناغلي داکتر عبدالظاهر صدراعظم پخپله امتنانيه وينا کښې داسې وويل: (مباحثات چندين روزه در تالار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسي جرگه در فضای ازادی، کامل بیان و اراده که ناشي از نظام دیموکراتیک کشور است صورت گرفت در چنین فضای ازاد و دیموکراتیک خط مشي ما تائید وحکومت موظف مورد اعتماد ولسی جرگه قرار گرفت.)

د شاغلي داکتر بیانیه او د ده خط مشي د ۱۳۵۰ د سرطان په ۱۴ مه ولسي جرګې ته معرفي شوه او د اسد په ۴مه د اعتماد په حصول د اعتماد جلسو خاتمه ومونده یعنې د دغه کار اغاز او انجام ۲۲ ورځې ونیولې څکه چه د سرطان میاشت ۳۱ ورځې وه.

په اوله ورځ چه خط مشي ولوستل شوه مجلس ختم شو او سبا ته هم مجلس ونشو چه وکیلان په دغه موده کښې خط مشي مطالعه کړي.

دا دوه ورځې چه د دري جمعو له ورځو سره مستثنی کړو نو پوره (۱۷) ورځې د حکومتونو په اجرااتو، د دیموکراسۍ په کم و کیف، د قوانینو په نه تطبیقولو په محلي او عمومي غوښتنو، د کابینې په غړو، د خط مشي په نوعیت او ماهیت څو کتابه خبرې وشوې.

دا کابینه هم د صدراعظم په لحاظ او هم د څینو سره اعضاو په لحاظ داسې ګڼل کیده چه په اولسي جرګه کښې به ډیر ښه چانس ولري مګر سره له دغه خوشبینۍ د دې کابینې اعتماد له تیرو کابینو څخه زیات وخت ونیوه.

په داسې حال کښې چه د هندوستان او پاکستان جګړه له شروع نه تر ختمه پورې (۱۱) ورځې نیسي او د بنګله دیش په نامه (۷۷) ملیوني مملکت نوې جوړیږي، زمونږ د کابینې تبدیل چه د موظف کدو زیات و کم دوه میاشتې نورې هم ورسره حساب کړو څو میاشتې غواړي، د اولسي جرګې دغه اعتماد چه (۱۸) ورځې عمومي مجلس پرې وشو که د اولسي جرګې په عادي حساب ورته وګورو چه په هره هفته کښې درې ورځې عمومي مجلس وي د پنځه خلویښتو ورځو کار ئې ګڼلې شوو. که د وکیلانو عادت په نظر کښې ونیسو او دیته وګورو چه دوی کله په دوه میاشتو کښې هم یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجلس نښې دایرونې نو د څو میاشتو یا د یوه کال کار ورته ویلې شوو خبر دلته اصلي مقصد د دولت د قواو په رکود او عطالت بحث نه دی بلکه د خط مشي او اعتماد څرنګوالی او په دغه مورد کښې د محترمو وکیلانو نظر. اصلي منظور دی چه د پارلماني مطالعې او تبتع په لړ کښې ښاغلو لوستونکو ته په تحقیقي ډول وړاندې کیږي.

ښاغلي ډاکټر صاحب خو وویل چه په ازاده دیموکراتیکه فضا کښې زمونږ خط مشي تائید شوه او حکومت د اعتماد وړ وګرزیده.

د کمیت په لحاظ خو د موافقو او مخالفو وکیلانو شمیر په رښتیا دا ښیي چه د حکومت غړو او د حکومت خط مشي په ولسي جرګه کښې ډیر لوی اکثریت وګاټه. د هغه په اساس چه وایي (حب القلب یظهر بالید) دا ثابته شوه چه دا حکومت هم د نورو تیرو حکومتو په شان یو محبوب او مطلوب حکومت دی.

مګر که دیته وګورو چه څه په زړه کښې وي هغه په خوله راځي او (اقرار باللسان) هم یو مهم شرط دی نو بیا د کیفیت په لحاظ دغه اعتماد د ازادې دیموکراتیکې فضا مونږ نه دی بلکه د مجبوریت محصول هم دی او په ځینو مواردو کښې داسې مثال لري لکه چه یو بډای له ناکامه چا ته څه ورکوي مګر دا ورکړه د زړه ورکړه نه وي د لاس ورکړه وي لکه چه ځینې وکیلان دغه مجبوریت ته پخپلو ویناو کښې څه نه څه اشارې هم کوي او ځینې نور صراحتا وایي چه د اعلیحضرت په خاطر د اعتماد رایه درکوو.

دلته مونږ ښاغلي وکیلان په درې صنفو ویشلای شوو:

۱ـ هغه چه واضحا ئې وویل مونږ اعتماد نلرو ځکه د اعتماد رایه نه درکوو.

۲ـ هغه چه اعتماد ئې نه درلود مګر د اعتماد رایه ئې ورکړه.

۳ـ هغه چه هم اعتماد درلود او هم ئې اعتماد ورکړ.

راشئ! چه اوس د ځینو محترمو وکیلانو د بیانیو ځینې ټکې وړاندې کړو او وګورو چه دوی د حکومت خط مشي او وزیرانو ته په

څه څنګه کوي؟" افغاني دیموکراسي څنګه کیږي؟ د قوانینو د تطبیق په باب څه وائي؟ او بالاخره خیل اعتماد څنګه تمثیلوي. او د اداري نظام په باب څه قضاوت کوي؟

ښکاره دي چه د ښاغلو وکیلانو اقوال په دغو مواردو کښي رانقل کړو دا باید ووایو چه په خط مشي کښي ځیني داسي نقاط موجود وو چه د حکومت د ژوبلو کونو په حیث هرچا فشار ورکوه

پدغه جمله کښي یوه د کوچیانو مسئله وه چه حکومت په خط مشي کښي بیخي هیره کړي وه او دغه خلا د دي باعث شوه چه حکومت په کوتاه نظري او فرو ګذاشت محکوم کړي او ډیر زیات انتقادونه له دغي ناحیي وارد شي.

بله مهمه مسئله د دین خبره وه چه حکومت د خپلي خط مشي په شروع کښي ویلي و: (اجراات حکومت من متکی به اساسات دین مقدم اسلام... خواهد بود" دا خبره د څه هم ډیره ښه خبره وه چه د خلکو له عقیدي سره ئي اساسي تعلق درلود او د حکومت مسلماني، دینداري او دین پرستي ئي ښودله مګر د دي د پاره چه وکیلانو خپل هغه مشاهدات ښوه هیرولي چه د دین په خلاف دي او حکومتونه له دین سره په بي علاقګۍ په مخالفت محکوموي نو هر چا دغه ټکي غولوونکي وګاڼه او د دولت یا د حکومت هغه کارونه او اجراات ئي رایه یاد کړه چه هر چا ته په دیني لحاظ بد ښکاري لکه د پل خشتي د مسجد صحنه، د شرابو فابریکه، د بربنډ مدنیت بي باکي او ځیني بي شرمه کلپونه او داسي نور

دریمه خبره چه پارلماني انتقادونه ئي راوتو رول د قوانینو نشتوالي ته اشاره وه چه ښاغلي صدراعظم پخپله خط مشي کښي د اقتصادي او اجتماعي مشکلاتو د عواملو په ښودنه کښي د لومړني مهم عامل په حیث تر هر څه دمخه قانوني فقدان په دي ډول ښودلی و:

"مشکلات اقتصادی و اجتماعی که در حال حاضر دامن گیر ما شده ناشی از عوامل مختلف است که مهمترین ان عبارتند از

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ فقدان یک عده قوانین در بعضی شئون مهمه حیاتی کشور." د واقعیت په لحاظ دا خبره سل په سلو کښې صحیح ده چه مونږ له ډیرو حیاتي او ضروري قوانینو څخه محروم یو او هغه قوانین چه د اساسي قانون تعمیل او د دیموکراسۍ تطبیق ورته ډیر شدید او فوري احتیاج لري مونږ ئې نلرو مگر خبره دلته ده چه د اقتصادي او اجتماعي مشکلاتو یو مهم عامل خو د قوانینو فقدان دی، عامل ئې څوك دی.؟

د حکومت همدغه یادونه په حقیقت کښې (کمفروشي به یاد بقال) ته ورته وه چه حکومتونه ئې د دې کار مسئول معرفي کړه او دا موضوع ئې مطرح کړه چه د شورى تصویب شوي قوانین ولې مختنق شوه او حکومتونو ئې د انفاذ مخه ونیوله.

له دغې ناحیې نه هم حکومت او مخصوصاً ښاغلي داکتر عبدالظاهر ته ډیر سوالونه او شدید انتقادونه متوجه شوه چه خط مشي ئې ډیره بې وزنه کړه.

څلورم عیب یا په بل عبارت ژوبله گوته دا وه چه د تیر لویدلي حکومت ځینې غړي چه ولسي جرگې ئې په مقابل کښې ډیر حساسیت درلود بیا راغله او د پروني سلب اعتماد سهمداران د نوي حکومت سهمداران شوه هو! د کابینې د ځینو اعضاو انتخاب هم د دې باعث شو چه د صدراعظم ممیزه قوه یا اراده ډیره ضعیفه وښیي او امید په یاس بدل کړي.

دا دی اوس د خبرو رشته ښاغلو وکیلانو ته په لاس ورکوو او د دوی په نظر حکومت او د حکومت خط مشي ته گورو او ضمناً د اولسي جرگې اعتماد د کیفیت په لحاظ د دوی په وینا وکښې مطالعه کوو.

ـ ښاغلي محمد یوسف بینش د کابل وکیل: "نمیتوانم که امانت عظیم رای اعتماد مردم خود را همچنانکه بحکومتهای دیروز ندادم امروز هم این بار سنگین را نمیتوانم ارایه کنم."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ ښاغلي محمد اسحق علومي د ارغستان وکيل: "متاسفانه با تحليل اوضاع اقتصادي کشور که در صفحه (۹) خط مشي شما توضيح شده کاملا موافق نيستم."

ـ ښاغلي محمد غوث د قادس وکيل: "خط مشي شما با خط مشي حکومت سابق فرقي ندارد و نکاتي که بتواند فصل مميز باشد در ان ديده نميشود، طوريکه مکرر ديده شده اين خط مشي ها براي يک دفعه و ان هم از تالار شوري شنيدني دارد که ميپرس و همينکه از تالار شوي قدرم بيرون گذاشت، دچار فراموشي گرديده و وجود را پدرود ميگويد."

ـ ښاغلي سيد ظاهر شاه د شکردري وکيل: "ايا در ذواتيکه مسئوليت بزرگ وزارت را که در حکومت شما متقبل گرديده اند بملاحظه سوابق ايشان چنان ايمان به ديموکراسي و اهليت و کفايت در کار را ميتوان سراغ کرد که از عهده اين وظيفه مهم بخوبي بدر شده بتواند و مواد قوانين را بصورت عندي تفسير و توجيه نکرده و سبب سلب حقوق و اختناق حريت هاي قانوني افراد و اجتماعات نگرديده.

ښاغلي وکيل شهرکابل: اين خط مشي پادر هوا که بيشتر بيک مقاله عادي جرايد حکومتي شباهت دارد تا بخط مشي حکومت. شما حکومتي ها در تبليغات دروغين تان، در پروگرامها و خط مشي پر از نيرنگ و عوامفريبانه تان از ازادي، عدالت، ديموکراسي و حاکميت قانون دم ميزيند در حاليکه عملا قانون جنگل در کشور حکمفرماست."

ـ ښاغلي مولوي عنايت الله ابلاغ، د بگرام وکيل: "خط مشي طويل و عريض حکومتها پيوسته طوري تنظيم شده که ما را بيک زنده گي و همين نويده ميدهد اما در ميدان عمل ديده شده که قانون شکني ها قدرت ارايها، کبر يا غرور، دروغ و عوامفريبي حکومتها طوري بسرنوشت ملت بازي کرده که انرا تاريخ فراموش نخواهد کرد.

نگاه باریک بین ملت در قدم اول کار شما اعتراض دارند که در انتخاب بعضی اعضای کابینه دقت نشده یک قسمت کارهای مهم ملت به کسی سپرده شده که نخواهد توانست که این بار سنگین را بر دارد."

- ښاغلی مولوی عبدالمهیمن روحانی د کاپیسا وکیل:" طوریکه در باره بعضی از اعضای کابینه شما مطالعه دارم واقعا در دوره خدمت شان مصدر کدام خیر قابل نوازش برای ملت افغانستان نشده اند پس نمی دانم که از کدام نگاه تقدیر میشوند.

چون اهلیت واقعی برای سپردن امانات و امور حیاتی مردم داد خواه افغانستان وجود ندارد پس مجبورا از اهلیت نسبی کار گرفته نظر به اعتماد پادشاه محبوب بحکومت شما موافقه دارم."

- ښاغلی عبدالقیوم صافی د اشکمش وکیل:" میدانیم که اعلیضرت معظم همایونی تا زمانیکه تمام اطراف و جوانب شخص را معلوم نکند او رارئیس حکومت معرفی نمیکند.

روی نظریات اعلیحضرت معظم همایونی پادشاه ترقیخواه ما این بارگران و پر مسئولیت را بدوش شما میگذاریم."

- ښاغلی محمد انور د رستاق وکیل:" از اینکه حضور اعلیحضرت معظم همایونی بشما فرمان داده اند تا از اولسي جرگه رای اعتماد حاصل کنید من به حکومت شما رای اعتماد میدهم."

- ښاغلی محمد انور د قلات د کوچیانو وکیل:" نظر و خط مشی د تاته، رایه د اعتماد دما و تا ته، مناسب نه ده او نظر ارادی پاکي د اعلیحضرت معظم همایوني ته چه ته ئي په وظیفي د صدارت ټاکلی ئي... رایه د اعتماد درکوم."

- ښاغلی حاجي محمد عثمان د شیرین تګاب وکیل:" بنده به تشخیص و انتخاب صحیح پادشاه خویش اعتماد دارم."

- ښاغلی شمس الحق پیرزاده د قرغیوه وکیل:" هر څوك چه د کابینې په جوړولو موظف شي نو هغه د اساسي قانون د (۸۹) مادې په حکم مجبور دی چه له ولسي جرګې د اعتماد رایه وغواړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او اولسي جرګه هم د ډېرو عللو او عواملو په وجه مجبوره ده چه د اعتماد رایه ورکړي که څه هم د ژبې په سر وي، مونږ په دې څو وختونو کښې چه څو حکومتونه ولیدل نو د ترکیب او تالیف په لحاظ راته داسې ښکاري چه د کابینو په تشکیل کښې شخصي ملاحظات، محیطي ملاحظات او نور مخفي ملاحظات زیات دخل لري او د کار ملاحظه د نورو ملاحظاتو تابع ده."

ـ ښاغلی حاجي عبدالوهاب د حصارك وکیل:" قاچاق په لوړه پیمانه روان دی په هوا او په زمکه جلوګیري ئې ډېر زور په کار لري او په چا به ئې وکړي که چیرته مامورین ورسره شریك نه و نو د ایران او پاکستان نه تر کابله پورې د قاچاق مال راوړل امکان نلري.

چه غل د خزانې پاسبان شي ګمان نه کوم چه خیر ترې وګورې.

د کوچیانو اسکان کول د تعلیم او دوا سرشته کول په نظر کښې ونیسئ نه ورته په وزارت دفاع کښې جنرالي غواړو او نه په وزارت خارجه کښې ماموریت نه په کابینه کښې وزارت."

ـ ښاغلی محمد زمان د بکوا وکیل:" در خاتمه مشکلات موکلین خود را به داخل چار مواد فوق ابراز نموده در حال رفع مشکلات متذکره فوق من رای اعتماد خود را به جناب صدراعظم موظف نیز تقدیم میدارم."

ـ ښاغلی مولوی سید اکبر د پل علم وکیل:" دا حکومت او پخوانی حکومت کوم فرق نلري یو څو څیرې ئې بدلې شوي عیب ئې نه دی بدل شوی."

ـ ښاغلی یارمحمد د لیلی د اندړو وکیل:" ستا د کابینې ځینو غړیو په پخوانیو وظیفو کښې ډېر بد شهرت ګټلی او څو کسه ئې د خلکو په نظر ډېر ضعیف النفس او سست عنصره ښکاري ویل کیږي چه د پچې او قالبین په توګه انتخاب شویدي."

ـ ښاغلی سید شاه موسی رضوی د مالستان وکیل:" ښاغلی صدراعظم موظف! وعده و نوید کار کردن در حکومات گذشته و حکومت شما به بهترین شکل خود داده شده و میشود اما کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

بستن و عمل یکی از محالات تجربوی است که مردم این مملکت نموده اند."

ـ ښاغلی میر محمد عثمان د پروان وکیل: در خط مشی تان راجع بچاره های علمی و موثر بطوریکه اقناع ملت فراهم گردد، در باره هیچیک از الام ملی ما مشخصا تذکر و تعهد نگردیده است."

ـ ښاغلی عبدالحفیظ د نهرین وکیل:" یکی از خواسته های مردم افغانستان انست که بقانون عمل شود متاسفانه قانون که حامی حفظ حقوق، ابرو و امنیت است بکلی جنبه عمل نداشته باید شکل عملی ان عام باشد.

در جمله اعضای کابینه کسانی هم وجود دارد که نمیتوان بموقعیت ان اطمینان داشت."

ـ ښاغلی اقا محمد د نوزاد وکیل:" دغه ځیني معرفي شوي غړي چه د ښاغلي اعتمادي د حکومت په غړیتوب کښې ئې ګډون درلود د ملت د هیلو د سرته رسولو وعده ئې نه وه کړې. که دوی د خپلو وعدو په کړنه بریالي وای هیڅکله به د یو شمیر محترمو وکیلانو د خوا د حکومت د بیرته باور اخیستلو پیشنهاد عمومي مجلس ته نه وای وړاندې شوی."

ـ ښاغلی محمد اسحق عثمان د کابل وکیل:" بنا بر تجربهء تلخ قناعت مراجعلات و کلمات خط مشی و نه چهره های اعضای کابینه شما فراهم ساخته میتواند."

ـ ښاغلی عبدالکریم عمرخیل د لغمان وکیل:" متاسفانه د هغې ناکامه کابیني اکثر غړي ستاسو د کابیني اکثریت هم تشکیلوي(از موده را ازمودن خطاست)."

ـ ښاغلی غلام نقشبند د زابل د ارغنداب وکیل:" دا عاجز ملت څه وکړي تراوسه خو په دې طبقه کښې دې ملت ته کوم محبوب شخص نه دی پیدا شوی چه مونږ د محبوبیت له لارې اعتماد ورکړو."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ ښاغلی محمد جنید د کوهستان وکیل:" در زندگی اجتماعی امنیت و حیثیت فامیل و کرامت فردی به خطر است و در خط مشی حکومت اساساتی که میتواند چنین تضمین را بکند وجود ندارد."

ـ ښاغلی روح الله حبیب د روداتو وکیل:" ښاغلی موظف صدراعظم! کسانیکه خود را اعمار می کنند مملکت را نمیتوانند اعمار کنند چون هر تعمیری به تخریب نیز احتیاج دارد و اعمار او شان باعث تخریب ما و کشور ما شده است.

علماء و دانشمندان و صاحبان افکار مترقی و اهل تتبع و مطالعه بیش از جنایتکاران و قاچاقبران و استفاده جویان مجرم و گنهگار شمرده میشوند از همین حالا در انتخاب شما انهم در امور صنعتی ساختن کشور که ارزوی همه بوده و منبع اصلی و اساسی تولید و پیشرفت جامعه می باشد که در راس ان میبایست بزرگترین و با تجربه ترین مغز علمی و اقتصادی و پلان گذاری کشور قرار میداشت ولی فعلا از نگاه علمی و مسلکی عکس ان مشهود است.

واضح است که وزارت دادن و وزارت گرفتن منظور است نه کار کردن و تخصص داشتن پیشتر بدون استحقاق قسم طفیلی بعضی کاتب ها بواسطه و وسیله مقرر شدند فعلا کاربجایی رسیده که بعضی وزیر ها بواسطه و وسیله مقرر شوند.

انهائیکه افتخار کودکستان را به حکومت اقای اعتمادی بخشیدند و یگانه باعث ناکامی و سقوط حکومت او شدند، فعلا باز هم به مداخله ها و اعمال نفوذها، تهدیدات و تحریکات محلی و منطقوی چنین مقامات بزرگ را اشغال میکنند... منطقه ها به وزیر داشتن ها اباد نمیشود و اگر میشد فعلا مردم ولایت فقیر، گرسنه و برهنه بدخشان با داشتن وزرای دایمی و همیشگی و پر قدرت خود و بعد از ان ولایت لغمان یکی از ولایات پیشرفته کشور میبود."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلی شیرین خان د پنجوائی وکیل: " ستاسو حکومتونو د ژوندانه په ټولو خواوو کښې د ملت د امید ځراغ وژلی دی او هغه مو چه ویلي دي په سلو کښې مو شل نه دي کړي. دا ترخه تجربه د افغانستان د ملت هر فرد سره شته."

ـ ښاغلی سید انبیاء د قلعه کا وکیل: " ایا از روی انصاف بهمچه حکومات رای دادن لازمست و یا نه؟ اما راجع به حکومت موجوده نسبت به ارزوی شاه ما که واجب الاحترام است نظر به ایه شریفه که خدای پاک فروده (اطیعوالله والرسول و اولوا الامر منکم) بحکومت محترم حاضر رای اعتماد میدهم."

ـ ښاغلی محمد نبی محمدي د لوګر وکیل: " باید په صراحت سره ووایو چه اصل سبب او علت العلل د دي دربدرئ د افغانستان د حکومتونو خیانتونه دي. ای د افغانستان د اسلام د ادعا حکومته! ای د افغانستان ډك مدعا سیاسته!... ای د افغانستان د غیور ملت زمامداره! له خدایه وویریږه له وجدانه وشرمیږه د غفلت له خوبه ویښ شه او شاوخوا لږ سترګي وغړوه. په دین او مذهب دي څه حال دی؟ په رعیت او ملت څه حال؟ په خاوره او وطن او ملك او مملکت څه حال دی؟... دا حقایق او واقعیت نه اظهاروم چه د افغانستان حکومتونو څه نه و چه وي نکره. رشوت په دوی کښې، قاچاق په دوی کښې، ظلم په دوی کښې، کبر په دوی کښې، خیانت په دوی کښې خداعت په دوی کښې، شراب په دوی کښې، قمار په دوی کښې، سود او ربا په دوی کښې، غلا په دوی کښې، غدر په دوی کښې... عیاشي او فحاشي په دوی کښې."

ـ ښاغلی عبدالغفار فراهي د بالابلوك وکیل: " ایا د دي د پاره کوم دلیل او حتی ډیر ضعیف سند شته چه دا حکومت به هم پر خپلو وعدو او خط مشي اجرا کولو په حقله وفادار وي او د دي خوار ملت د پاره به څه وکړی شي په داسي حال کښې هغه څه چه ئي د وسه پوره و او اسانه کارونه دي په خط مشي کښې ئي د هغو د اجرا کولو څخه ماهرانه ځان تیر کړی. دا به عجیبه وي چه د دومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناکارۍ او ناعاقبت اندیشۍ سره زما څخه د اعتماد د رایې ورکولو توقع ولري او زه دغه ملي مسئولیت او قومي امانت د ده د خوښۍ او يوه خوله خندا راته کولو د پاره قربان کړم. نو ځکه په زغرده وایم چه ته د اعتماد وړ نه ئې خپله رایه نه درکوم."

ـ ښاغلی عبدالروف بینوا د موسی قلعه وکیل:" بخط مشی شما در ائینه اصول علمی خود توجه کردیم و انرا بررسی نمودیم با تاسف باید یاد اور شوم که شما به این خطمشی قادر نخواهید بود نقشی را در تحول حیات اجتماعی و اقتصادی ما بازی کنید.

در هیچ جای از خط مشی شما در مورد ازادی های دیموکراتیک قانون اساسی یعنی انچه در فصل سوم و خاصتا در مواد (۳۱-۳۲) تصریح شده ذکری به عمل نیامده."

ـ ښاغلی محمداعظم د شینوارو د مرکز وکیل:" تر کومه حده پورې چه مونږ لیدلي دي حکومتو په خپلو تګ لارو کښې ویلي یو شي دي او کړي ئې بل څه دي، مثلا هر حکومت چه منځ ته راغلی دی د اساسي قانون د حکمه سره سم د اسلام د مقدس دین ساتنه او حمایه، متوازن معارف، اجتماعي عدالت، سیاسي او اقتصادي دیموکراسي برقرارول د ظلم، رشوت، قاچاق بړۍ او احتکار د مخنیوي وعدې ورکړي او په پای کښې د پښتونستان غږ هم پورته کړي خو د عمل میدان کښې د دې ټولو خبرو خلاف نتیجې راوتلي دي."

ـ ښاغلی شاه محمد د نهر شاهي وکیل:" حکومت ها معمولا در روز اول ورود خود به ولسی جرگه خط مشی قرائت میکنند چنانچه خط مشی چند حکومت گذشته فعلا هم درینجا موجود است ولی تجربه ثابت کرد که اغلبا کردار با گفتار مطابق نیست."

ـ ښاغلی عبدالعزیز کوشانی د بدخشان د مرکز وکیل:" خط مشی شما را مطالعه نمودیم اما بهتر بود که قوهٔ اجرائیه بجای اینکه بنام خط مشی طومار نا منظمی از وعده های غیر قابل اجراء را پیش کند و قوهٔ مقننه بالای چنان خط مشی تشریفاتی بحث و

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشـجره کنـد در بـاره، امکانـات و عـدم امکانـات قـانون اساسـی جدیـد مـانند یـک سـیمینار مباحثـه میکردنـد و تعـهدات در ایـن بـاره بـدوش میگرفتنـد."

ـ ښاغلـی محمـد علـي قـاضي زاده د پښتـون زرغـون وکیـل:" اقـای دکتــور عبدالظـاهر صدراعظـم موظـف بـا پـیروی از روش معمولــی در خــط مشـی خویـش بیماریـها راجسـته جسـته تشـخیص داده ولــی نـامبرده هیـچ نسـخه و حتـی کمـترین قـرار خـود را هـم بـرای رفـع و از الـهء ان در خـط مشـی مرتبـه پیشـبینی نتوانسـتند."

ـ ښاغلـی عبدالحسـین مقصـودي د نـاور وکیـل:" ایـن خـط مشـی هـا اگرچـه بـا حفـظ پالیسـی خـود حکومـت هـا و بـا در نظـر داشـت سیاست پنهان کـاری و ظـاهر سـازی تهیـه میشـود بـا ان هـم پنـج الـی ده فیصـد ان در سـاحه تطبیـق و عمـل وارد نمیشـود."

ـ ښاغلـی غـلام دسـتگیر وطنیـار د بغـلان د مرکـز وکیـل: عبـارت ارائـی و تذکـرات بـدون وانمـود سـاختن راه اصلاحـي بزعـم مـن خـط مشـی نیسـت بلکـه تذکراتیسـت فورمالیتـه کـه تطبیـق ان عمـر نـوح و صبر ایـوب میخواهـد."

ـ ښاغلـی امـان الله شـیرزاد د اصـل چغانسـور وکیـل:" مـن فکـر نمـی کنـم کـه ایـن همـه مشـکلات بـدون داشـتن دانـش اختصـاصی صـرف باظـهار کلمـات هـر نـوع امکانـات سـهم گیـري فعـال و یـا همکـاری متقابلـه حـل شـده بتوانـد. و کـلا بسـیار مسـرور میشـدند اگـر در هرقسـمت یـا تشـخیص مسـایل و مشـکلات راه حـل و طـرق چـاره جویـی ان توضیـح میگردیـد.

بـا انکـه فـهمیده شـد کـه جنـاب شـما نـود فیصـد رای اعتمـاد را حـاصل میکنید ولـی من به هیـچ امیـد بـه شـما رای اعتمـاد نمیدهـم."

ـ ښاغلـی سـید رسـول فکـور د هـرات د مرکـز وکیـل:" اقـای دکتـور عبدالظـاهر! نمیدانـم کـه بـا در نظـر گرفتـن سـوابق و مـاهیت تـاریخی شـما و اعضـای کابینـهء معرفـی شـده تـان کـه شـما و امثـال شـمـا راسـبب اصلـی بدبختـی هـا و عـامل اساسـی پسـماندگی هـای مدنیـت

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان میشمارم و هم ناتوانی شما را چه در مشی ارتجاعی ارائه شده، شما چه در خصلت طبقاتی شما از پیشبرد مرام مردم مانع ترقی و تعالی کشور در مسیر تمدن مسلم میدانم چطور به خود جرئت دهم که لفظ اعتماد را در باره، این کابینه متشکله بزبان ارم. باتکاء بروحیه بشر دوستی خویش و با اتکاء به محبت وطن و از همه عمده تر از نگاه مسئولیت ایمانی و وجدانی اعلام میدارم که من به شما اعتماد ندارم."

ـ ښاغلی امان الله شینډنډی د شینډنډ وکیل:" به نظر بنده شما نیز از جمله همان اشخاصی هستید که وجه مردمی نداشته از مردم برنخاسته اید و بدردهای مردم اگاه نیستید. شما اصلا مانند انسان های بیخود حرکت کرده اید، اصلا یک دقیقه هم فکر نکرده اید که سلف شما چرا از بین رفت؟ وجود کابینه شما میرساند که شما کوچکترین دلچسپی با افغانستان و مردم افغانستان ندارید. کابینه شما یک کابینه سمتی و قومی می باشد، اگر وزرای کابینه اقای اعتمادی کفایت داشتند چرا از بین رفتند و اگر کفایت نداشتند چرا در کابینه شما کرسی نشین وزارت خانه ها شدند.

خط مشی شما که عبارت از چند پارچه کاغذ بی نظم و خارج از درک نوشته های سیاسی بوده انقدر میان خالی و غیر قابل فهم است که همین حالا در حلقه های سیاسی مورد تمسخر قرار گرفته است.

ایا وجدان شما، شما را تکلیف نمیدهد که چطور یک صدراعظم بیک بارگی از ربع نفوس یک مملکت صرف نظر کند و ان موضوع کوچی هاست که اقلا ارزش یاد اوری این اوراق ننگین شما را هم نداشت. کوچی هائیکه امروز واقعا برابلم بزرگ مملکت میباشند."

ـ ښاغلی میرزا محمد دقیق د گلستان وکیل:"... این همه سیاه کاریها و قانون شکنی های حکومات سابق که شما نیز عضویت انرا داشتید خود شما نیز نزد مردم افغانستان مسئولیت قانونی دارید باز چگونه و به کدام جرئت به پیشگاه نمایندگان همان مردم

(c) ketabton.com: The Digital Library

داد از صداقت میزنید باید بدانید که مردم شریف افغانستان عملا شما را با چهره های فریبینده شما شناخته اند و از شما هیچ توقع کار ندارند. به گفته دانشمندان ازموده را ازمودن خطاست."

ـ ښاغلی عبدالوهاب د چمتال وکیل:" در این خط مشی هر چیز است و هیچ چیز نیست زیرا در ترتیب ان مهارتی به کار رفته که از تعقیب یک شیوهء علمی احتراز شده تا به نتیجه منطقی نرسد."

ـ ښاغلی وزیر محمد د شرنې وکیل:" ما چه ستاسو تګ لاره مطالعه کړه د افغان د نجیب ملت د داد ور نه دی څکه چه ستاسو په تګ لاره کښې په لاندینې ډول نیمګړتیاوې دي..."

ـ ښاغلی حاجي نادر علي الله داد د سرخ پارسا وکیل:" خط مشي پیشنهادی شما سرشار از عمومیت و ابهام است."

ـ ښاغلی سعدالله کمالي د مهمندرې وکیل:" ما در تطبیق مواد مندرج خط مشی تان بدبین نیستیم ولی به تناسب بیداری و اگاهی و ضرورت مردم خود انرا ناکافی می پندارم توقع ما اینست که کلیات مندرج خط مشی شما در جهت نهضت سیر نماید تا به همکاری و سهمگیری مردمان ما در سیاست و اقتصاد از راه قوانین احزاب، شاروالی ها، جرگه های ولایتی و سایر قوانین... در راه سعادت با گامهای موافق و مقتضی بزمان پا بگذارد."

ـ ښاغلی محمد اصف پوپل د کوز کونړ وکیل:" خط مشی حکومت شما در اکثر موارد حساس اقتصادی و اجتماعی تماس گرفته ولی طرق رسیدن به اهداف ورفع موانع انرا به صورت مشخص و روشن توضیح نکرده است."

ـ ښاغلی محمد حکیم صدیقي د ینګي قلعه وکیل:" نظر به انتظاری که می رفت از کابینه روشن فکرانه شما که اکثر استادان پوهنتون و کارگردانان قانون اساسی بوده اند خط مشی شما سطحی ترتیب شده و به گفتهء اهل نظر علمی و همه جانبه نیست.

ستاسې خط مشي د پښتونستان د ازادۍ په حقله د افغانستان د خلکو د غوښتني په اساس کافي نه بولم."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ ښاغلی محمد اکبر د پنجاب وکیل: " از مطالعه خط مشی شما اصلا مفهوم شده نمیتوانـد که چـه پالیسی عملی در قبال اینهمه نابسامانیها و ناگواریهای کنونی کشور اتخاذ نموده اید.
جناب شما هیچگونه طرق و چاره جویی موثر و صریح را دربرابر شوری متعهد نشده اید."

ـ ښاغلی فخرالدین د تیوري وکیل: " بشخصیت شـما و بعضـی همکاران تان احترام دارم.... متاسفانه ازین قبیل خط مشی و بعضی همکاران شما انچه ارزو بود براورده نمیشود.
از همچـو شخصیتی مانند شما انتخاب اینگونه همکاران و طرح چنین خط مشی مایوس کننده است."

ـ ښاغلی عبدالبصیر د ادرسکن وکیل: " باید متوجه باشید که مملکت به یک رکود مطلق دچار است و شما نمیتوانید بدون یک خط مشی مترقی این همه ارزو ها و نابسامانی های مردم ما را بر اورده سازید."

ـ ښاغلی بهاوالحق مریانی دوازي خوا وکیل: " تاسو پخپله تنگ لاره کښېي د افغانستان د اقتصاد په نامه څو ټوکي کړیدي او یا دا چه واقعا ستاسو د کابینې درك او فهم به د افغانستان د اقتصادي مسایلو په باره کښې همدا وي. زه تعجب کوم چه پارلماني محترم نمایندګان به څنګه وکولای شي وزیرانو ته د اعتماد رایه ورکاندي."

ـ ښاغلی غلام حسین یوسفي د شهرستان وکیل: " گرچه شما در خط مشی یک سلسله حقایق را اعتراف نموده اید. ولی عوامل اصلی را انطوریکه لازم است تذکر نداده اید و همچنان راه حل انها را به صورت قناعت بخش توضیح نفرموده اید."

ـ ښاغلی عزیزالله واصفي د ارغنداب وکیل: " تاسو غونـدي هوښیار سړي دا درونـد او غیر قابل تحمل بار ته څرنګه تن ورکـوي او په کومو شرایطو د دې خدمتګذارئ د پاره اماده سواست او کوم د حکومت اعضاء مو په خپل مصلحت په خپله خوښه او د ملګرو په مصلحت انتخاب کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امید ما از شما و اعضای برجسته حکومت شما این بود تا شما بصفت یک داکتر واقعی اجتماع همه علل و پسمانیها، رکود اقتصادی، رشد معنوی جامعه افغانی را با دستیاری رفقای مشهور بفضیلت تا انچنان تحلیل نمائید که معترضی بران راه اعتراض پیدا نکند و بعد از تشخیص بچاره جویی ان اقدام و در خط مشی تان به پیشگاه ملت تقدیم نمایند ولی باوجود اینهمه ارزوهای ما شما نه ماهیت سطحی اجتماع افغانی متوجه شدید و نه بعمق این اجتماع واژگون التفاتی فرمودید تا بالاخره نسخه کهنه و تجربه شده چندین ساله رابشکل خط مشی خود تقدیم فرمودید ایا این خط مشی میتواند یک هزارم نواقص این جمعیت را اصلاح کند. مایان شیوه ترکیب حکومت های موتلفه، قومی را بشدت محکوم نموده و انرا شکل جدید استعماراتی تشئید نفرت ملی میدانیم.»

ـ ښاغلی دستگیر د شاه جوی وکیل:« تاسو دا فکر مه کوئ چه دغه خبري یوازي زمونږ خبري دي او یا خو د بل چا له خوا را ښودل شویدي دا خبري زمونږ په باندو، مسجدو او ټولنو کښي هره ورځ ګرزي راګرزي. منم چه د خبرو ترتیب به ني دا ډول نه وي مګر په لنډه لنډه او حکمي توګه زمونږ خلك داسي وائي:

(زمونږ حکومتونه د خدای بلا او زمونږ د ټولو شتمنیو چپاولګران دي زمونږ حکومتونه په ښکاره ډول په مونږ کښي نفاق او شقاق، تفرقي او بدبیني اچوي څو زمونږ زور ختلی او حتی د خپل حق غوښتلو د اواز اوچتولو وخت ونه مومو. زمونږ حکومتونه په دې منفي سیاست زمونږ د سر او مال دښمنان دي.) هر اعتماد غوښتونکی دوی غولولي دي. دوی حق لري چه ووایي: مونږ نور نه غولیږو، پر چا باور نلرو، پر هیچا اعتماد نشو کولای. د دې غیر قابل انکار واقعیتونو په درك کولو سره سره که چیري زه تاسو او ستاسو ملګرو ته د اعتماد رایه ورنکړم نو به څه وکړم؟»

ـ ښاغلی محمد شاه رحمتیان د هرات د ښار وکیل:« اقای داکتر عبدالظاهر! انجام اینگونه کارهای مهم از شما ساخته

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیست. خط مشی شما غیر عملی غیر علمي خالی از محتویات ملی و مترقي میباشد. مطالعه و بررسی انتقادی این خط مشی شما میرساند که حکومت شما مطابق روز از هر سو که باد بوزد بال میکشاید و چند صباحی بحیات خویش ادامه میدهد."

ـ ښاغلی سید محمد رفیق نادم د تولك وکیل: "خط مشی شما به طور مرموز ترتیب گردیده و موفقیت خود را موکول بهمکاری ارگان ثلاثه دولت، موکول به رفع عوامل مختلف یازده گانه، موکول باصلاح طرز اداره موکول به... و بالاخره موکول باستخراج معادن دانسته اید ما هم این نقیصه ها را کاملا دانسته انتظار داشتیم این نقیصه ها کدام وقت توسط کدام حکومت اصلاح میشود پس از این خط مشی شما چه ارزو داشته باشیم فقط ان ارزو را که بر امدن گل است و امدن بهار."

ـ ښاغلی وزیر محمد څدران د ارگون وکیل: "که ستاسو تګ لارې ته ښه ځیر شوو او له بلې خوا د مملکت عمومي اوضاع ته کتنه وکړو ډیر فرق موجود دی څکه چه د مملکت عمومي اوضاع او ستاسو د خط مشي ترمینځ تضاد واقع دی.

ـ ښاغلی کمال الدین اسحق زی د سرپل وکیل: "خط مشی شما بیشتر به عمومیات متکی بوده در حالیکه بر نقص و نارسایی ها انگشت میگذاشتید، راه علاج را بطور خاص نشان نداده اید هر مشکلي که امروز افغانستان به ان مواجه است باید بطور صریح و طرح یک پروگرام خاص حل گردد و صرف بعمومیات توصل نشود گرچه این تاکید حکومت شما که قوانین متمم قانون اساسی هر چه زود تر بوجود اید مورد تائید من است زیرا یکی از عوامل بسیاری از مشکلات ما تطبیق نشدن قانون اساسی میباشد."

ـ ښاغلی شهنواز خروټی د غزني د کوچیانو وکیل: "څرنګه چه تاته د صدراعظم خطاب کیږي بیا هم د قانون په سویه د یوې لویې طبقې حق دې د پښو لاندې کو (مقصد ئې کوچیان دي)."

ـ ښاغلی الله نظر د ننګرهار د کوچیانو وکیل: "په خط مشي کښې د کوچیانو په باب هیڅ نه دي ویل شوي او د یوه وزیر صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

پام هم ورته نه دی شوی زه دا نه وایم چه ولې په کابینه کښې یو کوچی وزیر نشته چه د کوچیانو له حاله خبر وي مګر دا وایم چه وزیران که د هر ځای وي او هر څوك وي باید ټول افغانستان په نظر کښې ونیسي. وزیر باید د مملکت وزیر وي نه د خپل ښار یا د خپل ولایت وزیر. زه له اوسني حکومت نه په ټینګه غوارم چه دغه محرومه طبقه همدغسې بې برخې پرې نږدي او په همدغه شرط د اعتماد رایه ورکوم چه کوچیانو ته په انساني حقوقو قایل شي."

ـ ښاغلي شیر احمد خوستی د خوست وکیل: "موظف صدراعظم! کوم وخت چه تاسې د حکومت په جوړولو موظف شوئ د افغانستان باشعوره ولس ته د پخوانۍ تجربې په اساس معلومه شوه چه حکومت هماغه پخوانی حکومت دی مګر لباس ئې بدل شویدی. دوی پوهیدل چه نوی حکومت هم په حقیقت کښې د زړو حکومتونو دوام دی یعنې هغه حکومتونه چه د عام ذهنیت له خوا په بې کفایتۍ او محافظه کارۍ محکوم شویدي. د خلکو پیشګویي په هماغه لومړۍ مرحله کښې درسته ثابته شوه څکه له یوې خوا ستاسې په کابینه کښې هماغه څیرې بیا لیدل کیږي چه په دفکتو دول له هغو نه سلب اعتماد شوی و او له بلې خوا ستاسي تګ لاره د پخواني حکومت له تګ لارې څخه پوازې لفظي او شکلي فرق لري."

دا و د حکومت د خط مشي او اعضاو په باب د وکیلانو اظهار نظر چه شمیر ئې شپیتو تنو ته رسیږي او دا ښیي چه د اعتماد اصلي ماهیت له مینځه تللی او په زړه کښې ځای نلري. بلکه له نظره هم لویدلی او د ژبې نه دی. تش د تش لاس ورکړه ده او بس.

که دلته سړی ووائي: هغه څه شی دی چه وجود نلري او بل ته ورکول کیږي؟ نو جواب به ئې دا وي:

اعتماد[1]

[1] افغان جریده، لومړی کال، ۴۲ مه ګڼه
د ۱۳۵۱ د چنګاښ ۵ مه
د ۱۹۷۲ د جون ۲۶ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبـو فيصله

د اساسي قـانون پـه دريمـه مـاده کـښې پښتـو او دري د افغانسـتان رسمي ژبې ګڼل شـوي او د دې مـادې تطبيـق دا ايجـابوي چـه پښتو هـم لکـه دري د دفـتر او ديـوان ژبـه شـي او پـه رسـمياتو کـښې دواړه ژبـې بې لـه تبعيض او امتيـازه مسـاوي حـق ولـري.

د اولسـي جـرګې د پنـځه اتيـا وکيلانـو پيشـنهاد چـه د مـامورينو د قـانون پـه (۷) مـاده کـښې د دواړو ژبـو زده کـړې او سـواد د مـاموريت د شـرط پـه حيث شـاملوي او يـوازې يـوه رسـمي ژبـه کـافي نـه ګڼي پـه حقيقت کښې د اساسي قـانون دغـه حکم تـه د عمـل سـاحه پيـدا کـوي.

مګر دا پيشنهاد د يـو شـمير وکيلانـو لـه شـديد عکـس العمـل سـره مخـامخ شـو او دې احتجـاج پـه داسـې وخـت کـښې د شـورى لـه تـالار نـه د عمومـي جلسـو جنـازه پـه اوږو کـړه چـه د اسـتيضاح جلسـې شـروع شـوې وې او اولسـي جـرګه لـه حکومـت سـره د معـارضې او مبـارزې پـه حـال کـښې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استیضاح که له خورو لاندې شوه دومره مهمه نه ده مګر د دولت بودجه او د مملکت مالي او اقتصادي وضع په دغسې بحراني حال کښې د وکیلانو فوري او جدي توجه نه شدید ضرورت او د عمومي جلسو انعقاد ته مبرم احتیاج لري

د محترمو وکیلانو دغه سوړ او تود جنګ او پارلماني رکود په ولسي جرګه کښې دننه محصور پاتې نشو او هنګامه ئې دباندې په ځینو ازادو جرایدو کښې په ډیر شور و زور منعکسه شوه او په لومړي سر کښې ځینو د افکارو منحرف کولو په غرض نامطلوب رنګونه ورکړه.

دوی دا پیشنهاد خونین او له تعصبه ډك د نفاق او شقاق اور بلوونکی وګاڼه مګر دا فکر ئې ونکړ چه ویښې په وینو نه مینځل کیږي او تعصب په تعصب نه ورکیږي.

که څوك دا طفائیې په حث د اور د وژلو اراده لري باید اوبه پرې وشیندي. د پټرولو په شیندلو یا په لاړو توکولو باندې اور نه مړ کیږي. زمونږ ځینې ناشرین د دې په ځای چه په سړه سینه د منصف او حکم په حیث د حل لاره ولټوي یا اقلا د جنګ سړولو د پاره د ناصح دریځ اختیار کړي په ډیر عصبانیت میدان ته راووتل او خلاصوونکی له تبنتونکی څخه ډیر تاوده دي.

د همدغه عصبانیت په تقاضا ځینې داسې یو اړخیز پاروونکې مقالې خپرې شوې چه د منطق او استدلال ډیره نیمګړتیا بلکه مغالطه پکښې له ورا ځلیږي. یوه مقاله د روزګار په (۸۶) مسلسله ګڼه کښې خپره شوه چه عنوان ئې و: (مسئله زبان یکی از مسایل مهم اجتماعی است که میتوان انرا با حسن نیت و تفاهم حل کرد) دې مقالې د تحریك جنبه نه درلوده او لیکوال په حسن نیت د تفکر له مخې د یوه منصف په حیث په موضوع کښې وارد شوی و.

مګر ځینو نورو جرایدو خلك جبهه ګیری او مقابلې ته راوبلل او د دغه مقدس جهاد دپاره ئې سنګر نیول د دې وخت فرض عین وګاڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوی پـه نظـر د ژبـو مسـئله مطـرح کـول د ملـي اتحـاد او د مملکـت د عـالي مصـالحو پـه ضـد يـو نـاوړه حرکـت دی چـه د طبقـاتو ترمينـځ عـداوت او خصومـت پيـدا کـوي او د افغانسـتان تمـاميت تـه خطر پيـښوي.

دوی دا نشـي منلـي چـه پـه افغانسـتان کـښې د ژبـو مسـئله د اختلافـاتو منشـاء ده چـه حتمـا حـل و فصـل غـواړي اوالـي الابـد پـه دغـه حـال نشي پاتې کيـدی.

غـير لـه پښتـو او دري ژبـو چـه اساسـي قـانون رسـمي ګڼلـي نـورې ژبـې هـم پـه افغانسـتان کـښې ويونکـي لـري چـه هغـوی هـم د خپلـو محلـي ژبـو حـق غـواړي لکـه چـه د شـوری پـه همدغـه دوره کـښې د اعتمـاد پـه غونډو کـښې ديـرو وکيلانـو د ازبکـي او ترکمنـي ژبـو مطالبـه کولـه او دا مطالبـه چـا د تعصبـاتو او تفرقـې پـه بنـا د ملـي وحدت پـه ضـد نـه ګڼلـه بلکـه د اتحاد او وروري ساتلو وسـيله ئـې ګڼلـه خکـه ئـې هـر چـا تـائيد کـاوه او بـالاخره د اکـثريت پـه غوښتنـه د افغانسـتان پـه راډيـو کـښې نشـراتي برخـه ورکـړه شـوه چـه موقتـا د قنـاعت وړ ده او بنـايـي چـه پـه اينـده کـښې کـافي ونـه ګڼل شـي او تدريجا ابتدايي تعليمات پـه ځينـو محلي ژبـو ومنـل شـي.

پښتـو او دري چـه ملـت پـه رسـميت منلـي دي او اساسـي قـانون دواړو تـه مساوي حق ورکـړی پـه عمـل کـښې تراوسـه دغـه قـانوني حکـم نـه دی تطبيـق شـوی او ضـرورت دا ايجـابوي چـه پـه فرعـي قوانينـو کـښې د پښتـو رسميت واقعيـت پيـدا کـړي او شـکل و صـورت طـرز او طريقـه ئـې تثبيت شـي. دلتـه ځينـې مـهم سـوالونه پيـدا کيـږي چـه قـانع کوونکـي جوابونـه غـواړي

يو لـه دغـو سـوالونو څخـه دا دی چـه د دوو ژبـو رسـميت يعنـې څه؟

کـه يـو دري ژبـان چـه پـه پښتـو نـه پوهيـږي يـوه رسـمي مقـام يـا شـخص تـه پـه رسـمي چـارو کـښې مراجعـه کـوي او هغـه ورسره پـه پښتـو غږيږي مطلب بـه څنګه حـل شـي؟ ايـا هغـه ويلـی شـي چـه پښتـو رسـمي ژبـه ده مـا د مملکـت پـه رسـمي ژبـه ځواب درکـړ، زه دا مکلفيـت نـه لـرم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه نا په دري ژبه پوه کړم یا زه په دري نه پوهیږم نه باید په پښتو راسره خبرې وکړې

همدارنګه که یو پښتون په دري نه پوهیږي او یو رسمي دفتر ته د رسمي کار د اجراء د پاره ورځي هغه دفتر به مکلف وي چه د ده په مطلب ځان پوه کړي او د ده په ژبه د ده قناعت حاصل کړي که نه؟

هغه اشخاص چه رسمي مامور د دواړو رسمي ژبو په زده کړه مکلف نه ګڼي او د یوې رسمي ژبې پوهیدل د ماموریت د پاره کافي بولي دغه سوال ته څه ځواب لري او دا مشکل څنګه حل کوي؟ په یوه مملکت کښې چه اداره د اساسي قانون د (۱۰۸) مادې په حکم د مرکزیت په اصل اتکا لري او مامورین له مرکز څخه ولایاتو ته مقرریږي او له یوه ولایت څخه بل ته بدلیږي که د دولت مامور په دواړو رسمي ژبو په زده کړه مکلف نه وي نو بیا باید د افغانستان ټول خلك د دواړو رسمي ژبو په زده کړه مجبور شي یا دا اصل ومنو چه حاکمه طبقه باید په داسې خلکو حکومت او امریت ولري چه د هغو په ژبه نه پوهیږي او هیڅ مفاهمه ورسره نلري.

که څوك دا وایي چه په پښتو مناطقو کښې دې حاکمان او ماموران پښتانه وي او په دري مناطقو کښې دې دري زبان مقرریږي دا تجویز که څه هم ټول مشکلات نه حل کوي بیا هم قانوني فیصلې ته ضرورت لري او دا فیصله هغه وخت مینځ ته راځي چه د وکیلانو دغه راز پیشنهاد مطرح شي او اکثریت ئې په همدغه ډول تصویب کړي

په یوه هیواد کښې چه قانونا دوه ژبې رسمي وي او عملا یوه ژبه عام و تام رسمیت ولري او بله د تطبیق په ساحه کښې بې برخې وي یا ئې برخه ډیره ناچیزه وي مثال به ئې داسې وي لکه یو چرګ چه په یوه پښه ولاړ وي او سړی وایي چه (مرغ من یك لنګ دارد)

که ښه عمیق او دقیق فکر وکړو دلته اصلي سوال د اساسي قانون د (۳) مادې تطبیق او تعمیل دی، چه باید دواړه رسمي ژبې په رسمیاتو کښې برابره برخه ولري او تبعیض و امتیاز له مینځه لاړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شـــي د پښتـــو ويونكـــي او دري ويونكـــي ورورى او ملـــي اتحـــاد دمساوي حق په وركولو تحقق پيدا كړي او د اجتماعي عدالت په قبولو د مليت اساسي قوت وموميږ كه څوك بل راز فكر كوي او د سوء مشكل حل كول د بل مشكل خلق كول ګڼي يا د قانوني حق غوښتنه په تعصب او تفرقه افګني تعبيروي بيا نه كوي.

د پښتو او دري ترمينځ رسمي تعادل او موازنه قايمول چه يوه په بلې هيڅ ترجيح ونلري او سكه او ناسكه پكښې نه وي د افغاني جامعې د بقا دپاره حتمي او ضروري كار دى چه د اساسي قانون په سويه له واجباتو څخه ګڼل شوى دى.

مګر دا هم بايد ووايو چه د دغسې مهم كار توقع له دغسې شورى نه له زاړو څخه كټوري غوښتل دي.

د څو كالو تجربې دا ثابته كړه چه هره قانوني مسوده چه يوې جرګې ته وړاندې شوې (د خارجي قرضو قراردادونه او د بانك صنعتي قانون مستثنى ده) په مربوط انجمن او عمومي مجلس كښې پرې مباحثې او كلونه تير شوي او په هر ټكي باندې د مكررو بحثونو په مدوجزر كښې ډير جنجالونه مينځ ته راغلي او كله چه له ډيرو شخړو او ډير خنډ نه وروسته بلې جرګې ته حواله شوي هلته هم په انجمن او عمومي مجلس كښې له ډيرو تغييرونو او تعديلونو سره ډيره مسوده وروسته د مخالف تصويب په اثر مختلف انجمن ته سپارل شوې او هلته ئې د تقاعد مرحله رانژدې شوې ده.

د همدغه خنډونو، بندونو او ځنډونو په وجه ډير قوانين چه د سيرې دورې په سر كښې ئې كار شروع شوى و دې دورې ته په ميراث پاتې شوه چه اوس دغه دوره په وروستيو سلګيو كښې ده مګر د هغو قوانينو د انفاذ پته په دوربين كښې هم نه معلوميږي.

په دغه حساب د دولت د مامورينو قانون چه د دې دورې په خاتمه كښې د اولسي جرګې عمومي مجلس ته وړاندې شو چه رسمي تعطيل ته ډيرې لږې ورځې پاتې دي او د بودجې دروند كار لا شروع شوى نه دى، د اينده كال شپږ مياشتې هم د بلې دورې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخابنو نیریږي دا امکان هیڅ نه لیدل کیږي چه ولسي جرگه په دې دوره کښې د مامورینو قانون پای ته ورسوي او د کل په حیث ئې تصویب کړي بلکه په یقیني ډول ویلی‌شو چه دا نیمگړی کار په څوارلسمه دوره کښې بله ولسي جرگه له سره رانیسي او بالاخره بیا له دغسي جرگې نه بلې جرگې او له هغې جرگې نه مختلط انجمن ته د ځنځې په تګ انتقال کوي مګر د نافذ کیدو انتظار ئې د حضرت ایوب صبر او د حضرت نوح عمر غواړي.

د احزابو قانون، د ولایتي جرگو قانون، د ښاروالیو قانون او ځینې نور قوانین د دې مدعا ډیر ښه شواهد او اسناد دي چه هیڅوك ترینه انکار نشي کولی.

د دغو واقعیتونو په نظر کښې نیولو سره سړی حیرانیږي چه د ژبو د مسئلې مطرح کول ولې دومره عصبانیت راپاروي.

یو اغاز چه انجام نلري او بې نتیجې وي ولې به څوك پسې خپه کیږي یا خوشحالیږي.

د شوری په تیره دوره کښې به په ځینو مواردو کښې وکیلانو فکر کاوه چه زمونږ تصویبونه او فیصلې د مملکت په مقدراتو کښې ډیره مهمه برخه لري ځکه به د موافقې او مخالفې ډلې تر مینځ جر و بحث، ساړه او تاوده جنگونه شروع شوه او په ډیرو چیغو او عصبانیتونو به غاړې تمپي شوي او د غاړو رگونه به وپړسیدل، مګر اوس هغه کسان چه تیر نه هیروي په دې ښه وپوهیدل چه هغه عصبانیتونه څومره بیځایه و او هغه بې نتیجې مجادلې څومره بیهوده او طفلانه وې. په همدغسي مواردو کښې سړی ویلی شي وروستیه عقله که رومبی وای

ترڅو چه سیاسي احزاب تشکل ونه مومي او هغه حزب چه په ملت کښې اکثریت لري د شورى په دواړو جرگو کښې د فیصلې قدرت او د خپلو تصویبونو د عملي کولو جرئت ونلري د دغسي مهمو مسایلو مطرح کول به بې دانو بوس بادول وي هغه هم هغې خوا ته چه د باد مخه او د سیاسي جریان تقاضا وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوك چه د سیاست له مزاج او طبیعت سره لېږ غوندې اشنا وي او د اداري اجرااتو پسې ئې تعقیب کړی وی پوهیږي چه زمونږ د سیاست په اصول اساسي کښې ستاتسکو ساتل ډیر مهم اصل دی او د دغه اصل له مخې د اختلافاتو مبداء او منشاء له مینځه وړل مصلحت نه دی [۱]

مصلحت نیست که از پرده برون رفتد راز
ورنه در مجلس رندان خبری نیست که نیست

پای

---

۱ افغان جریده. لومړی کال. ۴۴ مه ګڼه
د ۱۳۵۱ د چنګاښ ۱۹ مه.
د ۱۹۷۲ د جولای ۱۰ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library